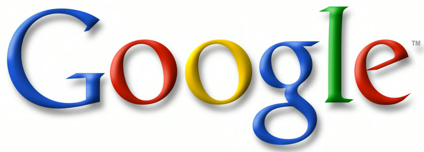
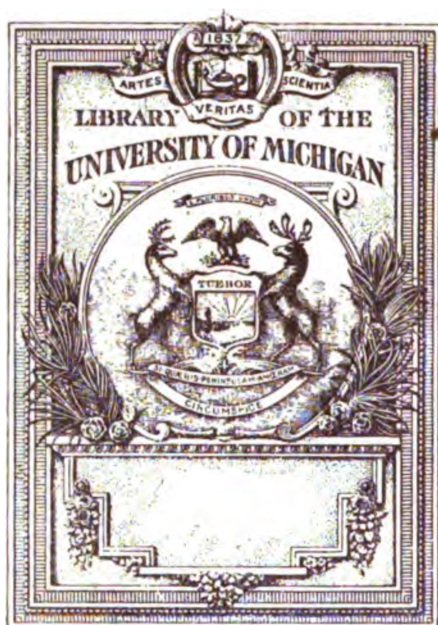

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

AMSTERDAM,

IN ZYNE

OPKOMST, AANWAS,

GESCHIEDENISSEN,

VOORREGTEN, KOOPHANDEL,

GEBOUWEN,

KERKENSTAAT, SCHOOLEN,

SCHUTTERYE, GILDEN

EN

REGEERINGE,

BESCHREEVEN,

DOOR

JAN WAGENAAR,

HISTORIESCHRYVER DER STAD.

VIERDE STUK.

TE AMSTERDAM,

By *ISAAK TIRION*.

MDCCLXIII.

Met *Privilegie* van de Edele Groot-Mogende Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

TIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *sedert de verandering der Regeeringe des jaars* 1578, *tot aan het einde van 't bewind des Graaven van Leicester, in 't jaar* 1587.

TErstond na de verandering der Regeeringe te Amsterdam, vertoonde zig aldaar eene andere gedaante der dingen. De nieuwe Wethouders, die, voor verre het grootste gedeelte, der Hervorminge waren toegedaan, vonden ongeraaden, te blyven by het *eerste* punt der Voldoeninge, volgens welk, binnen de Stad, geen andere Godsdienst dan de Roomsch-Katholyke geoefend mogt worden. De Kerken, die, geduurende den opstand, geslooten geweest waren, bleeven nog eenige dagen digt. Toen ging 'er de Wethouderschap in, met eenige timmerluiden, en deedt de beelden afneemen. Ten minste, schynt zulks, in de oude Kerke, geschied te zyn. De Gereformeerden predikten terstond in deeze, en

1578. De Gereformeerden prediken in de openbaare Kerken te Amsterdam.

1578. wat laater ook in de nieuwe Kerke (*a*). Doch daar verliep nog een geruime tyd, eer men in de Kapellen predikte. Tot eerste openbaare Predikanten werden beroepen *Joannes Kuchlinus* van Embden, en *Petrus Hardenberg* uit Embderland. De Heer *Kornelis Schellinger* heeft, in laater' tyd, ter gedagtenisse deezer veranderinge, een tweeregelig versje gemaakt, welk nog, voor 't Koor der oude Kerke, in gouden letters, te leezen staat, en dus luidt:

't Misbruyk, in Godes Kerk allengskens ingebragt,
Is hier weêr afgedaan, 't jaar zeventig en agt.

De Lutherschen en Doopsgezinden houden hier ook Godsdienstige Vergaderingen.

Doch behalve de Gereformeerden, begonden de Lutherschen en Doopsgezinden hier ook afgezonderde Vergaderingen te houden, met kennisse der Wethouderschap, die zelfs gedoogde, dat de Roomschen heimelyk byeenkwamen, tot oefening van hunnen Godsdienst, schoon zulks veelen Gereformeerden zeer tegen de borst was (*b*). De Lutherschen hielden, ten deezen tyde, hunne Vergaderingen, in een Pakhuis of Schuur, *de Pot* genaamd, by de Handboogs-Doele, ter plaatse, daar, sedert, de Luthersche Oude Kerk gestigt is (*c*). De Doopsgezinden kwamen byeen op den Nieuwendyk,

(*a*) HOOFT XIII. *Boek*, *bl.* 579.
(*b*) Aantek. *van een* Regent van Amst. *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 631.
(*c*) FILIPS VON ZESEN, *bl.* 296.

dyk, omtrent de oude Haarlemmersluis: 1578.
welk gedeelte der Stad, om dat 'er, ook voor de beroerte, luiden woonden, die niet zeer Pausgezind waren, het *Embder-* of *Condés-boekje* plagt genoemd te worden, ter oorzaake dat de Hervorming vroeg te Embden ingevoerd geweest was, en *Henrik*, *Prins van Condé*, een voornaam hoofd der Hervormden in Frankryk plagt te zyn. Doch sommigen hebben aangetekend, dat eenigen der eerste Gereformeerde Predikanten hier ter Stede de Doopsgezinden, in deeze hunne Vergaderplaatsen, zonder eenigen voorgang der andere Hollandsche Steden, ook zonder last der Overheid, door ettelyke yveraars, langen tyd agter een, bestonden te kwellen: tot dat zy, ziende dat zy geenen steun hadden aan de Wethouderschap, van zelven ophielden. Ook wil men, dat de Burgemeester Willem Bardes, wiens Huisvrouw en Zuster der Doopsgezinden belydenis toegedaan waren, hun de hand boven 't hoofd hieldt (*d*): schoon sommigen meenen, ook in deeze vroege tyden, reeds bespeurd te hebben, dat de Kerkenraad der Gereformeerden den Regenten veel te weinig ontzags toedroeg; waarvan, onder anderen, het volgende voorbeeld aangetekend is. Men plagt, hier ter Stede, het trouwen in de Kerke, by avond, te laaten geschieden. Doch de Kerkenraad besloot, niet lang na de verandering, dat zulks, voortaan, by dage geschie-

Voorval met den Kerkenraad der Gereformeerden.

(*d*) Aantek. *van den* Heere C. P. HOOFT *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 610.

1578. schieden zou. 't Gebeurde nu, dat zeker aanzienlyk burger, die naderhand Raad werdt, en meermaalen Burgemeester geweest is, omtrent zes of zeven maanden na de verandering, zullende trouwen, en gekomen voor de Kommissarissen der Huwelyksche zaaken, om de geboden te laaten aantekenen, zig genegen toonde, om die van 't Stadhuis te laaten gaan, en daar ook te trouwen; alzo zyne Bruid, eene jonge maagd, beschroomd was, om openlyk, by dage, in de Kerke, getrouwd te worden. Doch de Kommissarissen, Egbert Roelofszoon en Reinier Simonszoon, Raaden der Stad, en Kornelis Floriszoon van Teilingen, kort daarna, allen drie Burgemeesters, zeiden tegen den Bruidegom, *Gy zyt een oud Patriot, die mede langen tyd buiten 's Lands hebt gezworven; 't zou niet wel passen, dat gy buiten de Kerk zoudt trouwen: wy zullen bezorgen, dat de trouwing na 't avondgebed geschieden zal.* Maar toen de trouwtyd verscheenen was, waren de Predikanten onwillig. De Bruidegom begaf zig, met eenigen der zynen, naar den Kerkenraad, daar men hem, na eenige woorden en weêrwoorden, aanzeide „ dat „ zy 't besluit, welk zy onlangs genomen „ hadden, om zynent wille, niet wilden te „ buiten gaan," daarby voegende „ dat de „ Heeren, die hem zulke beloften hadden „ gedaan, hun daarin niet te gebieden had- „ den." De Bruidegom deedt den Heere Egbert Roelofszoon, die digtst by de Kerk woonde, verslag van zyn wedervaaren. Deez' ging terstond in den Kerkenraad, en ver-

kreeg,

kreeg, met veel moeite, dat men naarkwam, 1578.
't gene de Heeren beloofd hadden. Nogtans wilde geen van beide de Stads Predikanten de trouw bevestigen, zo dat zig, daartoe, een Predikant van buiten moest laaten gebruiken (*e*). De Wethouderschap toonde, ondertusschen, haare agting voor de waarneeming van den openbaaren Godsdienst, door het maaken eener Keure, waarby het stooren van den zelven, door roepen, snappen en ander gedruisch omtrent de Kerkdeuren, verbooden werdt (*f*). Ook werdt, ten deezen tyde, het zingen en speelen van het Nieuwe jaar afgekeurd (*g*).

'tStooren van den Kerkdienst en 't Nieuwjaarszingen wordt verbooden.

Midlerwyl, hadden de ontslaagen Regenten zig, al kort na de verandering, met een Verzoekschrift, vervoegd aan den Prinse van Oranje, waarby zy zig zeer beklaagden, over het ongelyk, welk men hun aangedaan hadt. De tegenwoordige Regeering besloot, terstond, Burgemeester Maarten Janszoon Koster, nevens drie Persoonen uit de drie Schutteryen, Arend Janszoon Koesveld, Kapitein der Kruis- of Voetboogs Schutterye, Gerrit Janszoon Delf, uit de Handboogs-Schutterye, en Kornelis Floriszoon van Teilingen, Luitenant der oude Schutterye of Kloveniers, af te zenden naar den Haage, en by de Staaten van Holland, met raad van zyne Doorlugtigheid, te verzoeken regtvaardiging en bekragtiging van 't gene, sedert den zesentwintigsten May, voorgevallen

De oude Regeering klaagt over ongelyk: de nieuwe zoekt het gebeurde te doen bekragtigen door de Staaten.

(*e*) Aantek. *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 601.
(*f*) Handv. *bl.* 120, 126.
(*g*) Handv. *bl.* 1031.

1578. len was, behoudens de Privilegien der Stede. De drie Schutteryen stonden toe, dat haare Gemagtigden, in alles, den wil der zes en dertig Raaden naarkwamen (*h*). Kort te vooren, op den zevenden Juny, hadt het Geregt verbooden, iemant, geestelyk of weereldlyk, van den een' of den anderen Godsdienst, wegens 't voorheen gebeurde, te schelden, of in persoon, huis of goed te beledigen (*i*). Doch ik vind niet, dat de Staaten, ten deezen tyde, eenig besluit namen, tot regtvaardiging of bekragtiging van 't gene, onlangs, te Amsterdam voorgevallen was.

Zy maakt eenige gunstige Keuren. De nieuwe Regeering, zig, in den aanvang van haar bewind, bemind zoekende te maaken by 't gemeen, besloot den excyns van den twintigsten penning op het Beestiaal af te schaffen (*k*). Ook werden alle Gildenkeuren vernieuwd; doch te gelyk bevolen, dat de inkomsten van de Gilden, na 't afleggen der oude schulden, besteed zouden worden, niet tot ydele bygeloovigheden, brassen en drinken, gelyk voorheen; maar tot onderhoudinge van verarmde Gildebroederen (*l*). Om volk naar de Stad te lokken, werdt goedgevonden, aan allen het verkrygen van het Poorterschap toe te staan, al kwamenze uit Plaatsen, daar men den Amsterdammeren diergelyke vryheid niet vergunde (*m*). Op het waaken der drie Schutte-

te-

(*h*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 13, 15 *Juny* 1578.
(*i*) Keurb. G. *f.* 157.
(*k*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 13 *Juny* 1578.
(*l*) Keurb. G. *f.* 158. Handv. *bl.* 1177.
(*m*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 13 *July* 1578.

teryen; op het zitten der Schutteren in de Stads Poorten, en op verscheide andere zaaken, de Schutteryen betreffende, werden, in dit jaar, verscheide nieuwe Ordonnantien gemaakt by myne Heeren van den Geregte (n). Voorts, werdt het aanneemen van twee nieuwe Rectoren der openbaare Schoolen, door den Raad, gelaaten aan Burgemeesteren (o). En na dat de Staaten van Holland, in September, besslooten hadden, de inkomsten van alle *Benificien*, *Vicarien* en *Canonisyen*, die door Leeken begeven werden, voortaan te doen dienen tot onderhoud van Predikanten, Schoolen en anderszins ter eere Gods, uitgenomen dat zulke *Beneficien*, waaraan zielzorg vast was, in 't gevolg, alleen tot onderhoud van Predikanten zouden bekeerd worden, werdt het Plakaat, deswege gemaakt, den tienden, hier ter Stede, afgekondigd (p). 1578.

Ondertusschen, hadden zig eenige goedgunners der voorige Regeeringe ter Stad uit, en in dienst van Don Jan begeven: onder welken ook was de gewezen Schout, Pieter Pieterszoon. Hy en nog drie anderen, *Wouter Burchmanszoon*, eertyds Hopman, *Ysbrand Hollesloot*, eertyds Vendrig, en *Dirk Hermanszoon Sopeeter* werden, den elfden July, openlyk ingedaagd, om zig wegens hunne vlugt en verder gedrag te komen verantwoorden. Op den zevenden October, werden nog agt diergelyke geweekenen ingege-

Een groot getal van geweeken goedgunners der voorige Regeeringe wordt openlyk ingedaagd.

(n) Keurb. G. *f.* 153 *verso*, 155 *verso*, 164.
(o) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 20 *Jany* 1578.
(p) Keurb. G. *f.* 171.

1578. gedaagd, te weeten, *Joannes Bernardus*, *Pieter Oly*, *Jan Roelofszoon Kaaskooper*, *Jan Willemszoon*, eertyds Cipier, *Jakob Louw*, eertyds Poortier, *Willem Simon Maartenszoon*, *Michiel Wolfertszoon*, en *Arend* de Zoon van *Henrik* in den Engelschman (*q*). In Maart des volgenden jaars, nog zes: te weeten, *Gerrit Hein*, Zoon van Aagte Simonsdogter in de Wynpers, Bevelhebber van Wouter Burchmanszoon, *Hanske Klaaszoon*, Hoogduitsch Zeemleer-verkooper, gewoond hebbende in 't Engekerksteegje aan de oude zyde, *Jonge Kees Speelman*, gewoond hebbende in de drie Estrikken, *Willem Korneliszoon*, Zoon van gemelden Jongen Kees, *Willem Franszoon* en *Klaas Franszoon*, in de drie koperen Potten (*r*). Doch in May daarna, werden wel drie en dertig Persoonen, die gevlugt waren, en zig aan de Spaansche zyde hielden, ingedaagd, naamlyk, *Jonge Pieter Opmeer*, Broeder van Hollesloot, *Neel Kornelisdogter*, Huisvrouw van Wouter Burchmanszoon, *Klaas Koenenszoon*, Zoon van Koen Schepens, *Kornelis Boon*, Houtkooper, *Dirk Jan* in Deventer, *Jan Hagen*, Zoon van Gerrit Hagen, *Joost Janszoon* in de Fontein, *Daniel de Pyper*, *Jan Janszoon* Bierdraager, Tromslager, *Jan Janszoon* van Haarlem, Broeder van Egbert Janszoon, *Maarten Franszoon*, eertyds Onderschout, *Augustyn van Teilingen*, *Jan Zondergeld*, *Arend Henrikszoon*, Zoon

(*q*) Keurb. G. *f.* 173, 174 *verso*.
(*r*) Keurb. G. *f.* 189 *verso*.

Zoon van Henrik in den Engelschman, *Jan Lukaszoon*, *Snyder*, *Michiel de Weever* op den Heiligen Weg, *Simon Pieterszoon* in den Kuil der Leeuwen, *Jan Korneliszoon* in 't roode Kruis, *Klaas Korneliszoon Ryzer*, *Jan Blank* van Medenblik, Zwager van den Engelschman, *Henrik Meinerdszoon*, Smid in 't Engelsche tonnetje, *Dirk Dirkszoon*, Zoon van bezeten Lysje, *Pieter Kindje*, *Pieter Janszoon Born*, Vulder, *Jan Joriszoon*, Tinnekramer, *Willem Henrikszoon*, Zoon van de Huisvrouwe van Henrik Ebbe, *Dirk Wouterszoon*, Slotemaaker, *Jan Janszoon*, Vulder, *Jan Gerritszoon Denger*, met *Heil* zyne Huisvrouw, *Maarten Gelentszoon*, haar Zoon, *Michiel Provoost* en *Meester Hans Hulsnyder* (*s*). Doch of op deeze indaagingen vonnis van ballingschap en verbeurdverklaaring van goederen, zo ver de Privilegien zulks gedoogden, gevolgd zy, is my nergens gebleeken. Den gewezen Thesaurieren, Kornelis Jakobszoon Brouwer en Jan Dirkszoon Smid, en den gewezen Excynsmeesteren, *Klaas van Zante* en *Wessel Kornelis Jakobszoons Zoon*, die nog geene rekening gedaan hadden, en zig ook buiten de Stad onthielden, werdt, wat laater, by openbaare afkondiging, bevolen, zig te vervoegen in eene herberg buiten de Stad, waartoe hun vrygeleide verleend werdt (*t*): doch ik weet niet, of zy aldaar verscheenen zyn. 1578.

Ondertusschen, blykt, uit al deeze indaagin- Beeldenstorm in

(*s*) Keurb. G. *f*. 194.
(*t*) Keurb. G. *f*. 207 *verso*.

1578. gingen, dat de Stad, alwaar de ingedaag-
de nieuwe Kerke. den, ongetwyfeld, hunne vrienden hadden, nog niet ontledigd was van zulken, die der Spaansche zyde waren toegedaan, en van welken men, hierom, tweedragt en beroerte te dugten hadt. Doch van de zyde der Hervormden, werden ook, nu en dan, buitensporigheden gepleegd, die der tegenwoordige Regeeringe zelve mishaagden. Van dien aart was de opschudding, die, den tweeden September, voorviel, en die ik niet weet, dat by eenigen Historieschryver aangetekend is. In de nieuwe Kerke, stonden, ten deezen tyde, nog beelden en outers, 't zy dat de Gereformeerden aldaar nog niet gepredikt hadden, gelyk waarschynlykst is; 't zy dat men niet geschroomd hadt, aldaar te prediken, onaangezien de Kerk nog niet van Roomsche sieraaden ontledigd ware. Doch op den gemelden tweeden September, verstoutten zig eenige Persoonen, de deur der Kerke met geweld open te slaan, en beelden en outers te verbryzelen. Drie Burgemeesters, zynde den vierden, Meester Maarten Koster, om Stads zaaken, verreisd, begaven zig terstond naar de Kerke, en zogten, door hun gezag, te wege te brengen, dat men afliete van de moedwilligheid. Doch beveelen en dreigen hielp niet. 't Graauw gunde zig geene rust, voor dat alles vernield ware. Ondertusschen,
en in de Kloosters. hadden Burgemeesteren de Kloosters, daar gelyke moedwil gevreesd werdt, doen bezetten met soldaaten; en sedert, tot bescherminge derzelven, de Schuttery in de wapenen

nen gebragt. Doch schutters en soldaaten vielen zelven aan 't beeldstormen, zo dat, wat moeite Burgemeesteren deeden, zy niet beletten konden, dat, ook in de Kloosters, alles vernield werdt. Burgemeesteren gaven, 's anderendaags, kennis van 't voorgevallene aan de Vroedschap, die hen onschuldig hieldt aan den gepleegden moedwil, en beloofde zulks, des noods, ten allen tyde, te zullen verklaaren (u). 1578.

De Staaten van Holland besloten, ten deezen tyde, de vier vendelen knegten, die in Amsterdam lagen, te brengen op twee, samen van vierhonderd hoofden. De Vroedschap bewilligde hierin, mids Herman Roodenburg, overeenkomstig met het Verdrag van Voldoeninge, een vendel behielde, en de andere Kapiteinen, by raade van Burgemeesteren, gekooren werden: ook dat de bezoldigden allen burgers waren, die hier ter Stede, tot op de afkondiging der Gendsche Bevredediginge, gewoond hadden (v). De vier vendelen soldaaten op twee gebragt.

Kort te vooren, hadden de Staaten van Holland en Zeeland de Vaart op Spanje verbooden, en den Handelaaren vermaand, westwaards op Portugal te vaaren. 't Plakaat, welk hiervan uitkwam, en den zestienden Augustus getekend was, werdt, den negentienden, ook hier ter Stede, afgekondigd (w). Een gedeelte van de Vaart der Amsterdammeren werdt, door dit Plakaat, gestremd: schoon men, van eene andere zy- De Vaart op Spanje wordt verbooden.

(u) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 3 *Sept.* 1578.
(v) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 5 *Sept.* 1578.
(w) Keurb. G. *f.* 170 *verso*.

1578. zyde, wederom uit was, omze veiliger en gemakkelyker te maaken. In October, flooten Burgemeesteren eene overeenkomst met *Jan Barendszoon*, die aannam, alle de wrakken, die, geduurende de jongste onlusten, in 't Y gezonken waren, voor vyf guldens tien stuivers ieder wrak, op zyne kosten, uit den grond te haalen (*x*).

De wrakken worden uit het Y gehaald.

Bezending der Staaten van Holland aan de Stad.

De Staaten van Holland hadden, onlangs, ook besllooten, een honderdsten penning te ligten; waarin Amsterdam niet bewilligd hadt. Ook maakte men, hier ter Stede, zwaarigheid in de afkondiging van het Plakaat, welk deswege uitgekomen was. De Staaten zonden dan de Heeren van Mathenes, Heer van de Riviere, en van der Myle naar Amsterdam, om de Regeering tot andere gedagten te brengen. Zy hadden, eerst by Burgemeesteren, en daarna in de volle Vroedschap gehoor. Doch men bleef de afkondiging van 't Plakaat toen nog van de hand wyzen (*y*). En deeze is de eerste bezending geweest aan Amsterdam, van welke men, na de verandering der Regeeringe, gewaagd vindt.

De Stad bewilligt in de nadere Unie.

Tegen 't einde des jaars, werdt in de Vroedschap geraadpleegd over het Ontwerp eener nadere *Unie* of Vereeniging, tusschen Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, 1579. Friesland en Overyssel, welke men besloot aan te gaan (*z*). Doch de byzondere *Unie*, in 't jaar 1576, tusschen Holland en Zeeland, ge-

(*x*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 25 *Octob.* 1578.
(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 25 *Octob.* 1578.
(*z*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 11 *Dec.* 1578.

geslooten, werdt, hier ter Stede, niet dan met eenige bepaalingen aangenomen. Men bedong, onder anderen „ dat zyne Doorluchtigheid, de Prins van Oranje, de Wethouderschap stellen zou ten gewoonlyken tyde, en agtervolgens de Privilegien; doch in geval van nood, naar 't goedvinden van den Prinse; mids zulks niet strekte tot benadeelinge van het verdrag van Voldoeninge (a)." 1579.

De Prins van Parma, wien Filips de II., na 't overlyden van Don Jan van Oostenryk, de Landvoogdye opgedraagen hadt, sloeg, ten deezen tyde, het beleg voor Maastricht; tot ontzet van welke Stad, de Regeering van Amsterdam een vendel haarer knegten, onder Herman Roodenburg, deedt uittrekken (b). Doch Maastricht viel, den agtentwintigsten Juny, den Spaanschen in handen (c). Ondertusschen, viel het toezien in de poorten by dage, welk te Amsterdam nog geschiedde, den schutteryen zo lastig, dat men, eerlang, te raade werdt, eenige burgers daartoe uit te kiezen, en te bezoldigen. Ook werden, wat laater, eenige nieuwe Bevelhebbers gesteld over de gewoonlyke vendels der Stads bezettinge, alzo de tegenwoordigen begeerd hadden verlaaten te worden. Doch hierover rees eenig verschil met de Staaten van Holland (d), welk, zo ik meen, niet voor 't jaar 1581, vol-

Een der Stads Vendelen trekt uit tot ontzet van Maastricht.

(a) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 21 *Jan.* 1579.
(b) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 4, 8, 14 *May* 1579.
(c) Vaderl. Hist. VII. *Deel*, *bl.* 275.
(d) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 4 *May*, 27 *Juny* 1579.

1579. volkomenlyk afgedaan werdt. In October werden, door myne Heeren van den Geregte, by raade der zes en dertig Raaden, elf nieuwe Burgerhopluiden, even zo veel Luitenants, en driemaal zo veel Bevelhebbers aangesteld over de elf wyken, waarin de Stad toen verdeeld werdt. Zie hier de naamen der Hopluiden, die, ten deezen tyde, *Wykmeesters* genoemd werden: *Jan Smid*, *Klaas Landsmeer*, *Jan Bannink Janszoon*, *Simon Henrikszoon*, *Jan Bethszoon Roodenburg*, *Kornelis Elbertszoon*, *Jakob Franszoon*, *Klaas Burchmanszoon*, *Pieter Korneliszoon Zwartelaken*, *Jan Klaas Boeleszoon*, en *Klaas Boeleszoon in den Hamburg*. De Luitenants waren *Jan Korneliszoon Hooft*, *Tonis Janszoon Schellinkwouw*, *Winrik van Marken*, *Jan Janszoon Koman*, *Evert Reaelszoon*, *Tybrand Maartenszoon*, *Pieter Rodink*, *Fredrik Vogel*, *Reinst Pieterszoon*, *Klaas Overlander* en *Kornelis Kies*. Wy voegen 'er de naamen der Bevelhebbèren of Serjanten by, ten dienste van zulken hunner nakomelingen, die gaarne weeten, wat deel hunne voorouders gehad hebben aan 't bezorgen van de veiligheid en rust der Stad: *Egbert Pieterszoon*, *Louw Volkertszoon*, en *Jan Pieterszoon Reaal*; *Gerrit Janszoon Kop*, *Jan Valkeszoon* en *Walich Pieterszoon Praost*; *Jakob Kopit*, *Laurens Jakobszoon* en *Klaas Elbertszoon Gooijer*; *Kornelis Bennink*, *Gysbert Appelman* en *Goossen Jakobszoon*; *Otto Vogel*, *Kornelis Helmer* en *Frans Volkertszoon*; *Wybrand Appelman*, *Tobias Maartenszoon* en *Jakob Smid Olieslager*; *Gerrit Bicker*, *Jan de Bitter* en *Frans*

't Geregt stelt nieuwe Bevelhebbers aan over de Wyken.

Frans Janszoon Kat; Jan Pottei, Jan de Bisschop en *Jan Ysbrandszoon; Jakob Janszoon Vink, Pieter Klaaszoon Boer* en *Ellert Boeleszoon; Kornelis de Vlamink, Pieter Boom* en *Frans Henrikszoon Ruisch; Pieter Pauw, Willem Hooft* en *Jan Ysbrandszoon Blaauwbulk*. Alle deeze Overften moeften, met hunne onderhoorige manfchap, in geval van oproer of brand, op de aangeweezen Loopplaatfen verfchynen (*e*). Doch het bewaaken der Stede by nagt bleef, ten deezen tyde, der bezettinge en fchutteryen alleenlyk aanbevolen. 1579.

De Prins van Oranje maakt eenige verandering in de Schutteryen en Wyken. 1580.

In de Lente des volgenden jaars, werdt op de Burgervendelen eenige nadere orde gefteld, door den Prinfe van Oranje, die, in February in Holland gekomen, en federt naar Kampen verreisd zynde, te Muiden terug gekeerd was; van waar hy, den zeventienden Maart, door die van Amfterdam, met fierlyk uitgeftreeken jagten, afgehaald, en ftaatelyk ingeleid werdt (*f*). 't Geregt hadt, reeds eenige dagen te vooren, orde gefteld op het ontvangen van zyne Doorlugtigheid (*g*), die, terftond na zyne aankomft, zyn werk maakte, om de Burgerwyken niet flegts, maar ook de drie Schutteryen te brengen onder vendels, die afhangkelyker zouden zyn van de Wethouderfchap dan te vooren. Wy hebben, in 't voorgaande Boek (*h*), gezien, dat men de

(*e*) Keurb. G. *f.* 202 *verso*.
(*f*) Hooft XVI. *Boek*, *bl.* 694.
(*g*) Keurb. G. *f.* 210.
(*h*) II. *Deel*, IX. *Boek*, *bl.* 467.

1580. de Schutteryen reeds onder vendels hadt willen brengen, voor de verandering der Regeeringe, in May des jaars 1578. Doch alzo de Prins, toen, de Kolonellen en andere Overften begeerde te ftellen, voorzag de Wethouderfchap van dien tyd ligtelyk, dat zy, door deeze nieuwe fchikking op de Wagten, de klem van haar gezag kwyt geweeft zou zyn; weshalve zy 'er niet in bewilligen kon: 't welk, veelligt, eene der redenen geweeft is, waarom men toeliet, of bewerkte, dat zy, door de Schutteryen en 't volk, van 't bewind ontzet werdt. Maar de tegenwoordige Regeering hadt geene reden, om te dugten, dat de voorgenomen verandering haar gezag krenken zou. Zy wift, dat ver het grootfte gedeelte der fchutteren haar toegedaan was: en dat het oppergezag over de Schutteryen en Wyken beide gefteld zou worden aan Leden der Regeeringe. Zy maakte dan geene zwarigheid in het omhelzen deezer nieuwe fchikkinge: te minder, naardien zyne Doorlugtigheid het ftellen der Overften aan haar fchynt gelaaten te hebben. Men vindt, ten minfte, dat Burgemeefteren, met de Vroedfchap geraadpleegd hebbende (*i*), eenige maanden na 's Prinfen vertrek; *doch volghende die felue zyne Furftelycke Genade fpeciaele laft ende beuel, met aduys van den Capiteynen van den Schutteryen — ende haere Lieutenanten*, NU in 't begin van September, de Wyken verdeeld, en Kolonels, Kapiteins en Luitenants aangefteld

(*i*) Keurb. G. *f.* 115.

ſteld hebben. De drie Schutteryen, en de elf Wyken der Stad werden geſteld onder eenen algemeenen Kolonel, die te gelyk byzondere Kolonel der drie Schutteryen was. Voorts, was 'er een byzondere Kolonel over de vyf wyken aan de oude, en nog een over de zes wyken aan de nieuwe zyde. De Kapiteins en Luitenants waren gedeeltelyk dezelfde, die, in 't voorleeden jaar, door 't Geregt zynde aangeſteld, of in dezelfde, of in mindere hoedaanigheid gediend hadden. Zie hier de naamen der Kolonellen, Kapiteinen en Luitenanten, waaruit het gezeide blyken kan: 1580.

Kolonel over de Schutteryen en Kolonel Generaal en Superintendent over de Wyken,
Meeſter Willem Bardes, Oud-Burgemeeſter.
Deszelfs Luitenant,
Klaas Landsmeer.

Kolonel over de vyf wyken aan de oude Zyde,
Kornelis Floriszoon van Teilingen, Oud-Burgemeeſter.

Kolonel over de zes wyken aan de nieuwe Zyde,
Jan Jacobszoon Huydecoper, Raad.

Hopman over de wyk by de Haarlemmer Poort,
Pieter Jakobszoon Vries.
Deszelfs Luitenant,
Laurens Volkertszoon.

Hopman over de tweede wyk,
Klaas Aartszoon, in de Zalm.
Deszelfs Luitenant,
Walich Pieterszoon Prooſt.

1580. *Hopman over de derde wyk,*

JAN BENNINK KAT.

Deszelfs Luitenant,

Laurens Jakobszoon.

Hopman over de vierde wyk,

SIMON HENRIKSZOON, Raad.

Deszelfs Luitenant,

Gooſſen Hooft.

Hopman over de vyfde wyk,

JAN BETHSZOON ROODENBURG.

Deszelfs Luitenant,

Frans Volkertszoon Koornhert.

Hopman over de zesde wyk,

KORNELIS ELBERTSZOON.

Deszelfs Luitenant,

Wybrand Appelman.

Hopman over de zevende wyk,

KLAAS PIETERSZOON KALF.

Deszelfs Luitenant,

Jan de Bitter.

Hopman over de agtſte wyk,

FRANS BENNINK,

Deszelfs Luitenant,

Jan Potei.

Hopman over de negende wyk,

JAN KLAAS BOELENSZOON.

Deszelfs Luitenant,

Jan Verhee.

Hopman over de tiende wyk,

KLAAS OVERLANDER.

Deszelfs Luitenant,

Henrik Haalken.

Hop-

Hopman over de elfde wyk, 1580.
Klaas Boeleszoon, in den Hamburg.
Deszelfs Luitenant,
Jan Ysbrandszoon Blaauwhulk.

Door deeze ſchikking, werden de drie Schutteryen en de Burgervendelen tot één Ligchaam vereenigd; waarvoor, ſedert, door myne Heeren van den Geregte, verſcheide Ordonnantien gemaakt werden (*k*): tot eene van welken gelegenheid gaf zekere opſchudding, op den negenentwintigſten November voorgevallen (*l*), waarvan my nergens eenig duidelyk berigt voorgekomen is.

Keur tegen de Roomſchgezinden.

De afval des Graaven van Rennenberg, die Groningen aan de Spaanſche zyde overbragt, hadt den Staaten van Holland gelegenheid gegeven, om wat ſcherper te gaan tegen de Roomſchen, dan zy tot hiertoe gedaan hadden; en de oefening van den Roomſchen Godsdienſt in hun Geweſt te verbieden. 't Zelfde geſchiedde te Amſterdam, by eene byzondere Keure, die, kort na 's Prinſen vertrek, den agttienden April, afgekondigd werdt (*m*). By dezelve werdt het prediken, trouwen, doopen en andere oefeningen naar de Roomſche wyze, zo in de Stad, als in de Dorpen der Ambagtsheerlykheid, verbooden.

De Stad wordt verſterkt aan den

In den Zomer des jaars 1578, was reeds geraadpleegd op het verſterken der Stad aan den kant der Laſtaadje. Doch daar was een

(*k*) Keurb. G. *f.* 215, 218, 223, 226 *verſo.* Handv. *bl.* 143.
(*l*) Keurb. G. *f.* 226 *verſo.*
(*m*) Keurb. G. *f.* 213.

1580. een rond jaar verloopen, eer men regt gereed was met een Ontwerp van dit werk. 't Werdt egter toen zo vlytiglyk voortgezet, dat het, in May deezes jaars, voltrokken was. In November, werdt eerst geraaden gevonden, het *Fort*, gelyk het genoemd werdt, of de versterkte Lastaadje, met eene brugge van de Stad af te sluiten (*n*). De Wethouderschap hadt, in September des jaars 1579, reeds behoorlyk verlof tot deeze uitlegging of versterking der Stede verkreegen van de Staaten van Holland (*o*). Doch wy hebben, elders, gelegenheid gehad, om iet meer wegens deeze versterking aan te tekenen (*p*).

Bekant der Lastaadje.

De Stad besluit, schoorvoetende, tot bewilliging in 't heffen van 't Convooigeld.

De algemeene Staaten hadden, reeds in 't jaar 1578, besllooten, Convooigeld te heffen van de uit- en ingaande goederen; waarin de Stad Amsterdam niet hadt konnen bewilligen; houdende zy zulks te stryden met de voorwaarden van Voldoeninge, die haar, door den Prinse van Oranje en de Staaten van Holland, waren toegestaan. De Prins vorderde, wat laater, dat men 'er, slegts voor twee maanden, in bewilligde; waartoe de Stad besloot, onder uitdrukkelyke verklaaring, dat zulks niet zou geagt worden te strekken tot benadeeling van der Stede Privilegien (*q*). 's Lands nood deedt de Stad, na verloop der twee maanden, besluiten om nog

(*n*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 30 *July* 1578. 30 *July* 1579. 12 *May*, 2 *Nov.* 1580.
(*o*) Handv. *bl.* 3.
(*p*) *Zie* I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 140.
(*q*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 23 *Jany*, 14 *en* 15 *July* 1578.

nog voor tien maanden in 't heffen van 't Convooigeld te bewilligen (*r*). Naderhand, werdt, op nieuws, voor zes maanden tevens, in den ophef van 't Convooigeld, bewilligd, schoon men het, als strydig met der Stede Privilegien, gaarne zou afgeschaft gezien hebben (*s*). En van toen af is dit middel in gebruik gebleeven. In July deezes jaars, vergde men Amsterdam ook, toe te staan, dat Convooigeld geheeven werdt van goederen, gaande naar de Vereenigde Gewesten. Doch hiertoe kon de Stad niet verstaan. En alzo men zig, in den Haage, hadt laaten verluiden, dat men haar daartoe dwingen zou, besloot zy, zo het hiertoe komen mogt, zig te zullen verdedigen met de middelen, die haar voorhanden waren, en dit besluit aan de Kolonellen, Kapiteinen en Luitenanten der drie Schutteryen en elf Wyken mede te deelen, die verklaarden, zig te zullen troosten in 't gene de Stad, om 't weigeren haarer stemme, mogt overkomen (*t*). Wat laater, besloot men, toe te geeven, dat zekere belasting gelegd werdt op goederen, in Holland gewassen, en naar de Vereenigde Gewesten gevoerd wordende, mids deeze belasting geen *Convooigeld* genoemd werdt (*u*). Doch ik vind niet, dat deeze voorslag ingang vondt. Ook heeft men het heffen van Convooigeld van goederen, die naar de Vereenigde Gewesten ge- 1580.

(*r*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 22 *Sept.* 1578.
(*s*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 21 *April*, 26 *Octob.* 1582.
(*t*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 26, 30 *July* 1580.
(*u*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 20, 31 *Aug.* 1580.

1580. gevoerd werden, nimmer in algemeen en bestendig gebruik konnen brengen.

Ban des Konings van Spanje tegen den Prins van Oranje.

De Prins van Oranje hadt zig nu zo openlyk gekant tegen de Spaansche Regeering, dat Filips de II., in den Zomer deezes jaars, een' strengen Ban tegen hem liet uitgaan, waarby eer en voordeel beloofd werdt aan elk, die hem 't leeven beneemen zou. Zyne Doorlugtigheid zou gaarne gezien hebben, dat deeze Ban, op den naam der Staaten, beantwoord geworden was; en de Stad Amsterdam oordeelde, dat zulks, op den naam van den Prinse en van de Staaten, geschieden moest, zo ver de Ban beide betrof (v). Doch de Staaten verstonden, dat de Prins zig zelven behoorde te verdedigen; gelyk sedert geschiedde (w).

't Plakaat op de afzweering van Koning Filips komt in 't licht.

Ondertusschen was, ter Vergaderinge van Holland, reeds in 't voorleeden jaar, gehandeld van het verlaaten van Koning Filips, wiens naam, tot hiertoe, in Oktrojen, Plakaaten en andere openbaare stukken, nog gebruikt was. De tegenwoordige Regeering van Amsterdam neigde hiertoe zeer (x). Zy was ook, gelyk de meeste Leden van Holland, zeer gezind, om de hooge Regeering des Lands den Prinse van Oranje op te draagen, en stemde hierom, niet dan onder dit beding, in de handeling met den Hertoge van Anjou, wien men, wat laater, de Regeering der Nederlanden in 't gemeen afstondt (y). Doch 't liep aan tot in den Zomer

(v) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 24 *Sept.* 1580.
(w) Vaderl. Hist. VII. *Deel*, *bl.* 345 *enz.*
(x) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 7 *Aug.* 10 *Octob.* 1579.
(y) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 2 *Maart*, 13 *Octob.* 1580.

mer des jaars 1581, eer op het verlaaten des Konings beslooten werdt. In de Vroedschap van Amsterdam, was, reeds in February, goedgevonden, alle ingezetenen te ontslaan van den eed, aan den Koning gedaan (z). Doch men vondt aldaar niet geraaden, het Plakaat der Vereenigde Staaten, op dit stuk ontworpen, en den zesentwintigsten July gedagtekend, te laaten afkondigen, dan onder verklaaring, dat men aan den inhoud niet begeerde gehouden te zyn (a). De reden van deeze verklaaring was het verschil ontstaan tusschen de Staaten van Holland en de Stad, over eenige punten van het Verdrag van Voldoeninge, waaraan de Stad zig houden wilde, en van welken de Staaten haar wilden doen afstaan. Onder anderen, begeerde de Stad, in geene oude schulden te draagen, en haare bezetting, uit vierhonderd koppen bestaande, te doen onderhouden door 't gemeene Land, gelyk by 't Verdrag van Voldoeninge bedongen was (b). Maar de Staaten en de Prins van Oranje zelf verstonden, dat dit Verdrag, door en na de omkeering der Regeeringe te Amsterdam, reeds gekrenkt geworden was, en dat 'er, hierom, eene geheele verandering in behoorde gemaakt te worden, die meer geschikt was naar den tegenwoordigen toestand des tyds (c). De Wet-

1581.

Men maakt te Amsterdam zwaarigheid om het af te kondigen.

(z) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 15 *Febr.* 1581.
(a) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 26 *Aug.* 1581.
(b) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 19 *July* 1580. Hooft XVI. *Boek*, *bl.* 687.
(c) Hooft XVIII. *Boek*, *bl.* 802.

1581. Wethouderschap van Amsterdam kon niet ontkennen, dat eenige punten van 't Verdrag van Voldoeninge, vooral zulken, die den Godsdienst betroffen, met de tegenwoordige gelegenheid der Stede, niet bestaanbaar waren. Zy tradt, derhalve, met den Prinse en met de Staaten in onderhandeling, over eenen afstand van 't Verdrag van Voldoeninge, onder zekere voorwaarden *(d)*. De Prins was, in Maart, hier ter Stede, geweest, onder anderen om 't werk van den afstand te bevorderen. Doch 't liep aan tot den twintigsten December, eer men, wegens een nieuw Verdrag, in den Haage overeenkwam, welk, ten dien dage, van wege de Staaten van Holland en de Stad Amsterdam, ondertekend, en den zeventienden January des jaars 1582, door den Prinse van Oranje, goedgekeurd werdt. Het Verdrag van *Afstand van de Satisfactie* of Voldoeninge bestondt uit *zeventien* punten, die op deezen zin uitliepen: 1. „ De Staa„ ten en de Stad stonden wederzyds af van „ het Verdrag van Voldoeninge, elkande„ ren ontslaande van den eed, daarop ge„ daan. 2. De Stad zou bezet blyven met „ twee vendels knegten, ieder van twee„ honderd hoofden, onder twee Kapiteinen, „ die Burgers der Stad waren. 3. Zy zou„ den maandelyks betaald worden uit de „ middelen van belasting, die in de Stad en „ derzelver Vryheid geheeven werden, zo „ ver dezelven strekken mogten, anders

De Stad sluit een Verdrag van Afstand van het Verdrag van Voldoeninge.

„ uit

(d) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 15 *July*, 4 *Oct.* 18 *Nov.* 1581.

„ uit andere 's Gemeenen Lands penningen; 1581.
„ doch zo de andere soldaaten, in Holland
„ leggende, met Laken betaald werden,
„ zou de bezetting van Amsterdam ook een
„ maand in 't jaar in laken moeten ontvan-
„ gen. 4. De vierhonderd knegten zouden
„ onder meer vendels verdeeld, en ver-
„ meerderd of verminderd mogen worden
„ naar dat de nood, of andere gelegenheid
„ na 't ophouden van den nood, zulks ver-
„ eischen zou: 't welk enkelyk staan zou
„ ter beliefte en bescheidenheid van zyne
„ Doorlugtigheid. 5. Doch zo zyne Door-
„ lugtigheid, des noods, de bezetting ver-
„ sterkte, zou zy Servitie-geld trekken,
„ even als in de andere Steden van Holland.
„ 6. De Stad zou, tot opmaakinge haarer
„ Vestingwerken, volgens de bestekken van
„ zyne Doorlugtigheid, door de Staaten, ge-
„ magtigd worden, om, over 't platte Land
„ van den ouden en nieuwen Amstel, Die-
„ men en Duivendrecht, drie stuivers op
„ ieder morgen 's maands, geduurende den
„ tyd van twaalf maanden, om te slaan,
„ waarin de eigenaars twee derden, en de
„ bruikers een derde betaalen zouden, mids
„ de Godshuizen vry zyn, en de huisluiden,
„ in tyd van nood, met hun vee, in de Stad
„ vlugtende, aldaar gehandeld worden zou-
„ den, als andere inwooners. 7. De Stad
„ zou treeden in de gemeenschap der oude
„ schulden, gemaakt door de Staaten,
„ voor het sluiten van het Verdrag van
„ Voldoeninge, met uitsluiting van de schul-
„ den, door de Steden van Holland, in

„ den

1581. „ den voorleeden oorlog gemaakt, en ge-
„ naamd *de groote Rekening van de Steden*,
„ zullende zy dezelven onder elkanderen
„ vereffenen, zonder dat Amsterdam des-
„ wege gemoeid zou worden: welverstaan-
„ de, dat daaronder niet zouden worden
„ vervat penningen, die eenige Burgers en
„ Inwooners van Holland, by leening, mog-
„ ten hebben opgebragt, zonder daarvoor
„ eenige goederen in pandschap ontvangen
„ te hebben; welke penningen uit de gees-
„ telyke goederen zouden worden voldaan.
„ 8. Hiertegen zou Amsterdam voor zig
„ behouden den honderdsten penning van
„ 't jaar 1578, en de helft van den hon-
„ derdsten penning van 't jaar 1579: waar-
„ boven de Staaten nog dertigduizend pon-
„ den van veertig grooten aan de Stad be-
„ taalen zouden, in den tyd van zes jaaren,
„ by gebreke van welke betaalinge, de
„ Stad de schattingen zou mogen inhouden.
„ 9. De Stad zou alle de Geestelyke ge-
„ bouwen en erven, binnen haaren omtrek,
„ mogen naar zig neemen. Doch de Gees-
„ telyke renten, binnen en buiten, en de
„ Geestelyke Landen buiten de Stad zouden,
„ even als de andere Geestelyke goederen
„ in Holland, gebruikt mogen worden tot
„ afdoeninge van 's Lands schulden, mids
„ den Kloosterlingen in Amsterdam, door
„ de Wethouderschap, goede verzekering
„ gegeven wierdt van onderhoud. 10. Doch
„ de Geestelyke goederen, die de Staaten
„ verkogt of vervreemd, of de Godshuizen
„ te Amsterdam aan zig getrokken hadden,
„ 't

„ 't zy ze den Karthuizeren of anderen Kloos- 1581.
„ terlingen hadden toebehoord, zouden,
„ ter wederzyde, blyven in den ſtaat, waar-
„ in zy waren, zonder dat men elkanderen
„ in het bezit daarvan zou mogen ontrus-
„ ten, voor dat 'er geregtelyke en eindely-
„ ke uitſpraak over gedaan ware. 11. Am-
„ ſterdam zou, tot onderhoud der Kerken,
„ met de laſten en renten daarop ſtaande,
„ behouden alle de Kerkelyke goederen,
„ en tot onderhoud der Predikanten, de
„ Memorien, Vicaryen, Getyden en ande-
„ re diergelyke Geeſtelyke inkomſten. 12.
„ De halve ſtuivers van de rantſoenen der
„ middelen, die in Amſterdam verpagt
„ werden, zouden, nevens de Kerkelyke
„ inkomſten in de Ambagtsheerlykheid en
„ 't Baljuwſchap van Amſtelland, ſtrekken
„ tot onderhoud der Predikanten aldaar,
„ ten ware de inkomſten, in 't *elfde* punt
„ vermeld, niet toereiken mogten tot on-
„ derhoud der Predikanten in de Stad: in
„ welk geval, 't gene 'er te kort kwam,
„ eerſt uit de gemelde halve ſtuivers, ver-
„ vuld zou worden. 13. Omtrent het gene
„ de Stad, zo wel als de Burgers en Inwoo-
„ ners, te eiſchen hadden wegens ver-
„ ſcheenen renten, het agterwezen op den
„ tol te Geervliet, en de gewoonlyke Be-
„ den en Domeinen van Holland, tot op
„ den tyd der Gendſche Bevrediging toe,
„ zouden de Staaten en de Stad ieder eeni-
„ gen uit den Hove van Holland kiezen,
„ om deswege uitſpraak te doen, waarnaar
„ men zig wederzyds voegen zou, ten wa-

„ re

1581. „ re eenige Burgers of Inwooners verstonden, daarby bezwaard te zyn, aan welken de weg van Regte zou open blyven. 14. De Staaten zouden, om de Stad en de Burgers en Inwooners van Amsterdam aan hun deugdelyk agterwezen te helpen, terstond eenigen van 's Lands Domeinen aan de meestbiedenden doen verkoopen, om uit de penningen, daarvan gekomen, Hoofdsom en agterstallige renten te voldoen. 15. De Stad zou ontslaagen blyven van het opbrengen der driehonderd ponden 's jaars, wegens het Schout-Ambagt, welk, met al zyne inkomsten, in haare handen blyven zou, tot dat de Staaten de twintigduizend ponden van veertig grooten, door de Stad op dit Ampt geschooten, zouden hebben afgelost, of dat men, deswege, op eene andere wyze, zou zyn overeengekomen. 16. Wegens 't punt der Paalkiste, waarover nu voor den Hove van Holland gepleit werdt, zouden partyen over en weder blyven in hun goed regt. 17. De Privilegien, Handvesten, Gewoonten, Keuren, Regten en Gebruiken van Amsterdam zouden in volle kragt blyven, naar ouder gewoonte: uitgezonderd de Privilegien en Handvesten, geduurende de tegenwoordige beroerten, buiten raade der Staaten van Holland, van den Hertoge van Alva of zyne Opvolgers, tot op den dag van het sluiten der Gendsche Bevrediginge, verkreegen; die allen voor nietig en van onwaarde verklaard werden. Doch de

„ Oc-

„ Octrojen om geld op renten te neemen, 1581.
„ schoon geduurende de beroerten verkree-
„ gen, zouden van kragt en waarde bly-
„ ven (e)."

Op deeze wyze, kreeg, eindelyk, het handewerk van den afstand van 't Verdrag van Voldoeninge zyn beslag. Het handelen over deezen afstand hadt te wege gebragt, dat men elkanderen, hier ter Stede, nog niet hadt konnen ontslaan van den eed, waarmede de Regeering en Burgery aan Filips den II. verbonden geweest waren. Doch de Vroedschap besloot hiertoe, zo dra de Prins van Oranje het Verdrag van Afstand bekragtigd hadt (f). De opdragt der hooge Overheid van Holland aan zyne Doorlugtigheid, die, om dezelfde reden, tot nog toe, uitgesteld geweest was, scheen nu ook voortgang te zullen hebben. Tot deeze opdragt was, reeds in 't voorleeden jaar, besllooten; en Meester Willem Bardes, Oud-Burgemeester van Amsterdam, onder anderen, gemagtigd, om den Prins te nodigen tot het aanvaarden der hooge heerschappye (g). Doch verscheide opkomende beletsels verhinderden 't voltrekken van dit werk. Op de Dagvaart der Staaten van Holland, die, in Maart deezes jaars, te Amsterdam, gehouden werdt, kwam dit stuk wederom in overweeging. Men besloot, den Prins, die zelf de Dagvaart bywoonde, te verzoeken, dat hy zig bedienen wilde van 't gezag,

Handeling over de opdragt der hooge Overheid aan den Prinse van Oranje.

(e) *Zie* Handv. *bl.* 47. [146.]
(f) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 29 *Jan.* 1581.
(g) Hooft XVI. *Boek*, *bl.* 696.

1581. zag, welk hem, als hooge Overheid, in 't jaar 1576, opgedraagen was. Doch men kon, ook toen, 't werk niet voltrekken, ter oorzaake van 't gehandelde met den Hertoge van Anjou, wien men, zo ver uiterlyk bleek, de heerschappy over al de Vereenigde Nederlanden opgedraagen hadt, terwyl in 't geheim bedongen was, dat Holland, Zeeland en Utrecht, onder 't oppergebied des Prinsen van Oranje, blyven zouden; welk laatste bedekt gehouden werdt, om de andere Gewesten niet te doen waanen, dat deezen drie den band der Vereeniginge breeken wilden. Amsterdam hadt egter niet in de opdragt der hooge Overheid aan den Prinse bewilligd, dan onder voorwaarde, dat zulks, door de Leden van Holland eenpaariglyk, en ook door Zeeland en Utrecht geschiedde (h); in welke twee Gewesten, men 't werk nog zo ver niet gebragt hadt, als in Holland. Wat laater, verstonden eenigen uit den Raad, dat men den Prins niet tot *Souverein* en Overhoofd moest aanneemen, dan met kennis der Schutteryen en Wyken (i): 't welk, sedert, in de Vergadering van Holland gebragt werdt (k). Doch alzo de Staaten, onlangs, beslooten hadden, dat de Steden, voortaan, over 's Gemeenen Lands zaaken, niet dan met hunne voorkennis, met de Schutteryen en Gilden zouden raadpleegen (l), schynt deeze gedagten weinig in-

Amsterdam bewilligt 'er niet in dan onder zekere voorwaarden.

(h) Resol. Holl. 30 *May* 1581. *bl.* 225.
(i) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 24 *Juny* 1581.
(k) Resol. Holl. 27, 28 *Juny* 1581. *bl.* 289.
(l) Resol. Holl. 23 *Maart* 1581. *bl.* 111.

ingang gevonden te hebben. By Amster- 1581.
dam, scheen, eindelyk, geene andere zwaarigheid over te blyven, dan dat de Stad, wegens den afstand van 't Verdrag van Voldoeninge, nog niet overeengekomen was met den Prinse en met de Staaten. Zy besloot dan tot de opdragt, mids dat zulks haar niet benadeelen zou, in 't gene zy, voor deezen afstand, te vorderen hadt (*m*). De aanbieding der hooge Overheid geschiedde, sedert, op den voorigen voet, en zo lang de Landen in oorlog zouden zyn: de Gemagtigden der Edelen en meeste Steden deeden den eed in stilte, in een vertrek van den Prinse. Doch die van Amsterdam deeden dien niet, voor 't begin van 't jaar 1582; waarna de Prins het Verdrag van afstand, welk kort te vooren geslooten was, eerst bekragtigde (*n*). Elk Lid der Regeeringe deedt, sedert, deezen eed afzonderlyk, hoewel 'er eenigen zwaarigheid in maakten: en vindt men, dat, nog op den eersten September daarna, by de Vroedschap, besloten werdt „ *Jakob Janszoon Bannink*, „ *Jakob van Kampen*, *Jan Laurenszoon* en „ *Jakob Franszoon*, Raaden, die weigerden „ zyner Doorlugtigheid, als hooge Over- „ heid, te zweeren, op eene boete van tien- „ duizend dubbelden Leidschen steen, te- „ gen den volgenden maandag, te dagvaar- „ den, en hun te verbieden, ondertusschen, „ uit

(*m*) Resol. Holl. 3, 5, 16 *July* 1581. *bl.* 298, 299, 304, 325. Resol. Vroedsch. *N.* 4. 24 *Aug.* 1581.

(*n*) Resol. Holl. 26, 27 *Jan.* 1582. *bl.* 40, 42, 46. Resol. Vroedsch. *N.* 4. 1 *Jan.* 1582.

1581. „ uit de Stad te gaan (*o*)." Doch hoe 't hier mede afliep, is my niet gebleeken. Waarschynlyk, heeft men, te Amsterdam, de Leden, die zwaarigheid maakten om den Prinse van Oranje te zweeren, niet sterk gedrongen, om dat het werk van de opdragt, in Zeeland en in Utrecht, nog haperde. Wy zullen, hierna, melden, wat deswege verder voorviel.

De Stad verkrygt een Privilegie op 't verkiezen van twee Presidenten van Schepenen.

Op den derden January deezes jaars 1581, en dus eenige maanden voor dat men besloten hadt, 's Konings naam te verlaaten, hadt Amsterdam een Privilegie verkreegen, welk te Delft gegeven was, en nog sprak uit den naam van „ Filips, Koning van Kastilie enz., Graave van Holland, by raade „ van den Hove, en met overleg van den „ Prinse van Oranje, zynen Stadhouder." By dit Privilegie, werdt beraamd „ dat niet „ jaarlyks negen Schepenen, uit eene Nominatie van agttien, gekooren zouden „ worden; gelyk, sedert eenige jaaren, geschied was; maar zeven, uit eene Nomi„ minatie van veertien, by welken zeven, „ twee uit de afgaanden, als Presidenten, „ zouden aanblyven; te kiezen, door de „ drie afgaande, de drie nieuwe Burge„ meesters, den Oud-Burgemeester en de „ zeven nieuwe Schepens (*p*)." En aan dit Octroi, schoon slegts by voorraad gegeven, heeft men zig, sedert, in 't verkiezen van Schepenen, gehouden.

De

(*o*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 1 *Sept.* 1581.
(*p*) Handv. *bl.* 110. [76.]

1581.

Willem van der Does wordt tot Schout aangesteld.

De tyd van drie jaaren, voor welken, Willem Maartenszoon Kalf, na de verandering der Regeeringe, te Amſterdam, tot Schout aangenomen was, liep, met het begin van Juny, ten einde, en hy verwagtte niet, dat hy zou aanblyven, alzo men hem, by de Regeeringe, verdagt gemaakt hadt van eenig wangedrag, waarop, ſedert, beſlooten werdt onderzoek te doen (q). Hy neigde, ondertuſſchen, zeer, tot behoudenis van het Schoutampt, en vervoegde zig by den Prinſe van Oranje, begeerende, by eene Acte van zyne Doorlugtigheid, aangeſteld te worden tot Schout der Stede. Doch hy verwierf zyne begeerte niet, alzo de Vroedſchap verſtondt, dat zulk eene aanſtelling aanloopen zou tegen de Privilegien, op het Schoutampt verkreegen (r). Hy bleef dan verlaaten van zyn ampt, welk, eenigen tyd, by voorraad, bekleed werdt, door den voorzittenden Burgemeeſter, onder wien, het zelve werdt waargenomen, door *Jan Koenenszoon, die dagelix als Schout by Schepenen te recht zat*; tot dat, omtrent Auguſtus des jaars 1584, *Willem van der Does Simonszoon* uit den Haage, die voorheen Convooimeeſter te Amſterdam geweeſt was, op de gewoonlyke wyze, tot Schout werdt aangeſteld (s).

Handeling met den Her-

Het Verdrag, waarby de hooge Overheid der Nederlanden opgedraagen werdt aan den

(q) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 29 *Aug.* 1581.
(r) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 11 *Juny* 1581.
(s) Lyſt der Regeer. *voor de Handv. op de jaaren* 1581, 1582, 1583, 1584.

1581. den Hertoge van Anjou, eindelyk, getekend zynde, en den Hertog, by een byzonder *Renversaal*, gelyk het genoemd werdt, verklaard hebbende, dat hy Holland, Zeeland en Utrecht niet verder verbinden wilde, dan tot eendragt in 't voeren des oorlogs; besloot de Prins van Oranje de hooge Overheid, hem in Holland opgedraagen, te gebruiken (*t*). Vooraf, werdt den Leden van Holland goedkeuring afgevorderd van het Verdrag, met den Hertoge van Anjou gemaakt. Doch de Vroedschap van Amsterdam verklaarde daarop niet te konnen besluiten, voor zy 't Verdrag en 't Renversaal beide gezien hadt (*u*). Sedert, werdt Anjou, door die van Holland, ingehaald, onde de gemelde voorwaarden. Doch 't leedt maar weinige maanden, toen hy zig toeleide op het bemagtigen van Antwerpen en andere sterke Plaatsen in Brabant en Vlaanderen; 't welk hem zo zeer in den gemeenen haat der algemeene Staaten bragt, dat zy zig, door den Prinse van Oranje., niet dan met moeite, beweegen lieten, om wederom met hem in onderhandeling te treeden (*v*). Te Amsterdam, verstondt men, „ dat van de Franschen, die zig de Nederlanden wilden onderwerpen, niets goeds „ scheen te wagten te zyn (*w*)." Ook werdt de handeling met den Hertoge van Anjou, door zynen onverwagten dood, afgebroken.

Hertoge van Anjou.

1582.

In

(*t*) Vaderl. Hist. VII. *Deel*, *bl.* 444.
(*u*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 26 *May* 1582.
(*v*) Vaderl. Hist. VII. *Deel*, *bl.* 472 *enz.*
(*w*) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 5 *Febr.* 1583.

In den Herfst des jaars 1582, werdt, by de Vroedschap van Amsterdam, geraadpleegd op het versterken van Muiden en Naarden; door welke Steden, Holland, van deeze zyde, en Amsterdam in 't byzonder gedekt werdt. De Staaten van Holland hadden deeze versterking dienstig geoordeeld. En de Stad besloot, de penningen, daartoe vereischt, op te neemen, mids haar daartegen de middelen der twee Steden en van gantsch Gooiland in handen gesteld werden (x).

1582. Amsterdam bevordert het versterken van Muiden en Naarden.

De Regeering der Stad begon, ten deezen tyde of eerder, gebruik te maaken van de geestelyke gebouwen, die haar, by het Verdrag van Afstand der Voldoeninge, waren overgegeven. Onder anderen werdt, in Augustus deezes jaars, vastgesteld, de Vleeschhal van omtrent den Dam naar de S. Pieters Kapelle in Gansoord, nu de Nes, over te brengen (y).

De Vleeschhal wordt in de S. Pieters Kapelle overgebragt.

In de Lente des jaars 1583, werdt, ter algemeene Staatsvergaderinge te Middelburg, wederom gehandeld over het gewigtig punt van de opdragt der hooge Overheid aan den Prinse van Oranje, die nog niet in orde geschied was; en over eene nadere *Unie* of Vereeniging tusschen de Gewesten, die zig tegen Spanje verbonden hadden. Amsterdam, gevorderd hebbende, het ontwerp deezer nadere *Unie* te zien, besloot, sedertzig, in dit opzigt, te zullen voegen naar 't ge-

Vervolg der handelinge over de opdragt der hooge Overheid aan den Prinse van Oranje. 1583.

(x) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 9 *Sept.* 1582.
(y) Keurb. G. *f.* 241.

1583. gevoelen der Staaten (z). Doch omtrent het punt van de opdragt der hooge Overheid aan den Prinse van Oranje ontstondt, van tyd tot tyd, meerder hapering. De Vroedschap van Amsterdam hadt, voor 't grootste gedeelte, reeds in 't voorleeden jaar, den eed aan den Prinse, als hooge Overheid, afgelegd (a). Doch eenigen hadden zig, tot hiertoe, nog verontschuldigd van het afleggen van deezen eed. Ook scheen de geneigdheid, om zig eenen nieuwen Opperheer te verkiezen, in de plaats van den afgezwooren Koning van Spanje, van tyd tot tyd, te verminderen in Amsterdam. De Stad, in Augustus, te Middelburg beschreeven zynde, om nader te handelen over 't stuk der Regeeringe, besloot men, alleenlyk te stemmen, tot de aanstellinge van eenen Gouverneur-Generaal, die zekere Raaden nevens zig hebben zou (b). Doch wat laater, werdt geraaden gevonden, zig, op 't stuk der Regeeringe beide van de Unie en van Holland, te voegen met de algemeene en byzondere Staaten, behoudens het Verdrag op den Afstand van de Voldoeninge gemaakt (c). De Staaten van Holland neigden meest om den Prinse van Oranje de hooge Overheid op te draagen, onder den titel van *Graaf*. Zyne Doorlugtigheid hadt verklaard, dat hy zig deezen titel gevallen liet,

(z) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 6 *April*, 27 *May* 1583.
(a) *Uit* een geschreeven Lyst der Naamen deezer Beëedigden.
(b) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 10 *Aug.* 1583.
(c) Resol. Vroedsch. *N.* 4. 12 *Oct.* 1583.

liet, en de Akte, waarby hem dezelve opgedraagen werdt, was reeds door de Edelen en Steden van Holland bezegeld. Doch alzo verscheide andere vereenigde Gewesten zwaarigheid maakten, in 't gene Holland met den Prinse handelde, en het zelve aanmerkten, als aanloopende tegen de *Unie*, stelde men het overleveren deezer Akte, van tyd tot tyd, uit. Zeeland ook, welk van ouds met Holland onder eenen Heer gestaan hadt, was, tot hiertoe, nog niet gekomen tot een besluit, om den Prins voor Graaf aan te neemen, onder anderen, om dat men aldaar bedugt was, dat zulks den Koophandel op Spanje, die tot nog toe oogluikende gedoogd werdt, stremmen mogt. Maar het draalen van Zeeland deedt ook Amsterdam agteruit loopen. 't Belang van den Koophandel hadt hier geenen minderen invloed op de besluiten der Vroedschap. Men vreesde dat de Koophandel op Spanje verlegd zou worden naar Zeeland, als men, in Holland, eenen anderen Heer aannam; terwyl men, in Zeeland, den Koning van Spanje nog niet eens hadt afgezwooren. En deeze vrees bragt te wege, dat Amsterdam en Gouda niet bewilligden in de overlevering der Akte van de Opdragt der Graaflykheid aan den Prinse van Oranje, die, den zevenden December deezes jaars, door de Edelen en de overige Steden van Holland, in 's Prinsen slaapkamer in den Haage, geschiedde (*d*). Het

1583.

Het draalen van Zeeland hieromtrent doet ook Amsterdam te rug loopen.

(*d*) Resol. Holl. 15 *Sept.* 25, 27, 28 *Oct.* 13, 14 *Nov.* 6, 7 *Dec.* 1583. *bl.* 368, 426, 430, 432, 444, 450, 482, 485, 486.

1583. Het ontwerp der voorwaarden, waarop men den Prinse de Graaflykheid wilde opdraagen, werdt, sedert, gezonden aan de Vroedschappen der Steden, behalven aan die van Amsterdam en Gouda; welke Steden, in Juny des jaars 1584, bezonden werden, door de Staaten van Holland. Te Amsterdam, openden de Gemagtigden, zynde de Heeren van Mathenesse en van der Myle, nevens nog een derden, van wege zyne Doorlugtigheid, hunnen last in de Vroedschap, op den agtsten; over den inhoud van welken, den volgenden dag, geraadpleegd werdt. De Oud-Schepen en jongste Vroedschap, *Kornelis Pieterszoon Hooft*, deedt toen eene rede, strekkende om het verheffen van zyne Doorlugtigheid tot Graave te ontraaden, zo lang 'er Zeeland niet in bewilligd hadt. Zy is, sedert, uit het handschrift van den Heere Hooft, in 't licht gegeven (*e*), en liep op deezen zin: „ Meermaalen heb ik, aan „ zulken, die my geneigd scheenen, om „ zyne Doorlugtigheid te verheffen tot de „ Graaflykheid van Holland, gevraagd, wat „ voordeel zy zig daaruit beloofden voor „ den Lande; zonder, desaangaande, eenig „ licht te hebben konnen bekomen. Van „ toen af, begon my 't werk zwaarder voor „ te staan, en meer en meer verdagt te worden, 't Scheen my toe, dat de yveraars „ voor 's Prinsen verheffing zulks minst „ deeden uit eigen overtuiginge, meest op „ 't aandryven van anderen, die 'er, veel-

Bezending aan de Stad. 1584.

Rede van den Raad Kornelis Pieterszoon Hooft om 's Prinsen verheffing te ontraaden.

„ ligt,

(*e*) By Bor Auth. Stukken, II. Deel, bl. 56.

" ligt, redenen voor hadden, welken zy 1584.
" niet goedvonden te openbaaren. Wel,
" heb ik den Heer van der Aa, op gisteren,
" hooren bybrengen, dat de Prins zig zeer
" bevlytigt tot voorstand van de Scheep-
" vaart; dat ook de Gezanten, die in Dee-
" nemarke geweest zyn, breed opgeeven
" van de eer, die hun daar, ten aanzien van
" zyne Doorlugtigheid, aangedaan is; doch
" ik kan niet zien, wat voordeel zulks aan
" den Lande geeft. Immers, hebben wy,
" terwyl wy onder 't gebied van den Prin-
" se gestaan hebben, het Lastgeld in de
" Zont, welk te vooren afgeschaft was, we-
" derom moeten betaalen. Zelfs is dit Last-
" geld, na 't aanneemen van den Hertoge
" van Anjou, nog wederom verhoogd,
" moetende wy nu een oord daalers betaa-
" len van ieder last, welk de Schepen voe-
" ren konnen; zo dat wy de eer, den Ge-
" zanten aangedaan, duur genoeg hebben
" moeten boeten. Ook heb ik de Heeren
" Burgemeesteren hooren aanmerken, dat
" de vyand, in Vlaanderen, die van Gend
" kleinmoedig zoekt te maaken, door hun
" voor te houden, dat zy zig niet verlaaten
" konnen op Holland, welk in zig zelf
" oneenig was, en zig met Amsterdam niet
" verstaan kon, over 't verheffen van den
" Prinse tot de Graaflyke waardigheid: als
" of zy zeggen wilden, dat deeze aanlei-
" ding tot kleinmoedigheid zou weggeno-
" men zyn, zo Amsterdam zig hierin voeg-
" de met de andere Leden. Maar schoon
" de Stad, in dit opzigt, met de meeste

1584. „ Leden verschilt, blyft zy zo geneigd als „ eenig Lid, om de Bondgenooten kragt- „ daadiglyk by te staan; zo dat die van „ Gend geene reden altoos hebben konnen, „ om zig, uit aanmerking van dit geschil, „ den moed te laaten beneemen. Of zo „ 't Land magtiger zyn zou, als zyne Door- „ lugtigheid Graaf was, 't welk my nog „ niet blykt, moest het den Gentenaaren „ moed geeven, dat de meeste Leden van „ Holland, zo men zegt, in dit stuk, reeds „ van één gevoelen zyn. Zo de Raad van „ Amsterdam, ondertusschen, al eenigszins „ neigen mogt tot deeze handelinge, moest „ dezelve, myns oordeels, wederhouden „ worden, door het *eerste* Lid der Unie van „ 't jaar 1579, inhoudende, dat de Provin- „ cien altoos vereenigd zouden blyven, als „ of zy maar éénе Provincie waren. Maar „ zulk een werk te beginnen, zonder de „ andere Provincien, zou ons doen voor- „ komen als ligtvaardigen, die ons niet „ langer hielden aan eeden en verbindte- „ nissen, als 't ons goeddagt. Zulk verwyt „ zou ons voor de scheenen springen, zo „ dra wy in nood kwamen: de Bondgenoo- „ ten zouden ons, met reden, mistrouwen, „ en bewoogen worden tot het inslaan van „ wegen, die, beide voor hun en voor ons, „ verderfelyk zouden konnen zyn. Holland „ heeft voor deezen veel last geleeden van „ zyne nabuuren. 't Zou te bedugten staan, „ dat zulke tyden eens zouden wederkomen; „ wanneer *het kwaad*, gelyk men spreekt, „ *zynen Meester loonen zou.*

„ Doch

„ Doch zo men de Unie al klein wilde „ agten in Holland; heeft men te beden- „ ken, dat, zo men 't werk zonder Zeeland „ ondername, onze schepen, onder eenig „ ander voorwendsel, ligtelyk, zouden aan- „ gehouden worden in Spanje, daar 't volk „ tot slaaven gemaakt, of anderszins vyan- „ delyk gehandeld zou worden, waaruit „ groote beroerte ontstaan moest, in de „ Watersteden en ten platten Lande. En zo „ de Spanjaard die van Zeeland nog eenen „ tyd lang vry liet vaaren, zou zulks, ver- „ moedelyk, met geen ander oogmerk ge- „ schieden, dan om, onder den schyn eener „ zagte behandelinge, nu en dan, een' on- „ zer Bondgenooten van ons af te trekken. 1584.

„ Zy, die ook, over dit werk, met eeni- „ gen uit de Burgerye, gesproken hebben, „ bevinden wel, hoe zwaar het veelen „ voorstaat; zelfs tot zo verre, dat veele „ voornaame burgers liever vertrekken zul- „ len, dan, op zulk een' voet, by ons bly- „ ven: 't welk dan ook geene kleine op- „ spraak onder de schamele gemeente ver- „ oorzaaken zal. Ook agt ik, dat zyne „ Doorlugtigheid, zo hy zig, in den aan- „ vang des oorlogs, ook maar eenigszins „ hadt laaten verluiden, dat zyne meening „ tot dit werk strekte, zeer weinig zou heb- „ ben uitgeregt; en dat de Gemeenten, die „ hem nu alomme de Steden geopend heb- „ ben, daartoe niet zouden hebben ver- „ staan. Maar men was toen bezig met „ het lieve *pro Lege, Rege & Grege*, [*voor* „ *de Wet, den Koning en het Volk*] en de

„ vry-

1584. „ vryheid van de Landen het volk voor te
„ houden, zonder dat 'er, zo veel my bekend is, eenig woord gerept werdt, om
„ zyne Doorlugtigheid Erfheer der Landen
„ te maaken. Ook is reeds, met het dryven van dit werk, zo veel te wege gebragt, dat men mistrouwen gekreegen
„ heeft op de Gemeente; die zig, met groot
„ gevaar, aan zyne Doorlugtigheid onderworpen, en sommige Steden, met verlies
„ van veele duizend persoonen, tegen den
„ vyand beschermd heeft. Uit hoofde van
„ welk mistrouwen, wy een groot deel onzer middelen spillen moeten, om ons tegen de Gemeente te verzekeren, die men,
„ veel eerder, tegen den gemeenen vyand,
„ behoorde aan te leggen. Immers, is de
„ Gemeente de getrouwste Lyfwagt van
„ een' Vorst, die gunst by zyne onderzaaten heeft. Ook is zy 'er, in vroeger' tyd,
„ dikwils, door zyne Doorlugtigheid, toe
„ gebruikt: waarom my wel noodig dunkt,
„ dat op deeze zaak niet alleen de Kapiteinen en Luitenanten van de Schutteryen
„ en Wyken gehoord worden; maar ook
„ alle andere Burgers, en vooral het zeevaarend volk, welk den eersten aanstoot
„ te wagten heeft, en waarin onze meeste
„ sterkte bestaat.

„ Men zegt, 't is waar, dat de zaak te
„ ver gebragt is, omze nu te laaten steeken; waarvan ik niet veel zeggen kan,
„ als voor mynen tyd geschied zynde. Doch
„ ik kan my niet genoeg verwonderen, over
„ de wyze, waarop, en de middelen, waar-

„ door,

„ door, men 't werk zo ver gebragt heeft; 1584.
„ alzo ik, zelfs nu, na dat de zaak zo lang
„ op het tapyt geweest is, nog niet verneem,
„ wat voordeel voor 't Land daarin gelegen
„ zy, daar men te vooren nog minder van
„ zal hebben konnen zeggen. De Wet-
„ houderschap, in deeze Stad en in andere
„ Steden, heeft nu al lang onder eenen an-
„ deren eed gestaan, dan de Gemeente.
„ Zou men zulk eene zorgelyke verschei-
„ denheid, in deezen gevaarlyken tyd, ge-
„ doogd hebben, zo men kans gezien hadt,
„ om de Gemeente ligtelyk onder den zelf-
„ den eed te brengen? En zo men haar
„ deezen eed niet durft afvorderen; zal
„ men haar onder haaren ouden eed laaten
„ moeten. Maar welk een grondslag de
„ dingen dan hebben konnen, in tyd van
„ nood, daar de Gemeente, door welke de
„ dingen moeten uitgevoerd worden, en
„ zonder welke dezelve niet bestaan kon-
„ nen, door eenen byzonderen eed, afge-
„ scheiden is van de Wethouderschap; geef
„ ik elk te bedenken. Te waanen, dat de
„ Gemeente niet veel te agten is, en lig-
„ telyk te dwingen zal zyn, om zig aan
„ deeze verandering te onderwerpen, is,
„ myns oordeels, verkeerde rekening ge-
„ maakt. De gunst en liefde der Gemeente
„ heeft onze zaak meest bevorderd, en zo
„ ver gebragt als zy tegenwoordig is. Doch
„ zo 't volk, 't welk God verhoeden wil,
„ eens wars werdt van de Regenten, zou
„ zy, is het te dugten, eenen kwaaden uit-
„ slag hebben. Heeft Alva, met zyn ge-
„ wel-

1584. „ weldig *Oderint dum metuant* [*Laat zy my* „ *haaten*, *als zy my maar vreezen*] de Landen „ niet onder zyne magt konnen behouden; „ ik vrees, dat wy daartoe nog zwakker „ bevonden zullen worden, zo 't volk eens „ eenen afkeer krygt van de Regenten. Myn „ gevoelen is dan, dat ik tot deeze zaak, „ voorals nog, niet verstaan kan, *voor eerst*, „ om dat ik 'er geen voordeel uit verwagt, „ *ten anderen*, om dat my de gemelde U- „ nie daarvan wederhoudt, *ten derden*, om „ dat die van Zeeland zyne Doorlugtigheid „ nog niet voor hooge Overheid hebben „ aangenomen, en ons niet geraaden is, „ ons van hun te scheiden, en *eindelyk* en „ vooral, om dat men 'er de Gemeente nog „ niet toe zal konnen brengen, zonder wel- „ ke het werk nogtans niet uit te voeren „ is. Ik meen dan, dat men daarmede an- „ dere gelegenheid behoort af te wagten, „ op hoop, dat, onze Bondgenooten, en „ onze eigen Gemeente, beter tot de zaak „ gezind zynde, dezelve eendragtelyk by „ der hand genomen, en met Gods hulpe „ te beter uitgevoerd moge worden."

Besluit der Vroedschap. 't Schynt, dat de redenen des Heeren Hooft indruk maakten op de meeste Leden van de Vroedschap; immers 't besluit viel, „ dat men een dubbeld zou zoeken te be- „ komen van de *Capitulatie* of voorwaar- „ den van de opdragt der Graaflykheid, „ door de meeste Leden van Holland ont- „ worpen, om te zien, of daarin ook iet „ gevonden werdt, strydig met der Ste- „ de geregtigheid; dat men, voorts, niet

„ ko-

„ komen zou tot goedkeuringe of tekenin- 1584.
„ ge, voor dat bleeke, dat Zeeland zo
„ ver met dit werk gekomen ware als Hol-
„ land; en zelfs nog dan niet, zonder 'er
„ de Schutteryen en andere voornaame bur-
„ gers op gehoord te hebben." Doch alzo dit besluit heimelyk genomen werdt, is 't geen wonder, dat men 't niet te boek gesteld heeft, in de *Registers der Vroedschap*.

Byzonderheid in 't uitbreiden van dit besluit door den Secretaris.

't Verdient, ondertusschen, elks opmerking, dat de Secretaris, in 't uitbreiden van deeze Resolutie, goedvondt, te stellen „ dat
„ de Raad, verstaande, dat Holland niet
„ zonder Graaf zyn kon, gezind was, zyne
„ Doorlugtigheid tot die waardigheid te
„ verheffen:" 't welk geheel niet in 't besluit des Raads begreepen geweest was. Doch na dat men omvraag gedaan hadt, of deeze woorden in de uitbreiding der Resolutie blyven zouden; verstonden de meesten van ja. De Burgemeesters nogtans, en anderen, die meest voor de Opdragt der Graaflykheid geyverd hadden, verklaarden uitdrukkelyk „ dat deeze woorden niet verbinden-
„ de waren, als alleenlyk staande in 't voor-
„ verhaal, en niets gemeens hebbende met
„ de daarop volgende Resolutie:" *'t welck*, schryft de Heer Kornelis Pieterszoon Hooft, *myn goet gedacht heeft, alhier per memorie te teyckenen, op avontuyre, of men, in toekomende tydt, die woorden anders wilde dryven* (*f*).

's Prinsen

Te Gouda, werdt een diergelyk besluit ge-

(*f*) By Bor Auth. Stukken, II. *Deel*, *bl.* 57.

1584. genomen als te Amsterdam. De Gemagtigden der Staaten deeden van 't een en 't ander verslag, op den zesden July, ter Vergaderinge van Holland, die nu te Delft, daar de Prins zig ten deezen tyde bevondt, gehouden werdt. Men handelde, den volgenden dag, nog over 't gewigtig onderwerp (g): en 't is ten hoogste waarschynlyk, dat men, zonder naar Zeeland te toeven, en buiten bewilliging van Amsterdam en Gouda, tot de inhuldiging besooten zou hebben, zo 's Prinsen onverwagte dood niet alle raadpleegingen hadt afgesneeden. Men weet, hoe zyne Doorlugtigheid, maar drie dagen hierna, op den tienden July, moorddaadiglyk, van kant geholpen werdt. De Vroedschap van Amsterdam besloot, op den elfden, *Graaf* MAURITS, by voorraad, voor den tyd van drie of vier maanden, te helpen kiezen tot een hoofd der Regeeringe, mids hem een Raad toegevoegd werdt (h); gelyk sedert geschiedde. Amsterdam, niet bewilligd hebbende in de Opdragt der Graaflykheid aan wylen zyne Doorlugtigheid, kon ook niet toestaan, dat het wapen van Holland, by zyne begraafenisse, gedraagen werdt (i): waarin ook Dordrecht, Gouda en Alkmaar niet hadden konnen bewilligen (k).

Dood stremt de raadpleegingen op zyne verheffing.

Handeling met Frankryk en Engeland.

De zwakheid der Vereenigde Staaten noodzaakte hen, sedert, uit te zien naar uitheemsche hulpe, en eerst met Frankryk, en

(g) Resol. Holl. 6, 7 July, 1584. bl. 357, 361.
(h) Resol. Vroedsch. N. 5. 11 July 1584.
(i) Resol. Vroedsch. N. 5. 30 July 1584.
(k) Resol. Holl. 26 July 1584. bl. 414.

en daarna met Engeland, over de opdragt der hooge heerſchappye, in onderhandeling te treeden. Amſterdam beſloot ſchoorvoetende tot de handeling met Frankryk, die den meeſten Kapiteinen en Luitenanten der Schutteryen en Wyken, geweldiglyk, tegenſtondt; waarom het beſluit tot dezelve zorgvuldiglyk bedekt gehouden werdt voor de gemeente (*l*). Doch deeze handeling, waarmede men het al ver ſcheen gebragt te hebben, liep, in het volgende jaar, vrugteloos af. De handeling met Engeland werdt toen ernſtiger voortgezet. Men beſloot, ook met bewilliging van Amſterdam, Koninginne Elizabet de Opperheerſchappy aan te bieden, of zo zy die van de hand wyzen mogt, met haar, over het verleenen van eenen bepaalden onderſtand, te verdraagen: tot welk laatſte alleen, Gouda geſtemd hadt (*m*). Ook weigerde de Koningin de Opperheerſchappy te aanvaarden, den Landen alleenlyk eenen merkelyken onderſtand in manſchap toeſtaande, die, met *Robert Dudlei*, *Graaf van Leiceſter*, aan 't hoofd, tegen 't einde des jaars, herwaards kwam.

1584.

1585.

De Graaf van Leiceſter komt herwaards.

Ondertuſſchen, hadden de Staaten van Holland en Zeeland beſlooten, Graaf Maurits aan te ſtellen tot Gouverneur en Kapitein-Generaal der twee Provincien, op eene Inſtructie, die, in de Vroedſchappen der Steden, overwoogen was. Te Amſterdam, hadt

Maurits wordt Stadhouder.

(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* ς. 16, 29, 30 *Sept.* 1, 2, 20 *Oct.* 1584. Hooft XXI. *Boek*, *bl.* 944.

(*m*) Reſol. Holl. 18, 25 *Apr.* 1 *May* 1585. *bl.* 225, 239, 245.

1585. hadt men op dezelve eenige aanmerkingen gemaakt, onder anderen ſtrekkende tot meerder verzekerdheid van de handhaaving der Privilegien en geregtigheden van de byzondere Steden (*n*),

Amſterdam wordt, op nieuws, verſterkt of uitgelegd.

Amſterdam nam, ſedert de verandering des jaars 1578, zo ſterk toe in getal van ingezetenen, dat men, in de Lente deezes jaars, wederom beſloot, de Stad aan de weſtzyde uit te leggen, of gelyk het genoemd werdt, te verſterken, eerſt van den Haarlemmerdyk tot aan de Jan Rooden-Poort, of verder tot aan de Gaſthuismolen (*o*), daar nu de Gaſthuismolenſteeg is; en naderhand nog verder tot omtrent de Reguliers-poort (*p*): de erven, die, in deeze Vergrooting, welke wy elders (*q*) nader beſchreeven hebben, werden vergraaven, werden allen, ſedert, volgens ſchattinge van myne Heeren van den Geregte, door de Stad betaald. De overgebleeven erven, die niet tot graften, burgwallen, ſtraaten, lynbaanen en andere Stads dienſten werden geſchikt, werden, in 't jaar 1589, door de Stad, aan byzondere perſoonen uitgegeven, die, voor de beſte erven, tot twaalf guldens zeven ſtuivers, en voor de minſten, zeven en dertig en een halve ſtuivers de roede betaalden (*r*).

Geſchil

De Staaten der Vereenigde Geweſten hadden,

(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 19 *Oct.* 1585.
(*o*) Keurb. G. *f.* 268.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 29 *Oct.* 1585.
(*q*) *Zie* I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 140.
(*r*) Keurb. G. *f.* 351 *enz.*

den, om de Spaansche Nederlanden, daar gebrek aan leeftogt was, te benaauwen, op 't aanhouden van Graave Maurits en van den regeerenden Raad, den agtentwintigsten Augustus deezes jaars, den uitvoer van allerlei mondbehoeften verbooden. Doch de Staaten van Holland, zwaarigheid vindende in de naarkoming van dit verbod, besloten, den agtsten September, het uitvoeren van allerlei waaren, naar Breemen en verder oostwaards, graanen, boter en kaas uitgenomen, toe te laaten, mids de verzenders borg stelden, dat de haring en 't zout niet naar den vyand zouden gevoerd worden. De Raad van Regeeringe kreeg, sedert, ook last van de algemeene Staaten, om eenige vrybuiters aan te neemen, die den toevoer naar 's vyands landen beletten, en de *Lorrendraaijers*, zo noemde men zulken, die iet ter sluik derwaards bragten, aanhaalen zouden. Doch Dordrecht, daar men, by gebrek van vaart langs de stroomen opwaards, zonder neering zat; terwyl Amsterdam en andere zeesteden een groot gedeelte haarer vaarte behielden, drong, eerlang, sterk op een algemeen verbod in Holland. De Staaten der Provincie werden dan, tegen den zevenentwintigsten voor den middag, op verbeurte der stemme, ter Dagvaart beschreeven. Amsterdam zondt een' Burgemeester en vier Raaden naar den Haage. Doch terwyl zy uit waren, kwam 'er bevel van Graave Maurits en den Raad van Regeeringe, aan den Convooimeester te Amsterdam, om geener-

1585. over 't verbieden van den uitvoer van eetwaaren, waarin Amsterdam sterk gemengd is.

1585. lei eetwaaren te laaten uitvoeren. De Regeering der Stad, daar eene groote menigte van belaaden schepen zeilreede lag, schreef hierop aan haare Afgevaardigden, dat zy allen vlyt by Graave Maurits en den Raad hadden aan te wenden, om dit verbod, als strydig met het besluit van den agtsten, te doen intrekken. Zy vertoonden ook „ dat „ het ophouden der schepen, die veele ge- „ oorlofde waaren inhadden, en voor den „ winter graanen uit de Oostzee herwaards „ te rug voeren moesten, de Landen niet „ alleen in onmin brengen zou met den „ Koning van Deenemarke en andere Mo- „ gendheden; maar daarenboven groote „ duurte veroorzaaken." Doch men antwoordde hun „ dat de zaak van de alge- „ meene Staaten afhing, ter welker begeer- „ te, het schryven aan den Convooimeester „ geschied was." De Amsterdammers hernamen „ dat het schryven enkelyk uit den „ naam des Raads sprak, weshalve, zy zig „ aan niemant anders rigten konden." En als men hun egter wees aan de algemeene Staaten, voegden zy 'er by „ dat de Re- „ geering van Amsterdam dan zelve orde „ zou moeten stellen op het vertrek der „ schepen, volgens 't besluit van den agt- „ sten, naar welk, de Staaten van Holland „ den Convooimeester, die hun alleen by „ eede verpligt was, op zwaare straffe, be- „ volen hadden zig te schikken." Zy vervoegden zig, daarna, by de Gekommitteerde Raaden der Staaten, en verkreegen aldaar

daar nieuw bevel aan den Convooimeester, 1585.
om de schepen te laaten vertrekken. Vooraf, hadt men de Registers der algemeene Staaten ingezien, en niet bevonden, dat zy het gedaan verbod van uitvoer, op den Raad van Regeeringe, begeerd hadden. Alleenlyk stondt daar aangetekend, dat *Adolf van Meetkerke*, die in den Raad het woord, tegen de afgevaardigden van Amsterdam, gevoerd hadt, nevens eenigen zyner amptgenooten, op den drie-entwintigsten, over groot gebrek aan geld geklaagd, en den uitvoer van eenig Zout uit den Lande, en van eenige Lakenen naar Antwerpen voorgeslaagen hadt; waarvan, zo men zeide, veel voordeels komen zou. Zelfs bleek, dat het verbod, noch aan de Oorlogsschepen op de wagt leggende, noch aan eenigen Convooimeester in Holland gedaan was, behalven aan dien te Amsterdam: al 't welke gegrond vermoeden gaf van eenen toeleg, om den handel van deeze Stad te drukken.

De Burgerhopluiden van Utrecht klaagen ter algemeene Staatsvergaderinge, over de Regeering van Amsterdam.

Terwyl de zaaken dus stonden, onderwonden zig de Burgerhopluiden van Utrecht, zonder hunne Wethouderschap te kennen, op een los gerugt, of arg aanbrengen van eenige uitheemsche onrustige geesten, den algemeenen Staaten en den Raad van Staate, door eenige afgezondenen, den tienden November, aan te dienen „ dat hun ter
„ ooren gekomen was, hoe zeker Koopman,
„ Lid der Regeeringe van Amsterdam, zig
„ niet geschaamd hadt, aan den Raad te
„ verzoeken, dat aan die van Amsterdam,

 „ voor

1585. „ voor eenen korten tyd, mogt toegelaaten
„ worden, eenige schepen uit te voeren:
„ hoe deeze Koopman, van den Raad aan
„ de algemeene Staaten geweezen zynde,
„ van deezen zeer smaadelyk gesproken
„ hadt, vraagende, *wie zy waren? en wat*
„ *zy te gebieden*, *of te verbieden hadden?*
„ hoe hy, konnende by den Raad niets meer
„ verwerven, en willende de algemeene
„ Staaten zo verre niet kennen, dat hy hun
„ iet verzogt, ten laatsten uitgesmeeten
„ hadt, *dat de schepen nogtans vaaren zouden,*
„ *daar mogt van komen wat het wilde*: gelyk
„ men ook verstondt, dat zy inderdaad ge-
„ zeild waren. Dat luiden van zulk eene
„ vermeteldheid de zwaarste straf van Ma-
„ jesteitschennis verdienden, als tragtende
„ den Staat ten val te brengen, door het
„ breeken van den band van vereeniginge,
„ in 't vertreeden van de agtbaarheid des
„ Raads van Regeeringe en der algemeene
„ Staaten; tot handhaavinge van welke, zy,
„ Hopluiden, hunnen ootmoedigen dienst
„ en de middelen van alle vroome ingeze-
„ tenen, zo der Stad als des Lands van U-
„ trecht, aanbooden: voorts verzoekende,
„ dat men, om de herwaardskomst des
„ Graaven van Leicester te verhaasten,
„ zonde of schreeve aan de Koninginne van
„ Engeland, en het besluit tegen het uit-
„ voeren van goederen stiptelyk deede ag-
„ tervolgen, ook de Paspoorten afschaffen-
„ de, waarmede de vyand zig behielp, om
„ tusschen Antwerpen en deeze Landen o-

„ ver

„ ver en weder te gaan, en tot bederf van 1585.
„ dezelven heimelyk verstand te stigten (s).”
De algemeene Staaten en de Raad van Regeeringe, bezeffende, dat de goede Staat kunde het pryzen van zulk eene bezending niet gedoogde, en van de andere zyde ook, ten deezen tyde, en om redenen, die hen zelven betroffen, het bestraffen derzelve ondienstig vindende, antwoordden zagtelyk, „ dat zy de vertooners bedankten voor hunnen yver tot het gemeene welzyn, en hun Vertoog, schoon zy 't wel behoord hadden aan hunne Wethouderschap, of aan de Staaten 's Lands van Utrecht te rigten, in 't goede namen; gelyk by de orde, reeds gesteld, of nog te stellen, tot elks billyk genoegen, bevonden zou worden (t).”

Antwoord hun gegeven.

Maar de Wethouderschap van Amsterdam, zig zeer beledigd agtende door de Burgerhopluiden van Utrecht, schreef, deswege, ernstelyk, aan de Regeeringe dier Stad, en aan de algemeene Staaten. Ook leverde zy een scherp geschrift ter haarer verdediging over in de Vergadering van Holland (u), waarin, onder anderen, gezeid werdt „ dat de woorden, gesproken „ in den Raad van Regeeringe, valschelyk „ verdraaid waren, en dat men, op staande voet, middelen ter hand slaan moest, „ om zulke wargeesten, opruijers der Bur„ ger-

Die van Amsterdam verantwoorden zig.

(s) *Zie* Bor XX. *Boek*, *bl.* 76. [652.]
(t) *Zie* Bor XX. *Boek*, *bl.* 77. [653.]
(u) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 20, 24 *Nov.* 1585.

1585. „ gerhopluiden, te beteugelen (v)." Men hadt, met dit schryven, in 't byzonder, het oog op *Henrik Agileus*, die van 's Hertogenbosch herkomstig was, en zig te Utrecht nedergezet hadt, daar de Graaf van Leicester, voor wiens gezag hy altoos zeer geyverd heeft, hem, in 't volgende jaar, tot Prokureur-Generaal van den Hove aanstelde. Men hieldt deezen man voor den opsteller van het Vertoog, waarby die van Amsterdam zo zwaarlyk beschuldigd werden. Ook was hy aan 't hoofd der overleveraaren van het zelve geweest (w). Doch de Wethouderschap van Utrecht liet de Burgerhopluiden verantwoorden, 't gene zy, zonder haar te kennen, begonnen hadden: en deezen vervoegden zig aan de Burgerhopluiden van Amsterdam, met welken zy, op dit stuk, eenige brieven wisselden, die, schoon de Amsterdamschen hunne Overheid verdedigden, nogtans bescheidelyk ingesteld waren, en onderlinge nodigingen tot vriendschap en eendragt behelsden. Hiertoe werden partyen ook vermaand, by schryvens van Graave Maurits en den Raad van Regeeringe (x). De twist, die geschaapen scheen gevaarlyke gevolgen te zullen hebben, liep dan niet hooger. Midlerwyl, bleef het besluit der algemeene Staaten van den agtentwintigsten Augustus, zo ver het aanliep tegen het besluit der Staaten van Holland

(v) *Zie* Bor XX. *Boek*, *bl.* 77, 80. [653, 654, 657.]
(w) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 12 *Dec.* 1585.
(x) *Zie* Bor XX. *Boek*, *bl.* 78, 79, 80, 84. [655, 656, 657, 662.]

land van den agtsten September, opgeschort. 1585.
Ook hadden die van Amsterdam, in hunne verdediging, aangemerkt, dat het, door een klein getal van Persoonen, zonder last der Provincien, genomen was. Doch de Vaart naar alle de Landen, onder 't gebied des Konings van Spanje behoorende, werdt, ter oorzaake van het aanhouden der Hollandsche en Zeeuwsche schepen, uitdrukkelyk verbooden (y).

Groot gezag, den Graave van Leicester opgedraagen. 1586.

De Graaf van Leicester, die omtrent het einde des jaars hier te Lande aankwam, werdt, in 't begin des jaars 1586, tot algemeenen Landvoogd der Vereenigde Provincien aangesteld, en verkreeg groot gezag beide in zaaken van oorloge en Regeeringe, waarin Amsterdam egter niet bewilligd hadt, dan met voorbehoudenis van de Privilegien der Provincien en Steden (z). Doch de Vroedschap zou, voor den tyd van zes maanden, de beslissing der geschillen onder de Provincien of Steden aan hem hebben willen verblyven (a): schoon Holland bedong, dat de geschillen over 't stuk der belastingen, in Holland en Zeeland ontstaande, door Prinse Maurits en eenigen uit den Hoogen en Provinciaalen Raade, zouden worden afgedaan (b). Terstond hierna, deedt de Graaf van Leicester een' keer door de voornaamste Steden van Holland: in alle welken, hem, van der Steden wege, *vereeringe*

(y) Hooft XXIII. *Boek*, *bl.* 1032, 1033, 1034.
(z) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 19, 26 *Dec.* 1585.
(a) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 4 *Jan.* 1586.
(b) *Zie* Vaderl. Hist. VIII. *Deel*, *bl.* 114.

1586. *ringen* of eerbewyzen gedaan werden, gelyk ook te Amsterdam geschiedde (*c*), daar hy, den agttienden Maart, te schepe, aankwam (*d*). De Regeering was hier, reeds eenige weeken te vooren, van zyne aanstaande komste verwittigd geweest, en hadt de vereischte orde gesteld, om hem staatelyk in te haalen, en hem en zynen stoet behoorlyke herberge te bezorgen. Het water, van de Plaatse of Dam af, tot aan de oude Brugge, daar, in de tegenwoordige Halfvastens markt, veele kraamen plagten te staan, werdt opgeruimd, en de kraamen, in dubbele ryen, gesteld op den Nieuwe-zyds-Voorburgwal, aan de westzyde van de nieuwe Kerke en 't Kerkhof, van de Molenbrugge tot aan de Kerksbrugge, en voorts zuidwaards tot aan de Gasthuissluis, daar zy egter maar enkel staan moesten. By 't inkomen van den Graave, mogt niemant, behalve de Schuttery, die hem inhaalde, zig buiten zynen stoep begeeven. Voorts, was 'er ook orde gesteld op den prys van eenige eetwaaren, en schikking gemaakt, om hem, 's avonds na zyne aankomst, door het afsteeken van eenige vuurwerken, te vereeren (*e*).

Hy komt te Amsterdam.

Men is aldaar bezorgd voor eenen flinkschen toeleg

Doch sommigen hebben aangetekend, dat die van Amsterdam Leicester, reeds ten deezen tyde, van eenigen flinkschen toeleg op hunne Stad verdagt hielden, en daarom, midden onder de eerbewyzingen, die zy hem aandeeden, op hunne hoede waren, om

(*c*) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 21 *Jan.* 1586.
(*d*) Keurb. G. *f.* 273 *verso.*
(*e*) Keurb. G. *f.* 271, 272, 273, 274.

om niet overrompeld te worden. Zy hadden aan Don Jan van Oostenryk en aan den Hertoge van Anjou geleerd, hoe noode groote Heeren zig genoegen laaten aan een bepaald bewind, en hoe ligtelyk zy geweldige middelen ter hand slaan, tot het bekomen van uitgebreider gezag. Leicester zelf hadt hun ook reden tot argwaan gegeven. Hy hadt, zelfs toen hy nog in Engeland was, schriftelyk, gevorderd, dat de uitvoer van leevensmiddelen, ten minste tot op zyne overkomst toe, verbooden bleeve (*f*), 't welk die van Amsterdam niet dan onaangenaam kon zyn. De beweeging, hierover ontstaan, onder de Burgerhopluiden te Utrecht, was, inzonderheid, verwekt door de voornaamste vrienden van Leicester, die, eindelyk, kort voor zyne komst hier ter Stede, begeerd hadt, dat de twee vendelen Stads soldaaten werden afgedankt (*g*); 't welk niet wel nalaaten kon, den argwaan, tegen hem opgevat, te doen toeneemen. Hoe 't zy, de Graaf, van Haarlem, over 't Y, tot voor den boom gekomen, werdt verwelkomd door *Jan Korneliszoon Hooft*, een der Burgerhopluiden, die, in 't volgende jaar, Schepen werdt, veele jaaren Kolonel der Burgerye, en ook Gemagtigde ten Raade der Admiraliteit geweest is. Hooft was een man, lang van lighaam, zwaar van leden, sneedig van geest, kloek van moed, ernstig van taal, ontzaglyk van wezen. Hy hadt eenige fraai

1586. van Leicester.

Voorbehoedsels om niet overvallen te worden.

(*f*) Zie Bor XX. Boek, bl. 75. [651.]
(*g*) Resol. Vroedsch. N. 5. 8 Maart 1586.

1586. fraai verſierde ſchuiten, vol jonge manſchap, gelezen uit de Schutteryen, by zig, met welken hy, onder ſchyn van den Graaf te eeren, het jagt, welk hem voerde, omſingelde, en van de overige Engelſchen van zyn gevolg afſneedt, om dus zyn' perſoon, zo hy iet args in den zin hebben mogt, altoos in zyn geweld te hebben. Een gedeelte deezer jongelingen bleef altoos omtrent den Graave, hem, beurtelings, by dage, en by nagte, wanneer zy toortſen by zig hadden, kwanswys tot lyfwagt dienende. En kon hy zulk eene eer niet gevoeglyk van de hand wyzen, zonder gegrond vermoeden te verwekken, dat hy der Stede iet euvels brouwde. Ook ſchynt de argwaan, dien men op hem hadt, zyner opmerkinge niet ontſlipt, en dit de reden geweeſt te zyn, dat hy zig, tegens de zynen, doch zo, dat het van eenen der omſtaanderen, die Italiaanſch verſtondt, gehoord werdt, ontvallen liet: *Queſti Signori mi fanno molte carezze; ma non viene d'animo*: dat is: *Deeze Heeren toonen my veel beleefdheids, maar 't komt niet uit het hert.* Hy hadt het gewezen S. Cecilien-Klooſter, welk toen reeds het *Prinſenhof* genaamd werdt, tot zyne herberg; doch men onthaalde hem op 't Stadhuis met een avondmaal, zo koſtelyk, dat het Suikerbanket van het zelve, tot dien tyd toe, geen wedergade gehad hadt te Amſterdam. De Engelſchen van 's Graaven gevolg haalden zig nogtans de ongunſt der zuinige Amſterdamſche burgerye op den hals, doordien zy, of uit brooddronkenheid, of uit verſmaa-

Leiceſter wordt op 't Stadhuis onthaald.

ſmaading van 't gene hun voorgezet was, 1586.
veel ſuikergebaks, ten venſteren uit, op den Dam, in 't ſlyk wierpen. De tafels waren geſteld in een vertrek, het *Zegelhuis* genaamd, om dat men aldaar de lakens plagt te looden. Men hadt Leiceſter geplaatſt tegen over eene hangkamer, die, tot op de halve verdieping van 't vertrek, met hout beſchooten; doch met tapyten behangen was. Agter deezen lagen, zo verhaald wordt, een goed getal Schutters met hun geweer, gereed om, zo 'er iet kwaads aangevangen werdt, op hem los te branden, en de vlam des onraads te bluſſchen met zyn bloed. Doch de Regeering en Burgery raakten, ten deezen tyde, vry met de vrees (*b*). Leiceſter, 't zy hy de gelegenheid nog niet ryp oordeelde, om zo vroeg reeds te doen zien wat hy in den ſchild voerde; 't zy hy beſpeurde, dat de Amſterdammers te wel op hunne hoede waren, vertrok, na weinige dagen verloops, uit Amſterdam, zonder iet tegen de Stad te onderneemen. Zelfs verleende hy, voor zyn vertrek, Burgemeeſteren, op hun verzoek, den eenentwintigſten Maart, Octroi, om de erven, die men, tot de voorgenomen verſterking der Stede, van den Haarlemmerdyk af tot den Amſteldyk toe, noodig zou hebben, volgens de ſchatting van Schepenen, te mogen naar zig neemen (*i*).

Hy verleent een Octroi aan de Stad.

Maar 't leedt maar weinige dagen, toen 'er,

Zyn ſtreng

(*b*) HOOFT XXVI. *Boek*, *bl.* 1198, 1199.
(*i*) Handv. *bl.* 4. [99].

1586. 'er, op Leicesters naam, een Plakaat op de Zeevaart in 't licht kwam, waar by alle handel met den Spanjaard, niet slegts aan ingezetenen der Vereenigde Gewesten, maar zelfs aan alle anderen, strengelyk verbooden werdt, op verbeurte van schepen en goederen niet alleen; maar daarenboven, voor ingezetenen, die deezen handel dreeven of begunstigden, onder bedreiging van zwaare straffen. Te Amsterdam, zag men vreemd op van zulk een Plakaat, welk, zo 't uitgevoerd werdt, de Landen, en deeze Stad in 't byzonder in onmin helpen moest met de Noordsche en Oostersche Mogendheden en Steden, waaruit het bederf van eenen voornaamen tak des Amsterdamschen Koophandels te wagten was. 't Plakaat was den vierden April getekend (*k*): en Amsterdam zelf zag, ten deezen tyde, Leicester nog zo zeer naar de oogen, dat de Vroedschap hier ter Stede, kort hierna, gereedelyk bewilligde, in eene Wedde van zeventig- of tagtigduizend ponden, die men zyner Doorlugtigheid, van wege de Staaten, dagt toe te leggen (*l*). Wat laater, keurde zy ook eene Kerkordening goed, die in een Synode in den Haage opgesteld, en door Leicester bevestigd was, alleenlyk bedingende „ dat de Stad bleeve by haar Pri-
„ vilegie, omtrent het stellen van School-
„ meesteren, en by haare andere geregtig-
„ heden, die, sedert het invoeren der Her-
„ vor-

Plakaat op de Zeevaart komt in 't licht.

(*k*) HOOFT XXIII. *Boek*, *bl.* 1048, 1049.
(*l*) Resol. Vroedsch. *N*, 5. 27 *May* 1586.

„ vorminge, in gebruik geraakt waren (*m*)." 1586.
Doch deeze toegeevendheid hieldt op, toen men vernam, dat de Graaf Persoonen hadt aangesteld, met magt om der Koopluiden boeken op te eischen, en daaruit naar te spooren, of zy ook eenigen handel gedreeven hadden, strydig met het Plakaat. Uit de raadpleegingen, die ter deezer gelegenheid vielen in de Vroedschap, bleek klaarlyk, dat men hier geene gezindheid altoos hadt, om zulk eene nieuwigheid te gedoogen (*n*). De Staaten van Holland zelven bragten, eerlang, zo veele bezwaarnissen in tegen Leicester, dat hy, 't hoofd vol hebbende van de moeilykheden zyns bewinds, in November, een' keer naar Engeland deedt, de Regeering, in zyn afzyn, den Raad van Staate aanbevolen laatende, die, naauwlyks twee maanden na zyn vertrek, het scherp Plakaat op de Zeevaart wederom introk, en andere schikkingen maakte, tot herstelling van verscheide gebreken in 't stuk der Regeeringe (*o*).

Hy stelt Gemagtigden om der Koopluiden boeken te onderzoeken.

't Plakaat wordt ingetrokken.

1587.

Ondertusschen, leedt het platte land, met naame Amstelland, veel overlast van eenen hoop Engelsche Ruiters, die in 't Stigt lagen, en hunne soldy, die zy van de Koninginne vorderen moesten, uit den Haage dreigden te haalen; waarom zy Holland aan veele oorden afliepen (*p*). 't Overgaan van Deventer en de Schans over Zutfen, die bei-

De Engelschen loopen Amstelland af.

(*m*) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 21 *Aug.* 1586.
(*n*) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 20 *Sept.* 1586.
(*o*) Vaderl. Hist. VIII. *Deel*, *bl.* 200 *enz.*
(*p*) Hooft XXV. *Boek*, *bl.* 1132.

1587. beide door Engelsche Oversten aan den Spanjaard verraaden waren, hier by komende, vermeerderde het misnoegen tegen deezen Landaart zo zeer, dat Leicester, in July herwaards gekeerd, geene kans zag om het weg te neemen, zonder af te staan van zyn oogmerk, om zig van de volstrekte heerschappy te verzekeren, waarop hy zeer gezet bleef. Onder anderen, dagt hy zig, door list of geweld, meester te maaken van de groote Steden van Holland, met naame van Amsterdam: waarna hy de Vergadering der Staaten van Holland, die hem meest tegenstreefde, onder de knie dagt te zullen hebben. Tot beteugeling deezer Stede, hadt hy, al voor zyn vertrek naar Engeland, het Slot te Muiden gesteld in de bewaaring van den Overste *Joan Bax*, die schriftelyken last hadt, het zelve om hoog noch om laag te ruimen: den inhoud van welken last, hy schynt uitgedrukt te hebben, met dit versje:

Inzigten van Leicester.

Hy zoekt Amsterdam door 't Muider-Slot te beteugelen.

Zie dat gy wel bewaart
Den toom van 't groote paard.

Waarin, *het groote paard* Amsterdam, en *de toom van het zelve* het Muider-Slot betekende. Doch de Regeering van Amsterdam hadt, terwyl Leicester in Engeland was, moeite noch kosten gespaard, om Bax van 't Slot te krygen; 't welk eindelyk gelukt was: waarna zy het met eenigen haarer knegten hadt doen bezetten (*q*). Maar na Lei-

Bekom-

(*q*) HOOFT XXV. *Boek*, *bl.* 1140.

Leicesters te rugkomst, ontdekte men haast zo veel van zyne oogmerken, dat Amsterdam in geduurige vrees was voor zorgelyke beroerte. 't Zaad van tweedragt werdt daar dagelyks gezaaid, en allerlei laster verspreid tegen de Wethouderschap. In Augustus, werdt, ter deezer gelegenheid, by den Raad besflooten, dat Burgemeesteren de Kapiteinen der soldaaten, en de Kapiteinen en Luitenanten der Schutteryen by zig ontbieden zouden, en hun den eed te binnen brengen, waardoor zy aan de Wethouderschap der Stede verpligt waren: den Oversten der Schutteryen in 't byzonder vermaanende tot het weeren van allerlei onderneemingen, ten nadeele van 't Land of de Stad, en hun, met de minste kwetsinge van zyne Doorlugtigheid, eenige zaaken openbaarende, welken, tot nog toe, geheim gehouden waren (r). Wyders, vondt men geraaden, tot beschermingе van 't Stadhuis, eenige metaalen stukken voor het zelve te plaatsen. Ook deedt men een geschilderd bord hegten aan het onderste der Stadhuispuije, daar men, in laater tyd, de Stads Wisselbank plagt te houden, waarop te leezen stondt:

1587. mering hier ter Stede.

Oft 'er verraadt, oft oproer quaadt, wierdt vernoomen;
Men zal, tot baat, geschut op straat, hier uit doen koomen (s).

In

(r) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 14 *Aug.* 1587.
(s) HOOFT XXVI. *Boek*, *bl.* 1196.

1587. In deezen ſtand der dingen, ontving men, te Amſterdam, eenen rondgaanden Brief, dien Leiceſter, in September, aan de byzondere Provincien en Steden afgezonden hadt, verzeld van een Vertoog, welk hy, ter zyner verdediging, aan de algemeene Staaten hadt overgeleverd. In deezen brief ontkende hy, onder anderen, eenig voorneemen te hebben, om de Landen onder den Spanjaard te brengen, gelyk hy zeide, dat hem naargegeven werdt. In 't Vertoog en den brief beide, werdt, wyders, gewaagd van Vredehandeling met de Spaanſchen, van 't gezag zyner Doorlugtigheid, en van 't punt der belaſtingen. Doch de Regeering van Amſterdam vondt, in haar antwoord op dezen brief, welk den zesentwintigſten September gedagtekend was, niet geraaden, op deeze drie punten, welken zy verſtondt tot de Vergadering der algemeene Staaten te behooren, te antwoorden. Van het uitſtrooiſel ten laſte van Leiceſter, wegens eenen toeleg om de Landen onder den Spanjaard te herbrengen, verklaarde zy niets vernomen te hebben. Alleenlyk was 'er, ſchreef zy, een gerugt geweeſt in de Stad, dat de Koningin in onderhandeling over vrede getreden was met den Koning van Spanje, waaraan men egter geen geloof kon ſlaan (*t*). Doch Leiceſter, die van ſommige Provincien en Steden antwoord ontving, behelzende beloften om zyn gezag te wil-

De Regeering ontvangt eenen brief van Leiceſter.

Haar antwoord op den zelven.

(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 20 *Sept.* 1587.

willen verbreeden, en zig in 't punt der belastingen te willen voegen naar zyn welgevallen, schepte luttel behaagen in het antwoord van Amsterdam. Men houdt voor zeker, dat hy hierom voornam, eene ongewoone verandering te maaken in de Regeering der Stad, gelyk hy, kort hierna, te Utrecht deedt: en 't zal niet ondienstig zyn, hier, beknoptelyk, aan te tekenen, hoe de toeleg afliep. 1587.

De meeste Predikanten te Amsterdam, die Leicester zeer naar de oogen zagen, en zeer van hem gevleid werden, schroomden, ten deezen tyde, niet, de Regenten, en zulken inzonderheid, die dagelyks de Dagvaart der Staaten bywoonden, en daar besluiten hielpen neemen, die den Graave niet aanstonden, door te stryken van den predikstoel, als ging hun de welstand van Land en Kerke niet ter herte naar behooren; schoon de tegenwoordige Burgemeesteren, *Kornelis Floriszoon van Teilingen*, *Egbert Roelofszoon*, *Pieter Boom Korneliszoon* en *Jan Klaas Boelenszoon*, allen vier mannen waren, die om 's Lands vryheid in ballingschap gezworven hadden, en naar welken, om deeze reden, geen omzien behoorde te zyn. Ondertusschen, bestondt men deezen, in openbaare predikatien, haatelyk af te maalen, met zulke kenbaare trekken, als of menze, met den vinger, aangeweezen hadt. Die hierin 't meest yverden waren buiten Holland gebooren, en luiden, van welken *Martinus Lydius*, Professor der Godgeleerd-

Eenige Amsterdamsche Predikanten stryken Burgemeesteren door van den predikstoel.

1587. heid te Franiker, ten deezen tyde, zeide: *Isti homines perdiderunt nobis Flandriam & Brabantiam, & nisi prudens Magistratus providerit, perdent nobis etiam Hollandiam & Zeelandiam:* dat is, *Deeze luiden hebben ons Vlaanderen en Brabant*, welke Provincien, onlangs, aan den Spanjaard overgegaan waren, *doen verliezen, en zy zullen ons ook Holland en Zeeland doen kwytraaken, zo 'er de wyze Overheid geene zorg voor draage* (u). By deezen yver eeniger Predikanten, kwam ook, dat zig, omtrent den aanvang van October, terwyl Leicester te Utrecht heimelyke schikkingen maakte, tot de verandering der Regeeringe, die hy aldaar in den zin hadt, hier te Stede, vervoegde *Fredrik Gianibelli*, Ingenieur der Koninginne van Engeland, wiens aankomst te meer omzien verwekte, om dat men der Wethouderschap, kort te vooren, hadt aangebragt, dat Leicester zig van *de Kerke*, zo noemden zyne vertrouwdste aanhangers deeze Stad, dagt meester te maaken. Gianibelli, die zyne herberg nam in de Warmoesstraat, daar *Rochel* uithing, hadt dan zo dra de voeten niet in huis gezet, of men hadt een' man geplaatst in een stoep over de voordeur; want door de agterdeur, die aan 't Water of Damrak uitkwam, viel 't in- en uitgaan ongelegen; om te bespieden, wie met den Ingenieur te woorde komen zou, en om hem te volgen, als

De Ingenieur Gianibelli komt te Amsterdam.

(u) Aantek. des Heeren C. P. Hooft *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 724.

als hy uitging (v). Nogtans is my niet voorgekomen, dat men, op deeze wyze, iet ontdekte. Maar op den derden October, sloeg Leicester schielyk op weg naar Amsterdam; daar men geene kennis van zyn voorneemen kreeg, dan na dat hy reeds van Utrecht vertrokken was: heel anders dan in 't voorleeden jaar, toen men van zyne aanstaande komste, verscheide weeken van te vooren, verwittigd geweest was. Nu moest men alles in der yl beschikken, ontbieden, hooren, aanspreeken, orde geeven: 't welk niet zonder bekommering toeging. Jan Korneliszoon Hooft, nu regeerend Schepen en Burgerkapitein, bevondt zig in de Kaatsbaan, toen men tot zynent om hem zondt; doch begaf zig, terstond, daar men hem vereischt hadt. Met het vallen van den avond, naderde Leicester de Stad. Laurens Jakobszoon Reaal, Oud-Schepen en Burgerkapitein, sedert Kolonel der Burgerye en Raad ter Admiraliteit in Zeeland, stondt met zyn vendel aan de Regulierspoort, om den Graaf te ontvangen; doch hadt het hert vol zorg, doordien de duisternis niet toeliet te onderscheiden, hoe groot een stoet Leicester medebragt, by wien zig, onder weg, schielyk eenig krygsvolk zou konnen gevoegd hebben. Maar Reaals Serjant, *Willem van Buil*, geboortig uit Luikerland, die wylen den Prinse van Oranje eertyds voor Ruiter gediend; doch zig

1587.

Leicester komt er insgelyks genoegzaam onverwagt.

Voorzorg gebruikt by zyne inhaaling.

(v) Hooft XXVI. *Boek*, *bl.* 1198.

1587. zig ſedert op den Koophandel toegelegd hadt, toonde, in deeze gelegenheid, dat hem het krygsmans hert nog in den boezem ſtak. *Laat my*, zeide hy, *ter bameije uit, Kapitein, en ſluitze agter my toe. Ik zal u, verneem ik iet ſlinks, waarſchuwen met ſluiten; my kome 'er van, wat het wille.* De uitbieding werdt dankelyk aanvaard. De Graaf, zonder dat van Buil eenig teken van zwaarigheid gaf, met een maatig gevolg, voor de Poort gekomen, werdt heuſchelyk verwelkomd, in 't Latyn, door den Preſident-Schepen, *Jan Korneliszoon Verhee*, man van bekoorlyk vernuft, en toen aangeſpoord door naaryver, die de aanſpraak te hooger deedt ryzen. Want de Oud-Burgemeeſter Maarten Koſter, een lieveling van Leicester, aangezogt tot het doen der aanſpraake, hadt zulks, zo getuigd wordt, uit krygelheid, en om dat men zyn hoofd niet volgde, geweigerd, waanende dat niemant dan hy in ſtaat was, om de eer der Stad te bewaaren: waarna Verhee 't werk op zig genomen hadt, welk hy treffelyk uitvoerde. De Landvoogd, treedende door de Kalverſtraat, by 't licht der lantaarnen, die ten allen huizen uithingen, werdt wederom, gelyk in 't voorleeden jaar, in 't Prinſenhof geherbergd. Tegen over de poort van dit gebouw, in de Prinſenhofſteeg, hadt Burgemeeſter Maarten Koſter, die in de Doeleſtraat woonde, eene agterdeur; waaruit, volgens 't berigt van eenen, gelaſt om agt op zyn bedryf te geeven, een man van zy-

ne

ne gestalte, met eenen tabbaard bekleed, des nagts, ten Hove insloop, eene wyl daarna wederkeerende. Doch wat hy daar verrigt hebbe, is altoos verborgen gebleeven. Des anderendaags, hadt Leicester den gantschen Krygsraad, uit Kolonellen, Kapiteinen en Luitenanten der Burgerye bestaande, ter middagmaaltyd genodigd, met oogmerk, naar 't schynt, om deezen te beleezen tot bevordering zyner oogmerken. Ook was de brief, door hem, in 't begin van September, herwaards gezonden, onder anderen aan hun gerigt geweest, en hun, door de Wethouderschap, met welke zy eensgezind genoeg bleeven, medegedeeld. Maar om 't gezag der tegenwoordige Regeeringe te fnuiken, hadt men, in eene Stad, daar eene kleine en afhangkelyke bezetting lag, de magt der gewapende Burgerye noodig. *Daniel de Burggraaf*, Leicesters Secretaris, een Vlaaming van geringe afkomst, doch kloek verstand, bestaat dan, onder de maaltyd, en na 't omgaan van eenen styven dronk, den Burger-Krygsraad wel niet duidelyk te vergen; maar genoegzaam in den mond te geeven, dat men van deszelfs zydè eenen voorslag verwagtte, om de Burgemeesteren in verzekering te willen neemen, gelyk de Luitetenant, *Bartholt Krombout*, die hier zelf tegenwoordig was, naderhand, aan *Henrik Laurenszoon Spiegel*, en deeze aan den Historieschryver Hooft, wien wy hier volgen, verhaald heeft. Om den Krygsraad

1587.

Leicester houdt den gantschen Krygsraad ter maaltyd.

Wat aldaar omging.

1587. zulk een besluit te doen neemen, verzuimde men niet, de tegenwoordige Regeering der Stad ten snoodsten af te maalen. Doch niemant ondernam, zig te verklaaren op iet, dat hem niet duidelyk gevergd was. De Secretaris verzogt nogtans, met ronde woorden, dat men, alle avonden, de leuze of 't wagtwoord liete haalen van den Landvoogd, zo lang hy in de Stad zyn zou. En dit punt moest terstond overwoogen worden. 't Geviel, dat zig, onder de Leden van den Krygsraad, schoon hy 'er geen Lid van was, noch in deeze byeenkomst wettelyk bescheiden, vervoegd hadt *Herman Betsen Roodenburg*, een man, schryft Hooft, vol moeds, zonder middelen naar gelang, en een driftig aanhangeling van Leicester; misschien, om 't eerste woord te slaaken, 't welk anderszins, in zulke hagchelyke gelegenheden, bezwaarlyk over de lippen wil. Terwyl men dan de hoofden byeensteekt, om op het haalen van 't wagtwoord te raadpleegen, treedt de regeerende Burgemeester Pieter Korneliszoon Boom, die, als Opper-Kolonel, den degen op zyde gehangen hadt, onvoorziens, ter Kamer in; en Roodenburg in 't oog krygende, vraagt hy hem af, *wat hy, die thans geene plaats in den Krygsraad bekleedde, daar te verrigten hadt?* De ander, bedremmeld, wist niet te antwoorden, dan dat hy 'er, als een getrouw beminnaar des Vaderlands, nevens anderen, verscheenen was. Boom, schoon nog

De kloekmoedigheid van Burgemeester Boom verydelt den toeleg der Leicestersgezinden.

on-

onzeker van de gezindheid der overigen, geboodt hem te vertrekken. Roodenburg, hoe fors hy ook ware, zwigtende voor een woord, dat met bestendig gelaat en Burgemeesterlyke deftigheid uitgesproken werdt, droop door, zonder iet meer te zeggen. Boom voorts onderregt van Burggraafs voorstel, liet het haatelyke, welk van ter zyde diende, om den Krygsraad op te hitsen tegen de Regeeringe, onaangemerkt, en verklaarde op het punt van 't haalen van 't Wagtwoord „ dat daarin niemant „ dan de Vroedschap verandering maaken „ mogt; waarom elk wel toe te zien hadt, „ wat hy begon." En dit zeggen deedt elk agterwaards denken, en den gantschen toeleg verdwynen. Want 't was 'er wel verre van af, dat de Wethouders, onder welken Meester Maarten Koster alleen met de Engelschen heulde, Leicester en eenen hoop vreemdelingen, die zyne zyde hielden, middel verleend zouden hebben, om, met het uitspreeken van 't woord, alle wagten weerloos te maaken, de burgery te vermeesteren, de oude Regeering af te danken, en den Raadhuize een nieuw aangezigt te geeven. Men hieldt, naamlyk, voor zeker, dat dit het minst was, welk Leicester voorhadt. Zelfs meende men te weeten, dat hem eene Lyst geleverd was van veertien van de wakkerste voorstanders der vryheid en getrouwste aankleevers van den Huize van Nassau, onder welken ook de Raad Kornelis Pieterszoon

1587.

Wat Leicester, ten deezen tyde, te Amsterdam voorhadt.

1587. Hooft was, welken hy beslooten hadt, eenen smaadelyken dood aan te doen (w). Ook waren zy, die meest by hem in 't oog liepen, zeer op hunne hoede, zo lang hy in de Stad was. De Oud-Burgemeester Reinier Kant ging met eene rusting onder zyn kazak, en kwam hem niet spreeken, dan verzeld van eenen stoet gewapende schutters, die hem, voor de deur, opwagteden (x). De Graaf dan, bespeurende dat hem te Amsterdam alles buiten zyne gissing ging, keerde, ten volgenden dage, schielyk naar Utrecht (y). Eenige dagen laater, deedt hy der Vroedschap van Amsterdam, door den Raadsheer van Staate, Willem Bardes, den Oud-Burgemeester Maarten Koster, en den Overste Sonoi aanzeggen „ dat hy gantsch niet „ voldaan was in het antwoord, welk zy „ op zyn Vertoog aan de algemeene Staaten en op zyn rondgaand schryven gegeven hadt." Doch men betuigde ernstelyk „ dat men alleenlyk zo geantwoord „ hadt, om tweedragt te voorkomen; en „ dat men zorg draagen zou, dat 'er, zo „ dra als 't mogelyk ware, nader geantwoord werdt, eerst door de Staaten van „ Holland, en daarna door de algemeene „ Staaten (z)."

Zyne boodschap aan de Regeering.

Hy reist

Ondertusschen, beslooten de Staaten van

(w) HOOFT XXVI. Boek, bl. 1199, 1200.
(x) Vaderl. Hist. VIII. Deel, bl. 245.
(y) HOOFT XXVI. Boek, bl. 1201.
(z) Resol. Vroedsch. N. 5. 13 Oct. 1587.

van Holland, verneemende dat Leicester voorhadt, een' keer te doen door verschei- de Hollandsche Steden, hem te verzoeken, dat hy zig van niet meer dan van tweehon- derd persoonen wilde doen verzellen; wanneer men hem alomme eerlyk ontvangen zou (*a*). Ook mompelde men, ten deezen tyde, dat hy, nu 't hem met de *Kerke*, dat 's Amsterdam, gemist was, zien zou, of hy zig niet van de *Kapelle*, zo noemde men Enkhuizen, kon meester maaken. En kwam hy, op den veertienden October, te Naarden, met oogmerk om van daar over te steeken naar Noordholland. Doch staande op zyn vertrek, ontving hy schryvens van die van Enkhuizen, waarby zy hem baden, hunne Stad, tot verhoeding van allen ongeval, voor dien tyd, te willen verschoonen van zyne tegenwoordigheid. Hy zeilde dan naar Hoorn, daar hy eerlyk ontvangen werdt. Van daar schreef hy naar Enkhuizen, zonder van zyne komst te reppen; doch zig zagtelyk beklaagende over den argwaan, dien men tegen hem hadt opgevat, en verzoekende, alle mistrouwen te verbannen: waarna hy naar Enkhuizen op weg sloeg. Doch de Regeering zondt hem Gemagtigden te gemoet, die hem den hoon, hem beschooren, zo duidelyk, schoon met beleefde woorden, vertoonden, dat hy, bedugt dat hem de poort voor 't hoofd gesloten zou ge-

1587. naar Noord-holland.

(*a*) Resol. Holl. 17 Oct. 1587. bl. 282, 296.

1587. geworden zyn, te rug trok, en zig naar Medenblik begaf, daar hy, eenige dagen, onthaald werdt door Sonoi (*b*).

Hy onderzoekt, hoe men hem te Amsterdam ontvangen zou.

De afwyzing van die van Enkhuizen deedt hem, naar 't schynt, schroomen, om zig, gelyk hy van zins was, wederom, naar Amsterdam te begeeven, eer hy wist, hoe hy 'er ontvangen zou worden. Hy schreef dan aan Meester Maarten Koster „ om verzekerd te zyn, of de Heeren van Amsterdam nog volhardden in de voorgaande „ genegenheid jegens zyne Doorlugtigheid, „ gelyk hy hoopte; in welk geval, hy niet „ nalaaten zou, deeze Stad, in zyne terugkomst, te bezoeken." De Burgemeester bragt deezen brief, den zevenentwintigsten October, in de Vroedschap, en begeerde derzelver gevoelen daarop te verstaan. Men verzogt hem, Leicester te willen antwoorden „ dat Burgemeesteren „ en Raaden verwonderd waren geweest, „ over zyn schryven, alzo zy niet wisten, „ hem eenige oorzaak gegeven te hebben, „ om hen van ongenegenheid te verdenken. „ Dat zy hierom verzogten, dat hy aan „ diergelyke berigten geheel geen geloof „ wilde slaan. Doch zo hy geraaden vondt, „ zynen weg door hunne Stad te neemen, „ verzogten zy, dat hy agt geliefde te „ slaan op de Resolutie, by de Heeren Staaten van Holland, in de jongste Vergadering te Haarlem genomen, die hem on-

„ ge-

(*b*) HOOFT XXVI. *Boek*, *bl.* 1103, 1104.

„ getwyfeld zou toegezonden zyn (*c*)." 1587.
Zy zagen hiermede op de Resolutie, boven (*d*) vermeld, by welke begeerd werdt, dat hy met niet meer dan tweehonderd Persoonen in de Steden kwame. Doch 't blykt niet, dat hy, ten deezen tyde, te Amsterdam geweest is. Het ontdekken van zynen toeleg, om zig, door middel van Krygsvolk, en door heimelyk verstand met eenige ingezetenen, meester te maaken van Leiden, maakte hem zo verlegen, dat hy, voor zyne eigen vryheid vreezende, schielyk uit Noordholland naar Utrecht, voorts, naar Dordrecht, en van daar, in November, naar Vlissingen week: van waar hy, in December, naar Engeland vertrok, en, op bevel der Koninginne, terstond, afstand deedt van 't bewind over de Nederlanden (*e*).

Hy vertrekt naar Engeland, en doet afstand van 't bewind.

Op deeze wyze, eindigde de Regeering des Graaven van Leicester; die, zo lang ze geduurd hadt, Amsterdam in bekommering hadt gehouden. De Stad zou, veelligt, meer nog dan door het Oktroi, om de erven, vereischt tot haare versterking, by schatting van Schepenen, te mogen naar zig neemen, bevoordeeld geweest zyn door den Graave, zo zy hem beter aan de hand hadt willen gaan. Hy hadt 'er, reeds in de Lente des jaars 1586, zonder zig aan 't misnoegen van Dordrecht te kreunen, eene munt

Berigt, wegens zyne munt te Amsterdam.

(*c*) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 27 *Oct.* 1587.
(*d*) *Bladz.* 75.
(*e*) Vaderl. Hist. VIII. *Deel*, *bl.* 258-265.

1587. munt opgeregt, over welke het opzigt aan *Hans de Vlaming* gegeven werdt. Ook werden hier, sedert, dubbele Roozenobels geslaagen, met het wapen van Engeland, die wel veertig stuivers boven de waarde werden uitgegeven (*f*). Doch 't Plakaat op de zeevaart, welk kort daarna uitkwam, vervreemdde de Stad geheellyk van den Graave van Leicester, wiens munten hier ter Stede ook geen gevolg hadt.

(*f*) Resol. Holl. 7-17 *Maart* 1586. *bl.* 108 *enz.* METEREN XIV. *Boek*, *f.* 249 *verso*.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

ELFDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1588, *tot in het jaar* 1612.

De Wethouderschap van Amsterdam, bevroedende, hoe zeer haare magt gestyfd werdt, door het gezag, dat zy oefende, over het Krygsvolk, welk binnen de Stad in bezetting lag, hadt, al kort na de verandering des jaars 1578, by de Staaten van Holland, verworven, dat, by voorraad, en in afwezendheid van de Gekommitteerden der Staaten, die zig toen in de Stad onthielden, het woord of de leuze aan de soldaaten op de wagt aldaar zou gegeven worden door den oudsten Burgemeester (*a*): en dat de Wethouderschap in 't gemeen ook goede opzigt zou mogen neemen, om de Knegten, binnen de Stad in bezetting leggende, in goede orde, gehoorzaamheid en tugt te houden (*b*). Doch na 't vertrek van Lei-

De Staaten van Holland beraamen eenen nieuwen voet, omtrent de bezetting der Stad Amsterdam. 1588.

(*a*) Handv. *bl.* 50. [140].
(*b*) Handv. *bl.* 50. [140.]

1588. Leicester, werdt 'er, by 's Lands Staaten, op het onderhoud der bezettinge van Amsterdam, een nadere voet beraamd, waardoor het Krygsvolk, hier ter Stede, nog meer afhangkelyk werdt van de Wethouderschap. De Staaten beslooten, den dertienden Maart des jaars 1588 „, dat, voortaan, ten laste van den Lande, binnen Amsterdam, zouden onderhouden worden „ vierhonderd soldaaten, die niet uit de Stad „ zouden mogen worden getrokken. Dat Burgemeesteren de Kapiteinen deezer soldaaten zouden benoemen; waarna hun, „ door Prinse Maurits, als Stadhouder en „ Kapitein-Generaal, *Commissie* gegeven „ zou worden. Dat de Kapiteinen, Officieren en Soldaaten den eed van getrouwheid zouden doen aan den Lande van Holland en aan de Stad Amsterdam; en dien „ van gehoorzaamheid aan Prinse Maurits, „ in de voorgemelde hoedanigheid, en aan „ Burgemeesteren en Regeerderen der Stad: „ en de soldaaten ook aan hunne Kapiteinen „ en Bevelhebbers. Dat aan de Stad, voor „ den tyd van een jaar, tot onderhoud deezer bezettinge, van 's Lands wege, betaald zouden worden negenendertig honderd ponden ter maand van twee-endertig dagen. Dat de Raad van Staate, Prins „ Maurits, de Staaten van Holland of derzelver Gekommitteerden de gemelde soldaaten, ten allen tyde, zouden mogen „ monsteren. Dat, zo Burgemeesteren van „ Amsterdam zouden mogen verstaan, meer „ soldaaten dan de gemelde vierhonderd in

„ dienst

„ dienst te moeten houden, zulks tot Stads 1588.
„ kosten zou moeten geschieden. Doch dat
„ zy geene andere bezetting zouden behoe-
„ ven in te neemen, dan in geval van hoo-
„ gen nood, en ter ordonnantie van Prinse
„ Maurits, in gevolge van 't Verdrag van
„ Voldoeninge en de overeenkomst op den
„ Afstand van dezelve, welke hierby be-
„ vestigd werdt." Burgemeesteren en Raaden bewilligden, den negentienden Maart, in dit besluit der Staaten (c): en in gevolge van het zelve, bevalen myne Heeren van den Geregte, by openbaare afkondiging van den vyfden January des jaars 1589, dat allen vreemd Krygsvolk, welk hier niet bescheiden was, de Stad, binnen zekeren bepaalden tyd, zou hebben te ruimen (d).

Amsterdam verklaart zig tegen de Vredehandeling met Spanje.

De Engelschen hadden, al sedert eenigen tyd, eene onderhandeling over vrede met Spanje voorgeslaagen; doch de Stad Amsterdam, niets goeds van zulk eene handeling te gemoet ziende, verklaarde 'er zig uitdrukkelyk tegen (e). Ook bewees de uitrusting der zogenaamde *onverwinnelyke Vloote*, niet lang hierna, dat Spanje nog gantsch geene geneigdheid hadt tot vrede. Amsterdam toonde zig, op 't naderen deezer vloote, ten hoogste bereidwillig, om de onderneemingen des Spanjaards, door alle bekwaame middelen, te stuiten: gelyk uit de *Registers der Vroedschap* blyken kan (f).

In

(c) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 19 *Maart* 1588. Handv. *bl.* 56. [149].
(d) Keurb. G. *f.* 350.
(e) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 28 *Maart* 1588.
(f) Resol. Vroedsch. *N.* 6. 7, 9, 16 *Aug.* 1588.

1588. In July des jaars 1588, kwam hier ter Stede eene bezending van Prinse Maurits, om de Regeering te beweegen tot bewilliging in het opbrengen van haar aandeel in tweemaal honderd duizend guldens, die men der muitende Engelsche bezettinge van Geertruidenberg hadt moeten toezeggen. De Stad liet zich overhaalen (*g*). Doch de Engelschen schonden 't geslooten verdrag, en gaven, in 't volgende jaar, Geertruidenberg over aan den Spanjaard (*h*).

Bezending van Prinse Maurits aan de Stad.

De Lutherschen hadden, na de verandering der Regeeringe te Amsterdam, hunne Godsdienstige Byeenkomsten gehouden, in één of meer byzondere huizen of pakhuizen: doch in February deezes jaars, vervoegden zy zig, met een Verzoekschrift, aan Burgemeesteren, begeerende dat hun eene openbaare plaats, tot oefening van hunnen Godsdienst, werdt toegestaan. Burgemeesteren bragten 't Verzoekschrift in den Raad, alwaar beslooten werdt, het zelve den vertooneren te rug te geeven, met de volgende bytekening (*i*):

De Lutherschen verzoeken, te Amsterdam, openbaare Godsdienstoefening.

Burgermeesteren ende XXXVJ *Raden, gesyen die Confessie van Ausburg, mitsgaders de Apologye daer by gevoucht, by den verthoonders ouergeleuert (die zy zegghen die bekentenisse hares geloofs te wesen), ende die zelffde gecommuniceert hebbende metten ghenen die het behoort, verclaren dat, aengesyen beuonden wordt, dat het gunt binnen dese Stadt vuyt* Go-

Zy worden afgeweezen.

(*g*) Resol. Vroedsch. *N.* 6. 4 *July* 1588.
(*h*) Vaderl. Hist. VIII. *Deel*, *bl.* 281.
(*i*) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 20 *Febr.* 1588.

Godes heylighe woordt opentlyck, helker ende claer wordt geleert, die voornoemde Confessie van Ausburch met d' Apologie nyet en es contrarierende, maer daer mede ouer een es comende, sy daeromme nyet en connen toelaten, dat by yemant anders, als die daer tot wetlick es beroepen ende geadmitteerd, het woord Gods binnen dese Stad zal worden gepredict. Te meer ouermits dat, volgende d'Unie ende Verbintenisse, tusschen de Landen van Hollant ende Zeelant opgerecht ende besworen, expresselick es gestatueert, dat binnen dezelffde Landen ende Steden egeene andere religye opentlick mach worden vercundicht noch geëxerceert, als die iegenwoordige Euangelische gereformeerde religie. Sullen daeromme die Verthoonders, om geen scheuringhe ende beroerte te verwecken, (als voorleden enige jaeren in andere Steden es geschyet) hen van't prediken onthouden. Doch zoe verre die verthoonders hen wilden vermeten, met Godes woordt te bewysen, dat die religie, die binnen den Landen van Hollant ende Zeelant alomme (als oick binnen dese Stadt) in die Kercken opentlick wordt gepredickt ende geëxceert, met die heylige bybelsche schrift in enighe pointen nyet en zoude ouer een comen, sullen die suppliantén hen anden Heeren Staten (dien de dispositie toestaet) addresseren, om by heur E. daerinne geordonneert te worden, zoe zy beuinden zullen te behooren. Aldus gedaen by Burgermeesteren ende XXXVJ *raeden der Stad Aemstelredamme op den* XX *february* 1588. 1588.

In kennisse van my als Secretarys.

W. Pietersz.

1588.

1588. De Lutherschen vervoegden zig, sedert, met het zelfde verzoek, aan de Staaten van Holland, daar zy, insgelyks, afgeweezen werden (*k*).

Plakaat tegen de Roomschgezinden.

In de Lente des jaars 1589, vonden de gemelde Staaten geraaden, de oefening van den Roomschen Godsdienst, by Plakaat, welk den negenden Maart getekend was,
1589. te verbieden. Doch de Vroedschap van Amsterdam besloot, dit Plakaat niet af te kondigen, dan onder uitdrukkelyk beding „ dat „ Schepenen de straffen, by het zelve gedreigd, zouden mogen maatigen, zo als „ zy, in billykheid, en naar gelegenheid „ der zaake, zouden bevinden te behooren (*l*).”

Verandering in de Legplaatsen der Schuiten op het Rokin.

De opgezetenen van 't platte Land om Amsterdam vielen, in deezen jaare, der Regeeringe klagtig, dat hunne uitwatering door de sluizen in de Stad, en byzonderlyk door de Duikersluis in den Middeldam, belet werdt, door de menigte van schuiten, die regt voor gemelden duiker in 't Rokin gelegd werden. 't Geregt beval, hierom, op den dertienden November „ dat geene sche- „ pen of schuiten, behalve zulken, die goe- „ deren aan of uit de huizen op 't Rokin „ lossen of laaden moesten, en dan alleen „ zo lang het lossen of laaden duuren zou, „ zouden leggen tusschen de Duikersluis en „ Popius steegje, nu de Paapenbroekssteeg; „ dat de Haagsche, Delftsche, Rotterdam- „ sche

(*k*) Resol. Holl. 6 *April* 1588. *bl.* 108. Kerk. Plakaatb. II. *Deel*, *bl.* 69, 70.
(*l*) Resol. Vroedsch. *N.* 6. 28 *April* 1589. *f.* 99.

„ ſche en groote Leidſche Veerſchuiten, 1589.
„ voortaan leggen zouden, op het zelfde
„ Rokin, *after de Capelle*, *eertyts genaemt de*
„ *Heylige Stede*, *van het noorder boekhuys in-*
„ *cluys off*, *ſuydwaerts op*: ten welken einde,
„ het hout, welk aldaar lag, verplaatſt moeſt
„ worden, en de Houtzaagers, aldaar zaa-
„ gende, eene andere plaats verkiezen
„ moeſten (*m*):" 't welk wy hier alleenlyk
aantekenen, om dat het tot eenige ophel-
dering van de oude gelegenheid der Stad
dienen kan.

Amſterdam raakte, ten deezen tyde, in gefchil met eenige Steden, waaruit merkelyke moeilykheid rees. Haarlem ving eenige nieuwigheid aan op den Overtoom, die, zò ik meen, in 't vertimmeren van den zelven beſtondt (*n*): en Dordrecht deedt, in 't volgende jaar, een ſchip met Noordſche balken aanhouden, welk van hier naar Ooſtende gezonden, en te Dordrecht niet verſtapeld was. 't Laatſte werdt zeer euvel genomen, en bragt de Vroedſchap van Amſterdam tot een beſluit, om alle de ſchepen en goederen van die van Dordrecht, welken zig hier ter Stede bevonden, in beſlag te neemen (*o*). Te vooren, was reeds geraadpleegd, op het vaſtſtellen van een middel, om de geſchillen, onder de Steden vallende, af te doen; doch de Leden hadden elkanderen deswege niet konnen verſtaan. Tegen 't einde des jaars 1590, beſloot de Vroed-

Amſterdam raakt in geſchil met Haarlem en Dorrecht.

1590.

(*m*) Keurb. G. *f.* 373. Handv. *bl.* 1526. [318.]
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 2 *July* 1589.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 25 *Aug.* 1590. *f.* 172 *verſo*.

1590. Vroedſchap van Amſterdam, de geſchillen, die de Stad tegenwoordig met andere Steden hadt, te verblyven aan de uitſpraak van Prinſe Maurits (*p*). Doch of zulks geſchied, en of en hoe de hangende geſchillen, ten deezen tyde, afgedaan zyn, heb ik nergens aangetekend gevonden.

De Stad leent Prinſe Maurits geſchut.

De Stadhouder Maurits hadt, in Auguſtus te vooren, door den Oud-Burgemeeſter Reinier Kant, een' zyner Raaden, een halve Kartouw, ten dienſte van den Lande, ter leen verzogt van de Stad, die men, terſtond, hadt laaten volgen (*q*). Eenigen tyd hierna, werdt by den Raad beſlooten, ten dienſte der Stad, op welker wallen, ſedert de jongſte vergrootingen, meer grof geſchut noodig was, alle jaaren, twee halve Kartouwen, en nog twee andere metaalen ſtukken, veertien, vyftien, of zeſtien ponden ſchietende, te doen gieten (*r*).

Nieuwe ſchikking op de herſtelling en het onderhoud van den Diemerdyk.

De Diemerdyk werdt, ten deezen tyde, zo zeer vervallen bevonden, dat de Staaten van Holland en van Utrecht, in 't begin des jaars 1591, eene overeenkomſt troffen, op het herſtellen en onderhouden van den zelven. Het opzigt over de nieuwe werken werdt geſteld aan vyf Gemagtigden, drie uit Holland, te weeten, een uit Amſterdam, een uit Muiden of Weesp, en een uit Loenen Kroonenburgs geregt, en twee uit het
1591. Stigt van Utrecht (*s*).

On-

(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 29 *Dec.* 1590. *f.* 190.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 8 *Aug.* 1590. *f.* 170 *verſo.*
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 22 *Febr.* 1592. *f.* 220 *verſo.*
(*s*) Handv. *bl.* 167.

Onaangezien de oefening van den Room-schen Godsdienst, by verscheide Plakaaten en Keuren, en nog laatstelyk in 't jaar 1589, uitdrukkelyk verbooden was, bevondt men, gelyk de Keure spreekt „ dat *enige oproeri-* „ *ghe ende heymelick den viandt toegedanc* „ *gheesten*, in Amsterdam en deszelfs Vry- „ heid, onder schyn van den Pauselyken „ Godsdienst te oefenen, dagelyks, hei- „ melyke Vergaderingen hielden, en op „ deeze wyze aanhang maakten, om in tyd „ en wyle hun boos en oproerig voornee- „ men, tegen de vrede en welvaart der „ Stad, in 't werk te stellen." Het aanleggen van al zulke Vergaderingen werdt, derhalve, by eene Keure van den veertienden February deezes jaars, verbooden, op eene boete van tweehonderd guldens, en uitzetting uit de Stad, en derzelver vryheid: het oefenen van Pauselyke plegtigheden, in zulke Vergaderingen, zou ook, met een jaar te bier en te brood, op eigen kosten, in 's Heeren Slote, te leggen, gestraft worden; welke straf men nogtans met tweehonderd guldens zou konnen afkoopen, mids de schuldige, daarenboven, ter Stad uitgeleid wierdt. Die zulke Vergaderingen blootelyk bygewoond hadt, zou, voor de eerste reize, het opperste kleed verbeuren, en eene maand te bier en te brood moeten leggen; doch voor de tweede reize, drie maanden; of vyftig guldens aan boete betaalen, en voor de derde, zes maanden, of honderd guldens verbeuren, zullende de manspersoonen,

1591. Keur tegen oproerige Vergaderingen, onder dekfel van oefening van den Roomschen Godsdienst.

1591. daarenboven, ter Stad uit gezet worden, zonder 'er wederom te mogen inkomen, dan met verlof van Burgemeesteren (t).

Plaats tot Verweryen bepaald.

Men vindt, in dit jaar 1591, nog eenig bewys dat de Stads wateren, ten deezen tyde, nog tot het bereiden van spyze of tot drank gebruikt werden, alzo, by eene Keur van den tienden April, verbooden werdt, de Verweryen ergens anders te plaatsen dan in de nieuwe Stad, van de Kloveniers Doele Noordoostwaards tot op den S. Antonisdyk, daar nu nog de Verwersgraft is, niet slegts om de ondiepte der gemelde wateren te voorkomen; maar ook de besmetting derzelven, door de vergifte en bytende stoffen, die in eenige Verweryen werden gebruikt, „ waardoor *niet alleenlick de gebuyren, maer* „ *ooik de gemeene burgerye lichtelyk eenig let-* „ *sel aen hare gesontheyt souden komen te ly-* „ *den* (u)." Ook werdt, om diergelyke reden, nog in 't jaar 1606, het styffelmaaken binnen de Vryheid der Stede verbooden (v).

Onderzoek naar den zin van een Privilegie van Hertog Albrecht.

1592.

't Schynt, dat 'er, in 't jaar 1592, te Amsterdam, een Poorter in hegtenis geraakt was, die vorderde, dat men hem onder borgtogt ontsloege, in gevolge van eene Privilegie van 't jaar 1387 [1388], door Hertoge Albrecht, aan Amsterdam met Amstelland en Gooiland in 't gemeen gegeven (w), inhoudende „ dat men niemant van- „ gen, noch bekommeren, noch hinder „ aan

(t) Keurb. G. *f.* 387.
(u) Handv. *bl.* 1004.
(v) Handv. *bl.* 1003.
(w) Zie II. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 165.

„ aan lyf of goed doen mogt, *al soo verre* 1592.
„ *als hy verborgen mag rechts te verbeyden*
„ *van eenighen saecken, die hy misdaen magh*
„ *hebben, by sulcker borghtochte, als den Sche-*
„ *penen bescheydelyck duncken sal, daer die*
„ *saecken geschiet zyn* (*x*)." Doch men bevondt, ten deezen tyde, dat dit Privilegie, in veele gevallen, ligtelyk zou konnen misbruikt worden. De Vroedschap besloot hierom, op verzoek van Burgemeesteren, de Oud-Burgemeesters, Pieter Boom en Kornelis Pieterszoon Hooft, en de regeerende Schepens, Jan Verhee en *Jan Temaszoon*, te magtigen, om de waare meening van dit Privilegie, naauwkeuriglyk, te onderzoeken, en van hunne bevindtenis verslag te doen (*y*): 't welk ik egter niet vind, geschied te zyn.

Omtrent deezen tyd, bestonden Kampen en Deventer wederom eenige tollen te heffen, waarby Amsterdam en de Steden van 't Noorderkwartier vry wat nadeels leeden. Met Deventer, waren, voor omtrent derdehalve eeuwe, reeds diergelyke geschillen geweest, gelyk, uit het voorgaande gedeelte deezer geschiedenisse, gebleeken is (*z*). Doch van den grond der twist met Kampen vindt men minder bescheids. De Bisschoppen van Utrecht, oudtyds, Heeren van Overyssel, plagten eenen tol te heffen, aan verscheiden oorden in dit Gewest, en onder anderen ook te Kampen. Sommigen tekenen aan, dat deeze tol, door die van Kam-

Twist met Kampen en Deventer.

(*x*) Handv. *bl.* 71. [7.]
(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 7. 30 *Oct.* 1592.
(*z*) *Zie* II. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 125 *enz.* 168.

1592. Kampen, in laater tyd, van den Bisſchop gekogt was (*a*), en, ſedert, onder den naam van *Bisſchops tol*, gevorderd werdt. Doch Amſtelland, en gevolgelyk ook Amſterdam, waren, al voor verſcheidene eeuwen, vry geweeſt van deezen tol; gelyk klaarlyk blykt uit twee brieven, in 't jaar 1475, door Burgemeeſteren van Amſterdam, aan de Stad Vollenhove geſchreeven, waarin zy met ronde woorden ſtellen, dat hunne Poorters, toen niet alléen, maar zelfs boven menſchen geheugen, te Kampen en elders in Overyſſel, tolvry plagten te vaaren (*b*): 't zy dat zulks geſchiedde, uit hoofde van verſcheidene aloude Vorſtelyke Privilegien, by welken, al in de tiende en elfde eeuwe, aan alle de ingezetenen van 't Stigt, waar onder ook de Amſtellanders, oudtyds, behoord hadden, tolvryheid door 't gantſche Stigt, zelfs in Overyſſel, verleend werdt (*c*); 't zy dat hiervan ook byzondere Handveſten gegeven waren, die nu niet meer voorhanden, of ten minſte my onbekend gebleeven zyn. Amſterdam hadt deeze tolvryheid, te Kampen, eeuwen lang, ongeſtoord genooten, tot op omtrent deezen tyd toe. Immers, men vindt geen ſpoor altoos, dat 'er, voor deezen tyd, geſchil over gevallen is. Men kwam nu byeen, om middelen te beraamen, tot herſtelling der zaa-
1593. ken op den ouden voet. De Steden Amſterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen en Edam

(*a*) UBB. EMMII Rer. Friſ.. *Libr*. L. *p*. 787.
(*b*) Groot-Memor. *N*. I. *f*. 31 *verſo*.
(*c*) Diplom. *Vide apud* HEDAM, *p*. 61, 78, 81.

Edam zonden Gemagtigden naar Deventer 1593.
en Kampen. Doch men kon elkanderen niet verstaan. Sedert werdt voorgeslaagen, het verschil te verblyven aan Prinse Maurits, als Stadhouder van Holland en Overyssel, in welke twee Provincien, de twistende Steden gelegen waren; en aan vier Persoonen, ter wederzyde te kiezen, over welken zyne Doorlugtigheid Opperzegsman zyn zou (*d*). Doch ik weet niet, of deeze voorslag aangenomen werdt, noch hoe 't geschil, ten deezen tyde, afliep.

Overeenkomst op het onderhoud der Dykaadje van Slooten en Slooterdyk.

Op den agtentwintigsten May des jaars 1593, kwamen de Heemraaden van Rynland met de Ambagtsbewaarders van Slooten en Slooterdyk, die daartoe verlof hadden gekreegen van Burgemeesteren en Regeerders van Amsterdam, als hunne Ambagtsheeren, overeen, dat de dykaadje van Slooten en Slooterdyk ook door 't gemeene Land van Rynland zou onderhouden worden, mids die van Slooten en Slooterdyk daarin hun aandeel droegen, naar de ommeslagen, door het Heemraadschap van Rynland over hen gedaan (*e*).

Amsterdam beweert de vrye Visscheryin 't Y. 1594.

Het Y en de Wykermeer waren, van overoude tyden af, tot hiertoe, voor verre het grootste gedeelte, vry bevischt geweest; doch in 't jaar 1594, vernam men, dat deeze stroom, van Velzeroord af, tot aan Buiksloot toe, door het Heemraadschap van Rynland, of door de Rekenkamer der Domei-

(*d*) Resol. Vroedsch. *N.* 7. 15, 26 *Febr.* 1593.
(*e*) II. Privilegieb. *f.* 104, 106. Handv. *bl.* 329. [155.]

1594. meinen van Holland, ſtondt onvry gemaakt en verpagt te worden. Die van Amſterdam, hieruit merkelyk nadeel voor hunne verſche Viſchvangſt voorziende, deeden verſcheiden' verklaaringen beleggen voor Schepenen, inhoudende „ dat de Viſſchery in 't „ Y, van Velzeroord tot Buikſloot, en van „ Spaarnedam tot Amſterdam, midsgaders „ in de Wykermeer, altoos vry, en nooit „ verpagt geweeſt was, uitgenomen een „ klein hoekje voor de kleine Spaarnedammer-Sluis, welk huurwater was; de Hollesloot, die van de Rekenkamer ter leen „ gehouden, en de Wymark by 't Koegat, „ die, ſedert veele jaaren, door de Stad „ Amſterdam verpagt werdt." En deeze verklaaringen deeden zy, den zevenden Juny, op 't gemeene Lands Huis te Spaarnedam, Dykgraave en Heemraaden van Rynland overleveren, nevens duidelyke aantuiging, dat zy zig ſtellen zouden tegen de voorgenomen verpagting (*f*); die, zo ik meen, ook agterwege gebleeven is.

De Stad vereffent zeker geſchil met Walraven van Brederode. Wy hebben, op zyne plaats (*g*), verhaald, hoe de Stad Amſterdam, in 't jaar 1529, de Ambagtsheerlykheid van Amſterveen, Slooten, Slooterdyk en Osdorp van Reinoud, Heer van Brederode, gekogt hadt. Reinouds Zoon, Henrik, oordeelende, by deezen koop, boven de helft, benadeeld te zyn, hadt deswege de Stad Amſterdam, in 't jaar 1562, in regten betrokken,

(*f*) Handv. *bl.* 23, 23, 23. [194, 195, 195.]
(*g*) II. *Deel*, V. *Boek*, *bl.* 507.

ken. Doch de opkomende beroerten; de dienst, dien de Stad hem, in 't jaar 1567, deedt (*h*), en zyn overlyden, welk kort hierna voorviel, waren oorzaak geweest, dat het geding niet vervolgd was. Maar *Walraven van Brederode*, Broeders Zoon van Reinoud, en erfgenaam der Heerlyke goederen van deezen huize, aangezogt, naar 't schynt, om voldoening van 't gene Amsterdam, in 't jaar 1567, aan Heere Henrik verstrekt hadt, schreef, den vierentwintigsten Maart deezes jaars 1594, aan de Stad, „ dat hy, zoekende naar middelen, om de „ schulden van den Huize van Brederode „ af te doen, onder anderen gevonden hadt „ den eisch op Amsterdam, uit hoofde van „ den koop der Ambagtsheerlykheid van „ Amsterveen, Slooten, Slooterdyk en Osdorp, tegen welken, hy verzogt, dat de „ eisch van penningen, dien de Stad op „ den huize van Brederode hadt, in aanmerkinge van de diensten, door Heere „ Henrik, aan die van de Religie in Amsterdam beweezen, mogt worden te niet „ gedaan." De Raad van Amsterdam besloot hiertoe, mids Heer Walraven hun eene kwytschelding gave, naar genoegen (*i*): gelyk, eerlang, geschiedde (*k*). 1594.

Op den tienden May deezes jaars, hadt de Stad ook Octroi verworven van de Staten van Holland tot haare versterking en ver- De Regeering verwerft een nader Oc-

(*h*) II. *Deel*, VIII. *Boek*, *bl.* 251.
(*i*) Resol. Vroedsch. *N.* 7. 16 *Apr.* 1594. *N.* 8 21 *Oct.* 1594. *f.* 23 *verso*.
(*k*) *Zie Handv.* *bl.* 310.

1594. vergrooting, van den Amsteldyk af, tot in 't Y, en verder tot aan den Stads Singel toe; en om de erven, daartoe vereischt, by schatting van Schepenen, van de eigenaars over te neemen (*l*), met welke versterking en vergrooting, die reeds begonnen was, eerlang, sterk voortgevaaren werdt.

troi tot vergrooting der Stad.

De Amsterdamsche Koopluiden breiden hunne Scheepvaart uit.

Ondertusschen, was Amsterdam, sedert de omkeering des jaars 1578, en het overgaan van Antwerpen aan den Spanjaard, in 't jaar 1585, zo zeer toegenomen in getal van Koopluiden, dat men 'er, meer en meer, toeleide op het uitbreiden des Koophandels en der Scheepvaart. 't Verbod van den handel op Spanje en Portugal bragt de Amsterdamsche Koopluiden, zo wel als anderen, in de noodzaakelykheid, om andere Scheepstogten te onderneemen. Men begon, inzonderheid in de laatstvoorgaande tien jaaren, sterker dan voorheen, te vaaren op afgelegene Gewesten, als Noordwaards op Archangel, en Westwaards op de Kabo Verdsche Eilanden, van waar zout gehaald werdt. Ook voer men, meer dan men plagt, op Italie, en, onder Fransche vlaggen, op verscheiden havens onder het Turksch gebied (*m*). Doch in deezen jaare 1594, begon men zig ook tot de reize naar de Oost- en Westindien toe te rusten. De togten naar 't Noorden hadden sommigen doen vermoeden, of niet misschien, langs deezen weg, 't zy door de Straat Waaigats, of agter Nova Zembla om, China en de Indien te vinden

zou-

(*l*) Handv. *bl.* 5. [100.]
(*m*) Meteren XIX. *Boek*, *f.* 371 *verso*.

zouden zyn. En de Amsterdamsche Predikant *Petrus Plancius*, die zeer bedreeven was in de Sterre- en Zeevaartkunde, gaf den Raaden ter Admiraliteit en anderen hier van zo veel lichts, dat 'er, eerlang, voor rekening van Hollandsche, meest Amsterdamsche, en Zeeuwsche Koopluiden, drie schepen werden uitgerust, die, den vyfden Juny, uit Texel, in zee staken. Een deezer schepen voer voor Amsterdamsche rekening, en hadt tot Schipper *Willem Barendszoon* van ter Schelling, Burger deezer Stad; doch de togt slaagde niet naar genoegen. Men vondt geenen doortogt Oostwaards, en Willem Barendszoon keerde, in September, voor Amsterdam te rug (*n*). Hy deedt, in de jaaren 1595 en 1596, nog twee diergelyke togten, met schepen, die hier ter Stede werden uitgerust; welke togten, door *Jakob Heemskerk Henrikszoon*, als Commis of Koopman, werden bygewoond. In den laatsten, overwinterde een gedeelte van 't Scheepsvolk, met groot gevaar, op Nova Zembla. Doch de doortogt naar China werdt vergeefs gezogt (*o*).

1594. De Predikant Plancius raadt de Scheepstogten om 't Noorden aan, die kwaalyk slaagen.

Maar terwyl men de Indien opspoorde, langs eenen ongewoonen weg, verzuimde men niet, de reis derwaards te onderneemen, langs den gewoonlyken. *Kornelis* en *Fredrik Houtman*, Zoonen van *Pieter Kornelis zoon Houtman*, Brouwer te Gouda, zig, in 't voorleeden jaar, te Lisbon, hebbende laa-

Eenige Amsterdammers rusten Kornelis Houtman uit naar Oostindie.

(*n*) Scheepst. van W. Barentsen, *bl.* 1-4.
(*o*) Resol. Vroedsch. *N.* § 25 *Maart* 1596. *f.* 119 *verso*. Scheepst. van W. Barentsen, *bl.* 4 *enz.* 10 *enz.*

1594. laaten onderregten van al 't beloop des handels, dien de Portugeezen, ten deezen tyde, op Oostindie dreeven, kwamen, in dit jaar, in Holland te rug. Kornelis begaf zig naar Amsterdam, en bewoog daar eenige voornaame Koopluiden tot het aangaan eener Maatschappye, die de *Compagnie van verre* genoemd werdt, en eerlang drie of
1595. vier schepen uitrustte, welken, onder 't bevel van Kornelis Houtman, in April des jaars 1595, naar Oostindie in zee staken. *Jan Jakobszoon Schellinger* en *Reinier van Hel* voeren, als *Commisen* of Koopluiden, mede (*p*). De Koopluiden, die deeze eerste Amsterdamsche Oostindische Maatschappy uitmaakten, waren *Henrik Hudde*, *Reinier Pauw*, *Pieter Dirkszoon Hasselaer*, *Jan Janszoon Karel de Oude*, *Jan Poppe*, *Henrik Buik*, *Dirk van Os*, *Sieuwert Sem* en *Arend ten Grootenhuis*; onder welken, Hudde, Pauw en Hasselaer, dezelfde, van wiens wakkerheid in 't beleg van Haarlem wy elders (*q*) gewaagd hebben, reeds Schepenen en Raaden der Stede waren. Maar deeze eerste togt slaagde ongelukkiglyk. Houtman deedt verscheiden Kusten en Eilanden aan, daar Portugeesche Volkplantingen waren; onder anderen, Bantam op het Eiland Java; doch hy geraakte, door beleid der Portugeezen, hier en op andere plaatsen, in openbaaren oorlog met de ingezetenen, en kwam, eindelyk, na 't uitstaan van veele gevaaren, in

(*p*) Regeer. Lyst, *voor de* Handv. *op 't jaar* 1595.
(*q*) II. *Deel*, VIII. *Boek*, *bl.* 339.

in Augustus des jaars 1597, met drie schepen, in Texel te rug (*r*). 1595.

De voorraad van Graanen wordt opgenomen.

De toeneemende schaarsheid der Graanen hadt de Regeering van Amsterdam, in de Lente deezes jaars, doen besluiten, om den voorraad, die by Stad was, in 't heimelyk, te doen opneemen: waarvan den Raad, onder den eed van geheimhouding, kennis gegeven werdt (*s*). 't Schynt, dat de voorraad, ten deezen tyde, nog zo groot bevonden werdt, dat men niet geraaden vondt, den uitvoer te verbieden.

De Vergaderingen der Lutherschen belet.

't Was 'er zo verre van af, dat de Lutherschen vryheid van openbaare Godsdienstoefening zouden verkreegen hebben hier ter Stede, dat de Vroedschap, in dit jaar, besloot, ook hunne heimelyke Byeenkomsten te verbieden (*t*). Zelfs werdt *Augustyn Pyn*, die, ten zynen huize, vergadering der Augsburgsche Geloofsbelydenis hadt laaten houden, op last der Vroedschap, door den Schout, ter Stad uit geleid, zonder, schoon 't een- en andermaal verzogt werdt, verlof te konnen verwerven, om, zelfs tot verrigtinge zyner huisselyke zaaken, daar wederom binnen te mogen komen (*u*).

Amsterdam wordt bevestigd in de

Amsterdam hadt, tot nu toe, van *Christiaan den IV.*, Koning van Deenemarke, die zynen Vader, Fredrik den II., reeds in 't jaar

(*r*) *Zie* eerste Schipvaart der Holland. naar Oostindie.
(*s*) Resol. Vroedsch. N. 8/9 24 *Maart* 1595. *f.* 50 *verso*.
(*t*) Resol. Vroedsch. N. 8/9 1 *Juny* 1595. *f.* 65.
(*u*) Resol. Vroedsch. N. 8/9 2 *Sept.* 13 *Nov.* 1595. 9 *Apr.* 1596. *f.* 78, 92 *verso*. 121.

1596. jaar 1588, opgevolgd was, nog geene bevestiging verworven in de Privilegien, die zyne voorzaaten aan de Stad verleend hadden. Doch de Regeering vaardigde, eerlang, haaren Pensionaris, *Nicasius van Sylle*, af, om deeze bevestiging te verzoeken. Ook geschiedde zy, eindelyk, op den zesentwintigsten September des jaars 1596 (v). By een afzonderlyk Reglement, werdt egter bepaald, dat Amsterdam zig van zyne Privilegien niet buiten de Kruisdagen, in May en September vallende, bedienen zou te Bergen in Noorwegen, in welke Stad, volgens een oud voorregt, buiten de gemelde dagen, geene uitheemschen mogten komen handelen. Doch binnen die dagen, mogten de Amsterdammers aldaar vryelyk komen handelen, mids zy alleen aan de Inwooners, en niet aan de Noordvaarders, visschers en boeren van buiten, op tyd, verkogten (w).

Privilegien van Deenemarke.

Al van 't jaar 1581 af, hadt men, in Holland, eenige gedagten begonnen te krygen, op het openen der vaarte naar de Westindien. Een Engelschman, *Butz* genaamd, die reeds vier reizen derwaards gedaan hadt, boodt den Staaten aan, eenen togt te willen doen, mids men vier Oorlogsschepen onder zyn bevel stelde. Doch men zag toen nog te groote zwaarigheden in zynen voorslag. De Staaten verklaarden egter, wel te mogen lyden, dat de vaart op de Westindien, door

Eerste uitrustingen der Amsterdammeren naar de Westindien.

(v) Handv. *bl.* 59. [90.]
(w) Handv. *bl.* 60. [90.]

door byzondere Koopluiden, ondernomen werdt (x). Doch 't liep tot in 't jaar 1597 aan, eer *Gerrit Bicker Pieterszoon*, Schepen en Raad der Stad Amsterdam, en *Jan Korneliszoon Leyen* van Enkhuizen, elk eene afzonderlyke Maatschappy opregteden, die schepen uitzondt naar de Westindien (y). En 't leedt niet lang, of deeze twee Maatschappyen vereenigden zig met elkanderen; en zy schynen 't te zyn, die men, in de *Registers* deezer Stad, op het jaar 1599, *de gecombineerde* [samengevoegde] *Compagnie negocieerende op Genea* [Guinea] genoemd vindt (z). 1597.

In de Lente deezes jaars, werdt de voorraad van Graanen in Amsterdam wederom in 't heimelyk opgenomen, en zo gering bevonden, dat de Vroedschap goedvondt, den uitvoer derzelven, voor eerst, te doen verbieden (a).

De uitvoer van Graanen wordt verbooden.

De Wethouderschap van Amsterdam, altoos bezorgd om den Koophandel aan te moedigen, hadt, in den aanvang deezes jaars, brieven van Voorschryving verleend aan eenige Doopsgezinde Koopluiden deezer Stad, van welken zekere somme van penningen, uit Spanje komende, door de Engelschen, aangehouden was, die men weigerde te ontslaan, om dat de eigenaars zwaarigheid maakten, om hunnen eigen dom,

De Regeering verleent brieven van Voorschryving aan eenige Doopsgezinde Koopluiden.

(x) Resol. Holl. 10, 14 *Juny*, 7, 22 *July* 1581. *bl.* 266, 280, 318, 376.

(y) Resol. Holl. 3 *Sept.* 23 *Dec.* 1597. *bl.* 388, 603.

(z) Resol. Vroedsch. *N.* 8/9 8 *Nov.* 1599. *f.* 284.

(a) Resol. Vroedsch. *N.* 8/9 3 *April* 1597. *f.* 182 *verso.*

1597. dom, op de gewoonlyke wyze, met eede, te verklaaren. De brieven waren gerigt aan *Noel van Caron*, *Heer van Schoonewal*, Gezant der Vereenigde Nederlanden by Koningin Elizabet. Zy behelsden „ dat de Ge-
„ reformeerden en Mennoniten of Doops-
„ gezinden, ten tyde van Keizer Karel en
„ Koning Filips, in grooten getale, uit dee-
„ ze Landen verjaagd geweest zynde, met
„ de verandering der Regeeringe, in dezel-
„ ven waren wedergekeerd, daar men nu
„ elk zyn geweeten zo vryelyk beleeven
„ liet, dat, zelfs op de verklaaringen der
„ gemelde Mennoniten, die altoos zwaa-
„ righeid gemaakt hadden in het doen van
„ den gewoonlyken eed, alomme regt ge-
„ daan werdt, schoon zy, alleenlyk by waa-
„ re woorden, in de plaats van eede, ge-
„ schiedden. Dat eenige burgers van deeze
„ gezindheid, het ongeluk gehad hebbende,
„ dat hun zekere somme van penningen, ko-
„ mende van Kadix, door de Engelsche
„ Oorlogsschepen, ontnomen was, in En-
„ geland niet aan regt hadden konnen ge-
„ raaken, onder voorwendsel, dat hunne
„ bewyzen van eigendom niet met eede
„ gesterkt waren. Dat zy, hierop, by de
„ Wethouderschap, om brieven van voor-
„ schryving hadden verzogt; die hierby
„ verklaarde, dat hunne verzekeringen, by
„ waare woorden, in de plaats van eede
„ gedaan, by haar niet anders verstaan
„ werden dan of zy den eed plegtiglyk af-
„ gelegd hadden, en dat menze als mein-

„ eedi-

„ eedigen ſtraffen zou, zo zy bevonden 1597.
„ mogten worden, iet tegen de waarheid
„ verzekerd te hebben, waarvan nogtans,
„ zo ver men wiſt, hier te Lande, nog gee-
„ ne zwaarigheid gevallen was.." Ten beſluite, werdt den Gezant verzogt, deezen Juiden, of derzelver Gemagtigden alle noodige hulp te willen bewyzen, en te wege te brengen, dat hun, in Engeland, goed regt gedaan werdt (*b*). Doch welk een' uitſlag deeze zaak gehad hebbe, vind ik nergens aangetekend.

Gooſſen Vogelzang, te Amſterdam, om zyn gevoelen, by de Regeering aangeklaagd, door den Kerkenraad.

Maar omtrent deezen tyd, of wat laater, viel 'er, te Amſterdam, iet voor, welk gelegenheid gaf, dat eenige Leden der Regeeringe zig nog duidelyker verklaarden voor het gedoogen van onderſcheiden' Godsdienſtige Gezindheden in den Burgerſtaat. *Gooſſen Michielszoon Vogelzang* van Buuren, Fluweelwerker buiten de Reguliersspoort, voor eenigen tyd, met eene *Atteſtatie* van den Kerkenraad, vertrokken zynde naar Engeland, hadt, na zyne terugkomſt alhier, by monde en geſchrifte, verſpreid zekere gevoelens, welken voor grove dwaalingen en ketteryen geagt werden, en om welken hy, een en andermaal, vergeefs, tot afſtand vermaand zynde, van de Gemeente was afgeſneeden. Hy liet, ſedert, niet na, zyn gevoelen te belyden, en daarvan te ſpreeken: waarom de Kerkenraad geraaden vondt, zig te vervoegen aan Burgemeeſteren,

(*b*) Aantek. des Heer. C. P. Hooft *by* Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 811.

1597. ren, met verzoek „ dat Vogelzang weder„ om in derzelver tegenwoordigheid mogt „ gehoord, en hem, zo hy zyne dwaalin„ gen, gelyk men vastſtelde, niet kon be„ wyzen, door 't gezag der Heeren en naar „ derzelver beſcheidenheid, belet worden, „ dezelven verder te verſpreiden." Men voegde hierby nog *drie* andere verzoeken, en begeerde, *voor eerſt* „ dat *Lubbert Ger*„ *ritszoon*, Leeraar onder de Doopsgezin„ den alhier, belaſt mogt worden, een „ vriendelyk mondgeſprek met de hunnen „ te houden, 't welk zy hem meermaalen „ aangebooden hadden, en hy tot hiertoe „ geweigerd, zig verontſchuldigende op „ zynen ouderdom, en dat hy daartoe geen „ bevel hadt van de Overheid." *Ten anderen*, verzogt men „ dat het uitgeeven van „ zekere boekjes, waarin de Leer der waar„ heid gelaſterd werdt, mogt belet wor„ den." En *eindelyk* „ dat ook de oefening „ der duivelſche konſt van waarzeggerye „ en toverye, hier ter Stede, mogt wor„ den geweerd." 't Blykt niet, wat beſluit op de twee laatſte verzoeken genomen werdt, maar 't mondgeſprek met Lubbert Gerritszoon werdt afgeſlaagen, alzo eenige Wethouders verſtonden „ dat de aanzoe„ kers tot openbaare *Disputen* gemeen„ lyk vervolging en geweetensdwang in 't „ hoofd hadden." Ook waren eenigen den Doopsgezinden te meer genegen, om dat zy, in de gemeene vervolgingen, zo veel geleeden hadden. Maar de Fluweelwerker werdt in hegtenis genomen. Midlerwyl,

Hy wordt in hegtenis...

had-

hadden, naar 't oordeel van eenige Leden 1597.
der Regeeringe, sommige Predikanten, hier
ter Stede, zo veel hevigheids gebruikt, niet
slegts tegen andere Gezindheden, maar
zelfs tegen de Wethouderschap, dat de Heer
Kornelis Pieterszoon Hooft, thans voor de
vyfde maal Burgemeester, geraaden vondt,
zyne bedenkingen daarover den Burgemeesteren
en Oud-Burgemeesteren, in eene uitvoerige
rede, den vyftienden October, voor
te draagen. Hy wees hun aan „ dat de
„ wapenen waren aangenomen, om geweld
„ en dwingelandy af te weeren; niet om te
„ heerschen over eens anders geweeten.
„ Dat geweetensdwang vooral der tegenwoordige
Regeeringe niet voegde, zynde
„ aan dezelve, en aan Prinse Willem, voor
„ haar, onder zulke voorwaarden, nimmer
„ de poorten geopend. 't Was, vervolgde
„ hy, ook niet te verwonderen, dat zo veele
gezindheden, als onder de vervolging
„ des Pausdoms, hier te Lande, geweest
„ waren, in twintig of vyfentwintig jaaren,
„ nog niet hadden konnen gebragt worden
„ tot de Gereformeerde Kerke. Om ze
„ daartoe te brengen, behoorde men, zyns
„ oordeels, de luiden niet zo scherpelyk
„ en op zo veele punten te ondervraagen,
„ eer menze ten Avondmaal toeliet, noch
„ te vergen de voorafgaande Predikatie by
„ te woonen, waarin de Gemeente begreepen
werdt, by monde van den Predikant,
„ belydenis haars geloofs te doen; alzo veelen
zig bezwaard zouden konnen vinden,
„ in 't geeven van eenen schyn van toestem-

Nis genoomen.

Deftige rede van Burgemeester Hooft tegen de vervolging.

1597. „ ming aan de leer der Predestinatie, of
„ aan eenig ander punt, waarvan zy, in
„ hun hert, niet overtuigd waren. Gelyk
„ 's Lands voorregten ook vorderden, dat
„ men de vreemdelingen weerde uit de
„ burgerlyke Regeeringe, waarom menze
„ ten minste den inboorlingen niet behoor-
„ de voor te trekken; zo scheen 't zeer on-
„ gerymd, dat men 't bewind der Kerke
„ toevertrouwde aan uitheemsche Ouder-
„ lingen, die daar besluiten namen en wet-
„ ten maakten over een volk, by welk zy
„ hunne toevlugt genomen hadden, en min-
„ zaamlyk onthaald en gekoesterd gewor-
„ den waren. De bevinding hadt, ten tyde
„ van Leicester, geleerd, dat deeze vreem-
„ delingen, Vlaamingen, Brabanders, Waa-
„ len, meest allen onrustige geesten waren,
„ die ook de inboorlingen ontrust hadden.
„ Ondertusschen, hadt een Kerkenraad, uit
„ zulke Luiden bestaande, ook vreemde
„ Predikanten in 't Land en in deeze Stad
„ gebragt, die, zo wel als de armen der
„ gemeente, schoon ook meest vreemde-
„ lingen, door de Wethouderschap gunstig-
„ lyk onthaald, en uit Stads Kasse, wan-
„ neer de aalmoessen der Diaconie niet toe-
„ reikten tot onderhoud der armen, voor-
„ zien werden; daar andere oude burgers,
„ tot armoede vervallende, alleenlyk des
„ winters eenigen onderstand genooten van
„ de Huiszittenhuizen. En ondertusschen
„ onderwonden zig eenigen der Stads Pre-
„ dikanten, op den predikstoel, uit te vaa-
„ ren tegen de Wethouders, die zig niet tot
„ de

„ de Gemeente begaven, met onderschei- 1597.
„ ding van Schout, Burgemeesteren, Sche-
„ penen en Raaden, die zy, met kwalyk
„ toegepaste Schriftuurteksten, wel durfden
„ vervloeken. Op deeze wyze, werdt,
„ voorwaar! der Gereformeerde Leere
„ meer nadeel dan voordeel toegebragt.
„ Immers, zouden de Wethouders niet van
„ verstand zyn, dat zy, die zig niet in alles
„ naar de Kerke konden voegen, daarom
„ in zwaarigheid behoorden te komen. Zo
„ dit plaats hadt, dan zou de dwingelandy,
„ hier te Lande, niet ophouden; maar al-
„ leen de dwingeland veranderd zyn. Die
„ voorheen vervolgd werden, zouden nu
„ anderen vervolgen: en dat, daar men het
„ bloed der Pauselyke vervolginge nog zo
„ versch voor de oogen hadt. Eenigen,"
voer de Burgemeester voort „ zouden, mis-
„ schien, zyne redenen minder agten, om
„ dat zyne Huisvrouw de Predikatien der
„ Mennoniten ging hooren. Doch wat zou
„ men doen? Zy hadt, op zyne aanmaa-
„ ning, wel ter Kerke geweest; doch ver-
„ klaarde, daar zo wel niet gestigt te wor-
„ den als by de anderen. Ook hadt hy dit
„ met veelen, ook luiden van aanzien, ge-
„ meen, en 't verdiende noch laster noch
„ straf. Hy sprak niet tegen, dat men die
„ van den Gereformeerden Godsdienst,
„ voor anderen van gelyke bekwaamheid,
„ in de Regeering trokke. Doch hy meen-
„ de niet, dat men daarom alle anderen
„ mistrouwen moest, en oordeelde, dat
„ men, blyvende binnen de paalen der voor-

1597. „ regten, alleenlyk zulken aan 't roer moest
„ zoeken te krygen, die van eenen door-
„ staanden, goeden, eerlyken, burgerlyken
„ wandel en voor opregte liefhebbers des
„ Vaderlands, zo wel buiten als binnen de
„ Gemeente, bekend waren. Van gelyken,
„ behoorde men de Kerkelyke ordening
„ ook zulks in te rigten, dat menze niet
„ bonde aan 't gevoelen van luiden, die,
„ van buiten ingekomen, de natuur van dit
„ Land niet kenden; noch de Kerkentugt
„ van Geneve op alle Landen paste. Wat
„ hem betrof, veelen wisten, dat hy altoos
„ meer genegen was te gehoorzaamen dan
„ te regeeren; doch, zyns ondanks, tot de
„ Regeering beroepen, hadt hy zyn byzon-
„ der belang ter zyde gesteld, om zyn ge-
„ moed, in 't bedienen van Stads zaaken,
„ te beter te mogen voldoen, op hoop dat
„ hy ook iet zou mogen bybrengen tot af-
„ weering van 't Spaansche juk, en tot be-
„ jaaginge van 't einde der Hollandsche wa-
„ penen, naamlyk, dat men, nevens de
„ verzekerdheid der belyderen van den
„ Gereformeerden Godsdienst, ook alle
„ anderen, die den zelven nog niet konden
„ toestemmen, en nogtans de lasten des
„ oorlogs hielpen draagen, zo zy zig bur-
„ gerlyk en vreedzaam hielden, in gelyke
„ rust en vrede mogt handhaaven, en op
„ eene Christelyke wyze verdraagen, tot
„ dat menze, door leere en voorbeeld, op
„ beteren weg gebragt hadt, zonder dat
„ men zig, tegen elkanderen, veel min te-
„ gen de Overheid, zo zeer vergreepe. Die

„ on-

„ onheuschheid was, tot hiertoe, door de 1597.
„ vingeren gezien. Maar mogelyk hadt
„ men hierom grooter onheuschheid te wag-
„ ten. En Hollanders, en vooral Amster-
„ dammers behoorden wel te gedenken,
„ dat, onlangs, onder de Spaansche Re-
„ geering, al wie zig niet hieldt by de
„ Roomsche Kerke genoodzaakt werdt het
„ Land te verlaaten, zo hy geen gevaar
„ wilde loopen van goed en bloed te ver-
„ liezen. Jammer zou 't dan zyn, dat zy,
„ die gelyke elende hadden doorgestaan,
„ en zig gelykelyk tegen 't Spaansch ge-
„ weld gekant hadden, nu elkanderen ver-
„ drukken zouden: of dat zy, die zig lieten
„ voorstaan de magtigsten te zyn, na dat
„ men twintig of vyfentwintig jaaren vry-
„ heid genooten hadt, zouden toeleggen op
„ het mishandelen hunner medeburgeren,
„ die onlangs, nevens hen, het kruis ge-
„ draagen hadden, eeniglyk om dat zy, in
„ alle geloofspunten, niet met hen eens
„ waren, of om dat zy hunne Kerkordening
„ niet in alles konden toestemmen. Onder
„ de Jooden zelven, werden verschillende
„ gezindheden geduld. De Gereformeerden
„ waren ook niet allen op éénen tyd tot
„ het verstand gekomen, waarin zy nu ston-
„ den. Waarom gunden zy anderen dan
„ ook geenen tyd tot verandering, dien zy,
„ of hunne ouders gehad hadden? Aan de
„ volmaaktheid der Overheid ontbrak nog
„ veel. Maar de luiden van de Kerke, zelfs
„ de Predikanten, zouden ook van zig zel-
„ ven niet hooger gevoelen. 't Was dan
„ on-

1597. „ onbetaamlyk, dat zy de Wethouders, by „ 't gemeen, zogten zwart en haatelyk te „ maaken. Zy behoorden zig, daarente- „ gen, in 't prediken, voorzigtiglyk en maa- „ tiglyk te gedraagen, zonder zig te diep „ en te vermetel te steeken in 't ampt der „ Overheid, gelyk voor deezen geschied „ was, met naame in de zaak der gewaan- „ de toverye tegen dien balansmaaker op „ 't water by de oude brugge, die van hier „ naar Middelburg was gaan woonen. In „ dit stuk, hadden immers eenige Predi- „ kanten, zonder behoorlyke kennis van „ zaaken, zig zo diep gesteken, dat zy „ zig niet ontzien hadden, de Heeren van „ de Wet sterk aan te loopen, en genoeg- „ zaam op te stooken: 't welk de Heeren, „ in een stuk, dat uit zig zelf vol gevaars „ was, in veel bekommernis en nog groo- „ ter gevaar gebragt hadt. 't Was dan te „ wenschen, dat de Predikanten zig, voor- „ taan, zo zeer mogten maatigen, dat de „ Wethouders minder moeite hebben mog- „ ten, om de goede gemeente in vrede en „ eendragt te regeeren."

Vogelzang wordt voor Schepenen gehoord.

't Vertoog werdt, den twintigsten December, ook gelezen in de Vergadering van Schepenen, in 't byzyn van den Burgemeester Pieter Boom en van den Pensionaris Ellert de Veer (c). En op den zevenden January des jaars 1598, werdt de gevangen
1598. Fluweelwerker, tot tweemaalen toe, voor Sche-

(c) Aantek. *van den Heer* C. P. HOOFT *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 813-824.

Schepenen, op verscheiden punten, ondervraagd. Hy beleedt „ dat hy, over twin- „ tig jaaren, te Wezel, daar hy twee jaa- „ ren gewoond, en het Linnen-trypwerken „ geleerd hadt, de Leer van Calvinus hadt „ toegestemd; dat hy zig, te Antwerpen, „ daar hy 't zyden- en kaffe-weeven geleerd „ en omtrent een jaar gewoond hadt; in „ Frankryk en te Geneve, daar hy egter, „ by gebrek van werk, maar veertien da- „ gen gebleeven was, aan die zelfde leere „ hadt gehouden. Te Frankfort, daar hy „ 't passementmaaken hadt geleerd, was „ hy getrouwd; doch hy hadt zig daar, „ vooraf, alzo zyne Vrouw Lidmaat was, „ in de Kalvinische Gemeente moeten be- „ geeven, by welke hy zig gehouden hadt, „ tot in 't jaar 1591. Toen was hy naar „ Wezel, voorts naar Amsterdam verreisd; „ en, zes of zeven jaaren geleeden, naar „ Londen vertrokken, met goed getuige- „ nisse van de Gemeente der Kalvinische „ Leere in deeze Stad. Te Londen hadt „ hy zig by de Walsche Gemeente willen „ begeven; doch om dat men hem daar, „ volgens gewoonte, belydenis zyns ge- „ loofs hadt afgevergd, hadt hy zig by de „ Duitsche Kerke vervoegd, daar men zig, „ met het Amsterdamsch Getuigschrift, „ te vrede gehouden hadt. Doch hier, „ twee of driemaal, het Avondmaal genoo- „ ten hebbende, hadt hy zig van de Ge- „ meente onthouden, tot eenen der broe- „ deren zeggende, dat hy zig bezwaard

1598.

Zyne bekentenis.

„ vondt.

1598. „ vondt. Eenige Kerkendienaars waren
„ toen, verscheiden reizen, by hem gekomen,
„ om hem nader te onderregten: 't
„ welk niet gelukt zynde, hadden zy hem,
„ eindelyk, afgevraagd, of hy by hen wilde
„ komen, en by zyn eerste geloof blyven;
„ of volharden in zyne verandering? waarop
„ zy antwoord hadden begeerd. Maar hy,
„ vreezende in hegtenis te zullen genomen
„ worden, was, na negen maanden verblyfs,
„ van Londen vertrokken, en wederom
„ hier ter Stede gekomen. In zyne
„ jeugd, hadt hy, te Utrecht, Latyn geleerd,
„ en was tot het zesde school gekomen:
„ doch sedert hadt hy zig zo wel
„ geoefend, dat hy die taale redelyk wel
„ verstondt. Over vier jaaren, hadt hy
„ Grieksch leeren leezen, van iemant, die
„ 't hem ook uitleide, en voor anderhalf
„ jaar, hadt hy ook iet in 't Hebreeuwsch
„ gedaan. Niemant hadt hem gebragt, of
„ vermaand tot verandering zyns eersten
„ geloofs; maar hy hadt het van zig zelven
„ gedaan; konnende hy niet begrypen, dat
„ God almagtig, naar zyn Goddelyk wezen,
„ overal was: 't welk hy, te Londen
„ en hier ter Stede, staande gehouden hadt.
„ 't Boekje, genaamd *het Licht der Waarheid*,
„ bekende hy geschreeven te hebben,
„ en te houden voor de belydenis zyns
„ geloofs; waarby hy volhardde. In 't
„ Handschrift, waar naar dit boekje gedrukt
„ was, hadt hy eenige woorden doorgehaald,
„ om dat de drukker zwaarigheid

„ ge-

„ gemaakt hadt, omze na te drukken (*d*)." 1598.

Na 't hooren van deeze bekentenis, neigden eenige Heeren tot strengheid. Ook werdt gearbeid om den gevangen naar den Haage te voeren. Doch Burgemeester Hooft vertoonde Schout, Burgemeesteren en Schepenen, in de tegenwoordigheid der twee Pensionarissen, den zesentwintigsten January, en dus maar vyf dagen, voor dat hy, hebbende twee jaaren agtereen geregeerd, stondt af te gaan, in een wydluftig Vertoog, wat hy oordeelde van de handelwyze, welke men omtrent Goossen Vogelzang hieldt, en welke men, dagt hy, op gelyke gronden, zou mogen houden omtrent alle anderen, die van de Kerke verschilden. Hy merkte aan „ dat Vogelzang, dien hy niet „ wist immer gezien te hebben, zig, on„ aangezien zyne armelyke gelegenheid, en „ zwaaren last van kinderen, zo hem van „ geloofwaardige luiden berigt was, altoos „ eerlyk gedraagen hadt. Hy was, om „ zyn tegenwoordig gevoelen, voor eenigen „ tyd, van de Gemeente afgesneeden. De „ Kerk hadt dan 't haare gedaan. Zy be„ hoorde zig daarmede te vrede te houden, „ en den armen man niet meer moeilyk te „ vallen. 't Was gebeurd, dat iemant, on„ langs, op den middag, ten zynen huize „ komende, zyne kinderkens, met zyne „ huisvrouw, op der aarde hadt gevonden „ leggen, God met geboogen knieën aan-

„ roe-

Eenige Heeren neigen tot strengheid.

Burgemeester Hooft doet eene uitvoerige rede in zyn voordeel.

(*d*) Confessieb. *van* 1597 *en* 1598. *f.* 81, 83. *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 824.

1598. „Groepende voor den eeten. Hieruit scheen
„ te blyken, dat hyze in de vreeze Gods,
„ naar zyne kennis, hadt opgebragt. Zou
„ men nu den man, een' geringen vreemdeling, van wien geen gevaar te wagten was, en met hem zyne vrouw en kinderen, die toch onschuldig waren, zo veel doen lyden, eeniglyk om dat hy eenig zeldzaam en letterlyk gevoelen van 't Goddelyk wezen hadt; 't scheen veel te hard, naar den aart en natuur deezer Landen. Hier, en door gantsch Europa, zag men, in tafereelen en Kerkglazen, afbeeldingen van de Heilige Drie-eenheid, en byzonderlyk van God den Vader, onder menschelyke gedaante. Dit zag men over 't hoofd. Daarover viel men nimmer iemant moeilyk. Verstandigen mogten oordeelen, of het gevoelen deezes mans van de gestalte des Goddelyken weezens al vreemder ware dan dat der Pausgezinden van hun misbrood, en dat der Lutherschen van hunne Allenthalvenheid. De Predikanten zogten, somtyds, de Overheid ook tegen deeze Luiden op te hitsen: doch, zo men hen hoorde, zou men haast binnens- en buitenslands tegen elkanderen, en tegen de Lutherschen en Papisten, in oorlog raaken. Mogt David den Heere geenen tempel bouwen, om dat hy zo veel bloeds gestort hadt; 't was een jammerlyk misverstand, dat men nu leevende tempelen, door geweld en wapenen, stigten wilde. Godslastering werdt, onder 't oude Verbond, met de

„ dood

„ dood gestraft; doch ook Afgodery, 't 1598.
„ vloeken der Ouderen, Overspel en an-
„ der kwaad, daar nu mindere straffen op
„ stonden. En zou men nu met de dood
„ willen gestraft hebben, 't gene de Predi-
„ kanten Godslastering noemden; dan mogt
„ men de Roomsch-Katholyken, de Lu-
„ therschen, de Mennoniten, de Geestdry-
„ vers, en allen, die 't met de Kerk niet
„ eens waren, wel aan zulke straffe onder-
„ werpen, om dat zy genoegzaam allen,
„ by de Predikanten, geoordeeld werden,
„ schuldig te zyn aan Godslastering. Alde-
„ gonde zogt de Staaten op te hitsen, om
„ de Geestdryvers te vervolgen, en hy
„ hadt, te vooren, de Stenden van Duitsch-
„ land gezogt tot mededoogen te beweegen
„ met zulken, die door Alva vervolgd wer-
„ den. Maar waren deezen allen Gerefor-
„ meerden? Immers, neen. Men zou zeg-
„ gen, dat de Spanjaard ten onregte ver-
„ volgde; en dat wy 't met regt zouden
„ doen. Maar zo spraken Papisten en Lu-
„ therschen, en allen, daar zy de magtig-
„ sten waren. Zo men dan dien weg in
„ wilde; 's Lands ondergang stondt voor de
„ deur. Wilde men deezen Vogelzang,
„ om zyn te letterlyk, den Geestdryveren,
„ om hun te geestelyk verstand van sommi-
„ ge dingen, te lyve; zo zou men de ver-
„ volging aan twee uitersten beginnen, en
„ veelligt, in 't kort, nader komen, zo 't
„ sommigen Predikanten naar den zin gaan
„ mogt. Beter was 't, dat men den Ker-
„ kelyken eens ernstelyk aanzeide, dat zy

1598. „ zig hadden te houden binnen de paalen „ van hun beroep. Die luiden konden zig „ bezwaarlyk maatigen, als men hun te „ veel inruimde, en verwekten niet flegts „ vervolging tegen andere Gezindheden; „ maar ook beroerte onder de hunnen, en „ opstand tegen de Overheden. Zy waren „ 't, die, ten tyde van Leicester, de „ beste Wethouders met den vinger aan- „ geweezen, en, door 't ophitsen der Ge- „ meente, in gevaar van lyf en leeven ge- „ holpen hadden, niet om datze in 't stuk „ der Leere veranderd waren; maar om „ datze niet regeerden, naar den zin van „ sommige Kerkelyken. Of de Predikanten, „ hier ter Stede, zig ook niet somtyds on- „ waardiglyk gedraagen hadden tegen de „ Burgemeesters; dan, met te zeggen, dat „ het aan de Heeren niet stondt, hun te be- „ lasten iemant, op eenen buitengewoonen „ tyd en na de avondpreeke, te trouwen; „ en dan, dat de Heeren meer Predikanten „ verschaffen moesten, zo zy in diergelyke „ zaaken gehoorzaamd wilden zyn; mogten „ anderen oordeelen. Hoe 't verkiezen der „ Predikanten hier toeginge, wisten zy, die „ daarover geroepen werden. Ook hadden „ eenige Predikanten wel een gedeelte der „ aalmoessen durven eischen, om het, bui- „ ten kennis der Diakenen, te besteeden „ naar hun goeddunken. 't Gezeide strekte „ nogtans niet tot verwyt; maar om te doen „ zien, dat ook op die van de Kerke wel „ wat te vinden zou zyn, zo 't Land met „ het verwekken van tweedragt kon ge-

„ diend

„ diend worden; en dat het zorgelyk was, 1598.
„ zo geheel op menschen te bouwen. 't Was
„ nu zestien jaaren geleeden, dat Schepe-
„ nen, over zekere zaaken, den raad der
„ Predikanten begeerd hebbende, een
„ schriftelyk antwoord ontvingen, 't welk
„ genoegzaam inhieldt, dat de persoon,
„ wien 't aanging, behoorde te sterven;
„ maar 't verstand der Regteren verschilde
„ zo veel van dat deezer raadgeeveren,
„ dat men hem, zonder eenige schandstraf-
„ fe, losliet. Zo men vervolgen wilde,
„ behoorde men zyn regt daartoe, met
„ klaare plaatsen uit het nieuwe Verbond,
„ te toonen. Maar die waren 'er niet. En
„ over den zin der Plaatsen uit het oude
„ Verbond, die men tot dat einde bybragt,
„ verschilden de geleerden. Zulken, die
„ zig zo vast hielden aan de Predestinatie,
„ voegde 't vervolgen allerminst; want zo
„ die grond hadt, moest immers elk ko-
„ men, daar hy bescheiden was. Men wist
„ ook wel, hoe bezwaarlyk het Geregt
„ deezer Stede, van het begin der tegen-
„ woordige Regeeringe af, hadt konnen
„ besluiten, om dieven ter dood te verwy-
„ zen; en hoe de bedenkelykheden daaro-
„ ver, naderhand, aanleiding gegeven had-
„ den, tot het opregten van het Stads Tugt-
„ huis; en zou men nu zo ligt van doolin-
„ gen halszaaken maaken? Immers, was 't,
„ onder ons, een algemeen gevoelen, dat
„ men hier niemant eenig leed om zyn ge-
„ loof behoorde aan te doen: en dit gevoe-
„ len steunde op het algemeen oogmerk

 „ van

1598. „ van het aanneemen der wapenen, 't verwerven van vryheid van Godsdienst, en „ op herhaalde verklaaringen der Gereformeerden. De Wethouderschap van Amsterdam behoorde, ten minsten, in 't „ vervolgen niet voorbaariger te zyn dan „ die van andere Steden, op dat zy niet „ scheene te treeden in de voetstappen der „ voorgaande Paapsche Wethouderschap. „ Men bragt, tegen Vogelzang, in, dat hy „ zyne dooling niet slegts geloofde; maar „ ook zogt voort te planten. Doch dit was „ natuurlyk, en geschiedde ook door de „ Predikanten, en door elk, omtrent het „ gene hy voor waarheid hieldt. Men zeide „ ook, dat by de Staaten beslooten was, „ den man naar den Haage te doen voeren. „ Doch dit besluit scheen, naar 't goeddunken van eenige Predikanten en Godgeleerden, doorgedreeven te zyn, door „ eenige Leden, die deezer Stad niet gunstig waren, en waarschynlyk diergelyk „ eene vervoering, tot hunnent, niet gedoogen zouden. Ook bleek, uit verscheiden „ voorbeelden, en vooral uit de Ordonnantien op het heffen der Convoojen en Licenten, en op het beveiligen van de zee, „ dat eenigen gaarne Wetten hielpen maaken, die zy zelven niet dagten te houden. „ Veelligt, dagt men ook, in den Haage, „ dat de gantsche Regeering deezer Stad „ eens was, om Vogelzang hard te handelen. „ Doch Burgemeester Hooft kon niet goedvinden, dat men den man, tot bederf van „ zyne vyf kinderkens en van zyne zwangere

„ huis-

„ huisvrouwe, in den Haage deede opſlui- 1598.
„ ten. De Oud-Burgemeeſter, Doctor
„ Maarten Koſter, hadt, al voor elf jaaren,
„ by zekere gelegenheid, beweerd, dat de
„ Overheid, in geloofszaaken, geen gezag
„ altoos hadt over de onderzaaten. Dat was
„ ook, van 't begin des oorlogs af, beweerd
„ geweeſt. Was dit gevoelen goed gewèeſt,
„ toen 't ons tegenging; 't behoorde, met
„ onzen voorſpoed, niet ten kwaade veran-
„ derd te zyn. Uit het Geſchrift der Ker-
„ kelyken, in Maymaand laatſtleeden over-
„ gegeven, was wel te zien, dat zy zogten
„ te wege te brengen, dat niemant van
„ andere gezindheid dan zy zyn verſtand
„ aan anderen zou mogen mededeelen: 't
„ welk zy noemden, zyne dwaaling ſtrooi-
„ jen, en de Gereformeerden onruſtig
„ maaken en bedroeven. Dat zou eenigen
„ ſchyn hebben, zo die menſchen zelven
„ van hunne dwaaling overtuigd waren.
„ Doch zy hielden zig zo vaſt verzekerd,
„ dat zy de waarheid geloofden en leerden,
„ dat veelen hunner niet geſchroomd had-
„ den, zig, ten tyde der Spaanſche Regee-
„ ringe, om 't voorſtaan hunner Leere, aan
„ den ſmertelykſten dood over te geeven.
„ Zo men hun, nogtans, 't verſpreiden
„ hunner Leere beletten wilde, zou te
„ bezien ſtaan, met wat middelen? Zeker-
„ lyk, zou men zeggen, door de magt der
„ Overheid, als men 't door geene onder-
„ regtingen en vermaaningen doen kon.
„ Maar zou die magt zig regelen naar eeni-
„ ge wetten der Schriftuure? Of zou

1598. „ men eenige nieuwe Wetten en Plakaaten „ maaken, en die ten ſtrengſte zoeken uit „ te voeren? 't Laatſte deedt Filips; doch „ wat won hy 'er mede? De zogenaamde „ Kettery nam toe, en na twintig of vyf en „ twintig jaaren moordens, wierp men 't „ Spaanſche juk van den hals. Vogelzangs „ gevangenis hadt Burgemeeſter Hooft, in „ 't eerſt, bekommerd, zo om de vreemd- „ heid van 's mans gevoelen, als om dat hy „ zag, dat eenige Heeren zo hevig tegen „ hem waren. Doch naderhand beſpeuren- „ de, hoe onvriendelyk de Predikanten zig „ gedroegen tegen allen, die 't met hen niet „ eens waren; ook hoe eenige vreemde Le- „ demaaten der Gereformeerde Kerke, on- „ langs, zonder verlof van Burgemeeſteren, „ gegaan waren in de huizen der Mennoni- „ ten, om hen, huns ondanks, over hun ge- „ loof moeilyk te vallen; ſchoon die yveraars „ zeer wel wiſten, dat de Mennonitiſche „ Vergaderingen, door 't geheele Land, „ by de Heeren Staaten en Wethouders der „ Steden, geduld werden; hadt hy niet an- „ ders konnen beſluiten, dan dat de ver- „ volging, eens begonnen zynde, allengs- „ kens voortſlaan zou tot allen, die 't met „ de Gereformeerde Kerke niet eens waren, „ en wien nogtans zo veel gelegen lag aan „ 't wederſtaan des Spanjaards, als de aller- „ beſte onder hen. Maar om deeze goede „ luiden zo eng te bepaalen, als de Kerke- „ lyken ſcheenen te willen, hadt zyne Geu- „ zery nimmer geſtrekt, en ſtrekte 'er ook „ nog niet toe. De Kerk genoot thans veel

„ meer

„ meer vryheid, dan zy, in den aanvang 1598.
„ der beroerten, hadt durven hoopen. Daar-
„ mede behoorde zy zig te vrede te houden.
„ Toen zogt men niemant de wet te ſtellen
„ in geloofszaaken. Waarom zou men 't
„ nu doen? De zeden der andersgezinden
„ waren niet erger dan die der Gerefor-
„ meerden, zo dat men hen, ook om deeze
„ reden, niet harder behoorde te handelen.
„ Redelyker, en voor 's Lands welvaart
„ dienſtiger was het, dat men, volgende
„ den ouden voet van Regeeringe, niemant
„ over Geloofszaaken moeilyk viele; maar
„ elkanders doolingen ten goede hielde, als
„ komende alleenlyk ten laſte van hem,
„ dienze bezwaarden. Dan zou men een-
„ dragt in den Staat behouden, en elkande-
„ ren de hand blyven bieden, in 't weder-
„ ſtaan van den algemeenen vyand: daar,
„ zo zy, die naar nieuwe vervolging ſchee-
„ nen te haaken, hunnen wenſch verkree-
„ gen, het verval van den Staat onvermyd-
„ baar was." Ten beſluite, verzogt de
Burgemeeſter „ dat niet op zyn perſoon,
„ maar op 't gene hy geſproken hadt ge-
„ zien mogt worden, en dat men alles in
„ opregtheid en zonder vooroordeel over-
„ weegen mogt; dan zou, hoopte hy,
„ God eene genadige uitkomſt geeven,
„ en men de oude ſpreuk waar bevinden,
„ *dat de onderlinge verdediging de veiligſte*
„ *is* (*e*)."

In

(*e*) Aantek. *des Heeren* C. P. HOOFT *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 825-833.

1598. In zekere aantekeningen des Heeren Hooft, lang na deezen opgesteld, verhaalt hy, dat 'er, ten deezen tyde, reeds twee Wethouders te Amsterdam waren, die verstonden, dat men den ketters behoorde te vervolgen. Doch hy voegt 'er by, dat de een, zo hy nog een- of twee en twintig jaaren geleefd hadt, door zyne eigen wet, zou veroordeeld geweest zyn, alzo hy wel den Gereformeerden Godsdienst beleedt; doch, in 't stuk der Predestinatie, van 't gevoelen der genen was, die men toen met Plakaaten bezwaarde. Ook maakte, schryft hy, het verklaaren van dit Leerstuk naar 't gevoelen van Calvinus en Beza, dat sommigen, en hy zelf zig niet tot de Gemeente begaven; alzo men hem verpligten wilde, om nimmer met anderen van zyn gevoelen over deeze Leere te handelen, of te spreeken; 't welk hem naar te groote dienstbaarheid scheen te smaaken, om welke te ontgaan, hy jaaren lang buiten 's Lands gezworven hadt. Ondertusschen, hadt hy Vogelzang niet t'eenemaal konnen bevryden. Den gevangen werdt, den negenentwintigsten January, by myne Heeren van den Geregte, gelast, buiten de Stad en de Vryheid derzelve eene myl in 't ronde te vertrekken, zonder daar wederom binnen te mogen komen, dan met verlof van dezelfde Heeren, onder bedreiging van te zullen gebannen worden. Sommigen willen ook, dat zyn Boekje, *het Licht der Waarheid*, door beuls handen, verbrand werdt. Vogelzang voldeedt aan dit vonnis; doch

Vogelzang wordt ter Stad uit gezet.

Hy raakt,

doch geraakte, nog dit zelfde jaar, onder 1598.
't regtsgebied van den Baljuw van Kennemerland, wederom in hegtenis. Te Haarlem gevangen leggende, bragt men hem zo verre, dat hy, den vyfentwintigsten October, verscheiden' zyner gevoelens, schriftelyk, herriep, en nu beleedt „ dat God „ niet lighaamlyk was, gelyk een man; dat „ Adam en Eva beide Gods beeld gehad „ hadden, en niet Adam alleen, en dat het „ zelve bestondt in de heerschappy over „ alle de schepselen; dat Gods Zoon eeu„ wig was, dien hy te vooren gesteld hadt „ niet eeuwig te zyn; en dat de Vader, de „ Zoon en de Heilige Geest, God zynde, „ niet drie Goden, maar één God waren: „ dat hy den Kinderdoop ook voor onregt „ plagt te houden, waarom zyn jongste „ kind nog ongedoopt was; doch dat hy 't „ nu, in de Gemeente, wilde laaten doo„ pen, zo dra hy los zyn zou. Voorts, „ wilde hy geduuriglyk in de vermaaningen „ komen, en zig verder laaten onderreg„ ten." Vyf dagen hier na, zondt hy nog een geschrift uit, waarin hy 't voorgaande, met Schriftuurplaatsen en redenen, bevestigde. Ook badt hy de Wethouders en Dienaars des Goddelyken Woords zeer ootmoediglyk om vergiffenis, bekennende, zig, met het uitgeeven van zyn boekje, zwaarlyk bezondigd te hebben, 't welk hy smeekte, dat God, en allen, die hy daar door geërgerd hadt, hem vergeeven wilden. Sedert, werdt hy ontslaagen, zonder dat my

te Haarlem, wederom in hegtenis.

Herroept verscheiden van zyne gevoelens.

1598. gebleeken is, op welk een' voet (*f*). Doch zyne Huisvrouw verkreeg, den veertienden November, by de Heeren van den Geregte der Stad Amſterdam, dat hy, voor eerſt, wederom in de Stad verblyven mogt (*g*). Wat 'er, alhier of elders, verder van hem geworden zy, is niet tot myne kenniſſe gekomen.

Hy komt wederom te Amſterdam.

Mannen- en Vrouwen-Tugthuis, hier ter Stede, opgeregt.

Het Tugthuis hier ter Stede, waarvan de Burgemeeſter Hooft, in zyne jongſte rede ten behoeve van Vogelzang, gewaagd hadt, was, in 't jaar 1596, opgeregt. Een gedeelte van 't Clariſſen-Klooſter op den Heiligen Weg werdt 'er toe geſchikt. Wy zullen 'er, hierna, in de beſchryving van de openbaare Gebouwen der Stad, omſtandiger van handelen. Ook ſtellen wy tot die beſchryving uit te gewaagen van het Vrouwen-Tugthuis of Spinhuis, waartoe, niet lang na het ſtigten van het voorgaande, het S. Urſulen-Klooſter bekwaam gemaakt werdt. Het werdt, door de Staaten van Holland, reeds op den agtſten September deezes jaars 1598, even als andere Godshuizen, met vrydom van 's Lands Impoſten beſchonken (*h*).

De Godshuizen moeten elkanderen on-

Men bevondt, in den aanvang deezes jaars, dat ſommige Godshuizen hier ter Stede meer laſten dan inkomſten hadden, terwyl anderen meer inkreegen dan zy uitga-

(*f*) Aantek. *van den Heere* C. P. HOOFT *en van* D. VAN SANTE *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 834, 835.
(*g*) Iuſtitieboek, *beginnende* 4 *May* 1594. *f.* 107 *by* BRANDT *als boven*, *bl.* 835.
(*h*) Handv. *bl.* 297.

gaven. De Vroedschap besloot, derhalve, „ dat Burgemeesteren, die," zo luidt de Resolutie „ *Opperste Voogden* waren *van* „ *den Armen*, *ende Godshuysen*, *binnen* dee- „ ze *Stad wesende*, *sulcx dat sy* vermogten, „ *daer over te stellen al sulcke persoonen tot* „ *Regenten*, *als zy luyden geraden* vonden; „ de te kort komende Armen-Comptoiren, „ uit andere meer vermogenden, zouden „ mogen ondersteunen, tot dat zy in staat „ geraakten, om de penningen, waarmede „ men hen te hulp gekomen was, wederom „ te rug te geeven (*i*)."

1598. derdsteu-nen.

De Engelsche Koopluiden, *Avanturiers* genaamd, zig, sedert eenige jaaren, in Duitschland hebbende nedergezet, waren, ter oorzaake van zeker verschil, welk de Duitsche Koopluiden in Londen met de Engelsche Regeering hadden, genoodzaakt geworden, Duitschland te ruimen. Verscheiden Hollandsche en andere Steden gaven zig veel moeite, om hen naar haarent te lokken: ook Amsterdam, daar men, in July deezes jaars, besloot, hun keur van plaats tot eene Halle of wooning toe te staan, en hun, onder anderen, het Klooster van S. Maria, of het oude zyds Huiszitten-huis in de Nes, of het Klooster van S. Katharina op den Fluweelen-burgwal, of het ronde Begynhof aan te bieden (*k*). Doch deeze aanbiedingen vonden geenen ingang. De Engelsche Avanturiers sloegen zig, eerlang, te

De Stad zoekt de Engelsche Koopluiden, *Avanturiers* genaamd, herwaards te lokken.

(*i*) Resol. Vroedsch. *N.* $\frac{8}{9}$ 11 *Maart* 1598. *f.* 226 *verso.* Handv. *bl.* 267.

(*k*) Resol. Vroedsch. *N.* $\frac{8}{9}$ 1 *July* 1598. *f.* 234.

1598. te Middelburg in Zeeland neder (*l*).

Aanwas der Vaart op Oost- en West-indie.

De Vaart op Oostindie werdt, dit jaar, hier ter Stede, sterker voortgezet. De *Compagnie van verre*, den Schepen en Raad Gerrit Bicker in haare gemeenschap ontvangen hebbende, hadt zig, sedert, vereenigd met eene andere Maatschappy, bestaande uit *Vincent van Bronkhorst*, *Simon Janszoon Fortuin*, *Govert Dirkszoon*, *Kornelis van Kampen*, *Jakob Thomaszoon*, *Ellert Simonszoon Jonkhein* en *Jan Hermanszoon*, allen Koopluiden hier ter Stede. De vereenigde Maatschappy bragt, nog in dit jaar, agt schepen in zee, onder bevel van *Jakob Simonszoon van Nek*, van welken 'er vier, binnen vyftien maanden, met eene aanzienlyke party
1599. Peper en Nagelen, die zy te Bantam gelaaden hadden, te rug kwamen. De anderen vier, die Amboina, Banda en Ternate bezogt hadden, kwamen, eerst in 't jaar 1600, in 't Vaderland te rug (*m*). Naar de Westindien was, in 't jaar 1598, van hier, ook meer dan één togt ondernomen (*n*). De Vroedschap besloot., reeds in November des jaars 1599, de *oude Oostindische Compagnie*, gelykze genoemd werdt, en de samengevoegde Compagnie, handelende op Guinea, voor eenige jaaren, te geryven ieder met eene erve op Raapenburg aan 't *Rysenhooft*, *responderende aan 't Ye* (*o*), daar de

(*l*) Vaderl. Hist. IX. *Deel*, *bl.* 5 *enz.*
(*m*) Eerste Schipvaart *van* Jacob van Neck, *bl.* 7, 8, 17, 19, 27, 42.
(*n*) Vaderl. Hist. IX. *Deel*, *bl.* 138, 139, 152.
(*o*) Resol. Vroedsch. *N.* $\frac{1}{8}$ 8 *Nov.* 1599. *f.* 284.

de Ooſt- en Weſtindiſche Maatſchappyen nog tegenwoordig haare Pakhuizen hebben. 1599.

De Staaten van Holland, omtrent deezen tyd, de Kille, loopende door de Landen en gorſingen van Bonaventura, hebbende doen bekwaam maaken tot eene gemeene vaart tuſſchen Holland en Zeeland, deeden die van Dordrecht, onder anderen, belooven, dat alle Schepen, Schuiten en goederen, van Gouda, den Yſſel af, door de gemelde Kille, gevoerd wordende, Kanthout, Kromhout en eeken planken uitgenomen, zo vry zyn zouden van het Dordrechtſche Stapelregt, als of zy door de Spuije gevoerd werden: zullende zelfs de Ooſterſche en Noordſche balken, uit de Noordzee in deeze Landen gebragt, vry zyn, 't zy dezelven gekant, of rond waren. De Acte, door de Wethouderſchap hier van verleend, en den eenendertigſten December deezes jaars 1599 getekend, is, om het groot belang, welk Amſterdam by deeze Vryheid hadt, onder de Privilegien deezer Stad, geplaatſt, en in 't licht gegeven (p).

Amſterdams belang by 't vaarbaar maaken der Kille van Bonaventura.

Omtrent deezen tyd, of wat eerder, hadt zig eene nieuwe gezindheid van Engelſche Hervormden, te Amſterdam, nedergezet, die naar de *puurheid* of zuiverheid, welke zy voorgaven, *Puriteinen*, en naar *Robert Browne*, eenen hunner voorgangeren, *Browniſten* of *Bruiniſten* genaamd werden. Zy hadden zig, reeds in Engeland, van de openbaare Kerke afgezonderd, en waren hier-

De Gezindheid der Bruiniſten zet zig te Amſterdam neder.

(p) Handv. bl. 27. [163.]

1599. hierom van Koningin Elizabet verdreeven uit het Ryk. Hier ter Stede, hieldenze, met oogluiking der Wethouderschap, Godsdienstige byeenkomsten, onder anderen in de Barndesteeg, daar nog een gedenkteken derzelven, in den naam der *Bruinisten-gang*, overgebleeven is. De Conrector der Latynsche Schoole aan de oude zyde was, voor deezen, Ouderling hunner gemeente geweest; doch, sedert, tot de openbaare Kerke overgegaan: en deezen zogten zy, in dit jaar 1599, wederom tot zig te trekken, door zeker geschrift, waarin zy reden gaven van hunne afzondering, onder anderen klaagende „ over de verwardheid der „ Amsterdamsche Kerke, waar, zeidenze, „ de geheele Gemeente nimmer samen vergaderde; de Dienaars den dag des Heeren nimmer met het volk heiligden, en „ men tot den doop ontving het zaad van „ zulken, die nimmer Leden der zigtbaare „ Kerke geweest waren." Voorts, vonden zy vreemd „ dat men God dagelyks diende „ in de Kerken des Antichrists" (zo noemdenze de Kerken, die voorheen door de Roomschgezinden gebruikt geweest waren); „ dat men daar de huwelyken bevestigde, „ die niet tot den Kerkelyken dienst, maar „ tot de burgerlyke regeering behoorden; „ dat men feestdagen onderhield, ter gedagtenisse van Christus geboorte, opstanding en hemelvaart; dat men, jaarlyks, „ de Ouderlingen veranderde, in plaats „ vanze te laaten aanblyven enz." Men zogt, van de zyde der Gereformeerden, dee-

deeze luiden, door redenen, tot andere 1599.
gedagten te brengen. Doch alle poogingen
waren vergeefs (*q*). Zy werden, eindelyk,
in de Noordhollandſche Sinode, die, in 't
laatſt van Juny des jaars 1601, te Amſter-
dam, gehouden werdt, voor Scheurmaakers
verklaard (*r*). Sedert, verminderde hun
getal ſterk, ſchoon 'er, veele jaaren laater,
nog overblyffels van deeze Gezindheid,
te Amſterdam, gevonden werden.

De oude muuren en toorens worden grootendeels afgebroken.

De jongſte vergrootingen en verſterkin-
gen der Stad hadden de oude muuren en
Poorten derzelve, langs de ooſtzyde van
den Singel en langs de weſtzyde van den
Kloveniers-burgwal, noodeloos gemaakt.
Nogtans, verliep 'er een geruime tyd, eer
men beſloot, de muuren, de meeſte too-
rens, en eenige poorten af te breeken; 't
zy dat men ongeraaden vondt, de Stad met
zo veele koſten tevens te bezwaaren; 't zy
dat men met dit werk draalde, om de ge-
ërfden langs de veſten te gemakkelyker te
doen beſluiten, tot het voldoen der pennin-
gen, waarop hunne huizen geſchat werden,
uit hoofde der verbetering, die zy, door
het afbreeken der muuren en toorens, be-
kwamen. In 't begin des jaars 1600, werdt 1600.
beſlooten, het afbreeken der oude muuren,
nog eenigen tyd, uit te ſtellen (*s*). Doch
in September daaraan, beſloot men, daar-
mede voort te vaaren, en de ſchamele ge-
meente, die onder de boogen in de muuren
woon-

(*q*) *Zie* BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 843 *enz.*
(*r*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 23.
(*s*) Resol. Vroedſch. *N.* § 17 *Jan.* 1600 *f.* 292 *verſo.*

1600. woonde, by tyds te waarſchuwen (*t*). 't Werk werdt, aan de oude en nieuwe zyde te gelyk, ſterk doorgezet, in 't jaar 1601. In 't jaar 1602, voer men 'er mede voort: en in 't jaar 1603, werdt het geheellyk voltrokken (*u*). De geërfden aan de oude vesten werden toen, volgens een beſluit van den Raad, reeds in 't jaar 1600 genomen (*v*), op zekere ſomme geſchat, die zy, of in geld, of in rentebrieven ten behoeve der Stad, tegen den penning zeſtien, opbrengen moeſten (*w*): 't welk de meeſten gereedelyk deeden, om dat zy, door 't afbreeken der muuren, niet ſlegts een vermaakelyk uitzigt, maar ook een' vryen op- en afſlag verkreegen hadden.

'tPlakaat op de Wilderniſſen wordt hier niet dan met zekere bepaalingen afgekondigd.

Op den naam van Prinſe Maurits en President en Raaden van Holland, Zeeland en Friesland, was, reeds in 't jaar 1595, een Plakaat uitgekomen op 't ſtuk der Jagt en Wilderniſſe (*x*); welk men, tot hiertoe, te Amſterdam, nog niet hadt willen laaten afkondigen, om dat men 't nadeelig hieldt te zyn aan de burgerlyke vryheid der ingezetenen, die, onder anderen, volgens het zelve, door de Bedienden der Jagt, onder het Regtsgebied der Stad, gevat, en voor eene vreemde Regtbank van Houtveſter en Meesterknaapen te regt geſteld konden worden.

1601. Doch op den agtentwintigſten April des jaars

(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 13 *Sept.* 1600. *f.* 311.

(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 2 *Jan.* 1602. 12 *Maart* 1603. *f.* 376 *verſo*, 422 *verſo*.

(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 27 *Nov.* 1600. *f.* 321.

(*w*) Keurb. H. *f.* 208 *verſo*.

(*x*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *col.* 1336.

jaars 1601, besloot men, eindelyk, tot de afkondiging, onder uitdrukkelyke verklaaring nogtans „ dat de ingezetenen aan ze„ kere Artikelen van het Plakaat niet zou„ den gehouden zyn, en vooral, dat zy, „ binnen de Stad of derzelver Regtsgebied, „ niet zouden mogen agterhaald, noch zo „ men hen al buiten Stadsgebied agterhaald „ hadt, elders dan ter eerster aanleg voor „ Schepenen te regt gesteld worden." En met diergelyke uitzonderingen zyn, naderhand, de Plakaaten op de Jagt en Wildernisse, ook doorgaans, zo niet altoos, hier ter Stede afgekondigd geworden (y). 1601.

De aanhoudende Spaansche oorlog hadt, sedert eenigen tyd, hier ter Stede, gelegenheid gegeven tot ongerymde weddenschappen op het inneemen van Steden en Sterkten, op het leeven of de dood van Vorsten, en diergelyken. 't Geregt, bespeurende dat zulke weddenschappen tweedragt verwekten in de Stad, en nadeelig waren voor de huisgezinnen, verboodt dezelven by eene Keure van den agtsten December, en verklaarde dat men 'er geen regt op zou doen (z). Ook schynt het, dat de meesten, sedert, deeze dwaasheid vaaren lieten.

Dwaaze Weddenschappen, hier ter Stede, verbooden.

In den Zomer deezes jaars 1601, was de Pest te Amsterdam, zo wel als door gantsch Holland, zo fel ontsteken, dat de gewoone Kerkhoven om de Kerken de menigte der doo-

Pestziekte hier ter Stede.

(y) Keurb. H. f. 182 enz.
(z) Handv. bl. 507. [261.]

1601. dooden niet bevatten konden, waarom besloten werdt, het plein van 't Karthuizers-Klooster, daar de Kerk plagt te ſtaan, de bleekvelden van 't ronde Begynhof, en de ledige plaats van 't Gaſthuis, ten weſten van de Stede, daar de nieuwe Nonnen-Kerk plagt te ſtaan, tot begraafplaatſen te ge-
1602. bruiken (*a*). De peſt hieldt aan tot diep in 't volgende jaar; waarom, reeds in de Lente, beſlooten werdt, nog een Peſthuis te bouwen (*b*). Ook kwamen 'er verſcheiden Keuren uit, ter gelegenheid deezer beſmettelyke ziekte. 't Was, tot hiertoe, hier ter Stede, gebruikelyk geweeſt, dat de Vrouwen mede ter begraavinge gingen. Doch dit werdt nu, tot nader verlof, verbooden, om dat men gemeenlyk op de begraafplaatſen te lang naar de Vrouwen toeven moeſt: 't welk het gevaar van de beſmette lugt, die uit de graven oprees, te grooter maakte. Wyders, mogten, op de predikdagen, geene graven geopend worden, zo in de Kerken en Kapellen, als op de Kerkhoven. Men verboodt ook de pruimen, ſpenagie en konkommers, en het houden van het lof aan wortelen, raapen en radyzen, om dat men begreep, dat de beſmetting daarop meeſt hegtte. 't Gewaad van zulken, die aan de peſt overleeden waren, moeſt, eerſt na verloop van zes weeken, en buiten de Stad, gelugt worden. 't Geregt beval eenen plegtigen biddag te houden op den vierentwintig-

Keuren omtrent dezelve.

(*a*) Reſol. Vroedſch. N. 8/9 25 *Aug.* 1601. *f.* 358.
(*b*) Reſol. Vroedſch. N. 8/9 18 *April* 1602. *f.* 381.

tigsten July. Doch in December, was de 1600.
Pestziekte zo verre geweeken, dat het, deswege, den agtienden, eenen dankdag deedt
houden (c). Aanmerkelyk is, ondertusschen, Byzonderheid.
't gene sommigen melden, dat deeze langdurige besmettelyke ziekte niemant der Burgemeesteren, Schepenen, Thesaurieren, Regenten van 't Weeshuis, Predikanten, Ouderlingen, Diakenen, Huiszittenmeesteren, Rectoren of Leermeesteren der Latynsche Schoolen, dit jaar, tot op den zeventienden Augustus toe, in 't graf sleepte (d): waaruit misschien af te neemen is, dat zy, voornaamlyk, de kleine gemeente getroffen heeft, en uit gering of ongezond voedsel ontstaan is.

Sedert de vereeniging der twee Amsterdamsche Oostindische Maatschappyen, hadt de Vroedschap geraaden gevonden, alle andere uitrustingen naar de Indien, die, voor rekening van Amsterdammers of uitheemschen, hier ter Stede, geschieden mogten, met der daad, te verbieden (e). Men zogt de vereenigde Maatschappy, voor anderen, te begunstigen, en veroorlofde haar, in 't jaar 1601, tot het bekwaamelyker dryven haars handels in de Indien, te Dordrecht penningen te doen slaan met deezer Stede wapen en den naam Aemstelredamum bestempeld (f). Doch de gunst, die der Vereenigde Maatschappye hier beweezen werdt,

De algemeene Vereenigde Oostindische Maatschappy wordt opgeregt.

(c) Keurb. H. f. 202, 203, 204.
(d) Præst. & Erudit. Viror. Epist. p. 105.
(e) Resol. Vroedsch. N. 9 Dec. 1600. f. 325.
(f) Resol. Vroedsch. N. 7 Maart 1601. f. 338.

1602. werdt, verhinderde niet, dat men, elders hier te Lande, Oostindische Maatschappyen opregtte, waardoor de handel grootelyks benadeeld werdt. De algemeene Staaten besloten, derhalve, alle deeze Maatschappyen tot eene algemeene te vereenigen, die, den twintigsten Maart deezes jaars, Octroi verkreeg, om alleen op Oostindie te handelen. Zy was verdeeld in zes Kamers, eene te Amsterdam, eene in Zeeland, twee op de Maaze, of te Delft en te Rotterdam, en twee in 't Noorderkwartier, of te Hoorn en te Enkhuizen. De Kamer te Amsterdam hadt de helft in de gantsche Maatschappye; Zeeland een vierde, en de andere vier Kamers ieder een zestiende (g). Op 't aanhouden der Stad Amsterdam, hadden Burgemeesteren aldaar, den zestienden Maart, het regt verkreegen, om voortaan de verkiezing van Bewindhebberen te doen, uit een driedubbel getal van bevoegde Persoonen, die door Bewindhebbers, en, volgens eene laatere schikking, door Bewindhebbers en Hoofddeelgenooten, benoemd waren; welk regt ook aan Burgemeesteren der andere Steden, daar Kamers waren, werdt toegestaan (h). De Speceryhandel der Oostindische Maatschappye nam zo sterk toe, dat zy te Amsterdam, in 't volgende jaar, het Stads Bushuis, welk nog het Oostindisch Huis op den hoek van de Hoogstraat is, tot een Speceryhuis van de Stad huurde voor

Aandeel der Amsterdammeren in dezelve.

1603.

(g) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 529.
(h) Handv. *bl.* 264. [152.]

voor niet minder dan tweeduizend guldens in 't jaar (*i*). 1603.

't Geregt beraamde, ten deezen tyde, verscheidene Ordonnantien omtrent de nieuwe Haarlemmer- en S. Antonis-fluis (*k*), die in 't jaar 1601 gebouwd waren. De groote Heilige-Wegs- en Jan-Rooden-poorts-fluis waren, in 't jaar 1602, gebouwd (*l*). Sluizen gebouwd.

Laurens Pieterszoon Spiegel hadt, by uitersten wil, eenig geld geschikt tot een Hofje voor arme luiden. Zyne erfgenaamen verzogten, in dit jaar 1603, daartoe een erf agter de Leproozen te mogen koopen (*m*). Sedert bouwden zy zes huisjes in de Amstelstraat, by de Botermarkt, die *Spiegels huisjes* genaamd werden: en een der oudste Hofjes geweest zyn, welken, hier ter Stede, na de verandering der Regeeringe, zyn gestigt. Spiegels huisjes gestigt.

Het toeneemen der Lutherschen hier te Lande, hadt den Gereformeerden, al sedert eenigen tyd, aanleiding gegeven, om tegen hen te waaken. In de Noordhollandsche Sinode, die, te Amsterdam, in Juny des jaars 1601, gehouden was, en waarin, gelyk wy boven (*n*) aantekenden, de Bruinisten voor Scheurmaakers verklaard waren, werdt ook iet tegen de Lutherschen besloten. Men bevondt, volgens de Sinodaale aantekeningen „ dat de *Martinisten*, *Ubiquitisten*, *Flac-* Besluit der Noordhollandsche Sinode, om de Luthersche Vergaderingen te beletten.

„ *cia-*

(*i*) Resol. Vroedsch. N. $\frac{8}{9}$ 34, 22 *April* 1603. *f.* 423, 424 *verso*.
(*k*) Handv. *bl.* 714, 715. [290, 291.]
(*l*) Amsteldam *door* J. LAURENTIUS.
(*m*) Resol. Vroedsch. N. $\frac{8}{9}$ 1 *Sept.* 1603. *f.* 431 *verso*.
(*n*) *Bladz.* 127.

1603. „ *cianers* en diergelyken, hier te Lande, „ zeer toenamen, en met groote lastering „ en bitterheid, zig tegen de Gereformeerde Kerke betoonden en droegen." De Gemagtigden der Zuidhollandsche Sinode gaven, hierop, die van Noordholland te bedenken, wat men daar tegen doen zou? En 't besluit der Sinode viel „ dat de Predikanten der Plaatsen, daar Lutherschen waren, by hunne Wethouders zouden aanhouden, met vertooning van redenen, „ op dat zodanige Vergaderingen en zulke „ lasteringen mogten worden verhinderd en „ weggenomen, naar vermogen (*o*)." Wat, in gevolge van dit besluit, tegen de Lutherschen te Woerden ondernomen werdt, en met welken uitslag, is by anderen te leezen (*p*). Wy bepaalen ons aan 't gene te Amsterdam voorviel. Hier waren, ten deezen tyde, onaangezien het verbod, in de jaaren 1588 en 1595 gedaan, nog tweederlei Luthersche Godsdienstige Vergaderingen. De grootste Gemeente werdt, door de Gereformeerden, die der *Martinisten*, naar *Martinus Lutherus*, of der *Ubiquitisten*, naar hunne Leer der alomtegenwoordigheid van Christus Lighaam; de kleinste, die der *Flacciaanen* genoemd, naar eenen hunner Voorstanderen, *Matthias Flaccius van Illyrie* geheeten. De *Martinisten*, gelykze genoemd werden, hielden groote Vergaderingen, dan in 't een, dan in 't ander huis; daar

Tweederlei Vergaderingen an Lutherschen, te Amsterdam.

(*o*) *Zie* BRANDT Reform. II. *Deel*, *bl.* 24.
(*p*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 24 *enz.*

daar niet alleen veele gemeene handwerksluiden, maar ook luiden van vermogen zig vinden lieten. Men hadt dit, maar 't schynt, sedert het jaar 1595, door de vingeren gezien. Immers ik vind niet, dat 'er, na dien tyd, iet by de Vroedschap tegen de Lutherschen beslooten werdt. Maar in den aanvang des jaars 1604, vondt zy geraaden, het besluit van den jaare 1595, *met alle bescheidenheid*, door Burgemeesteren te doen uitvoeren (*q*). Sommigen hebben gemeend, dat zy aangezogt geworden was, door den Predikant Plancius, die, in zekere Predikaatsie, op Hemelvaartsdag des voorleeden jaars gedaan, beweerd hebbende „ dat de „ *Ubiquitisten*," zo noemde hy de Lutherschen „ een goed deel der twaalf Artikelen „ des algemeenen geloofs of verdonkerden „ en twyfelagtig stelden, of genoegzaam „ verloochenden," daar over vinnig aangetast was, in zeker geschrift van *Philippus Nicolaus*, Pastoor te Hamburg: 't welk hem bewoogen zou hebben, de Lutherschen te Amsterdam te bedraagen by de Overheid (*r*). Doch hy kon zig hiertoe ook gewettigd agten, uit hoofde van het besluit der Noordhollandsche Sinode van den jaare 1601, boven vermeld: Hoe 't zy, uit het besluit der Vroedschap zelf, blykt, dat men 't daar voor hieldt, dat de Martinisten niet alleen groote Vergaderingen maakten; *maar daarenboven eenighe heftige propoosten ende boucxkens*,

1603. (margin, line 1)

1604. (margin, beside "Maar in den")

Men besluit dezelven te verbieden.

(*q*) Resol. Vroedsch. N. 10. 26 *Jan.* 1604. *f.* 9 *verso*.
(*r*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 52.

1604 *kens, streckende tot oneenigheyt van de gemeene ruste ende lasteringe van de Gereformeerde Religie, voerden ende uytgaven.* De Burgemeesters, in gevolge van het besluit des Raads, vermaanden de Martinisten, een en andermaal, tot het nalaaten hunner Vergaderingen (*s*). Zelfs tekenen sommigen aan, dat hunne huiskerk of vergaderplaats, voor eenige dagen, geslooten werdt (*t*). Doch zy schroomden niet, terstond daarna, op eene andere plaats, byeen te komen; weshalve men goedvondt, de Predikanten, Ouderlingen en Diakenen der Martinisten, die dienden of gediend hadden, voor Burgemeesteren en Oud-Burgemeesteren te ontbieden; en hun ernstelyk aan te zeggen, „ dat niemant, voortaan, zyn huis of spyker, tot hunne Vergadering, zou laaten gebruiken, of dat men hem, terstond, ter Stad uit wyzen zou (*u*)." Niet lang na 't neemen van dit besluit, werden eerst een Predikant en Ouderling of Diaken van de gezindheid der Flacciaanen, die de kleinste was, voor Burgemeesteren en Oud-Burgemeesteren gedagvaard, die hun aanzeiden, „ dat, in geval men nog voortvoer, met het houden van Vergaderingen, hy, die 'er plaats toe verschafte, en de Predikant, die 'er leerde, terstond, ter Stad uit gezet zouden worden." De Predikant, die 't woord voerde, beriep zig, met beleefde en beweeglyke uitdrukkingen, op de kleinheid

Wat hier in gedaan werdt?

(*s*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 22 *Apr.* 1604. *f.* 21 *verso.*
(*t*) Brandt II. *Deel, bl.* 52.
(*u*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 21 *April* 1604. *f.* 21 *verso.*

heid, en zwakheid zyner Gemeente, smee- 1604.
kende, dat hun genade voor regt gegund
mogt worden. Doch alzo hun hierop geene
hoop altoos gegeven werdt, vertrokken zy
met een beklemd herte, de Heeren laaten-
de in de verwagting, dat zy gehoorzaamen
zouden (v). Van de Gemeente der zoge-
naamde Ubiquitisten werden verscheiden
Predikanten, en eenigen der voornaamste
Ouderlingen en Diakenen ontbooden voor de
Heeren, daar geen der Predikanten, maar
wel zeven der andere Kerkelyke persoonen
verscheenen. Men hieldt hun, insgelyks,
't besluit des Raads voor: waarop vier hun-
ner, *Joas Rendorp*, *Jan des Champs*, *Paulus Bosschaart* en *Abraham van Lemens*, met
ronde woorden, verklaarden „ dat zy hun-
„ ne vergaderingen niet konden, noch zou-
„ den nalaaten." De Vroedschap, hiervan
kennis gekreegen hebbende, besloot de ge-
melde vier luiden nog eens voor Burgemees-
teren en Oud-Burgemeesteren te doen ont-
bieden, die hun afvraagen zouden, of zy
by hun voorgaande antwoord bleeven vol-
harden? en zo ja, hun aanzeggen, dat zy,
binnen 's daags sonneschyn, uit de Stad zou-
den hebben te vertrekken, en daar niet we-
derom in komen, dan by verlof van Burge-
meesteren in der tyd (w). Doch of zulks
geschied, en wat 'er 't gevolg van geweest
zy, vind ik nergens aangetekend. Vast gaat
het, ondertusschen, dat de Lutherschen,
te

(v) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 24 *April* 1604. *f.* 22.
(w) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 24 *April* 1604. *f.* 22 *verso*.

1604. te Amsterdam, hunne Vergaderingen, of geheel niet, of niet lang nagelaaten, en al-lengskens meerder vryheid gekreegen hebben; gelyk uit het vervolg deezer geschiedenisse nader blyken zal.

Oorsprong van 't geschil over den Overtoom, tusschen Haarlem ter eener en Leiden en Amsterdam ter anderer zyde.

Tusschen Haarlem ter eener, en Leiden en Amsterdam ter andererzyde, was, omtrent dezen tyd, wederom (x) geschil ontstaan, over den *Ouertocht* of *Overtoom*. De grond van dit geschil is nergens klaarlyk aangeweezen. Zie hier, wat wy, desaangaande, uit vergelyking van een groot getal van egte stukken, met de meeste waarschynlykheid, hebben konnen opmaaken. De Stad Haarlem, groot belang hebbende by 't behouden van de Vaart door 't Spaarne, schynt, al vroeg, gezorgd te hebben voor 't leggen en onderhouden van eenen dam in de *Kostverlooren-Vaart*, ten einde van den Heiligen Weg buiten Amsterdam, in den ring van Rynland, doch onder 't Baljuwschap van Kennemerland; door welken dam, de vaart door de Haarlemmer-, en Leidsche-Meer, van deeze zyde, belet werdt; en de schepen genoodzaakt, hunnen weg, door 't Spaarne en door Haarlem, te neemen. De dam schynt, in of kort na 't jaar 1413, gelegd te zyn: in welk jaar, de Kostverlooren-Vaart gegraaven werdt (y). Doch de Stad Amsterdam, zig, door den dam, grootelyks verhinderd vindende, zelfs in de vaart van kleine schuiten, die mondbehoeften herwaards bragten, maakte, in of

(x) *Zie* hier voor, *bl.* 85.
(y) *Zie* Handv. van Rynland, *bl.* 72, 74, 77, 79, 80.

of omtrent het jaar 1432, eenen *Overſlagh*, 1604.
Overtacht, of, gelyk het eindelyk genoemd is, eenen *Overtoom* op den dam, alwaar, door 'middel van zekere werktuigen, tamelyke ſchepen overgehaald, en dus uit en in de Meer gebragt werden. Dykgraaf en Heemraaden van Rynland, aangezet, zo 't ſchynt, door die van Haarlem, beſloegen Amſterdam in boete. Doch Hertog Filips van Bourgondie, toen Ruwaard van Holland, ſchorſte de betaaling van dezelve, en beval, dat al wat 'er gemaakt was, gemaakt zou blyven, tot dat hy, of zyn Raad partyen in 't minnelyke met elkanderen zou hebben doen verdraagen: gelyk my gebleeken is, uit eenen brief van den negentienden September des jaars 1432, die nog, in de *Oude Kerke* (z), bewaard wordt. Hangende dit geſchil, ſchynen die van Haarlem, om den Overtoom nutteloos te maaken, de vaart voor den dam te hebben toegepaald, in 't jaar 1433. Doch de burgers van Amſterdam haalden de paalen uit den grond, ſtaken den dam door, en voeren, gelyk voorheen, langs de Meer, zonder Haarlem aan te doen. Het Heemraadſchap van Rynland beſloeg de Stad wel wederom in boete. Doch Hertog Filips verklaarde 'er haar vry van, en betrok het geſchil voor zig en zynen Raade, mids zy zeven honderd ſchilden aan hem; alzo men ook de Graaflyke tollen, door 't myden van de vaart door 't Spaarne en Haarlem, ontgaan was (a); en drie honderd ſchilden aan 't

(z) *Laade* XI.
(a) *Zie* Privileg. van Haarl. *bl.* 215, 250.

1604. 't Heemraadschap voldeede; gelyk, uit eenen brief van den drie-entwintigsten January des jaars 1433[1434](*b*), blyken kan. In 't jaar 1514, werden die van Haarlem, wederom, door die van Rynland, gemagtigd tot het beletten van de doorvaart, door 't slaan van paalen. Ook verklaarde Koning Karel, in 't jaar 1519, het gebruiken van die doorvaart, 't welk toen wederom, onder anderen, door de Amsterdammers, geschiedde, voor ongeoorlofd (*c*). Sedert, schynt 'er een Verdrag tusschen de twee Steden getroffen te zyn, waarby de gedaante, en de wyze van herstellen en onderhouden des Overtooms geregeld werden: in welk verdrag, Leiden, als eenerlei belang hebbende met Amsterdam, ook schynt getreden te zyn. Maar over 't naarkomen van dit verdrag, vielen geduuriglyk klagten. De twee Steden klaagden, dat Haarlem den Overtoom te hoog deedt maaken, waaruit volgde, dat men 'er, met de gewoonlyke werktuigen, zulke groote schuiten niet overhaalen kon, als te vooren. Ook klaagde men, dat de planken of andere werktuigen, die 't meest te lyden hadden, slegt onderhouden werden. Hieruit sproot, door den tyd, eene overeenkomst, volgens welke, het lighaam van den Overtoom, door Haarlem; en de slykplanken, over welken de schepen liepen, en de werktuigen, tot het overhaalen vereischt, door de twee andere Steden, onderhouden zouden worden. Doch toen klaagde Haarlem wederom, dat dee-

(*b*) Oude Kerk, *Laade* XI.
(*c*) Privileg. van Haarl. *bl.* 196, 215.

deeze werktuigen te groot gemaakt, en de planken vast gehegt werden, op eene wyze, waardoor de Overtoom te zeer beschadigd werdt. In den aanvang der beroerten, toen Amsterdam de Spaansche zyde hieldt, kreunde men zig niet aan 't onderhouden der gemaakte overeenkomsten. De Overtoom werdt weggenomen, en de vaart geopend of gesloten, naar men 't geraaden vondt; gelyk wy, op zyne plaats, hebben aangetekend (d). Maar na dat Amsterdam Voldoening ontvangen hadt van den Prinse van Oranje, in 't jaar 1578, nam Haarlem het onderhoud van den Overtoom wederom op zig. Doch 't leedt maar weinige jaaren, of men verstondt, te Amsterdam, dat Haarlem afweek van het oud gebruik, gelyk wy boven (e) hebben aangetekend. Ik weet niet, of 't geschil, welk, deswege, in 't jaar 1589, ontstondt, toen bygelegd werdt: doch nu eindigde het met een Verdrag, welk, na veel arbeids, eerst, in 't jaar 1609, tot volkomenheid kwam. 't Zal der moeite wel waardig zyn, dat wy 't beloop en den uitslag der handelinge hierover, die, zelfs uit de uitgegeven *Handvesten deezer Stad*, niet te bespeuren is, hier beknoptelyk te boek stellen. 1604.

De Steden Leiden en Amsterdam hadden nu den weg van regte ingeslaagen, en zig vervoegd aan den Hove van Holland (f), voor welks Gemagtigden, partyen, den agt- Prins Maurits zoekt partyen te be-

(d) *Zie* II. *Deel*, VIII. *Boek*, *bl.* 336, 348. IX. *Boek*, *bl.* 397, 402.
(e) *Bladz.* 85.
(f) *Zie* Privileg. van Haarl. *bl.* 428.

1604. agtsten April deezes jaars 1604, ontbooden waren, om, ware 't mogelyk, 't geschil af te doen by minnelyk Verdrag. Doch zyne Doorlugtigheid, Prins Maurits, vondt raadzaam, de byeenkomst te doen houden in zyne tegenwoordigheid, en ten overstaan van Gekommitteerde Raaden. Die van Haarlem vorderden „ dat de Overtoom „ hersteld werdt, in den staat, waarin dezelve, van overoude tyden, en nog voor „ veertien dagen, geweest was." De twee andere Steden wilden tot een minnelyk verdrag komen, behoudens elk zyn regt. Doch de Prins verstondt „ dat de Overtoom eerst „ in den voorigen staat gebragt zou wor„ den, en dat men, daarna, over een ver„ drag, in zyne tegenwoordigheid, hande„ len zou." De twee Steden niet gelast zynde om hierin te bewilligen, begeerde zyne Doorlugtigheid, dat men de zaaken, ten minste by voorraad, liete voortgaan, onverminderd elks geregtigheid (g), gelyk geschiedde. Op den dertienden en veertienden, werdt de Overtoom, door last der Gemagtigden van den Hove, naauwkeuriglyk gemeeten (h). Leiden en Amsterdam verklaarden zig, den agtsten May, gereed tot het overleveren der stukken, waarop zy hun regt op den Overtoom bouwden; doch Haarlem bleef agterlyk (i). 't Schynt dat het werk toen, vermoedelyk ter oorzaake van het afzyn van Prinse Maurits, die te vel-

Weegen tot een minnelyk Verdrag.

(g) Handv. *bl.* 348.
(h) *Zie* deeze meeting *in de* Privil. van Haarl. *bl.* 315.
(i) Handv. *bl.* 349.

veilde was, eenige maanden sleepende gehouden werdt. Midlerwyl, ondernamen die van Haarlem, op den elfden November, de twee uiterste *Kespen* aan den Overtoom, op eigen gezag, te veranderen. De twee Steden deeden, hierna, alle de *Middelkespen* opneemen, en den bodem van den Overtoom herstellen, zonder zig te stooren aan het verzoek, door die van Haarlem, ten tegendeele, gedaan. Prins Maurits, de Gekommitteerde Raaden en de Gemagtigden van den Hove, hiervan kennis gekreegen hebbende, verstonden, den zesentwintigsten, dat beide de partyen kwalyk gedaan hadden, en dat alles hersteld moest worden, op den voet, waarop het in April laatstleeden gebragt was (*k*). Doch hiertoe waren partyen niet te beweegen, hebbende de Vroedschap van Amsterdam, ten zelfden dage, een besluit genomen, om 't geschil wederom voor den gewoonlyken Regter te brengen (*l*). Men deedt, den elfden December, eenen nieuwen voorslag, hierop uitkomende „ dat, „ by voorraad, en onverminderd elks regt, „ de Overtoom, door den Stads Timmer- „ man van Haarlem, ten overstaan der „ Gemagtigden van den Hove, en in 't by- „ zyn van partyen, gebragt zou worden in „ den staat, waarin dezelve, in April laatst- „ leeden, geweest was; dat aan den zelven „ geene andere rollen, slykhouten en an- „ dere werktuigen gebruikt zouden wor- „ den,

1604. Daadelykheden van de eene en de andere zyde.

Voorslag van zyne Doorlugtigheid.

(*k*) Handv. *bl.* 349.
(*l*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 26 *Nov.* 1604. *f.* 41.

1604. „ den, dan, sedert het jaar 1602, gebruikt
„ waren; dat dezelve, beschadigd zynde,
„ zou moeten worden hersteld, op den zelf-
„ den voet, door een' Timmerman van
„ Haarlem, ten overstaan van Timmerlui-
„ luiden of andere Gemagtigden van Lei-
„ den en Amsterdam; dat de geschillen,
„ over deeze herstelling vallende, door twee
„ Gemagtigden van den Hove, zouden wor-
„ den beslist, ten koste van hun, die bly-
„ ken zouden ongelyk gehad te hebben;
„ dat, in geval, op de klagten van hun,
„ die den Overtoom gebruikten, dezelve,
„ binnen vier dagen, niet hersteld werdt,
„ die herstelling, door een onzydig timmer-
„ man, ten bevele van twee Gemagtigden
„ van den Hove, en ten koste van die van
„ Haarlem, geschieden zou; dat van de
„ hoogte, breedte en lengte van den Over-
„ toom eene nette kaart zou worden ge-
„ maakt, waarnaar dezelve hersteld en on-
„ derhouden worden zou; dat de uitlegging
„ der duisterheden in deezen voorslag, en
„ het daarop volgende Verdrag aan zyne
„ Doorlugtigheid, en aan de andere ge-
„ melde Heeren staan zou; en dat partyen
„ met den eersten verklaaren zouden, voor
„ hoe veele jaaren, zy zig aan dit Verdrag
„ wilden houden, en of zy, midlerwyl,
„ hunne zaaken in regten vervolgen wil-
„ den, of laaten in den staat, waarin zy wa-
„ ren (m)."

De

(m) Handv. bl. 349, 358

De Vroedschap van Amsterdam, die te vooren verklaard hadt, de voorslagen van zyne Doorlugtigheid gaarne te willen hooren (*n*), vondt deezen, waarin Haarlem terstond hadt bewilligd (*o*), zo schadelyk en schandelyk voor de Stad, dat zy niet schroomde, zulks den Prinse, met ronde woorden, te kennen te geeven. De Afgevaardigden ter Dagvaart kreegen egter last, om nadere voorslagen te hooren; doch te gelyk, om nimmer toe te staan, dat Haarlem den Overtoom herstellen, of een Opziender op den zelven houden zou (*p*). Zyne Doorlugtigheid sloeg dan, den drie-en-twintigsten December, nader voor „ dat „ de herstelling van den Overtoom, binnen „ zes dagen na 't aanneemen van 't Verdrag, „ geschieden zou, door een onzydig Tim- „ merman, ten bevele van Gemagtigden „ van den Hove, en ten koste van die van „ Haarlem, uitgenomen dat de invulling „ tusschen de Kespen, met styve eeken „ planken, en het maaken en keperen der „ slykhouten of slykplanken, die op de Kes- „ pen gelegd, doch niet in dezelven, of „ in het staande werk van den Overtoom, „ zouden mogen gespykerd of ingekeept „ worden, door de Steden Leiden en Am- „ sterdam, zouden worden bekostigd; dat „ de Overtoom, in deezen staat, geduuren- „ de het jaar 1605, onderhouden zou wor- „ den,

1604. Amsterdam keurt dien af.

's Prinsen nadere voorslag.

(*n*) Resol. Vroedsch. N. 10. 9 *Dec.* 1604. *f.* 41.
(*o*) Handv. *bl.* 350.
(*p*) Resol. Vroedsch. N. 10. 15 *Dec.* 1604. *f.* 44 *verso.*

1604. „ den, en dat, na 't eindigen van het zel-
„ ve, partyen door zyne Doorlugtigheid
„ zouden worden beschreeven, om zig, op
„ de duurzaamheid van dit Verdrag, nader
„ te verklaaren." In deezen voorslag, bewilligden die van Amsterdam, met eenige verandering (*q*). Doch waarin dezelve bestaan hebbe is my niet klaarlyk voorgekomen. Alleenlyk vermoed ik, uit de bewoordingen eener volgende *Resolutie* der Vroedschap, dat men de slykhouten, in de kespen of het staande werk van den Overtoom, wilde inkeepen, omze te vaster te doen leggen: 't welk, by den voorslag, verklaard was, niet te mogen geschieden.

Amsterdam bewilligt 'er in, met eenige verandering.

Ondertusschen, werdt 's Prinsen voorslag by de andere Steden van de hand geweezen.

De andere Steden niet.

Hy sloeg dan, op nieuws, voor „ dat de
„ herstelling van den Overtoom, op de laatstgemelde wyze, geschied zynde, partyen
„ hun regt zouden konnen vervolgen." En

Hy doet nog eenen naderen voorslag.

1605. Amsterdam bewilligde ook hierin, behoudens de inkeeping der slykhouten (*r*). Haarlem en Leiden gaven 'er, insgelyks, hunne stem toe. En de Overtoom werdt, op den negenden, tienden, elfden en twaalfden February des jaars 1605, op den voorgeslaagen voet, hersteld. Zelfs hadt Amsterdam, voor eerst, van het inkeepen der slykhouten in de kespen afgezien. De Prins zogt toen de Steden over te haalen om van 't vorderen van haar regt, voor den tyd van vyf jaa-

Die aangenomen wordt.

(*q*) Resol. Vroedsch. N. 10. 29 *Dec.* 1604. *f.* 45. 46.
(*r*) Resol. Vroedsch. N. 10. 4 *Jan.* 1605. *f.* 45 *verso*, 47.

jaaren, af te staan, en geduurende dien tyd, den Overtoom te doen herstellen, door Timmerluiden der drie Steden. Amsterdam bewilligde in 's Prinsen voorslag, voor den tyd van drie jaaren (*s*). Doch, ik vind niet, dat dezelve, by de andere Steden, aangenomen werdt. 1605.

Ondertusschen, bestonden die van Haarlem, nog voor 't einde deezes jaars, door hunnen byzonderen Timmerman, den Overtoom te doen herstellen. De Stad Amsterdam vaardigde, terstond, den Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft, de Schepens *Jan Jakobszoon Huidekooper* en *Jakob de Graaf*, en den Sekretaris *Jakob de Haan* derwaards af, die te wege bragten, dat het werk gestaakt werdt (*t*). Verders besloot men, van wege deeze Stad, voorts op te maaken, 't gene nog onvoltrokken gebleeven was: en zo die van Haarlem iet strydigs met den ouden voet mogten gemaakt hebben, het zelve af te breeken, ten ware men zig daar tegen kantte, in welk geval, het gelaaten zou worden, gelyk het geweest was; doch zo die van Haarlem iet slegten mogten, dat door deeze Stad gemaakt was, zou men al wat zy gemaakt hadden, insgelyks, doen afbreeken (*u*). Doch of, en hoe verre dit besluit uitgevoerd wierdt, vind ik nergens aangetekend. Ondertusschen, werdt 'er, na 't uitgaan van 't jaar 1605, wederom over een minnelyk verdrag gehan-

Haarlem vangt nieuwigheid aan.

Amsterdam kant 'er zig tegen.

(*s*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 7 *Maart* 1605. *f.* 55 *verso* 56.
(*t*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 13 *Dec.* 1605. *f.* 80.
(*u*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 15 *Dec.* 1605. *f.* 81.

1605. handeld, waarvan wy, terſtond, verſlag zullen doen.

De Stad ſtaat der Oostindiſche Maatſchappye meerder plaats by 't Bushuis en een erf op Raapenburg toe.

Het toeneemen van de Oostindiſche Maatſchappye gaf gelegenheid, dat aan haare Kamer, hier ter Stede, meerder plaats, omtrent het gewezen Bushuis, diende te worden ingeruimd. Ook geſchiedde zulks, in de Lente deezes jaars. Stads voorraad van geſchut en oorlogstuig werdt toen verplaatſt in den tuin der Voetboogs doele (*v*), alwaar, eerlang, een nieuw Stads Magazyn of Tuighuis gebouwd werdt. De Oostindiſche Maatſchappy ving, weinige jaaren laater, aan, haare eigen ſchepen te timmeren, waartoe haar, in 't jaar 1608, te gelyk met de Admiraliteit, een erf op Raapenburg, tot een Scheepstimmerwerf, aangeweezen werdt (*w*).

Beſluiten der Stad, op het aanneemen van Waardgelders.

1606. De algemeene Staaten, in 't jaar 1606, beſlooten hebbende, een zeker getal van Waardgelders aan te doen neemen in de byzondere Provincien, bewilligde Amſterdam, op 't ſterk aanhouden van Prinſe Maurits, eerſt in 't werven van tweeduizend, en daarna in 't werven van drieduizend en vyftig man (*x*). Doch toen, in 't volgende jaar, met de Aartshertogen Albertus en Izabelle, over eene vrede, en eerſt over eenen ſtilſtand van wapenen in onderhandeling getreden werdt, vondt men, hier ter Stede, geraaden, zwaarigheid te maaken in het

(*v*) Reſol. Vroedſch. N. 10. 20 *Apr.* 1605. *f.* 59 *verſo.*
(*w*) Reſol. Vroedſch. N. 10. 25 *Jan.* 1608. *f.* 162 *verſo.*
(*x*) Reſol. Vroedſch. N. 10. 27 *July* 1606. *f.* 102 *verſo* 12 *Febr.* 1607. *f.* 125 *verſo.*

het aanneemen der Waardgelders, indien de stilstand van wapenen voortgang hebben mogt (y); gelyk hy hadt. 1606.

Vervolg der handelinge over een Verdrag wegens den Overtoom. Aanbieding van Amsterdam.

Tot het treffen van een minzaam verdrag wegens den Overtoom, werdt, in dit jaar, wederom gehandeld. De Heer *Nikolaas Kromhout*, Raadsheer van den Hove, die tusschen beide ging, schreef'er, den zesden Augustus, eenen brief over aan deeze Stad: waarop, by de Vroedschap, besloolen werdt „ dat men zou aanhouden op het „ voltrekken van het Verdrag, waarvan „ reeds een Ontwerp gemaakt was, mids „ de Stad zig niet verbonde, om, zo lang „ het Verdrag duuren zou, geene nieuwe „ werktuigen te gebruiken aan den Over- „ toom; hoewel zy wel verklaaren wilde, „ zulks niet van zins te zyn (z)." Naderhand, kwam zy nog wat nader, en wilde zig verbinden, om, geduurende het Verdrag by voorraad, welk wederom, slegts voor een jaar, ontworpen was, geene nieuwe werktuigen te gebruiken; mids van deeze verbindtenis geen gewag gemaakt wierdt, noch in het Verdrag, noch in het verslag, welk Kromhout van 't gehandelde doen moest (a). 't Liep aan tot den eenentwintigsten December, eer men, op deezen voet, door tusschenkomst van 's Lands Advokaat, *Joan van Olderbarneveld* en van den Raadsheer Kromhout, eene mondelinge overeen-

Mondelinge Overeenkomst voor een jaar.

komst 1607.

(y) Resol. Vroedsch. N. 10. 28 *April*, 14 *May* 1607. *f.* 128, 140.
(z) Resol. Vroedsch. N. 10. 21 *Aug.* 1606. *f.* 108.
(a) Resol. Vroedsch. N. 10. 8 *Sept.* 1606. *f.* 112.

1607. komst trof voor een jaar, die de Stad, naderhand, geraaden vondt, voor nog twee jaaren, te vernieuwen; hoewel men, omtrent den tyd, veranderde van gedagten, en besloot, het Verdrag, nog voor vier, vyf, of zes jaaren, aan te gaan, mids men, blyvende by de tegenwoordige gedaante der werktuigen, aan de stoffen, waaruit zy gemaakt werden, of aan 't vergrooten of verkleinen van dezelven, niet gebonden ware (*b*). Doch 't blykt niet, dat men, op deezen voet, overeengekomen is. De zaak werdt dan vervolgd voor den Hove van Holland, alwaar die van Haarlem, den vierentwintigsten October, eene sententie verwierven in hun voordeel, die hun toeliet, den Overtoom te herstellen, op den ouden voet. *Doch* Leiden en Amsterdam beriepen zig, terstond, van deeze Sententie, op den Hoogen Raade (*c*). Die van Haarlem ondernamen, ondertusschen, omtrent den aanvang des jaars 1609, den Overtoom te herstellen. Die van Amsterdam namen hieruit aanleiding, om de handeling over een Verdrag, welk zy nu wel voor agt, tien of twaalf jaaren sluiten wilden, wederom aan te binden. 't Liep aan tot den zestienden Juny, eer zy met Leiden overeenkwamen „ dat zy het „ maaken en herstellen van den Overtoom „ alleen zouden op zig neemen, mids zy „ dien in goeden staat onderhielden; dat „ men geen verdrag met Haarlem sluiten „ zou,

Overeenkomst tusschen Leiden en Amsterdam.

(*b*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 1 *Sept.* 17, 19 *Dec.* 1607. *f.* 147 *verso*, 156 *verso*, 159.

(*c*) *Zie* Privileg. van Haarlem, *bl.* 428.

„ zou, dan met onderling goedvinden; dat 1607.
„ men elkanderen het invoeren van bekwaa-
„ me werktuigen zou helpen bevorderen,
„ en dat de regtsgedingen, op gemeene
„ koſten der twee Steden, zouden worden
„ gevoerd *(d)*." Doch Haarlem was ongezind om te ſluiten *(e)*. Die Stad ondernam zelfs, op den eerſten October, wederom eenige herſtelling te maaken aan den Overtoom, zonder de twee andere Steden gekend te hebben. Men zondt den Schout en Stads Timmerman van Amſterdam derwaards, om den voortgang van 't werk te ſtuiten *(f)*: en dit gaf eindelyk gelegenheid tot het treffen van een Verdrag, by voorraad, eerſt tuſſchen Haarlem en Amſterdam; welk den zevenden, in de Vroedſchap deezer Stad, goedgekeurd, en den zeſtienden, door de drie Steden, getekend werdt. Het beſtondt uit *zes* Leden, die hierop uitkwamen: 1. „ Dat de Overtoom blyven zou

Verdrag by voorraad voor vyftien jaaren, tuſſchen de drie Steden.

„ op zulk eene hoogte, laagte en verdere
„ geſtalte, als waarop dezelve, volgens de
„ tekening van 't jaar 1604, in February
„ van 't jaar 1605, gebragt was. 2. Dat
„ de herſtelling geſchieden zou, volgens de
„ gemelde tekening, door een' Timmerman
„ van Haarlem, en een' Timmerman van
„ Amſterdam. 3. Dat, geduurende den tyd
„ van dit Verdrag, geene andere gedaante
„ van

(d) Handv. van Leyden, *uitgegeven door* FRANS VAN MIERIS *bl.* 789.

(e) Reſol. Vroedſch. N. 10. 29 *Jan.* 3 *Maart*, 5 *Sept.* 1609. *f.* 182 *verſo* 192 *verſo*, 212 *verſo*.

(f) Reſol. Vroedſch. N. 10. 2 *Oct.* 1609. *f.* 213.

1607. „ van werktuigen aan den Overtoom gebruikt zou worden, dan die, in February des jaars 1605, gebruikt waren, en nog tegenwoordig gebruikt werden. 4. Dat dit Verdrag verstaan werdt, by voorraad, en op de proeve gemaakt te zyn, en vyftien jaaren duuren zou. 5. Dat de drie Steden, midlerwyl, blyven zouden by haar regt, welk, door dit Verdrag, noch aan de eene, noch aan de andere zyde, verstaan werdt verkort te zyn. 6. Dat den drie Steden ook geen tyd geloopen hadt, noch loopen zou, tot op den uitgang van dit Verdrag, om, na 't verloop der gemelde vyftien jaaren, zodanige middelen van regte te gebruiken, als zy zouden geraaden vinden (g)." Amsterdam hadt de meeste zwaarigheid gevonden in het derde Lid van het Verdrag: doch was 'er, tot behoudenis der eendragt, overgestapt (h). In 't jaar 1611, deedt Haarlem den twee anderen Steden aanzeggen, dat zy, volgens het Verdrag, eene nette beschryving en afbeelding moesten maaken van de werktuigen, die aan den Overtoom gebruikt werden; doch men verstondt, te Amsterdam, dat de stoffe en hoedanigheid der werktuigen den Haarlemmers niet aanging, alzo daarover nimmer geschil geweest was (i). Ook vind ik niet, dat deeze zaak verder gevolg gehad heeft.

Raad. In 't jaar 1607, waartoe wy, na 't verhaal

(g) *Zie* Privileg. van Haarlem, *bl.* 429.
(h) Resol. Vroedsch. N. 10. 7 *Oct.* 1609. *f.* 213 *verso*, 214.
(i) Resol. Vroedsch. N. 11. 28 *Juny* 1611. *f.* 24 *verso*.

haal van den afloop der geschillen over den Overtoom, wederkeeren, werdt, voor 't eerst, in de Vroedschap van Amsterdam, geraadpleegd over het opregten eener nieuwe Beurs of Vergaderplaats voor de Koopluiden hier ter Stede; waartoe eene bekwaame gelegenheid op het Rokin werdt uitgezien. 't Werk werdt, sedert, zo ernstelyk ter hand genomen, dat het gebouw, in 't jaar 1611, voltrokken werdt (*k*). Wy zullen 'er, hierna, in 't beschryven van de gebouwen der Stad, uitvoeriger van moeten gewaagen.

1607. Pleegingen op het bouwen van eene Beurs, hier ter Stede.

De handeling over eene altoosduurende vrede met de Spaansche Regeeringe, die, in dit zelfde jaar 1607, begonnen was, en terstond eenen stilstand van wapenen voortgebragt hadt, in Augustus des jaars 1608, vrugteloos zynde afgebroken, tradt men, niet lang daarna, in onderhandeling over een veeljaarig Bestand. Amsterdam vondt niet geraaden, in deeze handeling te bewilligen, ten ware men de vrye Regeering en Vaart, voor altoos, bedingen kon. De Vroedschap raadpleegde dikwils over dit gewigtig onderwerp; doch bleef bestendig by haar besluit (*l*). Maar de Aartshertogen wilden meer niet toestaan, dan dat zy, met de Staaten, zouden handelen en sluiten, als met vrye volken; waar uit volgde, dat

Amsterdam verklaart zig tegen het sluiten van 't Bestand. 1608.

zy

(*k*) Resol. Vroedsch. N. 10. 28 *April*, 14 *July*, 1 *Sept.* 1607. 17 *May* 1608. *f.* 136 *verso*, 142 *verso*, 147 *verso*, 168. N. 11. 2 *Juny* 1611. *f.* 22 *verso*.

(*l*) Resol. Vroedsch. N. 10. 28 *Aug.* 27 *Sept.* 27 *Oct.* 10, 17 *Nov.* 1608. *f.* 174, 175, 177.

1608. zy dezelven, na 't uitgaan van 't Bestand, niet anders dagten aan te merken, dan zy, geduurende den oorlog, gedaan hadden. Prins Maurits yverde sterk tegen 't Bestand, en schreef, den eenentwintigsten September, en den eenentwintigsten October, twee rondgaande Brieven aan de Steden van Holland, en ook aan Amsterdam, waarby dezelven van de bewilliging in 't Bestand werden afgemaand (*m*). En deeze Brieven werkten sterk op de Vroedschap van Amsterdam, die, door dezelven, gestyfd werdt in 't genomen besluit. Ondertusschen, neigden de meeste Provincien, en de meeste Steden van Holland tot het aanneemen van 't Bestand. Zeeland alleen stemde 'er tegen: en in Holland, stemden nog eenige Steden, waaronder Amsterdam was, dat men 't niet behoorde aan te gaan. De Staaten van Holland besooten, derhalve, tegen 't einde des jaars, deeze Stad te bezenden, en, ware 't mogelyk, over te haalen, om zig te voegen met de meerderheid. De Raadsheeren *Leonard de Voogd*, *Rombout Hogerbeets* en Nikolaas Kromhout werden herwaards afgevaardigd, en besteedden al hunne welspreekendheid, om de Vroedschap te doen veranderen van gedagten. Doch zy verklaarde rondelyk „ niet te konnen be„ willigen, om dat Zeeland nog niet bewil„ ligd hadt (*n*)." Maar na dat het Fransche Hof

De Stad wordt bezonden.

Zy bewil-

(*m*) *Zie* den eersten Brief *by* METEREN XXX. *Boek*, *f.* 572, den tweeden *by* COMMELIN *bl.* 1091. en *in 't Fransch in de* Negociat. *de* JEANNIN *Tom.* III. *p.* 27.

(*n*) Resol. Vroedsch. N. 10. 15, 18 *Dec.* 1608. *f.* 178.

1609.

Hof middel hadt gevonden, om Prins Maurits over te haalen, bleef de bewilliging van Amsterdam, en die van Zeeland zelf, maar weinige dagen, agter (*o*). Men kwam, in February des jaars 1609, te Antwerpen byeen, alwaar het twaalfjaarig Bestand, op den negenden April, getekend werdt. Het werdt, hier ter Stede, op den vyfden May, afgekondigd (*p*).

(ligt ten laatste.) (Het Bestand wordt hier afgekondigd.)

In July des voorleeden jaars, was, by de Vroedschap, besloten, op het voorbeeld van andere voornaame Koopsteden, ook hier eene Wisselbank op te regten, waarover, al sedert twee jaaren, geraadpleegd was (*q*). In 't begin deezes jaars, werdt het werk tot volkomenheid gebragt, en de Ordonnantie op de Wisselbank afgekondigd (*r*). Wy zullen, hier na, gelegenheid hebben, om 'er omstandiger van te handelen.

(Wisselbank, hier ter Stede, opgeregt.)

Schoon de Stad, zo onlangs, uitgelegd en versterkt was aan de westzyde, noodzaakte het veelvuldig buitentimmeren en aanhoogen van den grond om de Stad de Regeering, in den Zomer deezes jaars, tot een besluit, om by 's Lands Staaten te verzoeken om Octroi tot eene nieuwe en aanzienlyke vergrooting (*s*). 't Octroi werdt, verleend, op den zevenden Augustus, en de

(Raadpleegingen om de Stad van nieuws uit te leggen.) (Octroi daartoe.)

(*o*) Vaderl. Hist. IX. *Deel*, *bl.* 413, 422, 423, 429.
(*p*) Keurb. H. *f.* 267.
(*q*) Resol. Vroedsch. N. 10. 10 *May* 1606. 26, 28 *July* 1608. *f.* 96 *verso*, 173.
(*r*) Resol. Vroedsch. N. 10. 29 *Jan.* 1609. *f.* 184, 187 *verso*.
(*s*) Resol. Vroedsch. N. 10. 10 *July* 1609. *f.* 206 *verso*.

1609. de *Jurisdictie* of vryheid der Stad, te gelyk met het ban- en vangregt, zo ver buiten de nieuwe graften uitgebreid, als 't een en 't ander buiten de oude graften uitgebreid geweest was (*t*). Men ontwierp eene Kaart van de voorgenomen' vergrooting, waarnà 't werk, in 't jaar 1610, begonnen werdt,
1610. met het aanleggen eener nieuwe waale tot berging van schepen (*u*); die, sedert, by raade van Prinse Maurits, naar de konst, versterkt werdt (*v*). Men schikte, in 't volgende jaar, eenige nieuwe erven tot Scheepstimmeringe op Uilenburg, in 't afgelegenste der Stad. Men kwam overeen met het Hoogheemraadschap van Rynland, wegens het gedeelte van deszelfs Regtsgebied, welk, met de vergrooting, binnen de Stad of Vryheid gebragt werdt (*w*). En alzo de Stad, ter gelegenheid van het buitentimmeren, groot belang hadt, om haare vryheid nog vyftig of meer roeden uit te breiden, werdt geraaden gevonden, daarop, by de Staaten, aan te houden (*x*): 't welk men, gelyk by de uitkomst gebleeken is, verstondt, niet bekwaamer te konnen doen, dan door het maaken eener Kaarte, waarin de voorgenomen vergrooting, en te gelyk de begeerde uitbreiding der Vryheid

(*t*) Oude Kerk, *Laade* XXXIII. Handv. *bl.* 6. [104.]
(*u*) Resol. Vroedsch. N. 10. 6. *Febr.* 26 *April*, 9 *Juny*, 5 *July* 1610. *f.* 224 *verso*, 234 *verso*, 237 *verso*, 239.
(*v*) Resol. Vroedsch. N. 11. 11 *Juny* 1611. *f.* 23.
(*w*) Resol. Vroedsch. N. 11. 26 *April*, 28 *Juny* 1611. *f.* 20, 23 *verso*. *en* hier voor, I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 158.
(*x*) Resol. Vroedsch. N. 11. 19 *Aug*, 1611. *f.* 32.

heid aangetekend was. Alles geschiedde, met overleg van Prinse Maurits, op dat het verzoek te gemakkelyker ingang vinden mogt. De Kaart was, in de Lente des jaars 1612, reeds in gereedheid gebragt (*y*). Doch 't liep aan tot den negentienden July des jaars 1613, eer de Staaten bewilligden in 't verzoek der Stad, en de Jurisdictie bepaalden volgens de Kaart, by welke dezelve, op de meeste plaatsen, verre boven de honderd gaarden, was uitgebreid (*z*), schoon men de paalen, die de Jurisdictie aanweezen, nog de C. Gaarden bleef noemen, welken naam zy tot heden toe behouden. Van toen af, begon men sterk voort te vaaren, met het rooijen van straaten en burgwallen binnen de nieuwe vergrooting (*a*); die egter, ten deezen tyde, niet verder, dan van de nieuwe Haarlemmer- tot aan de Heilige-Wegs-Poort, werdt voortgezet; alwaar de onlangs aangelegde aarden wallen geheellyk geslegt werden (*b*). Het Reaalen-Eiland werdt, in 't jaar 1614, het Prinsen- en Bickers-Eiland, in 't jaar 1615, beslooten te rooijen (*c*). Het eerste kreeg zynen naam naar den Schepen Reaal, die de eerste huizen aldaar liet bouwen. Het tweede heeft, waar-

1610.

Uitbreiding der Vryheid.

(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 9 *April* 1612. *f.* 60.
(*z*) *Zie* I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 153.
(*a*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 5 *Maart*, 10 *Aug.* 1613. *f.* 74, 85 *verso*, 86.
(*b*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 28 *Oct.* 29 *Nov.* 31 *Dec.* 1613. *f.* 89, 92 *verso*, 98 *verso*.
(*c*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 6 *Dec.* 1614. 30 *Dec.* 1615. *f.* 140 *verso*, 163 *verso*.

1610. waarſchynlyk, zynen naam naar Prins Fredrik Henrik gekreegen; en het derde, naar den Burgemeeſter *Joan Bicker*, die aldaar de meeſte huizen en pakhuizen gebouwd heeft, en onder anderen een aanzienlyk huis, in de groote, op den hoek van de kleine Bickersſtraat, welk met zyn wapen en een fraaijen tooren verſierd was, en waarin hy eenen geruimen tyd gewoond heeft. Men heeft het Reaalen-Eiland eerſt omtrent het jaar 1624, en de twee anderen, wel tien jaaren laater, begonnen te bebouwen (*d*). Voorts verliepen 'er maar weinige jaaren, of de andere gedeelten der nieuwe uitlegginge waren, meeſt overal, betimmerd.

De Stad verſtrekt Muiden eenig geld. 1611.

In de Lente des jaars 1611, waren, in het nabuurig Muiden, veertig of vyftig huisjes, by ongeluk, afgebrand. De Regeering van 't Steedje hadt zig by die van Amſterdam vervoegd, om onderſtand: en de Vroedſchap beſloot, terſtond, eene ſomme van zevenduizend guldens, aan die van Muiden, tot eenen maatigen Intreſt, ter leen op te ſchieten (*e*).

De Stad verkrygt Octroi, om een *gequalificeerd* perſoon, nevens, of in

Wy hebben, op zyne plaats (*f*), verhaald, dat de Stad Amſterdam, al van 't jaar 1440 af, regt gehad hadt tot den medeſchouw van den Diemerdyk tuſſchen Amſterdam en Muiden, en om daartoe den jongſten Burgemeeſter in der tyd te magtigen. Doch het toeneemend aanzien der

Stad

(*d*) *Zie* FILIPS VON ZESEN, Beſchr. von Amſterdam, p. 170, 171.
(*e*) Reſol. Vroedſch. N. 11. 25 *May* 1611, *f.* 21.
(*f*) *Zie* II. *Deel*, V. *Boek*, *bl.* 454.

Stad het Burgemeesterschap ook door den tyd aanzienlyker gemaakt hebbende, behalve dat de bezigheden van dit ampt ook menigvuldiger en gewigtiger geworden waren, besloot men, in 't volgende jaar 1612, by verbreeding der voorige Octrojen, van 's Lands Staaten te verzoeken „ dat Burgemeesteren een *gequalificeerd* persoon, „ nevens den jongsten Burgemeester, of, „ zo deeze niet kon tegenwoordig zyn, al- „ leen, of jaarlyks, of voor deszelfs lee- „ ven, mogten magtigen, om de Verga- „ deringen der Heemraaden van den Die- „ merdyk by te woonen; en zo hy alleen „ verscheen, alles te verrigten, wat de „ jongste Burgemeester, tegenwoordig zyn- „ de, zou hebben mogen en behooren te „ verrigten, uit kragte der oude Privile- „ gien:" in welk verzoek, den zeventienden December, bewilligd werdt (g).

1612. plaats van den jongsten Burgemeester, te magtigen tot den Schouw van den Diemerdyk.

De rust, die 't Land in 't gemeen genoot, na 't sluiten van 't Bestand, gaf aan de Koopsteden, met naame aan Amsterdam, gelegenheid, tot het sterk uitbreiden haarer Scheepvaart en Koophandel: 't welk den aanwas en welvaart der Stad kragtiglyk bevorderde. Doch zy hadt, daartegen, ook rykelyk haar deel, aan de onlusten, die de Kerk deezer Landen, sedert weinige jaaren, hadden begonnen te beroeren. 't Zal dan niet ondienstig zyn, dat wy den Leezer ook een beknopt berigt geeven

(g) *Handv. bl.* 368. [106.]

1612. ven van den loop en afloop deezer onlusten: waarin wy ons egter eeniglyk of voornaamlyk bepaalen zullen, aan het deel, welk deeze Stad daarin gehad heeft. En dit berigt zal de hoofdstof der drie volgende boeken uitmaaken.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

TWAALFDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar 1612, tot in 't begin des jaars 1617.*

De onlusten, die, sedert eenige jaaren, de Kerk deezer Landen begonden te beroeren, waren ontstaan, ter gelegenheid van het verschil over de Leere der Goddelyke Voorschikking en Besluiten, tusschen *Franciscus Gomarus* en *Jacobus Arminius*, Hoogleeraars der Godgeleerdheid op 's Lands Hooge Schoole te Leiden. Gomarus was een Vlaaming van herkomst, en, na 't overgaan van Vlaanderen aan den Spanjaard, herwaards gekomen. Arminius was te Oudewater gebooren, en, na zyns Vaders overlyden, tot de studie opgeleid, eerst door *Theodorus Emilius*, die, 't Priesterampt in de Roomsche Kerke afgestaan hebbende, zig tot de Gereformeerde Kerke gevoegd hadt; en daarna, door *Rudolf Snellius*, een der grootste Wiskundigen van zynen tyd, die hem met zig nam, op eene reize naar

Oorsprong van de Kerkgeschillen hier te Lande, omtrent het begin der zeventiende eeuwe. 1612.

1612. Hessen. Van hier was hy, in 't jaar 1575, in Holland wedergekeerd, daar hy, door eenige goede vrienden ondersteund, zig zes jaaren oefende, op de nieuwe Hooge Schoole te Leiden. In 't jaar 1581, werdt hy, door Burgemeesteren van Amsterdam, en door eenige Predikanten deezer Stad, den Overluiden van 't Kraamers-Gilde aangepreezen, als een bekwaam voorwerp, om, ten koste van 't Gilde, voort te laaten studeeren in de Godgeleerdheid (*a*). Men hadt, naamlyk, gelyk wy op zyn plaats gemeld hebben (*b*), al kort na de verandering hier ter Stede, beslooten, de inkomsten der Gilden, niet tot brassen, drinken en ydele bygeloovigheden; maar tot beter gebruik te doen besteeden. Ook nam het Kraamers-Gilde de kosten van Arminius studien op zig. Hy verbondt zig, daarentegen, om geen beroep buiten Amsterdam aan te neemen, dan met verlof van Burgemeesteren in der tyd. In 't jaar 1582, werdt hy, van Stads wege, naar Geneve gezonden, om zig verder te oefenen (*c*): 't welk, ten deezen tyde, meermaalen geschiedde: en vind ik, dat de Raad, in 't jaar 1586, besllooten heeft „ wanneer de Student [Arminius] „ die, van Stads wege, naar Geneve gezonden was, wederom t'huis kwam, eenen anderen derwaards te zenden, en „ daartoe de voorkeur te geeven aan den „ Zoon van wylen den Predikant *Jan Claas-*

Burgemeesteren en Predikanten van Amsterdam brengen te wege, dat Arminius, op kosten van 't Kraamers-Gilde, studeert.

Hy wordt, van Stads wege, naar Geneve gezonden.

„ zoon

(*a*) C. BRANTII Vitæ Arminii *p.* 8, 9, 12, 14, 18.
(*b*) II. *Deel*, X. *Boek*, *bl.* 4.
(*c*) Vitæ Arminii *p.* 19.

„ zoon (d)," in de Lysten der Predikanten, *Joannes Nicolai à Wassenaer* genoemd. Arminius, in 't jaar 1587, hier ter Stede te rug gekeerd zynde, werdt, in 't volgende jaar, door de Classis van Amsterdam, Proponent verklaard; en niet lang daarna, tot gewoonlyken Predikant deezer Stad beroepen. Hier tradt hy, in 't jaar 1590, in 't huwelyk met *Elizabet Reaal*, Dogter van Laurens Jakobszoon Reaal, Schepen en Raad der Stad, van wien wy, in 't voorgaande gedeelte deezer Geschiedenissen, dikwils gewaagd hebben. Doch niet lang hierna, maakte hy zig, by Plancius en eenige andere Leden des Kerkenraads, verdagt van onregtzinnigheid, ter gelegenheid van zekere zyne Predikatiën, over het *zevende* Hoofdstuk des Briefs aan de Romeinen, waarin hy verstondt, dat Paulus niet van zig zelven, noch van een' herbooren Christen, maar van een' onherbooren Jood gesproken hadt. *Joannes Taffin* en *Joannes Uitenbogaard*, verzogt, om den twist, die hier uit gereezen was, by te leggen, deeden eenen voorslag, die van Arminius omhelsd, doch by den Kerkenraad van de hand geweezen werdt (e). Burgemeesteren, beducht dat de twist hooger ryzen mogt, ontbooden, den elfden February des jaars 1592, den gantschen Kerkenraad, dien zy, by monde van den voorzittenden Burgemeester, Reinier Kant, aanzeiden „ dat zy de onderlinge geschillen „ der

1591. Tot Predikant deezer Stede verkooren. Hy trouwt. Wordt verdagt van onregtzinnigheid. Burgemeesteren vermaanen den Kerkenraad tot gematigdheid.

(d) Resol. Vroedsch. N. 54 12 Sept. 1586.
(e) Vita Arminii p. 32, 34, 35, 45, 48, 576

1612. „ der Leeraaren, uit derzelver Predikatien, „ ongaarne verstaan hadden; hun te gelyk „ vermaanende, tot meerder gemaatigdheid, en tot afzonderlyke en vriendelyke „ gesprekken over de onderlinge geschillen, „ op dat de Wethouderschap niet genoodzaakt wierdt, zig te bedienen van andere „ middelen, ter behoudenis der gemeene „ ruste in de Kerk en in den Staat." De Predikanten antwoordden „ dat zy bereid „ waren, in een mondgesprek te treeden „ met Arminius, in 't byzyn van den Kerkenraad:" waartoe deeze zig ook genegen toonde. Doch Burgemeesteren verklaarden, te begeeren „ dat alles in vergetelheid gesteld, en geen nader mondgesprek gehouden werdt; dat de Predikanten zig moesten wagten van nieuwigheden „ te brengen op den predikstoel; dat men, „ over de geschillen, afzonderlyk en in 't „ vriendelyke, met elkanderen moest handelen, en zulken, die men van dooling „ niet overtuigen kon, in zagtmoedigheid „ draagen, tot dat de geschillen, door een „ Sinode, beslist werden (*f*)." In 't volgende jaar 1593, verantwoordde Arminius zig zo wel voor den Kerkenraad, dat dezelve besloot „ broederlyke eendragt met hem „ te onderhouden, tot dat de verschilpunten, door een algemeen Sinode, nader „ uitgelegd zouden zyn (*g*)." Arminius behieldt de gunst der Wethouderschap in zo ver-

Arminius verantwoordt zig.

(*f*) Vita Arminii p. 67-71.
(*g*) Vita Arminii p. 89.

verre, dat hy, eerlang, tot *Visitator der Latynsche Schoolen*, en, nevens Doctor Sebastiaan Egbertszoon, tot het onderzoeken der boeken, werdt aangesteld (*h*). 1612.

Ook sleet hy den tyd, te Amsterdam, sedert, in tamelyke rust, tot dat de dood van twee Hoogleeraars der Godgeleerdheid te Leiden, *Lucas Trelcatius de Oude* en *Franciscus Junius*, die, in 't jaar 1602, door de pest werden weggerukt, gelegenheid gaf, dat hem eene der openvallende plaatsen opgedraagen werdt. Doch Burgemeesteren verklaarden, dat zy zynen dienst niet ontbeeren konden (*i*): en 't liep aan tot den vyftienden April des jaars 1603, eer hy, door den Raad, ontslaagen werdt (*k*), onder voorwaarde „ dat hy niet vertrekken „ zou, voor dat de Stad van een' ander' „ bekwaam Predikant voorzien was; dat „ hy, in een mondgesprek met Gomarus, „ zig van alle verdenking van onregtzinnig- „ heid zuiveren zou, en dat hy vrywil- „ liglyk van 't Hoogleeraarschap zou af- „ staan, zo de Kerk van Amsterdam zynen „ dienst, t'eenigen tyde, behoeven mogt „ (*l*)." 't Gesprek met Gomarus liep af tot genoegen van Arminius, die, daarna, met een eerlyk getuigenis des Amsterdamschen Kerkenraads, naar Leiden vertrok (*m*).

Hy wordt Professor te Leiden.

Maar

(*h*) Resol. Vroedsch. N. § 22 *Apr.* 1595. *f.* 57 *verso*, 15 *Sept.* 1603. *f.* 433.
(*i*) Vita Arminii *p.* 129, 145, 146.
(*k*) Resol. Vroedsch. *N.* § 15 *April* 1603. *f.* 424.
(*l*) Vita Arminii *p.* 173.
(*m*) Vita Arminii *p.* 180, 195.

1612. Maar in de Hooge Schoole herleefden de geschillen terstond. Arminius verdedigde stellingen over de Predestinatie, die door Gomarus wederlegd werden. Arminius schreef wederom tegen Gomarus. De Predikanten, de Studenten koozen party. De byzondere Sinoden namen kennis van den twist, en drongen op eene nadere opening der punten, over welken men verschilde. De algemeene Staaten bewilligden, den vyftienden Maart des jaars 1606, in 't houden eener Nationaale Sinode, alwaar de Nederlandsche Belydenis en Heidelbergsche Catechismus overzien zouden worden. Doch over dit byvoegsel rees geschil onder de Kerkelyken, oordeelende Gomarus en de zynen, dat de Belydenis en Catechismus, die zy als een ondergeschikten regel des Geloofs aanmerkten, alleenlyk moesten goedgekeurd, niet, gelyk Arminius en de zynen verlangden, van nieuws overzien worden (*n*): 't welk, in de Noordhollandsche Sinode, die, in Juny des jaars 1607, te Amsterdam werdt gehouden, aangemerkt werdt als smaakende naar onregtzinnigheid (*o*).

Voortgang van den twist op 's Lands Hooge Schoole.

Men predikte ook, van toen af, te Amsterdam, scherp tegen Arminius (*p*), die, sedert, voor den Hoogen Raad, en in de Vergadering der Staaten van Holland, tegen Gomarus gehoord zynde, zonder dat men elkanderen nader kwam, op den negen-

Men predikt te Amsterdam tegen Arminius.

(*n*) Vita Arminii *p.* 206, 212, 216, 258, 273, 311, 312, 325, 327.
(*o*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 73.
(*p*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 88.

genden October des jaars 1609, overleedt (q). 1612.

Remonstrantie en Contrare-monstrantie.

De Predikanten, die Arminius gevoelen waren toegedaan, in January des volgenden jaars, in stilte, byeen gekomen zynde, besloten hunne Leer, in *vyf* punten vervat, voor te draagen aan de Staaten van Holland in eene *Remonstrantie*, waarnaar hun, sedert, de naam van *Remonstranten* bygebleeven is. Te gelyk verzogtenze, in eene wettige en vrye Sinode, gehoord, of, kon dit niet zyn, broederlyk verdraagen te worden. Die 't met Gomarus hielden leverden, hier tegen, eene *Contraremonstrantie* in, waarnaar zy *Contraremonstranten* genoemd werden, en sloegen het houden eener Nationaale Sinode voor, of het zenden der punten van verschil aan de uitheemsche Hooge Schoolen, aan welker uitspraak zy zig wilden onderwerpen (r).

Amsterdam verschilt met de meeste Leden van Holland, over de Kerkelyke geschillen.

Midlerwyl, werdt, ter Vergaderinge van Holland, geraadpleegd op het houden eener Provinciaale Sinode. De meeste Leden neigden hiertoe, mids de Afgevaardigden tot de Sinode verkooren wierden door de Staaten. Doch Dordrecht, Amsterdam, Hoorn en Enkhuizen verschilden van de meerderheid (s). Amsterdam verstondt, dat de Classen de Afgevaardigden zouden benoemen; dat zy, door de Hoofdsteden der Classen, zouden verkooren worden, en hunnen last krygen van de Staaten (t). De Staa-

(q) Vita Arminii *p.* 352, 359, 335, 433.
(r) Vaderl. Hist. X. *Deel*, *bl.* 33 *enz.*
(s) Brandt II. *Deel*, *bl.* 131.
(t) Resol. Vroedsch. N. 10. 2, 19 *Juny* 1610. *f.* 236 *verso* 238 *verso*.

1612. Staaten hadden, ondertusschen, by meerderheid van stemmen, beslooten, den Classen aan te schryven, dat zy, in 't beroepen van Predikanten, niemant onderzoeken of bezwaaren zouden, boven de Leer, in de Remonstrantie vervat. Doch Amsterdam en de drie andere Steden hadden zig ongelast verklaard, om in dit besluit te bewilligen; waarom het, door verscheiden Kerkelyken, niet naargekomen werdt (*u*).

De Stad bewerkt, dat het beroep van Vorstius geen voortgang hebbe.

In Arminius plaats, was, midlerwyl, *Conradus Vorstius* tot Professor der Godgeleerdheid beroepen. Doch eenige Kerkelyken, den man schuldig houdende aan grove doolingen, zogten den voortgang van dit beroep te beletten. Te Amsterdam, werdt zelf tegen zyne Leer gepredikt: 't welk hem zo diep trof, dat hy gelegenheid zogt, om Plancius, die sterkst tegen hem yverde, te spreeken, in 't byzyn van Burgemeesteren. En schoon dit gesprek niet kwalyk voor Vorstius afliep (*v*); was egter de meerderheid der Vroedschap zo overtuigd van 't nadeel, welk de Kerk van Vorstius te dugten hadt, dat zy, eerlang, besloot, te wege te brengen, dat zyn beroep geen voortgang hadt (*w*). Ook werdt hy, wat laater, doch met behoudenis van wedde, geschorst in zyn ampt, eer hy 't nog geoefend hadt.

Men yvert hier sterk tegen de

De Predikanten hier ter Stede, immers de Nederduitsche, waren allen, of genoegzaam allen in 't gevoelen der Contraremonstranten,

(*u*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 131, 132.
(*v*) *Zie* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 146 *enz.*
(*w*) Resol. Vroedsch. N. 11. 18 *April* 1612. *f.* 19 *verso.*

ten, en verklaarden zig, dikwils, scherp genoeg, van den predikstoel, tegen zulken, die van hun, in 't stuk der Predestinatie, verschilden, die, volgens sommiger aantekening, noemende *Mammulukken*, *Pesten* en *Duivels*, die men, met hunne kinderen, behoorde te verjaagen; waartoe zelfs de Wethouders, by 't aanvaarden hunner bedieninge, met gedrukte schriften, vermaand werden. In sommige Predikatien, werdt gewaagd, van 't verdryven der Kanaäniten en van 't verdeelen van 't Land Kanaän onder 't volk van Izraël, met toepassing op den staat deezes Lands, en vermaaning, om elkanderen, hier, op gelyke wyze, te handelen. Ook was, in dit zelfde jaar 1610, *Herman Barendszoon*, een der Krankbezoekeren, door den Kerkenraad, buiten kennis van Burgemeesteren, afgezet van zyn ampt, om dat hy, zo getuigd wordt, in 't stuk der Predestinatie, verschilde van zyne medebroeders (x).

1611. Remonstranten.

Een Krankbezoeker wordt, door den Kerkenraad, afgezet.

Tegen den aanvang des jaars 1611, begon men zelfs, hier ter Stede, te arbeiden om zulken, die men wist, dat in 't stuk der Predestinatie wat gemaatigder waren dan anderen, te weeren uit de Regeeringe: waarmede, naar 't scheen, eenige Kerkelyken bestonden zig te moeijen. Men wist niet slegts, eenige weeken voor de verkiezing, te zeggen, wat nieuwe Regenten men te wagten hadt; maar, wel zes of zeven maanden

Eenige Predikanten worden verdagt gehouden van zig te veel te moeijen met de Regeering.

(x) Aantek. van Burgem. C. P. Hooft *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 148, 149.

1612. den te vooren, hadt een der Predikanten tegen eenen regeerenden Burgemeester gezeid, dat men zekeren Heer tot het Burgemeesterschap dagt te brengen: 't welk ook gebeurde. In zekere Aantekeningen, wordt gemeld, dat Burgemeesteren, kort na de verkiezing, aan den Raad deeze vraag deeden, *of iemant ook wist, of bevonden hadt, dat onze Predikanten naar de Regeering stonden?* Waarop één der oudste Leden van de Vroedschap verklaarde „ dat hy, als men, „ door de woorden *onze Predikanten*, zo „ wel die van andere Steden als van deeze „ Stad verstondt, meende, dat, schoon zy, „ of eenigen hunner zulk een oogmerk heb„ ben mogten, zy zo slegt niet zouden zyn, „ van zulks openlyk te verklaaren; doch als „ men, uit waarschynlyke redenen, eenige „ rekening maaken mogt, hieldt hy de vol„ gende zaaken voor zeer bedenkelyk; de „ oneerbiedigheid der Predikanten jegens „ de Wethouders, reeds in 't jaar 1578 be„ toond; het stoktrekken der Classis van „ Alkmaar, die eene ongewoone onderte„ kening vorderde van de Predikanten, te„ gen de Wethouderschap en de Staaten; „ het afzetten van den Ziekentrooster Her„ man Barendszoon; het dagelyks uitvaa„ ren tegen de Regeering, wegens de me„ nigvuldige hoerery, dronkenschap en dier„ gelyk kwaad, even of zulks den Heeren „ zo zeer niet mishaagde als hun; het in„ voeren van uitheemschen in den Kerken„ raad, en 't handelen aldaar, zonder aan „ eed of Instructie gebonden te zyn, en

„ bui-

„ buiten kennis der Wethouderſchap, terwyl men hunne Reſolutien noemde naar de Kerke der Stad, ſchoon 'er weinige ingeboorenen iet in te zeggen hadden. Dat men der Wethouderſchap, in 't verkiezen van Predikanten, te weinig gezags liet, en als men eenig beroep aandiende, zig hieldt als of de zaak haaſt hadt, op dat de Heeren geen zonderling onderzoek zouden konnen doen op de perſoonen, gaaven, handel en wandel der beroepenen. Dat ook een Predikant, of eenige Predikanten, over ettelyke jaaren, van *Gysbert Janszoon van de Poll*, toen Diaken, eenig geld hadden geëiſcht, om, buiten kennis van Diakenen, naar 't goedvinden der eiſcheren, beſteed te worden. Dat men, nog onlangs, den Diakenen, aan hunne huizen, geld afgevorderd hadt, om gegeven te worden aan zekeren Predikant [*Pieter Janszoon*], die, in de Claſſis van Alkmaar, tegen 't begrip der Wethouderſchap geyverd hadt, onder belofte dat men die ſomme, [zynde vyftig reaalen van agten of honderd guldens], den Diakenen in hunne rekening zou doen gelden (y)." Op alle deeze zaaken, verſtondt deeze Heer, dat men behoorde te letten. Doch ik vind niet, dat 'er iet op beſlooten werdt. 1618.

Het prediken tegen zulken, die eenig ander begrip van de Leere hadden, dan de Pre- Men ſteekt op eenige

(y) Aantek. van een' voornaam' Regent *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 150, 151.

1612. Predikanten hier ter Stede, ging, ondertusschen, voort. In May des jaars 1611, hoorde men van den Predikstoel roepen, „ dat 'er, in de Stad, Persoonen waren, „ Libertynen of Vrygeesten, die tegen de „ opregte dienaars Gods haat droegen; „ dieze vervolgden, en uit hunnen dienst „ zogten te stooten:" 't welk geoordeeld werdt te slaan op eenige Regenten, die 't poogen der driftigste Kerkelyken zogten tegen te staan. Onder deeze Regenten, waren 'er, hier ter Stede, die zeer afkeurden, dat de Predikatien veelal bestonden uit het voordraagen der zweevende geschillen, en niet genoeg gerigt waren tot boete en godzaligheid. Ook verstonden zy, dat eenige Kerkelyken, meest vreemdelingen, zig te veel gezags hadden aangemaatigd, en nog naar grooter meesterschap stonden. De Oud-Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft heeft hierover eenige bedenkingen in schrift gesteld, die op deezen zin uitkwamen: „ 't Was, meende hy, nu zo ver met de „ Reformatie gekomen, dat men niet slegts „ goede, verstandige, eerlyke luiden, die in „ geenen daadelyken Kerkendienst waren; „ maar zelfs Wethouders der Steden, al„ schoon zy voorheen 't Ouderlingschap be„ kleed hadden, onbekwaam hieldt, om „ over de tegenwoordige Kerkelyke geschil„ len te oordeelen: terwyl anderen, en „ daaronder ook Ouderlingen, die niet al„ tyd in den Kerkenraad waren, en 'er mo„ gelyk voorheen nooit in waren geweest, „ zig daarover het oordeel aanmaatigden.

Regenten van den Predikstoel.

Bedenkingen van den Oud-Burgemeester Hooft op het bevorderen van vreemdelingen tot den Kerkendienst.

„ En

„ En deezen waren meest uitheemschen, 1611.
„ wien 't egter minst betaamde anderen te
„ beweegen om zig te scheiden van de beste
„ liefhebbers des Vaderlands, die, voor
„ deezen om den Godsdienst buitens Lands
„ gezworven hebbende, in 't eerst wel in
„ den Kerkendienst waren gebruikt, doch
„ naderhand voorbygegaan om plaats te
„ maaken voor nieuwelingen en vreemde-
„ lingen, die men bekwaamer hieldt tot de
„ zaaken, die nu op het tapyt waren. Die
„ van de Kerke hier te Stede hadden, al
„ voor veele jaaren, getoond, dat zy zig
„ niet genoegden aan de vryheid, die zy
„ genooten; maar ook anderen, daar de
„ Overheid geen ongemak of beroerte van
„ wagtte, in zwaarigheid zogten te bren-
„ gen; doch zy hadden zig hierover ge-
„ wagt by 't leeven van zulken, die, kort
„ na 't overgaan der Stad, tot de Regee-
„ ring beroepen waren, en geenen lust ge-
„ toond zouden hebben, om 't gemeene
„ schip aan de klip der tirannye te verzei-
„ len. Die van de Consistorie waren im-
„ mers, in hunnen handel en wandel, niet
„ beter dan andere vroome bekwaame lui-
„ den. Waarom zou men dan den eersten
„ zo veel meer betrouwen? Of zou 't ook
„ eene onbekwaamheid of vloek zyn, een
„ Hollander gebooren te wezen, gelyk som-
„ migen wel gezeid hadden, dat de Hol-
„ landers niet zo Godvrugtig en yverig wa-
„ ren, als de Brabanders en Vlaamingen.
„ Men hadt eertyds over de invoering van
„ nieuwe Bisschoppen geklaagd, en nu liet

„ men

1612. „ men de Kerk regeeren door vreemdelin-
„ gen, die men begaan liet, zonder hen
„ ergens aan te verbinden; die de reis- en
„ andere kosten, tot vordering van hun
„ voorneemen gemaakt, den Kerkmeeste-
„ ren afvorderden, zonder ordonnantie van
„ Burgemeesteren, tot kleinagting der Re-
„ geeringe. Van deeze luiden kwam ook
„ voort het vorderen van nieuwe onderte-
„ keningen. Deezen wilden klaagers en
„ regters te gelyk wezen, en de Wethou-
„ derschap gebruiken tot uitvoering hunner
„ vonnissen. Deezen poogden, hier te
„ Lande, tweederlei Regeering te vestigen,
„ en de Kerkelyke zelfs boven de Burger-
„ lyke te verheffen. Men stondt ook, in
„ de Kerk, naar te groote heerschappy,
„ wanneer men de luiden, om kleinighe-
„ den, of dingen, die, volgens 's Lands
„ wetten, niet strafbaar waren, voor den
„ Kerkenraad ontboodt, en in opspraak en
„ kleinagting bragt. En 't was ten hoogste
„ te verwonderen, dat men de Kerkelyken
„ zo veel gezags liete oefenen, zonder hen
„ aan eed of Instructie te binden; daar
„ zelfs de Regenten van 't Land en de Ste-
„ den verpligt waren, de zaaken van Re-
„ geeringe te beleiden, gelykze, volgens
„ hunnen eed en Instructie, verstonden te
„ behooren. Men zeide, hierop, dat de
„ Kerkelyken genoeg gebonden waren aan
„ de Schrift: even of de Schrift ook ande-
„ ren luiden niet aanging, en of zy de men-
„ schelyke geneigdheden meer dan ande-
„ ren hadden afgelegd. 't Hadt zyn beden-

„ ken

„ ken ook, dat de besluiten des Kerken- 1612.
„ raads niet zo wel als alle burgerlyke wet-
„ ten en bevelen werden afgekondigd. En
„ dit was een der twistpunten geweest met
„ die van de Alkmaarsche Classis, die 't
„ Classisboek t'zoek bragten, uit het welk,
„ toen 't naderhand, op 't bevel der Wet-
„ houderschap, te voorschyn kwam, men
„ bevondt eenige bladen gescheurd te zyn.
„ Zo de Kerkelyken, wyders, over de hoo-
„ ge punten der Predestinatie al eens wer-
„ den; zou 't niet vreemd zyn, dat zy hun
„ gevoelen 's Lands Staaten zouden willen
„ opdringen, dezelven noodzaakende, om
„ zulken, die deeze punten anders ver-
„ stonden en leerden, ten lande uit te jaa-
„ gen. En zo dit eens, door 't bedryf der
„ Kerkenraaden en de slapheid der Regee-
„ ringe, stondt uitgewerkt te worden, moest
„ het Gode geklaagd zyn. Men hadt een
„ zwaar anker te tillen; doch 't moest niet
„ met dommekragt, maar met beleid ge-
„ schieden. De tegenwoordige verschillen
„ hadden de eendragt weggenomen: die
„ moest, schoon het tegenwoordig byna
„ eene Kettery geworden was van liefde te
„ vermaanen, door liefde en inschikkelyk-
„ heid, hersteld worden. Men moest de
„ daaden der zulken, 't zy burgerlyken of
„ kerkelyken, die aan 't rad der oneenig-
„ heid draaiden, verdagt houden. De O-
„ verheid moest 'er dan tegen voorzien. En
„ kon zy de Kerkelyken brengen tot wat
„ meerder gematigdheid en toegeevend-
„ heid; de Reformatie zou 'er door gevor-
„ derd

1612. „ derd worden. Veel meer goede luiden
„ zouden zig tot de gemeenschap des Avond-
„ maals begeeven, zo menze, op hunne ei-
„ gene beproeving, naar de lesse van Paulus,
„ wilde aanneemen, zonder by de Kerken-
„ dienaars op de volle en breede toestem-
„ ming van de Leer, de Belydenis en Ca-
„ techismus, en eenige zwaare punten on-
„ derzogt te worden. De tegenwoordige
„ verdeeldheid werdt zo zeer niet gevestigd
„ op de toe- en tegenstemming der H.
„ Schrift in 't gemeen, als wel op de uit-
„ legging van sommige plaatsen, waarover
„ men den gemeenen Lidmaaten geen oor-
„ deel toeschreef; en op eenige mensche-
„ lyke Schriften, die men byna met de
„ Goddelyken gelyk stelde, en onverbree-
„ kelyk wilde onderhouden hebben; daar
„ menze, volgens het voorbeeld der eerste
„ Kerkvergaderinge van Jeruzalem, eerder,
„ naar tyds gelegenheid, behoorde te ver-
„ anderen, tot de meeste opbouwing. In
„ de Gemeente, moest eenige orde gehou-
„ den, en ongeregeldheden geweerd wor-
„ den, zo veel redelykerwyze geschieden
„ mogt; doch die orde zo naauw te willen
„ verbinden aan de meening van eenige
„ zwaarhoofdige menschen, vooral vreem-
„ delingen, die zo vol argwaans waren,
„ dat zy zulken, die hun gevoelen in alles
„ niet konden volgen, hielden van vreeze
„ Gods en waarheid ontbloot te zyn, was
„ onbehoorlyk (z)."

In

(z) *Aantek. van den Heere* C. P. HOOFT *by* BRANDT
II. *Deel, bl.* 152 *enz.*

In deezer voege, dagt de Heer Hooft over sommige Kerkelyken, en over de tegenwoordige Kerkelyke geschillen. Doch de meeste Leden der Vroedschap deezer Stad zagen de zaaken anders in. De Staaten van Holland, bevroedende, dat wylen Prins Willem de I. reeds gewaakt hadt tegen het gezag, welk eenige Kerkelyken zig, ten zynen tyde, begonden aan te maatigen, en geoordeeld, dat de opperste beschikking over Kerkelyke persoonen en zaaken behoorde te staan aan de burgerlyke Overheid; neigden, in 't begin des jaars 1611, op den raad van den Advokaat Oldenbarneveld, tot het invoeren der Kerkenordening van 't jaar 1591, waarby den Wethouderen der Steden meer gezags in 't beroepen der Kerkendienaaren gegeven werdt, dan zy, tot hiertoe, gebruikt hadden. Doch de meerderheid der Vroedschap van Amsterdam verstondt, dat de tegenwoordige geschillen eerst in eene Nationaale Sinode beslist moesten worden; waarna 't niet moeilyk vallen zou, eene Kerkenordening vast te stellen, die elks goedkeuring verdiende. En schoon dit punt, op aanmaaning der meeste Leden van Holland, naderhand, meermaalen in beraad gelegd werdt, veranderde de Vroedschap niet van gevoelen (a). Sommige Leden derzelve verstonden nogtans, dat alle zaaken van gewigte, zo wel Kerkelyke als andere, niet dan by ken-

1612. Amsterdam verschilt met de meeste Leden van Holland, over 't invoeren der Kerkenordening van 't jaar 1591.

(a) Resol. Vroedsch. N. 11. 26, 28 Febr. 31 Octob. 14 Dec. 1611. f. 13 verso, 41, 48.

1612. kennisse der Wettelyke Overheid behoorden gedaan te worden, en dat men het leerampt en de bediening der Sacramenten alleen ten laste van de Dienaars des Woords behoorde te laaten. Zelfs liet één der Oud-Burgemeesteren zig, in de raadpleegingen over 't invoeren der Kerkenordening van 't jaar 1591, onder anderen, in deezer voege hooren: „ Laat geene tweederlei Regee-„ ring, zonder dat de eene onder de ande-„ re sta, in ons Land toe, op dat het ge-„ meene schip, eerst in Vlaanderen, daarna „ ten tyde van Leicester, en nu wederom, „ door 't bedryf van sommige Kerkelyken, „ in gevaar gebragt, niet ten vierde maale „ op eene en dezelfde klip verzeile (b)."

't Beroep van Gozuinus Geldorpius mishaagt eenigen uit de Vroedschap.

Doch, terwyl de meeste Leden der Vroedschap andere inzigten hadden, viel het den Kerkelyken, onder welken eenigen nu beweerden, dat men Burgemeesteren, in 't beroepen der Predikanten, niet behoorde te kennen, niet moeilyk, *Gozuinus Geldorpius*, van Sneek, daar hy 't ketterstraffen gedreeven hadt, in dit jaar 1612, hier ter Stede, op den predikstoel te brengen. De gemaatigdsten onder de Regenten, die niet schroomden verkeering te houden met zulken, welken by de Predikanten verdagt waren van onregtzinnigheid, keurden dit beroep openlyk af, en verdedigden zig, te gelyk, by gelegenheid, over hunne verkeering met Remonstrantschgezinden, in deezer voege: „ Men bedenkt niet, dat „ de

(b) *Zie* BRANDT II. *Deel, bl.* 170, 171.

„ de natuur van dit Land, inzonderheid die 1611.
„ der Stad Amſterdam, als meeſt door
„ koopmanſchap en onderlinge lieftallig-
„ heid beſtaande, zulk een naauw opzigt
„ en argwaan niet verdraagen kan. Eer-
„ tyds, plagt men te zeggen, hoe iemant
„ beter is, hoe hy bezwaarlyker van ie-
„ mant vermoedt, dat hy kwaad is. Nu
„ willen de allerargwaanigſten voor de al-
„ lerbeſten gehouden zyn, t'eenemaal ver-
„ werpende het oude zeggen, dat zelfs,
„ geduurende de felſte vervolging onder 't
„ Pausdom, zeer gemeen was: *de Kerk*
„ *oordeelt niet van verborgene dingen.* Mag
„ men nu, uit eeniger ommegang met an-
„ deren, geene onvroome luiden, zo ligt
„ iet kwaads beſluiten; zo heeft men veel
„ meer reden om, uit het doen van het
„ agtbaar gezelſchap des Kerkenraads, een
„ beſluit op te maaken tot hun nadeel, de-
„ wyl zy, ſchoon een groot en aanzienlyk
„ genootſchap, waarop men meer plagt te
„ zien dan op onbeampte perſoonen; en al-
„ toos zeer zorgvuldig, om eene volkome-
„ ne eensgezindheid te bewaaren, nu on-
„ langs, met overleg en aanroeping van
„ Gods naam, den Predikant Gozuinus
„ Geldorp van Sneek beroepende, daar-
„ mede, dewylze uit zyne ſchriften en ge-
„ drag zyne felheid tegen de zogenaamde
„ Ketters kenden, reden gaven om te
„ denken, dat zy allen, in dit ſtuk, van
„ zyn verſtand moeſten zyn: 't welk ver
„ zien zou, en den grondſlag leggen tot
„ allerlei geweetensdwang en vervolging,"

1612. Doch men beweerde, hier ter Stede, meer en meer, dat men de Wethouderschap in 't beroepen van Predikanten niet behoorde te kennen; of deedt men 't, dan moest het geschieden, onder betuiging, van in zyn regt onverkort te willen blyven (*c*).

Voorval met den Professor Episcopius, ter gelegenheid van het doopen van zyns broeders kind.

Terwyl 't gezag der Kerkelyken te Amsterdam, ten deezen tyde, zo groot was, en de meeste Regenten hun zeer toegedaan waren, kon 't naauwlyks agterblyven, of de Remonstranten moesten hier 't een of 't ander te lyden hebben; gelyk, van de andere zyde, de Contraremonstranten over harde bejegening klaagden, in de Steden, daar de Regeering de Remonstranten begunstigde. 't Gebeurde, in 't jaar 1613,
1613. dat *Simon Episcopius*, een Amsterdammer van geboorte, en thans Hoogleeraar der Godgeleerdheid te Leiden, van zynen Broeder *Jan Egbertszoon Bisschop*, die te Amsterdam woonde, verzogt werdt, als Peeter te staan over den doop van deszelfs Dogter, die den tweeden April stondt te geschieden. Episcopius, die de zyde der Remonstranten hieldt, maakte vry wat zwaarigheid in het voldoen aan dit verzoek, ter oorzaake van het gebeurde in deeze Stad, aan Joannes Uitenbogaard, Predikant in den Haage, die dezelfde partye aankleefde. Deezen was, den veertienden February, met het kind zyns Stiefdogters ten doop verschynende, door den Predikant Plancius, die 't Formulier aflas, gevraagd, niet, *of hy de Leer*,

(*c*) Zie BRANDT II. *Deel*, *bl.* 184, 185.

Leer, die in het oude en nieuwe Testament en in de Artikelen des Christelyken geloofs begreepen was, en dienvolgende in de Christelyke Kerke geleerd werdt, niet bekende de volkomen Leer der zaligheid te zyn; gelyk, volgens de Kerkenordening des jaars 1586, alomme, in de Gereformeerde Kerken, gebruikelyk was; maar *of hy deeze Leer, die hier geleerd werdt, en voorts in 't oude en nieuwe Testament en in de Artikelen des algemeenen Christelyken Geloofs begreepen was, niet bekende de waaragtige en volkomen Leer der zaligheid te zyn?* En Uitenbogaard, op de verandering der woorden geen agt slaande, hadt *ja* geantwoord: waarop zig een gerugt verspreid hadt, dat hy, met dit antwoord, de Leer der Remonstranten openlyk hadt wederroepen; waarom hy zig verpligt gevonden hadt, de meening van zyn antwoord, in eenen brief aan Plancius, rondelyk te verklaaren (*d*). Episcopius was dan bedugt, dat het hem gaan mogt, als Uitenbogaard. Doch op de verzekering, dat niet Plancius maar *Casparus Heidanus* of *van der Heide* prediken zou; en dat men, hier ter Stede, geen ander Formulier op den predikstoel hadt leggen dan het oude met het woord *dienvolgende*, liet hy zig overhaalen. Maar 't viel uit, gelyk hy gevreesd hadt. De Predikant vraagde, met luider stemme, *of zy getuigen niet bekenden 't gene in het oude en nieuwe Testament, en in de Artikelen des Christelyken geloofs begreepen was, en 't gene alhier geleerd werdt,* 1613.

(*d*) Zie Trigland Kerk. Hist. bl. 658 enz.

1613. *werdt, de waaragtige en volkomen leer der zaligheid te zyn?* Daarby voegende, *wat antwoord gylieden hierop?* Episcopius, de vraag zeer wel verſtaan hebbende, antwoordde „ dat hy, wat hem betrof, hieldt „ waaragtig te zyn, 't gene volgens Gods „ woord en de artikelen des algemeenen „ Chriſtelyken Geloofs, werdt geleerd, „ naar den inhoud van het Formulier, met „ het woord *dienvolgende.*" Waarop de Predikant hervraagde, *wat hy zeide?* Hy herhaalde zyn antwoord, met luider ſtemme. Terſtond volgde hem zyn broeder, zeggende *ik mede*, en nog twee onbekenden, *wy ook, wy ook.* De Predikant, zeer geſtoord over 't gebeurde, zeide tegen Episcopius, „ dat het wel ſtout en vermetel van hem „ gedaan was, dat hy zo in de Kerke ſpree„ken durfde; hadt hy eenige zwaarigheid „ gehad, hy mogtze hem ten zynen huize, „ hem wel bekend, hebben voorgedraagen." Episcopius hernam hierop „ dat hy, ingeval „ de broeder met zyn antwoord niet te „ vrede was, heen gaan zou en niet ſtaan „ over den doop van 't kind." De Predikant, dit kwalyk neemende, zeide, *Gy zyt een jongman, die zo ſtout niet behoort te ſpreeken; gy hebt gehoord wat hier geleerd is, dat een menſch niet is dan ſtof en aarde, en dat hy niet behoort zo ſtout, trots en hoogmoedig te wezen.* Hy hadt, naamlyk, van de ſchepping van 's menſchen lighaam, uit Geneſis, gepredikt. Doch als Episcopius hierop zweeg, voeren de andere Predikanten, Joannes Hallius, Joannes Urſinus, Joannes le

Mai-

Maire, Jacobus Triglandius en Gozuinus 1619.
Geldorpius voort met het doopen der kinderen, waaronder ook dat van Episcopius broeder was. Episcopius hadt voor, Heidanus, na dat hy van den predikstoel gekomen zou zyn, aan te spreeken, over 't voorgevallene. Doch Heidanus bleef zig ophouden in 't doophuis, spreekende met den Voorzanger. Terwyl Episcopius en zyn broeder het doophuis uit traden, werden zy van verscheide luiden by den mantel getrokken, en aangesproken. Zeker man wilde van den Professor weeten, wat hy, 's Zondags te vooren, uit de Predikatie van Triglandius opgetekend hadt: 't welk hy weigerde te zeggen. Een vrouw dreef hem toe „ dat, zo hy waarlyk een Christen was,
„ hy Heidanus in 't byzonder moest aan-
„ spreeken." Waarop hy antwoordde,
„ zulks van zins te zyn; doch het nu na te
„ laaten, om opschudding te voorkomen."
Maar 't geroep en de aandrang namen zo sterk toe, schreeuwende sommigen, *weg met die muitemaakers! foei, gy oproerigen hoop, schelmen en rabauwen! laatze ons een veeg geeven:* en de Deurwaarder zelf *waar zynze? laatze my krygen: wyst ze my slegts:* dat Episcopius besloot, te rug te keeren naar het doophuis, en den Predikanten aan te spreeken. Hy hieldt hun voor „ dat al de oproer ont-
„ staan was, uit het ongewoone Formulier,
„ welk hem, door Heidanus, voorgehou-
„ den was, en dat hy op het gewoonlyke
„ gereedelyk geantwoord zou hebben." Heidanus vraagde „ of hy Professor Episcopius

1613. „ niet ware? wat hy in de Kerk deedt? en
„ waarom hy 'er niet uit bleef?" Waarop
hy zeide „ dat de reden hiervan wel bekend
„ was, en geene andere dan 't verzoek zyns
„ broeders, om als getuige te ſtaan over
„ den doop van zyns broeders kind; doch
„ dat hy meer reden hadt om te vraagen,
„ uit welke oorzaak men hem een ongewoon
„ Formulier voorgehouden hadt?" Heidanus
beriep zig op een Octroi der Staaten, welk
geboodt, op zulk eene vraage te antwoorden.
Doch alzo Episcopius geen kennis hadt
van zulk een Octroi, wees hy den Predikant
op het Formulier, by de Sinode des
jaars 1586 ontworpen; voorts vraagende,
„ wat misdaad 'er ſtake in zo te antwoorden
„ als hy geantwoord hadt?" Heidanus wees
hem op nieuws tot het Octroi. Hallius, toen
't woord neemende, vraagde den Profeſſor,
„ of hy hunne Kerk niet hieldt voor eene
„ Chriſtelyke Kerk?" Episcopius antwoordde
„ dat dit eene vreemde vraag was, alzo
„ hy zelf in deeze Kerk gekomen was, om
„ getuige te zyn over den doop van een
„ kind. 't Was wat anders alle waarheid,
„ en wat anders noodzaakelyke waarheid
„ te leeren. 't Laatſte erkende hy, dat hier
„ geſchiedde, en hieldt hy hierom deeze
„ Kerk voor eene Chriſtelyke Kerk; doch
„ niet het eerſte. 't Was bekend, dat hy
„ dit voorheen tegengeſproken hadt. Dit
„ deedt hy nog. En hierom hadt hy zig,
„ op de ongewoone vraage, hem gedaan,
„ met uitzondering, moeten verklaaren,
„ om zyn geweeten niet te kwetſen."

Hier-

Hiermede affcheid neemende, werden hy 1613.
en zyn broeder wederom van 't graauw en 't vrouwvolk aangerand; doch met minder hevigheid dan te vooren; schoon Episcopius, uit de Kerk gekomen, nog eenige mansperfoonen hoorde zeggen: *Lustig, jongens, raapt steenen, smyt nu die schelmen en oproermaakers.* Doch 't liep zo hoog niet: De Professor en zyn gezelschap kwamen behouden t'huis.

Episcopius wordt voor Burgemeesteren ontbooden.

Maar 's anderendaags werdt hy voor Burgemeesteren ontbooden, die hem aanzeiden „ hoe zy met leedwezen hadden „ verstaan, dat, door hem, getuige staande over den doop van zyns broeders kind, „ met zyn antwoord, groote oorzaak gegeven was tot beroerte in de Kerk; hoe „ daarover klagten gevallen waren, en hoe „ weinig hem betaamde, de Leer der Kerke tegen te spreeken." Hy antwoordde, „ dat hem de gereezen onlust smertte; doch „ dat hy 'er, zyns weetens, geene oorzaak „ van was, noch gelegenheid toe gegeven „ hadt. Dat hy, met zyn antwoord op eene „ openbaare vraage, die men, tegen zyne „ verwagting, uit een ongewoon Formulier, „ hadt voorgesteld, de Leer der Kerke niet „ tegengesproken; maar alleen zyn geweeten gekweeten hadt." Hierop merkte Burgemeester *Barthold Krombout* aan „ dat „ hy, weetende wat Uitenbogaard te vooren bejegend was, ligtelyk denken kon, „ dat hem zulks ook kon bejegenen; dat „ hy, derhalve, de Predikanten eerst moest „ aangesproken, en verzogt hebben, dat

1613. „ zy zulk een Formulier leezen wilden, „ waarop hy onbezwaard kon antwoorden." Episcopius hernam „ dat hy alles vooraf „ rypelyk bedagt, en reden gekreegen hadt „ om te vertrouwen, dat hem niet gebeu- „ ren zou, 't gene Uitenbogaard gebeurd „ was, hebbende men hem verzekerd, dat „ Plancius zig daarmede hadt verschoond, „ dat hy een onregt boek hadt opgevat."

Zyn gesprek met Burgemeester de Graaf. Doch Burgemeester *Jakob de Graaf*, hem hier in de rede vallende, zeide „ Dat is „ zo niet. Hy heeft voor ons alhier ver- „ klaard, dat hy 't nooit anders gebruikt „ hadt." Episcopius, hierop niet stil staande, verhaalde voorts „ onderregt geweest „ te zyn, dat veelen van de Heeren 't ge- „ drag van Plancius hadden afgekeurd; dat „ hy 'er, door eenigen uit den Kerkenraad, „ over bestraft was, en dat iemant van de „ Regenten, daarover eenen der Predikan- „ ten hebbende aangesproken, zo veel hadt „ verstaan, dat het eens gebeurd was, doch „ niet meer gebeuren zou. Dat hy nog- „ tans, weetende hoe precys en onrustig „ Plancius was, de beurt van Heidanus „ hadt waargenomen, die de bescheidenste „ was in 't prediken; en ook, na 't voorval „ met Uitenbogaard, het Formulier wel en „ regt gebruikt hadt." Toen zeide Burgemeester Kromhout, *wel, hadt gy dan liever gezweegen.* En Episcopius daarop „ dat zyn „ broeder egter niet gezweegen zou heb- „ ben; dat hun stilzwygen ook toestemmen „ zou hebben gescheenen; dat hy niet „ nieuws begeerde, noch dat Heidanus iet

„ te-

„ tegen zyn gemoed, of tegen de orde der 1615.
„ Kerke, zeggen zou; maar alleenlyk dat
„ het Formulier gevolgd of in dien zin aan-
„ genomen ware, die by de Sinode zelve,
„ in 't jaar 1586, was uitgedrukt." Maar
Burgemeester de Graaf zeide hierop „ dat
„ het in de Sinode zo niet gesteld en be-
„ slooten was." En Episcopius wederom,
„ dat het inderdaad zo geraamd en toege-
„ staan was, dan of het te Amsterdam, en
„ by alle andere Kerken, was goedgekend,
„ wist hy niet; schoon 't zo scheen te zyn
„ uit de boeken, die, ten dien einde, op
„ den predikstoel lagen, of van den Koster
„ gebragt werden;" daarby voegende „ dat
„ het zo geraamd was, om dezelfde oor-
„ zaak als de tegenwoordige; alzo eenige
„ luiden, die bezwaard waren op die vraag
„ te antwoorden, hunne kinderen op de
„ dorpen door de Paapen deeden doopen,
„ of ongedoopt lieten; om welk te voor-
„ komen de verandering in de gemelde Si-
„ node geschied was." *'t Is*, zeide toen de
Heer de Graaf, *weinig eers voor een' Predikant, te veranderen 't gene hy gelezen, of te toonen dat hy kwalyk gelezen heeft, of ook eenig tegen- of inspreeken te gedoogen. Gy*, voegde hy 'er by, *zoudt het ook wel kwalyk neemen, dat iemant zulks in uwe Lessen of Predikatien deedt.* Doch Episcopius beweerde „ dat hier noch in- noch tegenspreeking
„ geschied ware; maar dat hy alleenlyk,
„ gevraagd zynde, geantwoord hadt; dat
„ ook de eer der Predikanten daarby niet
„ leedt, dat iemant, om zyn geweeten te
„ vol-

1613. „ voldoen, wat meer dan *ja* antwoorde, „ of iet dat nagelaaten was in 't geheugen „ vernieuwde, als het bekwaamlyk ge- „ schiedde." Voorts, hieldt hy Burgemeesteren nog voor „ of hy, dewyl toch de „ Heeren het stilzwygen scheenen goed te „ vinden, met zyn antwoord, wel iet mis- „ daan hadt? En of hy wel Christelyker en „ redelyker kon antwoorden? Of de zin „ der vraage niet was, of behoorde te zyn, „ in eene Gereformeerde Kerke, dat het „ gene daar, volgens Gods Woord, ge- „ leerd werdt, alleen voor waaragtig ge- „ houden moest worden? En was dit de „ zin; waarom werdt dan 't antwoord, welk „ dien zin onderstelde, kwalyk genomen? „ Men wist, dat hy vry wat hadt tegen de „ Leer, die van sommigen hier ter Stede „ geleerd werdt. Hy woonde ook niet te „ Amsterdam: hy hoorde de Predikanten „ niet leeren: hoe kon hy dan anders dan „ met de gemaakte uitzondering antwoor- „ den? Ten ware de Heeren begeerden, „ dat niemant getuige ware, dan die hun- „ ne Predikanten dagelyks hoorde leeren. „ Te minder behoorde zyn antwoord mis- „ preezen te worden, in eenen tyd, daar „ men zag, dat, in sommige punten, die „ hier met groote hevigheid gedreeven „ werden, verscheidenlyk gevoeld en ge- „ loofd werdt." De Burgemeester *Gerrit Jakob Witsen* zeide toen „ dat Heidanus „ het Formulier van 't jaar 1586 wel niet „ gebruikt hadt; maar hem hadt verklaard, „ niet beter te weeten, of hy hadt het ge-

bruikt.

bruikt. *Waarom*, hernam Episcopius, *wordt my dan myn redelyk, en naar 's mans eigene meening geschikte antwoord zo kwalyk genomen? Hy heeft my*, zeide de Heer Witsen, *verklaard, dat hy u niet kende. Ik beken rondelyk*, antwoordde de Professor, *dat ik meende, dat zulks met opzet geschied was, eerst, om dat hy wist dat ik in de Stad was, ten anderen, om dat hy mynen broeder wel kende, ten derde, om dat hy wist dat myns broeders huisvrouw bevallen was, en dat ik mogelyk eerstdaags tot den doop komen zou: voorts, zag ik, dat 'er veel meer Predikanten tegenwoordig waren dan naar gewoonte; ten laatsten en voornaamlyk, om dat hy zulks voor deezen niet gedaan, en ook, na 't geval van Uitenbogaard met Plancius, het Formulier van 't jaar 1586 gebruikt hadt. Doch 't zy hy my kende of niet, ik behoorde om zulk een antwoord zo kwalyk niet gehandeld te worden.* Hierop wenschten eenigen „ dat het niet geschied ware." Episcopius sloeg toen voor „ dat de Heeren „ een Formulier geliefden vast te stellen, „ waaraan men zig onverbreekelyk te houden hadt." *'t Mogt anders*, zeide hy, *erger afloopen, en daardoor gelegenheid gegeven worden, dat de kinderen ongedoopt bleeven.* Hierop zeide een der Heeren „ dat te wenschen ware, dat aan wederzyde wat gearbeid werdt tot bekwaame rust en vrede in deeze tyden, en dat Episcopius en „ de zynen, somtyds, geene gelegenheid „ of oorzaak gaven, om zo te vraagen." *Ja*, voegde 'er de Heer de Graaf by, *indien*

1613.

1613. *dien gy niets hadt tegen den Catechismus of de Leer der Kerken; gy zoudt geene zwaarigheid maaken om op deeze vraag te antwoorden.* Toen betuigde Episcopius „ niemant oorzaak gegeven te hebben om te vermoeden, dat hy iet hadt tegen den Catechismus. 't Was wat anders den Catechismus, wat anders alles wat hier geleerd werdt toe te staan. Zy wisten ook niet, wat zy meer doen zouden, tot bevordering van rust en vrede, dan zy dagelyks deeden. Zy wilden ook wel goeden raad hooren en volgen. En zo 't schryven en prediken tegen elkanderen verbooden werdt; gaarne zouden zy 'er zig naar voegen. Zo den Predikanten hier ter Stede belet werdt, strydig met de Resolutiën der Staaten, tegen de Remonstranten te prediken, en de betwiste punten der Gemeente als noodzaakelyk ter zaligheid in te stampen, zou de weg tot vrede haast gebaand zyn." De Heer de Graaf gaf hierop te kennen „ dat men of „ wyken, of tot elkanders gevoelen overgaan moest." Doch Episcopius verklaarde „ dat hun geweeten en de liefde hunner gemeenten niet gedoogden, dat zy weeken: en dat men ook niet ligtelyk in één gevoelen geraaken zou, zo de Heeren geene orde geliefden te stellen tegen zulk eene groote bitterheid, als men hier dagelyks hoorde." *Weet gy wel*, vraagde toen Burgemeester de Graaf, *dat, als men gezag gebruikt, 'er ook veelen zullen moeten zyn,*

zyn, die van dat gezag lyden? Episcopius erkende dit, zeggende „ dat het de natuur „ der zaake van zelf leerde, ten ware men „ eene * evenhoogheid van 't burgerlyk en „ kerkelyk gezag wilde toelaaten." Eindelyk, vraagde Burgemeester Gerrit Jakob Witsen den Professor „ of hy, 't gene hem „ van Heidanus bejegend was, wel ten „ beste duiden en vergeeten wilde, en alles „ daartoe helpen bestieren, dat men in rust „ en vrede bleeve met elkanderen?" Episcopius verklaarde zig daartoe genegen: waarop de Heeren hem, met vermaaning dat hy daaraan wel doen zou, gaan lieten (*e*). 1613.

* *Collateraliteit.*

Wy hebben 't gebeurde met Episcopius hier zo uitvoeriglyk willen verhaalen, voornaamlyk, op dat men zien zou, hoe eenige Leden der Regeeringe deezer Stad, ten deezen tyde, oordeelden over de zweevende geschillen. Men ziet, uit het bovenstaande, dat Burgemeester de Graaf sterkst yverde tegen Episcopius en de Remonstranten. Doch sommigen hebben aangetekend, dat deeze Heer, eerlang, zo zeer veranderde van gevoelen, dat hy zelfs de afgezonderde Vergaderingen, die de Remonstranten hier ter Stede hielden, nu en dan, bywoonde (*f*).

Aanmerking wegens Burgemeester de Graaf.

De yver van eenige Predikanten tegen zulke Regenten, die wat gemaatigder wilden gaan, dan de meesten, nam, ondertusschen, hand

Twee Predikanten prediken

(*e*) *Zie* Brandt II. *Deel, bl.* 216-225. P. a Limborch Vita Episcopii *p.* 44-50. Trigland. *bl.* 661 *enz.*
(*f*) Brandt II. *Deel, bl.* 225.

1613. hand over hand toe. Op eenen biddag in November, leerden *Rudolphus Petri* 's morgens, en Casparus Heidanus 's avonds „ dat „ de vyanden van Gods Kerk, en zulken „ zelfs, die uit de Kerk waren opgestaan, „ zig tegen de Kerk aankanteden; dat men „ de Belydenis en Catechismus, die zo zuiver en klaar waren als zilver, welk zevenmaal gelouterd was, wilde overzien „ en verbeteren; dat de Kerk, in haare benaauwdheid, niet alleen geen gehoor krygen kon by 's Lands Overheid; maar dat „ die zelve de Kerk benaauwde en bezwaarde:" met diergelyke redenen, die sommigen Regenten, by welken deeze Leeraars, anderszins, om verscheide gaaven en deugden, wel gezien waren, geenen kleinen aanstoot gaven (g).

tegen eenige Regenten.

Amsterdam bewilligt niet in een besluit der Staaten, tot vrede der Kerken.

Maar de meerderheid der Vroedschap nam, van tyd tot tyd, besluiten, waaruit de Kerkelyken gelegenheid namen om zig te sterken in de gedagten, dat de verschillen in de Kerke, niet dan door strenge middelen, waren weg te neemen. Zy bewilligde niet in een besluit, welk, door de meeste Leden der Staaten van Holland, in den
1614. aanvang des jaars 1614, genomen werdt, en de verschillende gevoelens beide op 't redelykst voorstelde, en verdraaglyk verklaarde. Enkhuizen en Edam alleen voegden zig by Amsterdam. Doch de drie Steden verklaarden, wat laater „ wel te mo- „ gen

(g) Aantek. *van een'* voornaam Regent *by* BRANDT II. *Deel, bl.* 228.

„ gen lyden, dat de andere Steden zig, zo „ zy 't goedvonden, in den haaren, met de „ genomen Resolutien behielpen (*h*)": schoon men, hier ter Stede, bleef oordeelen „ dat de Resolutie, noch voor deeze „ Stad, noch voor 't gemeene Land, heilzaam ware (*i*)." 1614.

Onlust te Hoorn.

Te Hoorn, was, omtrent deezen tyd, geschil ontstaan; waarmede ook Amsterdam gemoeid werdt. Twee Predikanten der eerstgemelde Stad, die de zyde der Remonstranten hielden, waren, door eenige Ouderlingen, voor valsche Leeraars verklaard: waarna de Wethouderschap eenige Predikanten van buiten ontboodt, om de vrede te bevorderen, onder welken ook waren Petrus Plancius en *Jacobus Rolandus* van Amsterdam. Doch men arbeidde te vergeefs. De Classis van Hoorn stondt op 't punt, om de twee Hoornsche Predikanten te veroordeelen, toen 'er bevel kwam van Gekommitteerde Raaden, om met het werk niet voort te gaan. De Contraremonstrantsche Leden van de Classis zonderden zig hierop af van de Remonstrantsche, weigerende kerkelyke gemeenschap met dezelven te houden. De derde Predikant te Hoorn, die Contraremonstrantsch was, maakte zwarigheid om langer te prediken; waarop hy ontslaagen, en een ander van 't Remonstrantsch gevoelen in zyne plaats beroepen werdt

(*h*) Resol. Holl. 4 *Nov.* 1613 — 23 *Jan.* 1614. *bl.* 44 *Zie ook* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 232 *enz.* 235, 236.

(*i*) Resol. Vroedsch. *Ni* II. 13 *Jan.* 1614. *f.* 102 *verso*.

1614. werdt (*k*). Ondertusschen, hielden de Contraremonstranten te Hoorn afgezonderde Vergaderingen: doch 't schynt, dat zy buiten staat waren om de kosten, hierop loopende, te draagen, en zig hierom, te Amsterdam, daar de Predikanten hun genegen waren, en veel op de meeste Leden der Regeeringe vermogten, vervoegd hebben, om ondersteuning. In January des jaars 1615, werdt dan in den Raad voorgesteld, „ of men, van Stads wege, iet doen zou, „ ten behoeve van de genen, die zig te „ Hoorn van de openbaare Kerk afzonder„ den?" Zo vindt men 't, ten minsten, by Brandt (*l*), aangetekend. Doch in de *Registers der Vroedschap*, blykt alleenlyk, „ dat Burgemeesteren den Raad hebben „ medegedeeld een' brief der Wethouder„ schap van Enkhuizen, waarin geklaagd „ werdt, over de strengheid der Regeerin„ ge van Alkmaar, tegen zulken, die aldaar, „ sedert eenigen tyd, in eene schuure, Ver„ gadering gehouden hadden, welke streng„ heid zy gaarne gestuit zagen: en nog een' „ brief van Burgemeesteren en Raad van „ Hoorn, berigtende, dat sommigen aldaar „ zig van de Kerke hadden afgezonderd, „ en vergaderingen hielden in zekere hui„ zing, met bygevoegd verzoek, dat Bur„ gemeesteren van Amsterdam geliefden te „ beletten, dat een Predikant van Amster„ dam, in de afgezonderde Vergaderinge te „ Hoorn,

Raadpleeging, ter gelegenheid derzelve, in de Vroedschap van Amsterdam.

1615.

(*k*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 239-241.
(*l*) II. *Deel*, *bl.* 247.

„ Hoorn, kwame leeren, indien zulks, door „ de afgezonderden, verzogt mogt worden: „ gelyk sedert geschied was." Men vindt niet, dat op de zaak van Alkmaar wyders geraadpleegd werdt. Maar over de zaak van Hoorn, viel eenig gesprek over en weder; waarna 't besluit tot nadere gelegenheid werdt uitgesteld (*m*). Wyders, geeft Brandt (*n*) den inhoud op eener Redevoeringe van den Oud-Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft, by deeze gelegenheid, in de Vroedschap gedaan. In dezelve, wees hy aan: „ dat de voornaamste oor„ zaaken, waardoor de tegenwoordige twis„ ten gevoed werden, uit Amsterdam „ voortkwamen; en dat te vreezen stondt, „ dat, na den voorgang van eenigen, die „ oorzaak van 't verlies van eenige Provin„ cien geweest waren, deeze Stad, zo men „ zulk een' voet hieldt, ook oorzaak zyn zou „ van 't verlies der overige Nederlanden: „ 't welk het Pausdom zo zeer zou doen „ aanwassen, dat men naauwlyks ergens „ eene plaats zou vinden, om zyn gewee„ ten vryelyk te beleeven. Niemant stondt, „ ging hy voort, in eene vrye Regeering, „ eenen anderen eenig verder gebied toe, „ dan zyne regtspraak strekte, zelfs niet „ van eenen enkelen gevangen. Ja de dor„ pen, onder de Ambagtsheerlykheid dee„ zer

1615.

Redevoering van den Oud-Burgemeester Hooft, tot gematigdheid raadende.

(*m*) Resol. Vroedsch. N. II. 24 *Jan.* 1615. *f.* 142 *verso*, 143.
(*n*) II. *Deel*, *bl.* 247.

1615. „ zer Stad gelegen, zouden zig, ongetwyfeld, in regte tegen haar verzetten, zo zy derzelver regtſpraak eenigszins zogt te verkorten. Wat grond hadt deeze Stad dan, om zig de Regeering van andere Steden te onderwinden? Zou men hier, op verzoek van gantſch Holland, wel toelaaten, 't gene men anderen vergde? Wat gebieden hadden wy meer over hen, dan zy over ons? Wy handhaafden hier onzen Kerkenraad by dat verſtand, dat der Overheid geene kennis noch gezag toekwam over Kerkelyke zaaken, binnen haare eigene paalen; en die Kerkenraad porde ons, om daarin orde te ſtellen, in 't gebied van anderen. Wy wilden de Reſolutien, by meerderheid van ſtemmen in deeze vergadering genomen, ſtaande houden; en weigerden 't zelfde plaats te geeven, omtrent Reſolutien, door de Heeren Staaten, met veel grooter meerderheid van ſtemmen, genomen. Waarnaar geleek dit? was 't niet onbillyk, zynen buuren te vergen, 't gene men zelf niet doen wilde? en onzen Reſolutien meer gezags toe te ſchryven, dan die der Heeren Staaten? Hoe kon zulk eene regeering beſtaan? Wy namen der Regeeringe van Hoorn kwalyk, dat zy de zogenaamde Kruiskerk aldaar noemde afgeweeken van de Kerke, en beweerden, dat de anderen, door 't invoeren van nieuwigheid, zelven afgeweekenen waren; maar alle nieuw was

„ niet

„ niet kwaad, en alle oud niet goed. Dat 1615.
„ toonde de eerste Reformatie. Men keur-
„ de het overzien der Belydenis en Cate-
„ chismus af; daar de Augsburgsche Ge-
„ loofsbelydenis, in een en dertig jaaren
„ tyds, wel elf maalen overzien was. Wa-
„ ren de Contraremonstranten, die de ge-
„ maatigdheid, voorheen, omtrent de Leer
„ der Predestinatie, met zo veel zorgvul-
„ digheid gebruikt, wilden afschaffen; die
„ der Overheid deezer Landen, meer dan
„ in anderen, de kennis van Kerkelyke zaa-
„ ken onttrekken wilden, zo geheel vry van
„ nieuwigheid? De Leden deezer Verga-
„ deringe, welker Ouders onder de Spaan-
„ sche dwinglandy geleeden hadden, moes-
„ ten zig eens herinneren, hoe de punten,
„ thans in geschil, by hunne lieve ouders
„ verstaan werden; en zy zouden bevinden,
„ dat dezelven meest plagten te hellen over
„ de gemaatigde zyde. Was 't geene nieu-
„ wigheid, dat men den luiden, in de plaats
„ van hen tot de Schrift te wyzen, afvor-
„ derde eene breede toestemming van al
„ wat hier werdt geleerd, zonder daarby
„ te voegen, volgens de Schrift, gelyk van
„ ouds gebruikelyk was?"

Met deeze en diergelyke redenen, zogt de Oud-Burgemeester zyn gevoelen den Raad smaakelyk te maaken. Doch zyne stem goldt minder dan zy plagt, sedert dat men hem, die, van het jaar 1588 tot het jaar 1610, agt maalen Burgemeester geweest was, en van deeze agt maalen, vier

Oorzaak, waarom zyn raad thans minder ingang vindt dan voorheen.

1615. maalen, twee jaaren agtereen, geregeerd hadt, uit het Burgemeesterschap hadt weeten te houden. Men meent, dat hiertoe voornaamlyk gelegenheid gegeven hadt, dat hy het hoog houden der erven, die, door eenige Regenten, eene nieuwe uitlegging der Stad voorziende, waren opgekogt, met ernstige taale, in de Vroedschap, hadt afgekeurd (*o*).

Simon Goulart, Walsch Predikant alhier, wordt geschorst in zynen dienst, om Remonstrantschgezindheid.

Omtrent deezen tyd, werdt *Simon Goulart*, Predikant der Walsche of Fransche Gemeente deezer Stad, die, sedert lang, 't gevoelen van Melanchton, welk men hieldt overeen te komen met dat der Remonstranten, was toegedaan geweest, om het verdedigen der algemeene genade en het wederleggen van de verwerping der jonge kinderen, geschorst in zyne wedde en onderhoud. Joannes Uitenbogaard, Predikant in den Haage, en Jacobus Taurinus, Predikant te Utrecht, hadden vergeefs by Burgemeesteren van Amsterdam voor hem gesproken (*p*). De Wethouderschap liet de zaak door den Walschen Kerkenraad afdoen, zonder zig in dezelve te willen steeken.

De Contraremonstranten houden Verga-

De Contraremonstranten, bespeurende, hoe sterk een' steun zy hadden aan de Regeeringe van Amsterdam, bestonden, in den nazomer deezes jaars, aldaar eene Vergadering te beleggen van meer dan dertig Pre-

(*o*) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 249 *enz.* Vaderl. Hist. X. *Deel*, *bl.* 83 *enz.*
(*p*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 260, 264, 275.

Predikanten, uit verscheide Steden en Plaatsen van Holland en Westfriesland, buiten kennis van 's Lands Staaten, of van derzelver Gekommitteerde Raaden. Zelfs liet men zig verluiden, dat, hier ter Stede, eene diergelyke Vergadering van Predikanten uit verscheide Provincien stondt gehouden te worden, in de maand September. De Staaten namen het houden van zulke Vergaderingen zeer kwalyk, en beslooten, Burgemeesteren van Amsterdam te schryven om ze te doen scheiden. Ook weet ik niet, of de tweede wel gehouden zy. In de eerste, was overlegd, op wat wyze, men best eene Nationaale Sinode zou konnen verkrygen. Ook meenen sommigen, dat, in dezelve, middelen beraamd werden, om zig, meer en meer, af te zonderen van de Remonstranten (q); gelyk eerlang gebeurde. De toegeevendheid der Wethouderschap hier ter Stede maakte de Kerkelyken hoe langer hoe vrymoediger. Tot zo verre zelfs, dat, volgens de aantekeningen van Burgemeester Hooft, eenige Predikanten, ten deezen tyde, hier openlyk leerden „ dat het der Predikanten ampt was, de Heeren, die in 't verkiezen der Wethouderen te zeggen hadden, elk in 't byzonder, te onderregten, hoe zy zig daarin behoorden te gedragen; schoon zy, 't welk een groot voorregt was, hunne Kerkenraaden verkooren, naar hun eigen goedvinden: 't welk, „ voegt

1615. Vergaderingen te Amsterdam, tot bevordering der Nationaale Sinode.

(q) Brandt II. *Deel*, *bl.* 275, 276.

1615. „ voegt hy 'er by, sommigen deedt omzien „ naar de voorige tyden, toen de graauwe „ moniken de Magistraat stelden (r)."

De Staaten neemen een besluit, om scheuring te weeren. 1616.

De Staaten van Holland, ziende hoe de Kerkelyke zaaken, in verscheide Steden en Plaatsen, op scheuring en afzondering dreigden uit te loopen, of reeds uitgeloopen waren, besllooten, den agttienden Maart des jaars 1616, te verklaaren „ dat het regt en „ gezag des Lands, onder de Regeering „ der Heeren Staaten, zou worden bewaard; „ de Christelyke Gereformeerde Religie, „ naar Gods heilig woord, in zuiverheid „ gehandhaafd, en het verschillend gevoe„ len over de vyf punten in liefde verdraa„ gen, tot weering van factie, scheuring en „ oneenigheid; onder bedreiging, dat zy, „ die tegen deeze Resolutie aangingen, als „ verstoorders der gemeene rufte zouden „ worden gestraft (s)." Doch dit besluit hadt geenen genoegzaamen klem, by gebrek van eenpaarigheid.

Amsterdam bewilligt'er niet in.

De Stad Amsterdam, schoon zy, nog onlangs, verklaard hadt, „ de tegenwoordige Regeering te willen „ handhaaven, en met de Edelen en ande„ re Steden te verstaan, dat het hoogste „ opzigt, beleid en bestier, niet alleen over „ burgerlyke, maar over Kerkelyke Persoo„ nen en zaaken, den Heeren Staaten toe„ kwam;" hadt egter in deeze Resolutie niet bewilligd.

De Staa-

De Staaten dan, bevroedende

(r) Aanteek. van den Heere C. P. HOOFT by BRANDT II. Deel, bl. 321.

(s) Resol. Holl. 1 Maart — 26 Apr. 1616. bl. 4.

de, hoe veel hun gelegen ware aan de ſtem deezer magtige Stad, vonden geraaden, haar, door eene aanzienlyke bezending uit het midden hunner Vergaderinge, te onderregten van hun opregt oogmerk, tot behoudenis der waare Chriſtelyke Gereformeerde Religie; van de gewigtige redenen, die zy gehad hadden, om de jongſte Reſolutien tot vrede der Kerken te neemen, en van derzelver nuttigheid en noodzaakelykheid. Tot deeze bezending werden benoemd de Heeren *Adriaan van Mathenes*, *Heer van Mathenes*, uit het Lid der Edelen, *Hugo Muis van Holy*, Schout van Dordrecht, *Gerrit Janszoon van Eik*, Burgemeeſter van Delft, Meeſter *Hugo de Groot*, Raad en Penſionaris van Rotterdam en *Willem Pieterſoon Haſes*, Burgemeeſter van Hoorn. Doch voor hunne aankomſt werdt door de Stad verſpreid, dat zy gezonden waren, om de Religie te veranderen. 't Gerugt kwam hun ter ooren, en zy lieten niet na, elk te verzekeren van de valſchheid van dit uitſtrooiſel, en van der Staaten en hunne opregte meening, tot behoudenis der waare Gereformeerde Religie (*t*). Zy verſcheenen, den drie en twintigſten April, in de volle Vroedſchap, alwaar de Groot, uit aller naam, eene uitvoerige Rede deedt, die, van woord tot woord, aldus luidde;

1616. ten beſluiten de Stad te bezenden.

Redevoering van Hugo de Groot in de Vroedſchap.

(*t*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 343, 344.

1616. *Erntfeste, achtbare, wijse, seer voorsienighe Heeren,*

MYn Heeren de *Staten van Hollandt ende VVest-Vrieslandt*, hebben ons ghelast uwe E. van haren t'wegen seer vrundelick te groeten; met toewenschinge van alderhande voorspoet. Hare *Ed. Mo.* en twijffelen niet, of uwe E. hebben door het rapport van hare Gecommitteerden, die sedert eenige Iaren herwaerts ter Vergaderinge van hare *Ed. Mo.* hebben gecompareert, genoech verstaen de ghestaltenisse van de sake van der Kercken, de *Resolutien* die by haer *Ed. Mo.* zyn genomen, ende de Redenen die hare *Ed. Mo.* hebben gemoveert, om de selve *Resolutien* te nemen. Doch alsoo sy even-wel bemercken, dat van wegen de Stadt van *Amsterdam* ende weynigh andere, swaricheyt wert gemaeckt, om haer met de selve *Resolutien* te conformeren, ende hare *Ed. Mo.* nochtans alles overleydt hebbende, niet alleen eenige Maenden, maer Iaren langh, gheen ander uytkompst en sien uyt de dagelijcx-wassende misverstanden, als door de wegen, die by de voornoemde *Resolutien* werden aengewesen, niet konnende met goeden ooghen aensien, dat by ghebreck van remedien de saken van de *Kercken* souden komen in meerder confusie. hebben ons belast in u E. Vergaderinghe te verschijnen, om te doen het devoir datmen in gelijcke discrepantie van opinie ghewoonelick is te doen, te weten, de difficulterende Leeden te versoecken, om haer met de meeste ende beste advijsen vande Vergaderinge te willen conformeren. Mijn Heeren de *Staten* zijn verblijdt gheweest te verstaen uyt de Gecommitteerden van uwe E. dat uwe E. nevens de Heeren Edelen ende andere Steden volkomentlick zijn gheresolveert

te

te mainteneren de jegenwoordighe loffelicke regieringe, waer onder ons *God* Almachtigh soo merckelick heeft ghesegent; ende dat uwe E. soo wel als hunluyden mishagen de particuliere propoosten, schriften ende actien, waer door by eenige niet dan al te opentlick getracht werdt, om de selve regieringhe veracht ofte verdacht te maecken. T'is haer mede seer aengenaem gewecst te bemercken dat uwe E. met de Edelen ende andere Steden verstaen, dat mijn Heeren de *Staten* competeert de *Hooghste* opsichte, beleydt ende bestuyringe, niet alleen over Burgerlicke, maer oock over Kerckelicke persoonen ende saken, als zijnde 'tselve een notabel poinct van onse *Christelicke Reformatie*, jeghens de verkeerde opinie in het Pausdom obtinerende, die mede-brengt dat soo wel de Coninghen, Princen ende Potentaten, als alle particulieren, schuldigh zijn, absolutelick te volghen, soo in de poincten van het Geloof, als int stuck vande Kerckelicke regieringe, de Voorschriften vande Kerckelicke persoonen: waer jegens by de Euangelische Leeraers altijdt ter contrarie is gesustineert, ende uyt *Godts vvoordt* krachtelick bewesen, dat de particuliere in hare particuliere actien, ende de *Overheden* in de Publique, haer niet en mogen simpelick verlaten op een anders wijsheydt ofte conscientie, maer selve schuldigh zijn de saecke te ondersoecken ende sulcx te doen als sy uyt *Godts vvoordt* bevinden te behooren. Ghelijck sulcx duydelick medebrengt de *Requeste* van weghen de *Ghereformeerden* ten tijde vande persecutie over-gelevert aenden *Coningh van Spangien*, als oock aende *Staten vande Landen*, hoe-wel het meerendeel vande selve als doe noch gheen kennisse en hadde vande ware *Religie*. Ende is het selve altijdt on-wedersspreeckelick gehouden, ende door ghestadige practicque opentlick bethoont by alle Churfursten, Princen, Graven ende Regierders van Groote en-

1616.

1616. ende kleyne Republicquen, het Pausdom met de tyrannie, afgoderie ende ketterie van dien verworpen, ende de suyvere *Euangelische Religie* aengenomen hebbende: ende namentlick oock by mijn Heere den *Prince van Orangien* ho. m. ende d'Heeren *Staten van Hollandt ende Zeelandt*: hebbende sijne Hooghghemelte Ex^tie^. niet alleen eenige Ordonnantien geconcipieert, om daer mede te stabilieren de publique authoriteyt in Kerckelicke saecken; maer oock de selve gedefendeert jegens het contrarie gesustineerde van verscheyden Kerckelicke persoonen. Vwe Eersaemheden hebben buyten twijfel mede wel verstaen, hoe dat mijn Heeren de *Staten van Hollandt ende VVest Vrieslandt*, tot wegh-neminge van alle onbehoorlijcke suspicien ende misvertrouwen, menighmael oprechtelick ende sinceerlick hebben verklaert, dat sy willen blijven maintenerende de ware Christelicke *Ghereformeerde Religie*, sonder eenige inbreuck daer in te laten geschieden: Iae dat mijn Heeren de Edelen, ende de Steden verscheyden malen hebben gheprotesteert, datmen haer soude aendoen het grootste ongelijck vande werelt, soomen soude meenen, dat sy eenighsins souden willen verlaten ofte toestaen gekrenckt te werden, een soo kostelicken pandt, als is de ware *Religie*, waer van sy het vrye exercitie met soo veel goets ende bloets hebben verkregen, ende loffelick geconserveert. Nu soo wenschten mijn Heeren de *Staten* wel, dat haer *Ed. Mo.* moghten bemercken de eenigheyt van uwe E. met haer *Ed. Mo.* niet alleen in dese nu verhaelde poincten, maer oock in alle d'andere saecken, ende namentlick inden inhoudt vande *Resolutien* onlangs overgesonden aende *Steden*, *Hooft-Officieren* ende *Classen*, bestaende in twee hooft-stucken, namentlick in de Regieringe vande *Kercken*, ende in de Tolerantie op eenige Theologische verschillen.

Nopende de Regieringhe vande Kercken, is niet an-

anders gheresolveert, dan 'tgunt inden Iare 1591. 1616.
by eenige Politique, ende eenige Kerckelicke persoonen geconcipieert, by sijn *Ex*[tie] den *Hooghen* ende *Provincialen Rade*, ende selfs oock by mijn Heeren van *Amsterdam* was goedt gevonden. Dan de swaricheydt inden selven Iare 1591 werde gemoveert byden Steden *Delff*, *Goude*, *Rotterdam*, ende *Medenblick*, die niet anders en konden begrijpen, dan dat int stellen vande Kercken-dienaren, ende noch eenige andere poincten den *Overbeden* veel minder wierd' toegheståen by het voorseyde Concept, dan de selve *Overbeden* hier te Lande gehadt hadden onder het jock van 't Pausdom, 't welk haer dochte onbehoorlick te zijn. Dan daer nae, bemerckende de groote swaricheyden die dagelijcx resen uyt het ghebreck van een vaste Ordre, hebben leedtwesen gehadt van haer voorgaende precijsheyt; ende hebben als nu aengenomen 'tgunt by haer te vooren was ghedifficulteert. T'welck tot een Exempel sal mogen dienen aen anderen Steden, die misschien metter tijdt mede door experientie souden mogen leeren, dat het beter is in tijdts eenen lijdelicken voet aen te nemen, dan, het uyterste precijselick urgerende, de sake te laten komen in verloop. De voet van *Electie* by de Heeren *Staten* nu ettelicke malen in conformiteyt van het voornoemde Concept geresolveert, is buyten twijffel sodanigh, dat daer by voor de *Kercke*, ende den welstandt vande *Religie* genoechsaem is gesorght, alsoo niemandt en kan komen tot den Kercken-dienst, dan die by de *Kercken-dienaers* door *Examinatie* van Leer ende leven, daer toe bequaem werdt gekent. Ghelijck oock de Namen soo vande *Kercken-dienaers* als vande *Ouderlingen*, de Gemeente werden voor-gestelt voor de bevestiging, ten eynde een yeder de bedenckingen die hy op hare persoon soude mogen hebben, vryelick soude openbaren: Sulcx dat het niet en is inde macht van eenige

Over-

1616. *Overbeden* yemandt tot den Kercken-dienst te bevorderen, dan die nae wettelick ondersoeck geoordeelt is te zijn een Leeraer vande ware Christelicke *Gereformeerde Religie*. Dan nadien boven 't Interest vande *Kercke*, de Regieringe vande Steden, ende van het gansche Landt, ten hooghsten daer aen is gelegen wie den *Predickstoel* betredet om tot de Gemeente te spreken, soo brengt de Reden mede, dat de *Overheydt* hier-inne een sunderlinge sorge ende gesach is competerende, 'twelck nochtans by de voornoemde *Resolutien* sulcx is gemodereert, dat het voor-stellen vande persoonen half komt aen de Gedeputeerden vande *Kercken-raedt*, ende half aende Gedeputeerden van de Overheydt, welcke Gedeputeerden oock moeten zyn bequaem tot sulcke actie, dat is den welstandt vande *Kercke*, ende vande *Religie* toe-gedaen. Nopende het compareren vande Gedeputeerden der *Overbeden* in Kerckelicke vergaderingen, sulcx is in eenige Steden gebruyckt van het beginsel af vande *Reformatie*, ende namentlick tot *Enckhuysen*; alwaer sulcx tot noch toe gestadigh is geobserveert; ende dient, soo tot onderhoudinge van alle goede ordre in de selve Kerckelicke vergaderingen, als tot beter correspondentie vande *Overbeden*, ende *Kercken-dienaren*, aengesien den Kercken-dienaren middel wert gegeven, om door de Gedeputeerden vande Overheyt alle hare swaricheden aende Overheyt aen te doen dienen, ende daer jegens bequame remedien te bekomen. Daer-en-boven soo en werdt sulcx niet gestelt als noodtsaeckelijck, maer gelaten in discretie vande *Magistraten*. VVel is waer, dat het te wenschen waer, dat niet alleen op dese poincten, maer oock op alle 'tgunt vorder de *Kercke* is raeckende, eene *Kerckelicke Ordonnantie* over langhe ware gearresteert geweest, ende dat daer door misschien vele swaricheyden souden hebben konnen voor-komen werden: maer also daer

ver-

verscheyden poincten waren van groote insichte, ende uwe E. selve mede verstonden, dat het oirboir was eenige ordre te stellen op de geresene Differenten, eermen met vruchte daer in soude konnen besoigneren, ende middelertijdt de *Electien* niet en konden stil staen, soo moste daer op nootsaecklijck eenigh reglement werden gestelt: te meer nae dien voor desen tijdt, elcke Stadt te naeste by eene particuliere forme van *Electie* hadde gebruyckt, ende datmen sach dat uyt die diversiteyt vande practique vele onlusten en commotien ontstonden, ende de questien daer uyt rijsende dagelijcx wierden gebracht ter Vergaderinge van mijne Heeren de *Staten*, sulcx dat haer *Ed. Mo.* niet en conden ledigh staen, daer op te stellen eenige provisionele Ordre. 1616.

Wy sullen nu komen, mijn Heeren, *tot het tvvede Hooft-stuck* vande *Resolutien* van hare *Ed. Mo.* bestaende in het bevel, van door *onderlinge Tolerantie* de Kerckelicke eenigheydt te onderhouden, niet tegenstaende de Theologische geschillen, die op 'tstuck vande *Predestinatie ende den aenkleven van dien* in de *Kercken* van haer gebiedt zijn ontstaen. Dit bevel is klaerlijck gefundeert op een vaste regel, diemen met recht wel magh noemen een *Groot stuck vande Christelicke Reformatie:* want de *Gereformeerde Kercken*, door *Godts vvoordt* onderrecht zijnde, hebben altijdt opentlick gesustineert, dat de Leer-stucken waren van tweederhande nature: Eenige soodanige, dat een yeder, gekomen zijnde tot de Iaren van discretie, de selve schuldigh was te verstaen, ende met een oprecht Geloove aen te nemen op verlies van sijne Salighevt: welcke Leer-stucken genoemt werden het *Fundament*, ende byde voornoemde *Gereformeerde Kercken* geoordeelt werden te zijn, weynigh in getale, in de *Heylighe Schrifture* doorgaens seer claerlick voor-gestelt, met belofte van Saligheydt

voor

1616. voor den genen die de selve souden geloven, ofte met dreygement van Verdoemenisse voor den genen die de selve niet en souden geloven: Dat alle andere Leer-stucken niet en zijn het *Fundament*, maer het *Gebouvv*, ende soo de selve voorgestelt werden conform Godes woort, dat de selve genoemt werden *goudt* ende *silver*: soo de selve afgaen vande waerheydt, dat de selve genoemt werden *hoy* ende *stoppelen*: Dan dat de Leeraers die sodanigh *hoy* ende *stoppelen* bouwen, daerom de Saligheyt niet en verliesen: waer uyt volght, dat sy oock van de *Kercke* niet en mogen uyt-gesllooten werden, als die van *Christo* selve voor sijne Lidtmaten werden gekent: maer dat wy ter contrarie schuldigh zijn, de kranckheden van soodanige te verdragen, de selven niet te oordeelen, maer aen te nemen, verwachtende dat den dagh de waerheydt ontdecke. De contrarie practicque van 't *Pausdom*, alwaer men om alderhande Leer stucken, nae eenige Kerckelicke determinatie, de Luyden anathematiseert, verkettert, ende verdoemt, hebben de onse altijdt geseydt niet te komen uyt den *Geest Christi*, maer uyt den *Geest des Anti-christs*: Ende soo wanneer de Papisten den onsen verweten de verscheydenheydt van het gevoelen vande Gereformeerde Leeraers over eenige poincten, daer uyt infererende dat wy waren van diversche *Religie*, is by den onsen daer op seer wel geantwoordt, dat sodanige verschillen geen diversche Religie en maken, noch de *Kerckelicke eenicheydt* en verbreecken: Daer toe allegerende 't Exempel van alle de Leeraers vande oude Christelicke Kercke, onder de welcke geen twee en werden bevonden die niet in eenige Leer-stucken vanden anderen en hebben verschilt, maer des niet tegenstaende altijdt zijn gebleven in eene *Algemeene Kercke*, houdende met den anderen alle Christelicke gemeenschap. Dese verdraeghsaemheydt in poincten, die niet ganschelijck noot-

wen-

wendigh zijn ter Saligheydt, is by de voornaemste Leeraers vande Euangelische Kercken, niet alleen geleerdt, maer metter daedt gepractiseert geweest: Sulx siet-men, dat soo inden Iare 1529. als inden Iare 1537. tusschen *Lutherum* ende de *Svvitsersche Kercken-dienaers*, staende in geschil over 'tstuck van het *Avont-mael*, even-wel oprechte broederschap is belooft, ende een wijl tijdts onderhouden: hoe-wel daer nae wederom door hevicheydt gebroocken, tot groot nae-deel vande Euangelische Kercken, ende tot groote vreught, voor-deel ende versterckinge vande Papisten. De selve voet van Tolerantie is wederom hervat inden Iare 1570 in *Polen* ende *Lithouvv*, tusschen de Kercken vande *Ausburghsche*, *Boheemsche* ende *Svvitsersche Confessie*: alle welcke niet tegenstaende haer verschil in het stuck van het *Avont-mael*, malkanderen hebben belooft alle Christelicke liefde ende vrundtschap, verklarende d'een d'ander te houden voor rechtsinnige Kercken, ende bereydt te zijn hare onderlinge eenigheydt te bethoonen, soo door 'tgehoor vande *Predicatien*, als door de gemeenschap der Heylige *Sacramenten*: Dese Eenigheydt door Godes sunderlinge genade in de voornoemde Kercken tot noch toe onderhouden zijnde, heeft haer kracht ende sterckte gegeven, soo jegens de *Papisten*, als jegens de *Samosatenianen*. Gelijcke manier van Eenigheyt is oock inden Iare 1575 aengegaen, ende noch onlancx vernieuwt, tusschen die vande *Confessie van Ausburgh*, ende den genen diemen noemt *Hussiten*, mitsgaders de Broeders diemen noemt *Valdenses* in het Coninghrijck van *Bohemen*. Dat in *Duydtsch-landt* op gelijcke voet de Kerckelicke eenigheydt, tusschen de *Protestanten* niet en is getroffen, heeft aende zijde vande onsen niet ontbroken, die aende *Luthersche* altijdt de selve Eenigheydt hebben gepresenteert, blijvende yeder een byde vrijheydt van sijn gevoelen: waer

1616.

1616. mede de *Luthersche* zijn gestelt int ongelijck voor Godt ende den menschen. Dit blijckt by de acten van Conferentie gehouden tot *Mompelgard*, byde brieven die de Heere Churfurst *Palsgraef Frederick* h. l. m. aenden *Palsgraef van Nyenburgh* heeft geschreven, vele verscheyden boecken van onse Gereformeerde Leeraers, ende onder ander een, onlancx uyt-gegeven by *D. Paræum* Proffesseur tot *Heydelbergh*, expresselick ten dien eynde ingestelt, om de Luthersche te recommanderen de voorseyde Tolerantie. Onse *Nederlandtsche Kercken* hebben oock specialick over langen tijdt gethoont hare genegentheydt tot dese Moderatie. Want also inden Iare 1577 de *Saxensche* Theologanten seecker boeck genaemt *Concordie-boek* hadden uyt-gegeven, inhoudende een condemnatie vande Kercken in 'tstuck van het Avont-mael van haer verschillende, soo zijn noch inden selven Iare, in Septembri, te *Francfoort* vergadert geweest de Gedeputeerde vande *Fransche*, *Poolsche*, *Hungersche*, *Boheemsche*, *Swvitsersche* ende andere Kercken, in presentie van een Ambassadeur vande *Coninginne van Engelandt* h. m. ende eenighe Gedeputeerde vande Heer *Palsgraef Ian Casimir*: In welcke by-een-komste mede zijn verschenen de Gedeputeerden vande Nederlandtsche Kercken, ende hebben eensamentlijck ingestelt een Remonstrantie aen eenige Churfursten ende Fursten van de Ausburghsche Confessie, om te thoonen de onbescheydenheyt, ende het perijckel dat gelegen was inde voornoemde condemnatie ende af-snijdinge van Eenigheydt. Ende is daer-en boven inden Iare 1579 een seer schoon Boeck uyt-gegeven op den naem vande Kercken-dienaers vande Nederlandtsche Gereformeerde Kercken, dienende alleenlijck om de scheuringe, die by de Lutherschen was aengevangen, te ontgaen. Dien-volgende soo heeft oock de *Suydt-Hollantsche Sy-*

modus, noch inden Iare 1604. den Lutherschen Predicant tot *VVoerden*, door hare Gedeputeerden doen besoecken, ende hem noden tot de vereeniging, door het exempel hier vooren geallegeert vande Kercken van *Polen*. Gelijck nu over het verschil van het Avont-mael ende 'tgunt meer tusschen ons ende de Luthersche oneens is, byden onsen altijdt de Tolerantie is gepresenteert geweest, soo ist oock kennelijck dat in *Engelandt*, in *Swvitserlandt*, ende in meer andere plaetschen, over de *Nederdalinge Christi ter Helle*, over de *Excommunicatie* ende meer andere poincten, disputen zijn geresen, ende tot noch toe niet en zijn gedecideert, sonder dat daeromme de Kerckelicke Eenigheydt is verbroocken. *D. Franciscus Iunius*, in sijn leven *Professor* inde Vniversiteyt tot *Leyden*, bewogen zijnde door de occasie van eenige Kerckelicke geschillen tot *Utrecht* geresen, heeft een Vermaninge tot Vrede uyt-gegeven, alwaer dit stuck vande Tolerantie over het verscheyden gevoelen seer sterckelick beweert, ende als hooghnoodigh voor-den welstant vande Kercken werdt gerecommandeert. De voornoemde Suydt-Hollandtsche Synode vanden Iare 1604. byde Fransche Kercken zijnde gewaerschouwt, dat *D. Piscator* Professeur tot Herborn in 't Graefschap van *Nassau* eenige doolinge leerde vande *Bekeeringe*, van het *Geloove*, ende vande *wverckelijcke Rechtveerdigheydt* Christi, heeft goedt gevonden de Fransche Kercken te vermanen, dat sy de saecke door sulcke hevicheydt niet drijven en wilden, dat daer uyt eenige scheuringe ofte twist mochte ontstaen: zedert welcken tijdt *D. Tilenus* Professeur tot *Sedan*, in het stuck vande *Rechtvaerdigh-maeckinge* ('twelck altijdt inde Gereformeerde Kercken is gehouden geweest te zijn vande Hooghste importantie) nae-volgende de opinie *D. Piscatoris*, is daer door geraeckt in harde contentie met *D. Molinæo*, een wel-

1616. bekende ende uyt-nemende Kercken-dienaer in *Vranckrijck*. Welcke contentie uyt de wege geleydt is, door tusschen-spreecken vande Heer van *Plessis* ende andere geleerde persoonen, in dier-vougen dat den een den anderen heeft gekent voor een rechtsinnich Leeraer, blyvende onder-tusschen elck by sijn opinie. De selve voet van Tolerantie wert oock gepractiseert soo hier te Lande als in andere Landen byden genen die de *Predestinatie* stellen sonder conditie, alsoo eenige van hemluyden de selve stellen boven, ende andere onder den Val, sulcx dat inde Haeghsche Conferentie, by de Broeders die daer genoemt zyn *Contra-Remonstranten*, wel uytdruckelijck is geseydt, dat daer over noyt eenige on-eenicheydt ofte strijdt geweest is in onse Kercken.

Om nu dese Generale Regel van *Tolerantie* te appliceren tot de questien vande *Predestinatie ende den aenkleven vandien*, sulcx die inde voorsz. *Conferentie* zijn gedisputeert, ende waer door (Godt betert) soo droevige alteratie is geresen in onse Kercken; wie is soo vermeten die soude dorven seggen dat de kennisse vande selve ter eener ofte ter andere zijde t'eenemael noodwendigh is ter Saligheydt? want de poincten die alsoo noodwendigh zijn, moeten by Vrouwen soo wel als by Mannen; by Ionge soo wel als by Ouden; by Arbeydtsluyden soo wel als by Doctoren verstaen ende aengenomen werden, op verlies van hare Saligheydt. Hoe veel eenvoudige Godsalige menschen zijn daer nu in de Gemeente *Christi*, jae misschien onder de Kercken-dienaren selve, die den stant van 't verschil niet en verstaen, ende veel minder weten wat zijde sy behooren te kiesen: sullen wy die dan de Saligheydt dorven ontseggen? T'zy verre van een Christen mensche dat hem sulcx inde sin soude komen. Beyde de opinien komen daer in over-een, dat alle de besluyten ende werckingen

gen Godes, aengaende de Saligheyt der menschen, zijn gegrondt in *Iesu Christo*, ende houden over-sulcx het eenige *Fondament* het welck is *Iesus Christus*; de meeste disputen komen aen op de ordre die daer is tusschen Godes voorwetenheydt ende Godes besluyten, die nochtans in Gode alle beyde zijn van alle eeuwicheydt. Hier op zijn door de al te groote subtijlheydt van disputen, geresen soo intricate questien, dat de aldergeleerdtste qualijck raedt weten om haer selven daer door te redden. Dat nu dan over dese poincten de *Tolerantie* haer behoort uyt te strecken niet alleen tot de gemeene Lidtmaten, maer oock tot de Leeraers, brengt de Reden selve mede, overmits de Leeraers niet exempt en zijn van onwetenheydt ende dwalingen, ende over-sulcx mede zijn onder het getal vande genen welcker swackheyden de andere moeten helpen dragen. De gestadige practicque der Gereformeerde Kercken thoont sulcx oock klaerlijck. T'huis-boeck *Bulingeri* is hier te Lande genouch bekent: *Loci communes Melanchtonis* zijn niet alleen uytgegaen in 't Latijn, maer oock in 't Fransch, met een treffelijcke recommandatie *D. Calvini*. Die dese boecken sal willen confereren met de Institutien *D. Calvini*, ende met het gunt by *D. Bezam* op 'tstuck vande *Predestinatie* ende den gevolge vandien is geschreven, sal het geschil van haer gevoelen over de huydendaeghsche questien wel klaerlick bemercken. Nochtans zijn alle dese Persoonen geweest geleerde ende Godsalige Mannen, uyt-nemende instrumenten Godes, jae colomnen vande Kercke. Elck een van hemluyden heeft buyten twijfel gewandelt met een goede conscientie, niet alleen geloovende, maer oock de Gemeente Godes met alle vrymoedicheydt voor-stellende 'tgunt een yeder meende best gefundeert te zijn in Godes woordt, ende te dienen tot de meeste stichtinge vande Kercke; maer sy en hebben om deses verschils 1616.

1616. wille malkander niet verdoemt, ofte afgesneden: maer ter contrarie malkander bejegent als Lieve ende waerde Broeders, ende mede-arbeyders inden Oegst des Heeren, latende alsoo aen hare nae-komelingen een treffelick Exempel van bescheydenheydt, ende moderatie. Alle 'tgunt hier vooren is geseydt vande *Tolerantie* ende Kerckelicke Eenicheyt byden onsen gepresenteert aende Lutherschen, is tot dese questien mede applicabel, alsoo de Luthersche boven het verschil van het *Avont-mael*, oock leeren de *Al-gemeene Genade*; de *Predestinatie uyt den voorgesienen Geloove*; ende dat *eenige vvare Geloovigen. door Sonden jegens de conscientie uyt den Gelove ende Genade t'eenemael vervallen*: Sulcx dat de Synoden ende Leeraers hier vooren verhaelt, den selve Lutherschen Eenigheydt presenterende, daer mede verklaert hebben dese poincten aen geen van beyde zijden te zijn noodwendigh, maer de Tolerantie onderworpen; 'twelck oock uyt-druckelijck wert aen-gewesen by *Perkinsum* een notabel Leeraer in Engelandt; ende inde questie vande Predestinatie met den aenkleven van dien, eens zijnde met de Broeders van 'thooger gevoelen diemen hier noemt *Contra-Remonstranten*: also hy seydt dat de Luthersche Kercken, drijvende de *Al-gemeene Genade*, zijn ware Kercken Gods, die den grondt der Salicheydt onvervalscht behouden: gelijck oock de selve *Perkinsus* de dwalinge vande *Vrye vville* stelt onder de poincten, waer door geen stuck van het *Fondament* en werdt omgestooten. VVaer mede seer wel accordeert 'tgunt over eenige Iaren geschreven is by *D. Paræum* Professeur tot *Heydelbergh*, mede staende int gevoelen der *Contra-Remonstranten*, alwaer hy de articulen vande Goddelicke *Predestinatie*, hare oorsaecke ende *vverckingen*, ende vande *nature des vryen vvils* stelt, niet onder de noodsaeckelicke articulen, maer onder de *Theologische Be-*

suy-

sluytingen, waer in men wel kan verschillen son- 1616.
der de Vrede ende Liefde te breecken: daer by vougende, indien de Euangelische Theologanten sulcx wel wilden bedencken, datmen minder gekijfs inde Kercken soude vernemen, ende dat het middel nae byde handt soude zijn, om de wonden te genesen ende de Vrede te treffen. De Kercken van *Anhalt*, als oock eenige Leeraers in *Denemarcken*, hebbende verlaten de *Luthersche* opinie van het *Avont-mael*, zijnde nochtans in 'tstuck vande *Predestinatie* ende den aenkleven vandien gebleven by het lager gevoelen, 'twelck hier te Lande byde Broeders diemen *Remonstranten* noemt werdt verdedight: ende nochtans is kennelick dat andere Gereformeerde Kercken, met de Kercken ende Leeraers alsoo gevoelende, hebben onderhouden ende noch onderhouden alle goede Eenigheydt ende broederlicke correspondentie. In *Engelandt* zijn jegenwoordigh, niet in geringe maer in hooge Kerckelicke ampten, persoonen van het eene ende van het ander gevoelen, sonder dat daeromme de Vrede der Kercken eenighsins werdt verstoort. Om noch naerder te komen, Sijne Ma^t^. van *Groot Bretaingen*, rijpelick deur-gelesen ende over-gewogen hebbende de Articulen, sulcx die zijn vervatet inde *Remonstrantie*, met de Articulen vande andere zijde, heeft verklaert ende aende Heeren *Staten* geschreven bevonden te hebben, dat beyde de opinien met de waerheydt des Christelicken Geloofs, ende met der Zielen Saligheydt wel konnen bestaen. Indien wy van *Engelandt* ons wenden nae *Vranckrijck*, wy en konnen daer niemandt onder de Gereformeerde Leeraers vinden van meerder aensien ende reputatie als is *D. Molinæus*, die in seecker *Advijs*, gegeven tot de ver-eeniginge der Kercken, seydt, datmen behoort te trachten om van alle de Euangelische Confessien *Eene Confessie* te maecken ('twelck oock is geweest

 het

1616. het advijs vande Gedeputeerde vande Kercken inde Vergaderinge tot *Franckfort* hier vooren aen-geroert) ende datmen daer-inne behoort stilswijgens voor by te gaen vele saecken, sonder kennisse vande welcke een mensche kan Saligh werden: gelijck als is (seyt hy) de questie van *Piscator*, ende vele subtile opinien geproponeert by *Arminius* aengaende den *Vryen vville*; de *Volbardinge der Heyligen*, ende de *Predestinatie*; daer by vougende, dat alle d'Erreuren in de Religie zijn gekomen, *De vouloir trop sçavoir, ou de vouloir trop avoir*, dat is uyt de groote curieusheydt, ofte uyt giericheydt ende ambitie: dat het laetste de *Roomsche Kercken* heeft bedorven, maer dat getracht werdt de onsen te bederven door het eerste: maer indien wy ons selven konden gebieden veel dingen niet te weten, ende ons te vrede te houden met de saecken die noodigh zijn ter Saligheydt, ende in materien die niet nootsaeckelijck en zijn, te dragen de dwalende ende anders gevoelende, dat wy alsdan het meerder-deel vande wegh tot de Vrede souden hebben gewonnen. Indien ons *Duydtslant*, *Engelandt*, ende *Vranckrijck* niet en contenteert, ende dat wy willen sien op het gevoelen ende practique van onse Landen, men sal bevinden dat hier in *Hollandt* Kercken-dienaers zijn over de veertigh Iaren aengenomen in Dienste, die ten tijde van haer aenneminge opentlick hebben getuyght haer te houden aen het lage gevoelen, 'twelck nu genoemt wert het gevoelen der *Remonstranten*, sonder dat yemant gepretendeert heeft haer daerom uyt den Dienst te weeren, ofte haer gevercht heeft anders te leeren dan sy gevoelden. *D. Gomarus*, *D. Trelcatius*, *D. Cucblinus*, ten tijde als *D. Arminius* met hemluyden diende in de Vniversiteyt tot *Leyden*, hebben solemnelick verclaert datter tusschen hemluyden haers wetens geen verschil en was, nopende de *Fondamenten* vande Leere.

Dat

Dat meer is, noch inden Iare 1611. nae dat door het houden vande *Conferentie* den standt van het geschil volkomentlick was ontdeckt, also de Heeren Staten den Predicanten respectivelick vermaent ende belast hadden, malkander in Broederlicke ende Christelicke liefde te bejegenen, ende alles te helpen dirigeren tot Ruste ende Vrede, hebben de selve Predicanten soo van d'eene als van d'andere opinie aengenomen haer daer nae te reguleren. De *Synode vande Franscbe Kercken* deser *Vereenighde Provincien*, heeft inden Iare 1612. mondeling, ende inden Iare 1613. schriftelick verklaert ende belooft de Broederlicke Eenigheydt te onderhouden met de Kercken ende Kercken dienaren van hare Synode, niet tegenstaende de huyden-daegsche geschillen. Hoe-wel nu daer nae het vyer van On-eenigheyt meer is opgeblasen dan wel ware te wenschen, soo en heeft nochtans daer door de natuyre vande saecke niet konnen verandert werden, nochte rechtvaerdige materie gemaeckt van scheuringe 'tgunt voor desen altijd was verstaen te zijn een materie van *Tolerantie*. T'welck seer wijsselick ende Godvruchtelick considererende vele *Kercken-dienaers* van het hooger gevoelen, jae vele *Kercken* ende *Classes*, bestaende uyt Kercken-dienaers van beyde de gevoelens, hebben de Tolerantie ende Christelicke Eenicheydt tot noch toe onderhouden, niet alleen in *Hollandt* ende *VVest-Vrieslandt*, maer oock inde *Nae-buyrige Provincien*, alwaer de selve questien zijn ontstaen: Zijnde onder de selve Kercken-dienaers vele van die Geleertheydt, dat het een temeriteyt ware de selve in dit stuck te beschuldigen van Ignorantie, ende van die Vromicheyt, dat het een onbeschaemtheydt ware te sustineren dat sy sulcx souden doen jeghens hare Conscientie.

1616.

Hier by dient oock wel over-gewogen, dat dese questieuse poincten niet alleen niet en zijn

1616. noodwendigh geweten te werden ter Saligheydt, maer dat oock de selve zijn soo swaer, ende van soo diepen insichte, datmen niet en sal bevinden, dat of inde Oude Christelicke Kercke, ofte inde Gereformeerde oyt daer van is gedaen eenige Synodale decisie. VVant wat belangt de *Oude Kercke*, 't is kennelick dat de Leeraers vande eerste vier hondert Iaren nae de Apostolische tijden, deurgaens thoonen van die hooge poincten geene kennisse gehadt te hebben, sulcx dat oock de Gemeente uyt hare Predicatien ende boecken geene kennisse vande selve poincten heeft konnen ontfangen. Dat meer is, *D. Calvinus*, *Beza* ende andere vande selve opinie, bekennen rondelick dat die Leeraers van die tijden anders als syluyden van dese saecken gevoelt ende gesproocken hebben: nochtans ist seecker dat de Christelicke Een-voudigheydt noyt meer als in die tijden heeft gebloeyt: Dat noyt meer *Martelaren* hare Zielen *Christo* hebben op-geoffert: tot een seecker teycken dat soo wel de Godsalicheydt als de Salicheydt sonder soo hooge wetenschap wel konnen bestaen. Daer nae also eenige Ketters de Natuerlicke krachten der Menschen jegens de Genade begonsten te verheffen, soo heeft *Augustinus*, een Hoogh-vermaert Leeraer der Kercken, de saecke wat hooger gevat, ende sulcx voor-gestaen de noodwendicheyt vande Genade om tot de Salicheydt te geraecken, dat hy daer by heeft gevoecht eene Absolute Predestinatie, niet sonder oppositie van velen. Hoe wel nu t'sijnen tijden jegens de voornoemde Ketters vier ofte vijf *Concilien* zijn gehouden: dat oock *Augustinus* principale Directeur is geweest van een vande selve *Concilien* gehouden binnen *Carthago*, soo blijckt evenwel uyt de Acten vande selve *Concilien*, dat daer by vande absolute Predestinatie ende 'tgunt daer van dependeert geene decisie is gegeven ter eenre nochte ter andere zijde: maer bestaet het sommier

mier vande besluyten vande voornoemde Concilien daer inne, dat geleerdt werdt, Dat alle Menschen verdorven zijn, ende dat niemandt yet kan doen, dat Geestelick goedt is, sonder eenige inwendige ende onverdiende Genade Godes. Alsoo nu daer nae eenighe andere de Genade soo verre erkenden, dat sy toe-stonden, dat den voort-gangh in het goede quam vande Genade, meenende ondertusschen dat eenige Menschen door een beginsel van een Goeden wille de Genade voor quamen, soo is jegens de selve gehouden geweest een Concilie te *Orangie*, waer-inne sommierlijck geleerdt werdt, dat oock het beginsel van het goede kompt uyt de Genade, sonder dat in het selve Concilie als noch eenige mentie werdt gemaeckt van een Absolute Predestinatie ter Salgheydt: ende daer-op zijn de saecken voor die tijdt blijven berusten. Met de Exempelen van het Pausdom en willen wy ons niet behelpen; even-wel is aen-merckens waerdich dat die poincten waer over die *Scholastique* Schrijvers (soo-men die noemt) soo on-eens zijn, waer over de *Dominicanen* twisten met de *Iesuijten*, jae de *Iesuijten* oock onder malkanderen, geensints en konnen gehouden werden voor oorsaecken van onse afwijckinge van het Pausdom: ende hoe-wel inde Roomsche Kercke over vele hondert Iaren de maniere is geweest van seer lichtveerdelick te procederen tot decisie ende tot condemnatie, dat nochtans de *Pausen* de questien vande absolute ofte geconditionneerde Predestinatie, als oock de maniere vande werckinge vande Genade in den wille des Menschen, niet en hebben gedecideert aen d'eene ofte aen d'andere zijde: maer hebben aen beyde de parthyen hare opinien vry gelaten, met verbodt van malkanderen te condemneren ofte bitterlick over te halen. Godt gave dat de Kinderen des Lichts in dese saecke soo wijs waren als de Kinderen der Duysternisse; ende 'tgunt de 1616.

Pa-

1616. Papiſten doen om haer wereldtſch-rijk ſtaende te houden, dat de Euangeliſche ſulcx deden om het Rijck Chriſti in Liefde ende Vrede te bouwen. Die nu den tijdt ſal willen inſien van het beginſel af vande Reformatie tot nu toe, ſal bevinden dat hoe-wel deſe queſtien genoechſaem alle Kercken door-wandelt hebben, even-wel noyt daer van in eenige wettelicke Synode deciſie is gegeven: ende hoe verſcheydelick de *Confeſſien* ſpreeken van deſe materie, kan een yder lichtelick bemercken die de moeyte wil nemen om de ſelve met aendacht te door-leſen. Eenige meenen dat in *Engelandt* tot *Lambeth* inden Iare 1595. deſe queſtien Synodalick ſouden zijn gedecideert: maar 't is een merckelick abuys: alſoo de by-een-kompſte tot *Lambeth* geen Synode en is geweeſt, nochte oyt voor ſulcx en is gehouden: oock de Articulen die aldaer zijn geſtelt, alleenlick betuygen de opinie ende 'tadvijs vande Theologanten die aldaer waren vergadert, en daer-en boven in dier-vougen zijn in geſtelt, dat ſoo wel die van het lage, als van 'thooge gevoelen de ſelve ſouden konnen aen-nemen ſonder haer opinie te veranderen: maer 'tgunt meeſt ſtaet te noteren, is, dat by authoriteyt vande Coninginne h. m. deſe Articulen van *Lambeth* zijn verboden te publiceren, ende dat Sijne Majeſteyt jegenwoordigh regnerende, zijnde verſocht by eenige Predicanten, dat ſy deſe Artieulen ſouden laten insereren inde Confeſſie van Engelandt, ſulcx heeft geweygert, meenende ondienſtich te zijn, datmen 'tſelve Boeck vande Confeſſie ſoude ſtofferen met Theologicale concluſien.

Mijn Heeren de Staten, door deſe ende meer andere redenen wel verſeeckert zijnde dat niemandt geoorloft en is ter ſake vande poincten inde Conferentie verhandelt eenige ſcheuringe inde Kercken aen te rechten, hebben verſtaen haer ampt te zijn, by Publique Authoriteyt,

Chriſ-

Christelicke Resolutien, ende bequame uytvoeringe vande selve Resolutien, soodanige scheuringen te beletten. Hier jegens is by eenige gesustineert, dat dese saecke zijnde Kerckelick, eerst behoorde gexamineert te werden by een wettelicke *Synodale Vergadering:* waer jegens verscheyden-malen is verthoont dat soodanige Synodale Vergaderinge in dese materie niet noodigh, ende, nae gelegenheydt van tijden, oock niet dienstigh en was. Dat de Synodale Vergaderinge niet absolutelick noodigh en is, blijkt uyt 'tgunt hier vooren is geseydt, vande *Authoriteyt van een Hooge Overheydt* over Kerckelicke persoonen ende saecken, in welck poinct mijn Heeren van *Amsterdam* haer altijdt hebben verklaert conform de andere Landen vande Vergaderinge: want indien de Hooge Overheydt van Godt Almachtigh heeft ontfangen volkomen macht ende authoriteyt, om alles te gebieden ende uyt te voeren, dat Godt gebiedt, in sijn Heylich woordt (gelijck alle Gereformeerde Leeraers jegens de Papisten tot noch toe hebben gesustineert) soo en behoeft de Hooghe Overheydt daer toe geen Authoriteyt vande Kercke te ontleenen, jae is schuldigh de selve Authoriteyt te gebruycken, niet alleen sonder, maer oock jegens de wille van vele Kerckendienaers. Alsoo nu dan de scheuringen om questien niet noodwendich ter Saligheydt in Godes woordt klaerlick zijn verboden, ende de questien inde Conferentie verhandelt nae lange ende rijpe examinatie, nae dat by de notabelste Kercken-dienaers ter weder zijde de materie op 'tbreetste was verhandelt, openbaerlick zijn bevonden te zijn niet noodwendigh ter Saligheydt, soo en heeft de Hooge Overheydt niet anders konnen doen als Godes wet int werck te stellen, ende alle contraventie te beletten. Alle de Gereformeerde Leeraers sustineren oock jeghens de Papisten dat het Recht vande Synoden te con- 1616.

1616. convoceren de Hooge Overheden toekompt, waer in buyten twijfel begrepen is de vrijheydt van te oordeelen of de Synode dienstich sal zijn ofte niet, welcke vrijheydt de Hooge Overheydt werdt benomen, alsmen soude willen sustineren de Synoden absolutelick noodigh te zijn, selfs oock nae soodanige examinatie als hier vooren is verhaelt. De gestadige practique strijdt oock jegens soodanige gepretendeerde noodwendicheydt. VVant de *Coningen van Juda* vele verbeteringen in Kerckelicke saecken hebben gedaen nae Gods woordt sonder eenige Synode. Vele Gereformeerde Leeraers allegerende 'texempel vande Keyser *Theodosii*, die nae de aenroepinge van Godes hulpe over Kerckelicke differenten een uyt-spraeck hadden gedaen, seggen dat daer uyt meer goets is gevolght als uyt eenige Synode. De *Reformatie* selve is die te wege gebracht by Synoden in de Rijcken ende Landen van Europa? In 'tminste niet: het remedie en was vande Kerckelicke Persoonen niet te verwachten die de oorsaecke waren vande sieckte: Maer de Coningen ende Overheden door Godts woordt verlicht zijnde, hebben door Publique Authoriteyt de *Reformatie* te wege gebracht. Ende op datmen niet en meene dat dit alleenlick plaetse heeft in een soo groote verdorventheydt als daer was in het Pausdom, de Churfursten, Fursten ende Steden van 'tRijck die de dwalingen over 'tstuck vant Avont-mael hebben geweert uyt hare Kercken, die andersints alreede waren gereformeert, hebben sulcx niet gedaen door Synoden, maer door Publique Authoriteyt. Godt heeft haren yver gesegent, ende sy werden byde onsen daer over ten hooghsten gepresen. Kan dan de Publique Authoriteyt sonder Synode te wege brengen verbeteringen vande Leere, hoe veel te meer kan de selve in dese saecke plaetse hebben, daer in 'tminste byde Hooge Overheydt niet getracht en werdt

om

om de Leere te veranderen, maer om scheurin- 1616.
gen te vermijden. Die met aendacht wil letten op de Kerckelicke geschiedenissen, sal wel bevinden dat het bequaemste middel tot Remedie van scheuringen altijdt is gehouden geweest te zijn de Publique Authoriteyt. Also in *Africa* de *Donatisten* haer hadden afgesondert vande Algemeene Christelicke Kercke, ende de saecke langh sonder vrucht byde Kerckelicke persoonen was verhandelt, heeft eyntelijck den Keyser *Constantinus* de sake moeten evoceren tot sijne kennisse, ende daer inne sententieren. Dan de saecke daer mede niet t'eenemael zijnde gerecht, is een ruymen tijdt daer nae vande rechtsinnige Leeraers versocht geweest een *Conferentie* voor *Marcellino* als Commissaris byden Keyser *Honorio* daer toe geordonneert, alwaer parthyen gecompareert, ende alles gededuceert hebbende dat ter saecke dienende was, is byden voornoemden *Marcellinum* uyt-spraecke gedaen, door de welcke ende d'executie daer op gevolght, het meeren-deel vande afgeweeckene wederom zijn gekomen tot de Eenigheydt. VVillen wy komen tot d'exempelen van onsen tijdt, Sijne Majesteyt van *Groot Brittannien* bemerckende eenige dispositie tot scheuringe inde Kercken van sijn gebiedt, so over eenige subtile questien vande Leere (waer onder mede waren eenige questien vande Predestinatie ende den aenkleven vandien) als over de Regieringe vande Kercken, heeft parthyen in sijn presentie doen compareren tot *Hamptoncourt*, de selve gehoort, ende op yeder poinct sulcx geappoincteert als sy in goede conscientie bevondt te behooren, 'twelck is t'eenemael een gelijcke saecke, ende gelijcke manier van procederen als in desen by de Heeren *Staten* is gehouden. Ende om noch naerder te komen, *D. Beza* (waerdiger memorie) verhaelt in een van sijne boecken, dat tot *Bern* eenige beginselen van scheuringe zijnde ge-

1616. gerefen over 'tftuck vande Predeftinatie den Raedt van *Bern* een Edict hebben laten uytgaen, daer by een yeder verbiedende, dat fy niet onbedachtelick vande fware materie vande Predeftinatie en fouden fpreecken: Belaftende voorts de Kercken-dienaren, dat fy vande felve faecke matelick, religieufelick, ende fonder ergerniffe uyt Godes woordt fouden leeren, foo wanneer de occafie fulcx foude mede-brengen, met bevel dat niemant uyt het gebiedt van *Bern* (foo als eenige onbedachtelick deden) nae *Geneve* ofte andere plaetfe ten Avont-mael fouden loopen, maer dat een yeder het felve foude ontfangen uyt handen vanden Dienaer van fijne Kercke: Seggende *D. Beza* dat daermede defe moeyte een eynde heeft genomen.

Dat yemandt nu foude willen feggen, dat het Oordeel vande Synode wel niet noodigh en is om die oorfake dat die Hooge Overheydt geen Macht ofte Authoriteyt foude hebben buyten de Synode, maer om door 't Advijs vande Synode te beter te zijn geinftrueert, die felve foude eerft wederleydt werden door vele voor-verhaelde exempelen, alwaer byde Hooge Overheden geen Advijs van Synoden en is genomen, ende door de reden felfs, overmits eenige faecken foo klaerlick zijn geftelt in Godes woordt, ende een Hooge Overheydt daer van foo feeckerlick kan zijn overtuycht, dat fy niet en behoeft te rade te gaen met Vleyfch ofte Bloet, alfoo niemandt raedt en vraecht ofte gehouden is te vragen inde faecken waer van hy feeckere kenniffe heeft: gelijck een Hooge Overheydt wel kan ende behoort te hebben van defe twee faecken, als dat de verdraeghfaemheyt over Poincten niet geheel noodigh ter Saligheydt ons van Godt is bevolen, ende dat de Poincten die nu zijn in queftie onder de geheel noodige Poincten niet en konnen gereeckent werden. Staet oock te letten (gelijck *Augustinus* dickmael

mael vermaent) datmen uyt de over-een ſtemminge van vele treffelicke Leeraers wel ſoo goeden raedt ende vaſte kenniſſe kan ontfangen als uyt een Synode. VVie en ſoude ſulcken Synode niet ſeer achten daer hy *D. Calvinum*, *D. Bezam*, *D. Hyperium*, *D. Urſinum*, *D. VVhitakerum*, *D. Perkinſum*, *D. Iuellum*, *D. Danæum*, *D. Iunium*, *D. Paræum*, *D. Caſaubonum*, *D. Piſcatorem*, *D. Molinæum* ſoude hooren ſpreecken? Vraeght deſe allen of-men niet ſchuldich en is malkander te tolereren over deſe queſtieuſe Poincten ende andere van gelijcke nature? Sy ſullen in haer geſchriften antwoorden Iae. Is dit noch niet genoegh, ende wil yemandt noch inſiſteren op een Synode, de ſelve gelieve te gedencken datmen ſoo wel Inſtructie ende Advijs kan ontfangen van Oude als van Nieuwe Synoden, ſo wel van VVtheemſchen als van Inlandtſchen. De Oude Synoden gehouden ten tijden *Auguſtini*, mitſgaders de Synode van *Orangie* leeren ons, datmen de Eer van Godes Genade wel kan voorſtaen, ſonder yet te decideren over 'tſtuck van de Abſolute Decreten ende 'tgunt daer van dependeert. De Synode tot *Sendomir*, ende de Synode tot *Francfort* beyde hier vooren verhaelt recommanderen ons de *Tolerantie*. VVil-men noch enkel hebben een Synode van ons Landt, ende van onſen tijdt; wy hebben hier vooren geallegeert de Synode te *VVoerden*, ende de Synode vande *Franſche Kercken*. Soo veel *Claſſes* die de *Tolerantie* over de queſtieuſe Poincten practiſeren zijn ſoo veel kleyne Synoden als men de ſake, niet den naem inſiet. De twaelf Conferenten aen weder zijde, zijnde de voornaemſte Kerckendienaers van beyde de opinien, die int lange zijn gehoort, alles hebben bygebracht dat ſy meenden te dienen tot voorſtant van hare opinie, ende niet te minder eyntelick malkander Broederlijcke liefde belooft hebben, behooren in gheen 1616.

1616. minder aensien te zijn als een Synode. Dien dit al niet genoech en is, om Advijs ende Instructie te ontfangen, voor die en kan niet gevonden werden dat hem sal genoegen.

Indien dan niet noodigh en was eenige nieuwe Synode over dit stuck te beroepen, so moet geexamineert werden of men oock eenige dienst uyt soodanige Synode konde verwachten: want in saecken die niet Absolutelick noodigh en zijn, moet de voorsichticheydt plaetse hebben, om te oordeelen wat nae gelegentheydt van tijden dient gedaen ofte gelaten. De Synoden hebben voortijdts dickmael gedient om eenige Ketterien te condemneren: Dan wy hebben verthoont, dat de dwalingen die in dese Poincten souden mogen geseyt werden te zijn aen d'een of d'ander zijde, noyt byde Gereformeerde Kercken gehouden en zijn voor heretijc ofte condemnabel. Dat oock dese Poincten noyt en zijn gehouden voor soodanige daer-in-men behoorde decisie te geven, sulcx dat desen dienst vande Synode seer ondienstich soude zijn: behalven dat om een decisie te geven over eenige questien noodigh is te hebben een suyver Oordeel, vry van passien, 'twelck hier te Lande in dese tijden seer qualick soude zijn te vinden, als genoech af-genomen kan werden uyt de hevicheydt vande dagelijcxe Predicatien ende schriften. Dat by een Synode een equitabele voet van *Tolerantie* soude werden geraemt ende eendrachtelick aen-genomen, sulcx kan wel gewenscht maer seer qualick verhoopt werden voor desen tijdt: want vande Immoderate persoonen yet moderaets te verwachten is buyten apparentie. Men siet dat alle hare actien te openbaerlick loopen, of tot al te groote ongebondenheydt inde leer, ofte tot scheuringe. De moderate persoonen hebben by dese hevigen geen credijt om yet goets te wege te brengen: jae selve men siet hoe seer byde hevigen getracht werdt om desen alle haer credijt

dat

dat sy byde Gemeente noch overich souden mo- 1616.
gen hebben te benemen. VVat discretie, wat
onpartijdicheydt, wat vreedsame advijsen kan-
men verwachten van gemoederen die in het heet-
ste zijn van hare alteratie? T'gunt tot noch toe
is gebeurt in eenige Classicale by-een-komste,
oock in eenige meerder vergaderinge die sonder
publique authoriteyt onlancx zijn gehouden,
wijsen genoech aen waer toe dat getracht werdt.
Men gelieve nevens de goede vruchten die by
wijlen zijn gekomen uyt de Synoden, oock te
gedencken eenige die qualick zijn gesuccedeert.
T'is wel eer gesien dat de Synoden van malkanderen gescheyden, ende elck deel een vergaderinge apart maeckende, t'ander deel heeft geëxcommuniceert. T'is oock seer considerabel dat vele kerckelicke persoonen seer oneens zijn met de Overheden op 'tstuck vande *Autboriteyt*: jae haer jegens de Overheden met de Gemeente poogen te behelpen. Gelijck nu alle macht grooter is by een gevoecht dan verspreyt, also ist, dat de Synoden dickmael hebben gedient om de Kerckelicke authoriteyt, jegens de authoriteyt van de Overheyt te stijven, daer van vele exempelen, des noodt zijnde, soude konnen werden geallegeert. Dient oock gelet op de groote difficulteyt die daer is in het beroepen vande Synode (alsinen schoon daer toe soude genegen zijn) om vele questien die eerst sonde moeten zijn gedecideert. Vele Kerckelicke persoonen sustineren dat aen haer Classicale vergaderingen alleen staet de deputatien te doen tot de Synode: de Overheden ter contrarie verstaen dat haer toe-staet te besorgen, dat tot de Synode mogen komen de bequaemste, geleerdste en discreetste. Hier uyt volght een andere questie, of de heele vergaderinge vande Heeren Staten by pluraliteyt de deputatie sal doen, dan of elck lidt van de vergaderinge eenige sal deputeren. Eenige Kercken-dienaers sustineren dat de genen die de

1616. *Remonstrantie* hebben onderteeckent, ofte eenigh bedencken hebben op de *Confessie* ende *Catechismum* behooren gehoort te worden als parthye, maer geen stem behooren te hebben inde Synode: dese questie most oock gedecideert zijn voor het houden vande Synode. Men weet de swaricheyt die by eenige gemaeckt is, op de *Clausule vande resumtie vande voornoemde Confessie* ende *Catechismo*: dese swaricheyt moste mede eerst komen te cesseren. Voorts de Synode diemen soude willen beroepen, soude moeten zijn Provintiael, Nationael ofte Generael. De *Provinciale Synode* (boven alle 'tgunt hier boven is geallegeert) soude die difficulteyt onderworpen zijn, dat in eenige plaetsen de *Classen* zijn gescheurt, en over-sulcx elck deel soude pretenderen te zijn *Classis* van dat quartier, ende mitsdien de deputatie haer toe te komen, indien-men soude verstaen dat de deputatie *Classicaliter* soude geschieden. Op de *Nationale Synode* staen te considereren de voor-oordelen die haer in eenige Provintien hebben geopenbaert, niet alleen int particulier, maer oock in notabele vergaderingen, sulcx dat die persoonen uyt de Provintie komende, buyten twijfel by eenigen souden werden gesuspecteert. Ende of misschien eenige moderaten oock in die Provintien souden mogen zijn, soo is seer onseecker of de selve tot den Synode sullen werden gesonden, ja is het contrarie veel apparenter. Daer-en-boven alsoo-men in de *Nationale Synode* gewoon is by stemmen te procederen, souden aldaer de Kercken van *Hollandt* ende *VVest-Vrieslandt* lichtelick over-stemt konnen werden, ende byde Gedeputeerden uyt de andere Provintien sodanigen voet genomen werden, die met den stant van hare Provintien soude over-eenkomen, maer met den stant vande Kercken van Hollandt ende VVest-Vrieslandt niet en soude accorderen. Indien men soude willen komen tot

een

een *Generale Synode* (gelijck van oudts alle quesٍtien vande leer in Generale Synoden plagen verhandelt te werden, ende 'tſelve by vele Coningen, Princen ende Theologanten werdt geacht te zijn het eenige remedie om de on-eenicheyden die inde Euangeliſche Kercken gereſen zijn wech te nemen) 'tſelve ſoude tijdt requireren om den Coningen, Princen, Overheden ende Kercken daer toe te diſponeren: behalven dat Sijne *Majeſteyt van Groot Bretaignie*, den *Churvorſt Palſgraef*, *D. Molinæus* in Vranckrijck, ende meer andere verſtaen, dat tot ſoodanige Generale Synode de Euangeliſchen, die Lutherſchen genoemt werden, mede ſouden moeten werden verſocht, waer-in miſſchien eenige andere ſwaricheyt ſouden maecken. In alle gevallen den ſtant van onſe Kercken en kan niet in onſeeckerheyt gehouden werden, tot dat ſodanigen Generale Synode ('twelck ſonder tijdt en moeyten niet kan geſchieden) te wege ſoude zijn gebracht. Daer is noch een poinct dat op het houden vande Synoden ſonderlinge kompt in conſideratie: dat is de Overheyt moet præſupponeren, ofte ſimpelick te willen volgen dat de Synode ſal goet vinden, ofte haer *nae-oordeel* vry te willen behouden. Het eerſte is ſtrijdende met Gods woort, met den grondt der Reformatie, ende met het recht van t'Landt, t'welck de Heeren Staten van Zéelandt wel-verſtaende, hebben dit *nae-oordeel* aen haer ſelve expreſſelick gereſerveert. Ende buyten twijfel dit quitterende ſoude de Hooge Overheyt het Landt ſtellen in het uyterſte gevaer, door dien het ſoude konnen gebeuren dat de Indiſcreten inde Synode de overhandt krijgende, yet ſouden beſluyten, t'welck niet en ſoude konnen uytgevoert worden, ſonder de gemeene ſaecke te brengen inde uyterſte confuſie. Ter andere zijden, indien mijn Heeren de Staten vry houden (gelijck hare Ed. Mo. behooren te doen) haer 1616.

1616. *nae-oordeel*, soo sal lichtelick gebeuren dat het oordeel des Synodi, ende het oordeel van hare Ed. Mo. niet wel over een en sullen komen: Ende in sulcken gevalle staet grootelijcx te beduchten of niet vele vande gemeente, insonderheyt sodanige die gewoon zijn meer wercx te maecken van kerckelicke persoonen als van hare Hooge Overheyt (gelijck den deck-mantel van Religie vele luyden abuseert) door een kerckelicke verklaring zijnde gestijft, vervoert sullen werden tot een quade opinie van hare wettelicke Overheyt, ende daer by komende (als wel gebeurt) eenige seditieuse predicatien ende geschriften, lichtelick souden raecken buyten het spoor van hare schuldige gehoorsaamheyt. Alle t'welcke (mijn Heeren) by ons niet en werdt geseyt met de meeninge, dat wy souden wanhoopen van het houden van een wettelicke Synode, daer soo vele godvruchtigen nae verlangen, ende daer toe over lange soo byde Heeren *Staten van Hollandt ende VVest-Vrieslandt*, als byde Heeren *Staten Generael* goede resolutien zijn genomen, maer dat wy meenen dat noch wat tijts van noode is om de gemoederen sulcx te prepareren, dat de Synode mochte hebben de noodige qualiteyten daer toe gerequireert, ende voor al een goede genegentheyt tot Vrede, ende behoorlicke respect van de Hooge Overheyt: waer toe de humeuren niet en konnen werden gedisponeert, ten zy de *onderlinge tolerantie* wat beter werde gestelt inde practique, t'welck middeler-tijdt niet en kan te wege gebracht werden, dan door goede inductie gevoecht met de publique authoriteyt. Voecht hier by (mijn Heeren) soo het V. E. gelieft, het advijs van Sijne *Majesteyt van Groot Britaignie*, die de Heeren Staten door sijn missive soo ernstelijck heeft vermaent, dat dese geschillen niet beter en konnen werden ter neder geleyt, dan door publique Authoriteyt. Gelijck oock

oock de Heeren van 't *Hof van Gelderlandt*, ende de Heeren *Staten s'Lands van Overyssel* over dese selve questien, alsoo die inde landen van haer gebiet mede waren gemoveert, geen ordre en hebben weten te stellen, dan door de selve publique authoriteyt. 1616.

'Ten is oock niet nieuws 'tgunt desen aengaende nu geschiet inde landen van Hollant ende VVest-Vrieslandt. VVant behalven dat de *Graven van Hollandt* in oude tijden de couragie wel hebben gehad van de Pastooren te belasten haren dienst te continueren, niet tegenstaende alle interdictien ende excommunicatien, beloovende haer het selve jegens een yeder uyt te voeren, soo heeft het *Hof van Hollandt* inden Iare 1536. als de Kerckelicke macht op haer hooghste was geklommen, wel dorven schrijven aen alle Officieren, dat sy de Pastooren souden belasten niet indiscretelick te predicken duystere materien, of waer uyt het volck geschandaliseert soude mogen werden, ofte oorsaecke nemen van murmuratie jegens hare Overste ofte anderen, maer te predicken het *Euangelie* ende de *Epistelen* met straffinge der sonden: dat sy hun ook wachten souden jegens malkander op de stoel te predicken, maer indien sy van een ander yet hoorden dat heretijck ofte schandaleus was, dat sy den selven daer van spreecken souden alleen, ofte 'tselve den Officier ofte den Hove te kennen geven, om daer in voorsien te worden alst behooren soude. Myn Heeren van *Amsterdam* hebben buyten twijfel goede memorie hoe veel steden sedert de reformatie zijn in onrust gestelt door dese questien van de *predestinatie*, hoe menichmael de saecke is geventileert geweest inde vergaderinge vande Heeren Staten: ende namentlick hoe dat (nu geleden ontrent achthien jaren) de saecke *Sibrandi Taconis*, die over dese questien met kerckelicke censuren was beswaert, door authoriteyt vande Heeren Staten

1616. is geaccommodeert geworden: wat vermaningh eerst byden *Hoogen Rade*, daer nae byde Heeren *Staten* zijn gedaen geweest aen *D. Gomarum* ende *D. Arminium*, om vrede met den anderen te onderhouden: wat moeyten dat daer nae zijn geresen, door het afvorderen van ongewoonelicke maniere van onderteeckening van *Confessie ende Catechismo:* ende hoe mijn Heeren de Staten alles met moderatie hebben gesocht te beleyden, tot voor-kominge van scheuringen. De Conferentie is daer nae gevolght: V. E. is bekent wie de oorsaecke daer toe heeft gegeven. Nae dat de Heeren Staten de patientie hadden gehadt, om al te hooren dat de Conferenten aen weder zijden wilden allegeren, is by haer Ed. Mo. op den twintichsten Mey 1611. genomen seeckere *Resolutie*, waer by hare Ed. Mo. verklaerden de vijf questieuse poincten te houden in state, sulcx als die voor het aenvangen vande Conferentie waren geweest: vermanende voorts ende belastende den Predicanten, malkander in Broederlicke ende Christelicke liefde te bejegenen, ende alles te helpen dirigeren tot ruste ende vrede; ende daer toe de goede Gemeente, by de bequaemste middelen, van het oprecht voornemen van hare Ed. Mo. te berechten, ende over-sulcx in hare Predicatien vande voorsz. poincten soo soberlick ende moderatelick te handelen als tot meeste ruste, vrede ende stichtinge der gemeente was dienende, sonder ter eenre ofte ter andere zijde hun te laten voorstaen ofte verluyden, den anderen daer in overwonnen te hebben. De equiteyt, moderatie ende discretie van dese Resolutie is so groot geweest, dat niet alleen de selve inde vergaderinge is gepasseert sonder contradictie, maer dat oock de Predicanten van beyde de opinien de selve Resolutie hebben aengenomen, ende belooft haer daer nae te reguleren, als hier vooren is aengeroert. Hoe konden mijn Heeren de Staten beter getuygen

gen hebben van hare onpartydicheyt, als de bekentenisse van beyde de partyen? Dese Resolutie is geweest het fondament van alle gevolghde besoigne, begrijpende in generale termen alle t'gunt oyt sedert particulierlick is uyt-gedruckt. VVant inde vergaderinge van Augusto ende Septembri daer aen volgende, is geresolveert de selve Resolutien den Steden over te senden, ten eynde Burgemeesteren ende Regierders de selve Resolutien elck inde haren den Kercken dienaren alsnoch souden insinueren, ende ordonneren hen daer nae in alles te reguleren. In Novembri is nae resumtie byde voornoemde Resolutie gepersisteert, met verklaringe dat de Heeren Staten hielen voor onbehoorlick t'gene daer jegens by yemandt was gedaen: ordonnerende ende bevelende van nieuws een yeder hem daer nae te reguleren, op peyne van als wederhorigh vande bevelen der Hooge Overheyt gestraft te werden: daer by voegende dat gelijck haer Ed. Mo. noyt verstaen en hadden, nochte als noch en verstonden, dat aen yemandt het gevoelen vande vijf poincten in questie inde Remonstrantie vervat op gedrongen soude werden, dat oock alsoo haer Ed. Mo. verstonden, dat niemandt boven t'selve gevoelen jegens sijn gemoet soude werden beswaert, maer dat soo wel d'eene als d'andere, niet tegenstaende het voornoemde verscheyden gevoelen in alle hare diensten die sy hadden ofte krijgen mochten ende andersints, onderlinge als broeders in Christelicke liefde sonder eenige verhindering soude leven ende leeren stichtelick, tot vorderingh van Godes eere, op-bouwinge vande ware Christelicke gereformeerde Kercke, in-voeringe ende onderhoudinge vande liefde, ruste ende vrede onder de goeden Ingeseten, alles by provisie ende tot dat anders, nae goede en rijpe deliberatie, inde voorsz. saecke soude wesen geordonneert. In den Iare 1612. nae dat de *Con-* 1616.

1616. *ferenten* aen weder zijden den standt des geschils hadden geformeert, nae dat sy oock hare advijsen hadden in-gelevert, ende over-sulcx de sake met alle rijpicheyt zijnde geexamineert, sulcx datmen geen naerder ofte vorder onderrechtinge konde verwachten, is alsnoch verstaen ende geordonneert, dat gearbeydt soude werden tot ruste, vrede ende eenicheyt onder de kerckelicke persoonen. VVaer na de experientie geleert hebbende, dat de *By-een-kompste* van eenighe vande *Conferenten* gehouden tot *Delft* de sake vande Kercke niet verbetert, maer eer verergert hadde, ende daer by zijnde gekomen de trouwhartige vermaninghe van sijne *Majesteyt van Groot Bretaignie* hier vooren gementionneert, om dese questien niet door Theologische disputen te doen examineren, maer by publique authoriteyt te assopieren:, soo is byde Vergadering noodigh gevonden te stellen seeckere moderate voet op de Tolerantie van het verscheyden gevoelen, onder anderen om daer mede te verhoeden, dat onder de namen van *Remonstranten* ofte *Contra-Remonstranten* niet eenighe haer en souden soeken te bedecken, ende alsoo t'faveur vande tolerantie te gebruycken, die eenige Leere soude willen defenderen, die byde oude Christelicke, ende daer na byde Gereformeerde Kercke was geoordeelt, niet te zijn tolerabel. Hier-op siet de Resolutie, die, na lange examinatie, met seer groote æquiteyt ende circumspectie, eerst in Ianuario, ende daer nae in Martio 1614 byde Heeren Staten is gearresteert.

Hoe-wel nu uwe Achtbaerheden difficulteyt makende in het aen-nemen vande selve *Acte*, niet-te min verklaert hadden wel te mogen lijden, dat de genen die hen begeerden met den selve tot haren dienste, ruste ende welstant der kercken ende gemeenten inden haren te behelpen, t'selve mochten doen, soo schijnt nochtans dat eenige persoonen daer uyt occasie ende pre-

pretext hebben genomen om de voornoemde 1616.
Christelicke Resolutie te traduceren, als of de selve ware partijdelick gemaeckt, duyster ingestelt, ende in sulcker voegen, dat de selve ofte streedt met de waerheyt, ofte injurieus was jegens de gereformeerde Kercke. Alle welcke calumnien (mijn Heeren) nergens anders uyt en spruyten, als uyt een gepassioneert gemoet, ende een ongebonden licentie van qualick spreecken. Hoe lange ende rijpe examinatie voor is gegaan eermen tot dese Resolutie is gekomen, is hier vooren verhaelt, ende onnoodich alhier te repeteren. Dat de selve *Resolutie* soude t'werck zijn van eenige *Remonstranten* weten uwe Ed. t'eenemael te zijn onwarachtich. Het bewerp van de voornoemde *Resolutie* is eerst voortgebracht inde vergaderinge. Een yeder heeft aldaer vryelick geseyt sijne bedenckingen. Tweemael is byde Steden daer op genomen reces, hebbende een yeder met haer genomen het concept, ende onder-tusschen tijdt ende gelegentheyt gehadt om te verstaen de advijsen van geleerde persoonen. De Stadt van *Leyden*, *Rotterdam* en eenige andere hebben voort-gebracht eenige poincten, die sy dienstich hielden inde *Resolutie* gebracht te werden. Even-wel om vrede en accommodatie wille heeftmen de selve laten varen. Mijn Heeren van *Dordrecht* hebben, naer de communicatie met de Kercken-dienaren van hare Stadt, in verscheyde vergaderingen van haer Ed. Mo. soo wel als uwer E. hare consideratien op de voorseyde *Resolutie* geopenbaert, dan zijn soo verre te gemoet gegaen, dat haer E. om de ruste wille daer inne hebben gecondescendeert. Met wat apparentie kan dan dese besoignie geaccuseert werden van partydicheyt, insonderheyt byde broeders van het gevoelen der *Contra-Remonstranten*, nademael de selve niet alleen met soo notable kennisse is gedresseert geworden, maer daer-

en-

1616. en-boven van feer vele treffelicke Kercken-dienaren van t'selve gevoelen, tot eenicheyt ende niet tot scheuringe genegen zijnde, is aengenomen? Men besie oock de *Resolutie* selve, men sal daer niet bevinden het minste woordt eenighe partydicheyt smaeckende. Daer wert gesproken van *beftige disputen*, van *nae-duydinge aen weder-zijden*. De schriften (Godt betert) ende de predicatien geven daer van niet dan te groote getuygenisse. Een yeder werdt vermaent te gevoelen tot maticheyt, met toelatinge van alle vriendelicke conferentie onder geleerde persoonen. VVie is hier by beswaert? Immers niet de *Contra-Remonstranten*, die inde *Haegsche Conferentie* selve verklaert hebben, datmen vande leere der Predestinatie in de Kercken soberlick ende voorsichtelick behoort te spreecken. T is waer daer werden gestelt eenige palen ofte limiten, maer sy werden gestelt aen beyde de zijden: ende soomen de saecke wel insiet, soo zijn de limiten meerder in getale de welcke dienen tot vermaninge vande *Remonstranten*, waar van de *Contra-Remonstranten* geen perijckel en loopen. VVant de *Contra-Remonstranten* werden gewaerschout voor drie extremiteyten, waer voor sy haer sorchvuldelick behooren te wachten, ende waer mede sy int minste niet en zijn beswaert, als terstont aengewesen sal werden. Maer de *Remonstranten* werdt belast te vermijden alle dese nae-volgende poincten: *Dat het beginsel van s'menschen Salicheyt, des mensches natuyrlicke krachten souden behooren toe geeygent te vvorden: Dat het midden vande Salicheyt, de selve natuyrlicke krachten soude behooren toe geeygent te vverden: Dat het eynde soude behooren toe geeygent te vverden de selve natuyrlicke krachten: Dat het geloove de natuyrlicke krachten souden mogen toe-geeygent vverden: Dat al het selve ende een yeder van dien de genade Godes niet en soude behooren toe-geschreven te vverden: Dat de selve Genade eenige*

an-

andere genade soude konnen zijn als in Jesu Christo onse Saligh-maecker : Dat de selve Genade verdienbaer soude zijn. Van alle dese poincten loopen de *Contra-Remonstranten* gheen perijckel: maer werden de selve ghestelt om te thoonen hoe verre men t'laghe gevoelen, dat is het gevoelen der *Remonstranten*, kan ende mach tolereren: zijnde dese limiten t'eenemael de selve die in *d'oude* Christelicke *Concilien* zijn gestelt, tot weeringe vande leere die de genade Godes nae-deelich soude mogen zijn, sonder dat inde selve *Concilien* yet sal werden bevonden, waer van de substantie inde voorsz. woorden vande *Resolutie* niet en zy vervatet. T'gunt daar nu volght inde *Resolutie*, van te leeren ofte te gevoelen: *dat Godt de Heere Almachtich van eeuvvicheyt nae sijn vvel-behagen gegrondt in Iesu Christo onsen Heylandt ende Saligh-maecker, ter eeuvviger Salicheyt verkooren heeft den genen die door de onverdienbare genade ende vverckinge des Heyligen Geestes in onsen Heere Iesum Christum Gelooven, ende in den selven Geloove ten eynde toe volbarden: ende daer jegens ter verdoemenisse vervvorpen die in Iesum Christum niet en gelooven, ende in t'selve Ongeloof ten eynde volbarden.* Dese leere ofte gevoelen is niet de leere ofte het gevoelen der *Remonstranten*, voor so vele sy vande *Contra-Remonstranten* verschillen, maer het is de leere ende t'gevoelen van alle Gereformeerde, jae van alle Christenen. VVant hoe men het stuck van de Predestinatie neempt, altijdt blijft het seecker ende onbeweeght dat het zijn de selve persoonen, *De uytverkoorenen Gods, ende Die oprechtelick ende stantvastelick gelooven:* dat het van gelijcke de selve persoonen zyn, *De vervvorpenen, ende Die ongeloovich sterven.* Die dit soude willen ontkennen, die soude ontkennen het Fondament vande Christelicke Religie. De *Resolutie* en seydt oock niet, datmen niet yet daer-en-boven ofte yet hoo-

1616. hooger soude mogen gevoelen ende leeren: maer presupponeert het contrarie als sy de voor-verhaelde leere houdt voor *genoechsaem*. Nu kan boven het genoechsame wel yet waer ende dienstich wesen, maer niet t'eenemael noodwendich. De Heeren *Staten* seggen by hare *Resolutie*, *datmen over het voorseyde gevoelen niemandt en sal molesteren nochte besvvaaren hooger te gaan*: latende vry, hooger te gaen die meenen hooger te konnen gaen, altijt met behoorlicke maticheyt ende vermijdinghe vande aen-gewesene extremiteyten. T'gunt nu vorder volght inde *Resolutie* van *in alle andere uytleggingen vande stucken der Christelicker leere te blijven by de Leere der Gereformeerde Kercken, ende namentlijck deser Landen*, is opentlick gesteld op het versoeck ende de vermaninghe vande *Contra-Remonstranten*, als die de *Remonstranten*, ofte eenige der selver, beschuldigen, als of sy buyten de questieuse poincten afgingen vande Leere der selver Kercken. T'besluyt vande *Resolutie* is alleen tot *liefde*, *eenigheyt* ende *goede stichtinghe*. Dit alles geexamineert zijnde, wie en sal niet moeten bekennen dat de *Resolutie* is t'eenemael onpartydich ingestelt, tot vrede ende redelick contentement vande disputerende parthyen, maer insonderheyt der *Contra-Remonstranten*? De beschuldigingh van duysterheyt ofte dobbelsinnicheyt is immers so weynigh gefundeert. De woorden zijn klaer: de meeninge genoech bekent, alsmen de selve niet moetwillichlick en wil verdraeyen: VVant andersins verkeerde uyt-leggingen, komende uyt passien, kan de *Confessie* ende *Catechismus* so weynich als de *Resolutie*, jae *Gods vvoordt* selve niet ontgaen: VVant wat belangt dat geseyt wert, dat de Genade het werck vande Salicheyt kan toegeschreven werden, door wederstandelicke of door onwederstandelicke werckingen, ende dat de Geloovige konnen geseyt werden uyt-ver-

koo-

kooren te zijn, ofte om dat het Geloove gaet 1616.
voor de Verkiesinge, ofte om dat de Verkiesinge gaet voor het Geloove, het selve en thoont geen dobbelsinnicheyt inde *Resolutie.* VVant het is wat anders dobbelsinnicheyt te spreecken, wat anders klaer te stellen het gunt waer over men eens is (als Dat de Geloovigen zijn de uyt-verkoorenen: Dat alle het goet de Genade toe geschreven moet werden) ende, t'gunt in geschil is te laten buyten decisie. Dit laetste is gedaen in de Synode van *Sendomir*, noopende het Avont-mael: ende soude nootelick moeten geschieden, alsmen nae het advijs vande Synode van *Franckfort*, van *D. Molinæo* ende meer anderen, uyt alle Euangelische Confessien eene Confessie soude maecken, also t'selve niet en soude konnen geschieden, sonder veel questieuse poincten stil-swijgens voor-by te gaen. Als Sijne *Majesteyt van Groot Bretaignie* raedt datmen in t'stuck van Theologie vande *saecke* behoort eens te zijn: maer de *maniere* ofte *hoe* dat sulcx ofte sulcx geschiet, niet curieuselick te ondersoecken, soo en raedt sy niet dobbelsinnich te spreecken, maer wat te spreecken ende wat te swijgen, t'welck nae 't advijs *D. Molinæi*, is de naeste ende kortste wech tot den vrede. Dat met de woorden van *dat God niemant geschapen heeft ter verdoemenisse*, *nochte yemandt nootsaeckt tot sondigen*, Godes *Voor-vvetenheyt* ofte de *Erf-sonde* soude werden geloochent, is een pure detorsie sonder reden, sonder apparentsie. VVant de woorden spreken van Godes scheppinge, niet van het gunt waer in de mensche hem selven brengt: ende van een nootsaeckelicheyt die bestaet in voorgaende werckinge, niet van de onfeylbaerheyd van wetenschap. VVie heeft Godes Voor-wetenheyt beter gedefendeert, de Erf-sonde meer aengewesen, als *Augustinus* ende *Prosper*? dese zijn 't nochtans die seggen, Dat God niemandt en stoot inde sonden:

1616. den: Gheen oorsaeck en is van de sonden: Niemandt voor-schickt om te sondigen: Dat God niemandt en dwingt te sondigen, jae seggen noch, Dat om dat God onfeylbaer is in sijne wetenschap, dat hy daeromme nochtans niemandt aen en brengt eenige nootsaeckelicheyt om te sondigen. VVat belangt het derde poinct vande limitatie gestelt inde *Resolutie* tot waerschouwinge vande *Contra-Remonstranten*, daer van werden de woorden mede by eenige onbehoorlick gedetorqueert. VVant als de Resolutie vermaent van niet te leeren, *dat God niemandt soude nooden ter Salicheyt dien hy ganschelijck besloten soude hebben die niet te geven*, het contrarie daer van, het welcke men houdt voor warachtich, en is niet dat God alle die hy noodt gantschelijck besloten soude hebben de Salicheydt te geven (want dat God ganschelick besluyt, dat gewerdt altijd: maer nu weten wy datter vele zijn geroepen, maer weynigh uytverkooren) maer dit ist datmen houdt voor waer ende stichtelick, dat de noodinge waer door God den mensche noodt, vereyscht dat God eeniger-mate den genoodden de Saligheyt gunt, ofte eenighsins (te weten op conditie) beslotem heeft de Salicheyt te geven: sulcx dat dit seer wel accordeert met het gundt de *Contra-Remonstranten* seggen inde Conferentie, dat God niemant de Genade aen-en-biedt op dat hyse verwerpen soude, maer dat hy de Genade aen-biet onder conditie van Gelove ende Bekeeringe, op dat de ghene die de Genade niet deelachtich en werden, mogen weten welck d'oorsake is waeromme sy de selve niet en verkrijgen, namentlick om dat de ge-eyschte conditie van hem niet vervult en is: Seggende daer by dat het woordt der Genade niet en is nae Godes intentie een woordt der Verdoemenisse, maer dat het sulcx wordt door de schult der menschen: conform t'gunt wel eer by *Prosperum* was geseydt, dat het onge-

geloof niet en kompt uyt Godes voorschickinghe: dat oock niemandt en wordt geroepen om niet te gelooven. De selve *Contra-Remonstranten* seggen oock, dat Godt niemandt besloten en heeft te verdoemen sonder aensien van sijne sonde. Soo en heeft hy dan immers niet ganschelick, dat is sonder eenigh aensien van hare wederspannicheyt beslooten eenige persoonen de salicheyt niet te geven. *D. Iunius* ende *D. Tilenus* hebben alle beyde jegens *D. Arminium* geschreven, ende zijn over sulcx met hem niet eens op de questieuse poincten: nochtans seydt *D. Iunius*, *dat Godt met sijne voor-gaende vville niet en vvilt de doodt des ellendigen, die door sijn eygen schult alreede ellendigh is, maer dat hy bekeert zijnde van sijne schult het leven bekome.* Seydt oock op een ander plaetse: *datter geen Voor-oordeel Godes en is jegens des mensches Salicheydt sonder aensien van de sonden:* Ende *Tilenus* seydt (met *Aretio* ende veel andere gereformeerde Leeraers) *dat de vville Godts dat alle menschen saligh vverden, is geconditionneert, die by anderen vvert genoemt een* Voorgaende wille/ *ende dat in dien sin de vvoorden, van dat Godt vvilt dat alle menschen saligh vverden, konnen verstaen vvorden niet alleen van alle soorten van menschen, maer oock van yeder mensch*: t'welck oock wert toe-gestaen by *D. Paræum* in sijn laetste boeck jegens *Bellarminum.* Eenige andere, onlanckx geschreven hebbende, noemen dese wille Godts een *Approberende-vville*, ende seggen dat sy over den wille Gods van saligh te maken den genen die niet salich en werden, geen verschil en hebben met de *Remonstranten* dat yet heeft te beduyden. Van dese wille spreeckt *Augustinus* (den welcken de *Contra-Remonstranten* vastelick sustineren met hemluyden eens geweest te zijn van gevoelen) als hy seyt, *dat den menschen tot schult gerekent vvordt dat sy Godt verachten die haer vvil genesen.* Ende *Prosper*, als

1616.

1616. hy seydt *dat die de noodende vville versmaden, de straffende vville sullen voelen*. Ende voorwaer, te willen segghen dat Godt de teyckenen van te willen soude bethoonen, sonder nochtans eenighsins te willen sulcx als hy door de teyckenen betuycht, ware Godt yet toe-geschreven t'welck hem sonder blasphemie niet toe-geschreven en kan werden. Godt is een oprecht Godt inden welcken geen bedroch en woont. Soo blijckt dan dat d'voornoemde drie poincten die inde Resolutie zijn gestelt, sulcx genomen zijnde als de eygenschap vande woorden ende een onpartydich verstant mede-brenghen, geensins en strijden met de waerheyt. Laet ons nu sien of daer door de Gereformeerde Kercken worden *gebrandt-merckt*, als eenige seer onbescheydelick sustineren. Seggen dan de Heeren *Staten* dat de Gereformeerde Kercken een van die drie extremiteyten leeren ofte gelooven? Geensins. Seggen hare *Ed. Mo.* dat de *Contra-Remonstranten* die selve extremiteyten leeren ofte gelooven? mede niet, maer sy seggen dat eenigen (sonder yemandt te noemen) sulcx werdt nae-geduyt. VVie is hier mede beswaert? Voor-waer de *Gereformeerde Kercken* kanmen die extremiteyten sonder onwaerheyt niet naeduyden: want alle de *Confessien* roepen dat Godt de sonden niet en wil, ende gheen oorsaeck en is nochte autheur van het quade. Onse *Nederlandtsche Belijdenisse* leert, *dat God den mensche goedt, rechtvaerdigh ende heyligh heeft geschapen: De Catechismus* doet daer by *dat God den mensche heeft geschapen om hem lief te hebben, ende met hem in eeuvvige saligheydt te leven*. De voorseyde *Nederlandtsche belijdenisse* leert ons vorder dat God eenighe menschen haelt uyt den Val, anderen laet inden Val ende verderf daer sy haer selven ingestoten hebben: Hoe kan-men dan met eenige apparentie onse Kercken met het contrarie van dese bekentenissen

be-

beswaren? De passagien vande Gereformeerde 1616.
Leeraers, die de voornoemde extremiteyten condemneren, zijn seer veel in getal, ende hier onnoodich te verhalen. Tot wat eynde is dan in de voornoemde *Resolutie* mentie gemaeckt vande voorsz. extremiteyten? Voor-waer niet te vergeefs. VVant eerstelick dient het selve niet om de gereformeerde Kercken te belasten, maer om de selve te ontlasten ende te suyveren. *Augustinus* bemerckende dat hy van eenigen in *Vranckrijck* ende *Italien* beschuldight wierdt, als of hy sodanige extremiteyten leerde, heeft met openbare schriften de selve extremiteyten gecondemneert, ende alsoo sijn onschult bethoont. Het Concilie van *Orangie*, zijnde gehouden tot defensie vande Genade Godes, heeft geen swaricheyt gemaeckt te anathematiseren alle de gene die souden willen seggen dat Godt yemant voorschickt tot het quade. Daer uyt te willen infereren dat de Vaders van het selve Concilie de Kercken hebben gebrant-merckt, waer een groote absurditeyt: Sy hebben ter contrarie de Kercken gesuyvert van lasteringe. Alsoo mede de Heeren *Staten*, wetende dat de Jesuyten ende andere vyanden vande Reformatie, onse Kercken te laste leggen dat sy Gode wreetheydt, ongerechticheydt ende dobbelheydt souden toe-schrijven, thoonen met der daedt, als Voorstanders vande Kercken, dat in onse Kercken sodanige onrerijmtheden niet geleert, jae niet getolereert en werden. Dit is de naeste wegh om onse weder-spreeckers de mondt te stoppen, als wy selve condemneren t'gunt waermede sy ons t'onrechte soecken te beschuldigen. T'ander eynde waerom mentie vande voornoemde extremiteyten is gemaeckt, is om een yeder te waerschouwen, dat sy door hevicheyt van te stijf te trecken jegens hare wederpartie, niet te verre en souden loopen, t'welck dickmael gebeurt. *Augustinus* heeft gemerckt dat eenige

1616. sijn leere meenende te volghen, vervielen tot grove erreuren, die daer nae genoemt zijn *de erreuren der gepredestineerden.* Hy heeft oversulcx noodich geacht de selve te waerschouwen ende te rugge te trecken, om te blijven binnen de behoorlicke palen. Dat doe gebeurt is door misduydinge van *Augustini* schriften, soude dat nu mede niet by eenige konnen gebeuren? Iae voorwaer: VVant de *Contra-Remonstranten* inde *Conferentie* bekennen, dat *Nicasius vander Schuyren* so verre is gekomen, dat hy geleert heeft *dat God den mensche tot de sonde bevveecht*, ende dat hy daer over is byde Kercken gecensureert. Soo doen dan hier de Heeren Staten dat de Kercken mede doen, te weten, dat sy de goede Luyden waerschouwen, ten eynde sy haer door onmaticheyt niet en verloopen. De *Remonstranten* werden gewaerschouwt ende vermaent niet te leeren Dat de Natuerlicke krachten de Salicheyt souden wercken: Dat de Salicheydt soude zijn uyt verdienste: Datter eenighe Genade ter Salicheydt soude zijn buyten *Christum.* Sy en belgen haer dit niet, maer seggen dat sy sulcx noyt geleerdt en hebben, noch te leeren en willen: bedancken de Heeren *Staten* voor de vermaninge: verdedigen de *Resolutie.* T'soude den Heeren *Staten* met goede reden seer aengenaem zijn geweest, ende alsnoch zijn, dat eenighe vande Broeders diemen *Contra-Remonstranten* noemt, de moeyte hadden genomen ofte als noch namen, om mede de selve *Resolutie* te verdedigen, ende te bethoonen dat de extremiteyten van, Dat God yemant nootsakelicheyt soude op-leggen van te sondigen, ofte, Dat de scheppinghe tot verdoemenisse soude strecken, ofte, Dat Godes noodinge niet ernstelijck ende oprechtelick en soude geschieden, altijdt zijn verworpen byde Gereformeerde Kercken, ende dat sy luyden oock niet en willen leeren waer uyt sulcx met goede consequentie beslo-

sloten soude konnen werden. VVy meenen dan, *mijn Heeren*, dat een yder, hebbende een onpartydich gemoet, sal moeten oordeelen dat de voorseyde *Resolutie* is ingestelt in alle æquiteyt: geen van beyde de partyen condemnerende: niet deciderende de questieuse poincten: conform de suyvere leere: ende tot eere en stichtinge vande Gereformeerde Kercken. De selve *Resolutie* is verthoont geweest aen Sijne *Majesteyt van Groot Britaignie*, aen mijn Heere den Aertsbisschop van *Cantelbergh*, ende meer andere Bisschoppen van groote geleertheydt in *Engelandt*, die allegader soo wel de intentie als de Acte selve hoochelick hebben gepresen, seggende te bemercken dat de *Heeren* Staten de gemeente hadden willen waerschouwen voor twee even gevaerlicke klippen, d'eene der *Manicheen*, d'ander der *Pelagianen*, ende de selve te doen verstercken in die leere die het voorste ende het achterste, dat is het beginsel, voort-gangh ende vol-treckinge vande Salicheydt Godt alleene toeschrijvende, nochtans geen verachting mede en brengt van goede wercken. Hebben oock hare Ed. Mo. doen aen-dienen dat sy niet en twijffelden of door dit middel souden alle curieuse menschen inden thoom werden gehouden, ende de Kercken hare voorige gerustheyt bekomen. Die brieven, die sulcx van woorde tot woorde mede-brengen, zijn in handen, en konnen, des noodt zijnde, verthoont werden. T'blijckt oock metter daedt dat vele Classen, vele Kerckendienaren, selve van het gevoelen der *Contra-Remonstranten*, dese *Resolutie* als Christelick ende recht-matigh, ende geensins beswaerlick voor hare conscientien, alreede hebben aen-genomen, ende belooft haer daer nae te reguleren. VVy meenen (*mijn Heeren*) hier mede de voorseyde *Resolutie* genoech gejustificeert te hebben van de calumnien van eenige al te hevige persoonen. 1616.

1616. VVat uwe E. belangt, *mijn Heeren*, wy gelooven vastelick, dat de selve veel discreter oordeelen vande intentie ende actien van mijn Heeren de *Staten:* dan bemercken, dat V. E. zijt becommert voor de conservatie vande Gereformeerde Religie, ende beducht dat door het toelaten vande voorseyde Tolerantie de licentie groeyende, eenige Nieuwicheyden souden mogen in-cruypen, die met den grondt vande *Reformatie* niet en soude accorderen. Hier-op hebben mijn Heeren de *Staten* ons belast V. E. te versseeckeren, dat haer seer aen-genaem is dese V. E. sorge voor de ware Religie, ende daer benevens dat mijn Heeren d'Edelen ende andere Steden niemant gaerne en souden wijcken in den yver vande selve Religie te mainteneren: sulcx dat, de Leden vande Vergaderinghe hebbende de selve affectie, ende malkander helpende nae hare schuldighe plicht, de Religie geen perijckel en kan lijden. T'is wel te gelooven dat in dese alteratie eenige persoonen haer meer dispenseren als wel te wenschen ware: maer de oorsaecke van soodanige licentie kompt alleen uyt het gebreck van Tolerantie in poincten die tolerabel zijn. VVant indien de *Contra-Remonstranten* ende *Remonstranten*, die te samen gheen meerder questien en hebben dan inde *Conferentie* zijn verhandelt, (gelijck de Conferenten vande sijde vande *Remonstranten* sulcx inde selve Conferentie hebben verklaert) met malkander hielden alle broederlicke gemeenschap, ende malkander de handt boden, niemandt en soude t'hart hebben van soodanighe nieuwicheyden voor te stellen. Maar nu, de Broeders zijnde in contentie ende jalousie met den anderen, soecken oock die ghene die exorbiteren heul ende scherm aen d'een of d'ander zijden. Hier by kompt dat de *Classes*, op eenige plaetsen zijnde gescheurt, gheene censuren bequamelick en konnen exerceren: sulcx dat oock om die oorsaecke wille al-

alleen noodig is de reunie vande selve *Classes* te procureren. Immers so daer ergens eenige sodanige swaricheyden zijn, die en zijn de Heeren *Staten* niet te wijten, alsoo haer Ed. Mo. niemandt oyt verder surcheantie jegens de Kerckelicke censuren hebben verleent, als soo veel aengaet de poincten inde Conferentie verhandelt: sulcx dat een yeder vry staet den genen die vorder gaen te beschuldigen voor de Classicale vergaderinge, ofte soo de selve nae-latich zijn, de saecken aen haer Ed. Mo. te verthoonen. VVel is waer dat de Heeren Staten, wetende dat het de Kercke niet toe en kompt van het verborgen te oordeelen, niet en hebben goet gevonden den wegh om jegens yeder Kerckendienaer te procederen by inquisitie ofte examinatie, ende over-sulcx niet dienstelick nochte stichtelick en hebben geoordeelt, dat by de *Remonstranten* op de poincten van weghen de *Contra-Remonstranten* hemluyden voor-gehouden eenighe verklaringen soude werden gedaen, ende dat om de selve redenen om welcke de *Contra-Remonstranten* inde Conferentie haer hadden geexcuseert van te antwoorden op de vragen haer inde selve Conferentie van wegen de *Remonstranten* geproponeert nopende de *Vervverpinge*. Maer haer Ed. M. hebben daer benevens verklaert, dat tot weeringhe van t'gunt by yemandt voort-gebracht was, ofte soude mogen werden, jegens de suyvere Leere, by haer authoriteyt, ordre ende dispositie voorsien soude werden nae behooren. T'welck oock inder daet is geschiet byde voorseyde *Resolutie* vanden Iare 1614. mede-brengende *dat in alle andere stucken der Christelicker Leere alle Kercken-dienaren de uytlegginge souden doen, volgende Godes vvoordt, ende t'gene deurgaens byde Gereformeerde Kercken aen-ghenomen, ende dien conform inde Gereformeerde Kercken deser Landen geleert is*. Ende hoe-wel dit genoech was, soo is nochtans, 1616.

1616. tans, tot naerder accommodatie ende weghneminge van alle ongefondeerde suspicien, inde *Acte van Reces*, genomen in de Vergaderinghe van haer Ed. Mo. die jegenwoordelick werdt gehouden (gelijck oock voor desen was gedaen, inde *Resolutie* genomen in Mayo 1611.) expresse mentie gemaeckt vande *Nederlandtsche Confessie* ende den *Heydelberghschen Catechismo*, Schriften die buyten twijfel grooten dienst konnen doen inde Kercken, als de selve met bescheydenheyt gebruyckt werden, niet om daer uyt vele subtile questien te soecken, ende malkander daer mede te verstricken, maer om nevens de *Confessien* van andere Euangelische Kercken te betuygen de groote eenigheyt die de selve Kercken hebben met den anderen, in soo vele treffelicke stucken vande Leere: welcke eenicheyt des te meer is te achten, om dat de selve niet en is te wege gebracht door dwangh ende vreese, als in het *Pausdom*, nochte door conspiratie van eenige Vergaderinge, maer inde tijden vande Persecutien, de Kercken verstroyt zijnde door geheel *Europa*, door Gods woort ende sijn Heylighen Geest wonderbaerlick is gewrocht. Isser nu eenige Kerken-dienaer die van dit algemeene Geloof af-wijckende, sijne particuliere opinien brengt op den publiquen Predick-stoel, de Heeren *Staten* sullen niet alleen niet beletten, maer ter contrarie, so veel mogelick is, helpen bevorderen, dat jegens soodanige werde geprocedeert, ende dat ordentlick, nae Godes woordt: het welcke ons leert datmen jegens een Ouderlingh geene beschuldigingen en sal aen-nemen anders als onder twee ofte drie getuygen.

Andere zijn beducht, soo het schijnt, dat door de voornoemde Resolutien de Kercken-dienaers van het gevoelen de *Contra-Remonstranten* souden raecken uyt den dienst. Maer die vreese is sonder eenigh fondament, strijdende met de in-

intentie vande Heeren *Staten*, ende jegens de 1616.
klare dispositie vande voorsz. Resolutien, de
welcke mede-brengen dat de eene soo wel als
d'andere moeten dulden ende gedult werden in
goede gelijckheydt, t'welck ten overvloet inde
Acte van Reces wederom is uyt-gedruckt. T'is
oock soo verre van daer dat yemandt vanden
dienst soude zijn geweert, om dat hy was vande
opinie der *Contra-Remonstranten*, dat ter contrarie (ons wetens) geen Stadt en is in *Hollandt*
ofte *VVest-Vrieslandt*, die alleen bedient werdt
door *Remonstranten*. VVat aengaet de gene die
uyt haren dienst zijn gestelt, of byde Heeren
Staten of by eenighe Steden, t'selve en is haer
niet weder-varen om dat sy waren van d'een of
d'ander opinie, ende sulcx oock opentlick beleden, maer om dat sy, niet te vrede zijnde
hare vrijheyt te behouden, anderen gelijcke vrijheyt niet en wilden toe-laten, de gemeenschap
der Heyligen verbraecken, haer selve schuldich
maekten aen scheuringen. Kercke boude jegens
Kercke: ende nochtans heeft-men met de selve
langh gepatienteert, haer gesocht met alle goede
redenen ende persuasien, oock door de authoriteyt van moderate persoonen, te brengen tot
haer devoir. Maer als vermaninge ende belastinge niet hebben konnen helpen, soo is de Overheydt gestelt geweest in die termen, dat sy
heeft moeten kiesen of sy over soodanige persoonen authoriteyt wilde gebruycken, dan of
sy opentlick wilde professie doen vande scheuringe toe te laten. Elck een die de eenicheydt
vande Kercke bemint, weet wat van beyde stont
te prefereren. De *Tolerantie* dan moet haer uyt
spreyden over alle die de Tolerantie willen naekomen. *D. Paræus* verhaelt dat in de Churfurstelicke Pals eenige luyde-roepers van haren
dienst zijn ontslagen, om dat sy het Godsaligh
bevel vande Churfurst, gebiedende niet te lasteren, maer het *Euangelium* tot stichtinge te pre-

1616. dicken sonder bitterheydt, ende vande geschillen sedichlick ende sonder vinnicheyt voor t'volck te handelen, niet en wilden gehoorsamen: Sijne Churfurstelicke Hoocheyt, jegens soodanige persoonen gebruyckende de authoriteyt die haer was competerende, heeft daermede niet gesocht te heerschen over de Conscientien, maer ter contrarie te beletten, dat de eene Kercken-dienaer over de Conscientie vande andere niet en soude heerschen. Des niette-min mogen V. E. wel verseeckert zijn, dat mijn Heeren de *Staten*, als oock de Steden, seer ongaerne komen tot het gebruyck van soodanige authoriteyt, ende niet en sullen nae-laten alle mogelijcke patientie, voorsichticheyt ende discretie te gebruycken, om, soo veel het mogelijck is, de noodsaeckelicheydt van soodanige remedien te ontgaen. T'blijkt oock alreede metter daedt, dat het getal van die persoonen, waer over de selve Authoriteyt gebruyct soude moeten werden, niet groot en kan zijn, also vele hare advijsen hebben gegeven voor de Tolerantie: andere met hare actien de selve hebben geapprobeert: Vele oock vande hevichste, ofte door onderwijsinge van moderate Leeraers, ofte immers door ontsich ende exempel van t'gunt andere hevigen is weder-varen, de saecke tot het uyterste niet en sullen laten komen.

Daer resteert noch eene swaricheyt die by eenige werdt gemaeckt op t'stuck vande *Tolerantie*, ende het practiseren vande *Resolutien:* namentlijck dat daer uyt sal volgen, dat die van d'eene ende d'ander opinie, elck hare meeninghe de Gemeente sullen voor-stellen, die altijdt daer door in ongerustheyt sal werden gehouden, bemerckende de diversiteyt vande Leere. Dan hier-op dient voor solutie, eerstelick dat volgens de bekentenisse byde *Remonstranten* verscheyden malen, oock byde *Contra-Remonstranten* in de Conferentie ghedaen op het stuck

van-

vande *Verwerpinge*, wel eenige poincten zijn 1616.
begrepen in Godes woordt, waer van men op
den Predick-stoel ende voor den gemeenen Volcke niet en behoeft te leeren, om dat de selve aenstoot konnen geven aen velen die in Godes woordt niet wel en zijn geoeffent, gelijck de selve Contra-Remonstranten seer wel seggen: want den Kercken-dienaren wordt niet alleen de Eenvoudicheyt, maer oock de Voorsichticheyt gerecommandeert, ende belast Godes woordt recht te snyden, dat is bequamelick te appliceren, nae gelegentheyt van tydt ende plaetse, tot stichtinge ende niet tot onstichtinge: sulcx dat men met goede conscientie wel eenige dingen die waer zijn, immers voor een tijdt, kan verswijgen, alsmen siet dat daer uyt onrust soude volgen: T'welck indien oyt plaetse heeft gehadt, voor al in desen jegenwoordighen tijdt plaetse behoort te hebben, alsoomen siet dat soo vele persoonen door het verhandelen vande Hooge leer-poincten, jegens malkanderen in bitterheyt werden ontsteecken: sulcx dat het buyten twijfel hemluyden veel dienstigher soude zijn dagelijcx te hooren de vermaningen tot de Godsalicheyt ende Christelicke deuchden: immers soude de Leere vande questieuse poincten, wel dienen uyt-gestelt tot dat Gemeente metter daedt bethoonde eerst wel geleert te hebben dat het noodichste is, te weten de rechte Boetvaerdicheyt ende beternisse des levens, diemen doorgaens siet seer weynigh betracht te worden. Voor-waer die dit wel leerde, ende onder tusschen andere questien wat ter zijden stelde, soude hem niet beklagen van sijn tijdt qualijck besteet te hebben. Te minder ist noodsakelijck dese questieuse poincten op t'stoel te brengen, om dat de Gemeente nu eenen langen tijdt daer-mede meest dagelijcx onderhouden is geweest, ende over-sulcx, so door de Predicatien als door de geschriften, genoech behoort geinstrueert te we-

1616. wesen vande consideratien die daer-op vallen. Ende nae-dien daer meer andere stucken zijn vande Christelicke leere (vele oock noodiger als d'voorsz. questieuse poincten) soo dienen die mede wat tijdts te hebben, om de Gemeente ingeplant te worden, ten eynde dat sy t'eene te veel leerende, alle de rest niet en vergeten. Indien men even-wel noch meent, datmen vande voorsz. poincten niet t'eenemael en kan swijgen, daer is noch al goeden raedt om sulcx te doen sonder te komen in contentie. VVant hoewel daer is eenich verschil in het gevoelen, soo en is nochtans t'selve soo groot niet als eenige wel meenen: Ende, soo door de Conferentie als door andere geschriften van geleerde persoonen, blijckt dat die vande eene opinie vele saecken konnen leeren, sonder contra-dictie van die vande andere opinie. Om t'selve sommierlick te verthonen, Den heelen eersten artijckel vande Remonstrantie werdt byde *Contra-Remonstranten* toe-gestaen: maer werdt daer by geseydt dat het besluyt int selve artijckel vervat niet en is de geheele Predestinatie. De *Remonstranten* staen dit oock toe, ende bekennen datter is eenige Predestinatie ofte verkiesinge tot den Geloove: bekennen oock dat God in het senden van sijn woordt aen eenige menschen, het niet senden aen d'anderen: in den eene, die dickmael arger is, krachtiger te roepen dan den anderen: in den eenen langer leven te gunnen dan den anderen, gebruyckt sijne vry-machticheyt ende wijsheyt die voor den menschen on-door-grondelick is. VVederom seggen eenige, den *Contra-Remonstranten* toe-gedaen, datmen over d'ordre vande Besluyten, te weten het besluyt van het geloove te geven, ende het besluyt vande Salicheyt te geven, niet en behoort te twisten. De *Remonstranten* staen toe dat de Verkiesinge niet en is uyt de wercken, jae dat oock het Geloof niet en is een oorsake vande Verkiesinge,

ende

ende dat de hooghste oorsaecke vande verkie- 1616.
singe is Godes wel-behagen. VVeder-om soo bekennen de *Contra-Remonstranten*, dat Christus is het Fondament vande Predestinatie, ende dat God niet en heeft voor-ghenomen yemandt salich te maken, sonder aensien van t'Geloof ende boetvaerdicheyt. VVat het tweede artijckel belangt, de *Remonstranten* bekennen dat niet alle menschen en zijn herstelt inden stant der Genade, ende dat daeromme, soo vele de toe-eygeningh aen-gaet, *Christus* alleen voor de Geloovigen is gestorven. Ter anderen zijden seggen de *Contra-Remonstranten* dat het lijden Christi van sulcke waerde ende kracht is, dat het genoechsaem is voor aller ende een yeder menschen sonden: waer by dient gevoecht dat hier vooren is geallegeert uit de geleerste vande opinie der *Contra-Remonstranten*, dat God wil de salicheyt van een yeder mensch onder seeckere conditie: ende dat andere vande selve opinie, toe-staen dat God altijdt meerder gaven gheeft aen die ghene die de minder gaven wel gebruycken. Het derde artijckel vande Remonstrantie is t'eenemael buyten questie. Belangende het vierde spreeckende vande maniere vande werckinge vande Genade, t'verschil is dies-aengaende soo subtijl, dat hy scherp moet sien die t'selve wel sal bemercken. VVant de *Remonstranten* bekennen dat het verstant onwederstandelijck van Godt werdt verlicht: dat oock de goede lusten ende krachten om te gelooven den mensch in-gestort werden onwederstandelick. De *Contra-Remonstranten* ende die met haer eens zijn van gevoelen, bekennen aen d'ander zijde, dat de Genade den menschen tot de daedt vande bekeeringe beweecht door innelicke aenradinghe, ende niet wegh en neemt de geheele macht van te wederstaen, maer wel den wederstant selve: sulcx dat de Genade, in haer eygen natuyr ingesien zijnde, de vrijheyt laet van te weder-

1616. derstaen: sustineren oock jegens eenighe Lutherschen, dat de wille selfs inde eerste bekeeringhe niet en is t'eenemael lijdende, maer dat sy mede werckt vry ende onbedwongen, doch beweecht zijnde door de Genade. De *Remonstranten* wederom, bekennen dat de Genade niet alleen de macht en werckt om te gelooven, maer de daet van t'Gelove selfs: ende dat dit is eene particuliere Genade die alle menschen niet en ontfanghen, maer alleen eenighe, ende dat inden selven Godes genade den wederstant wechneemt: Dat oock onse bekeeringe niet en hangt aen onse wille. Aengaende het vijfde en laetste poinct, bekennen de *Remonstranten* dat de Geloovige hebben eenige seeckerheyt van hare salicheyt, ende so veel sy vorder voort-gaen inde Godsalicheyt, dat oock de sekerheyt soo veel grooter werdt. De *Contra-Remonstranten* ende die haer zijn toe gedaen, bekennen aen d'ander zijde, Dat de seeckerheyt vande Salicheyt dien niet toe en kompt die roeckeloosselick leven: Dat oock de seeckerheyt is vergeselschapt met vreesen ende beven: Dat daer zijn eenige trappen ofte beginselen des waren geloofs, die omgestooten konnen worden: Dat daer is eene seeckere mate des geloofs, binnen den welcken de uytverkoorene niet meer seecker en konnen zijn van hare Salicheydt dan de verworpene: Dat vele de volkomen seeckerheyt niet en bekomen voor het uytterste van haer leven. De *Remonstranten* leeren dat de Geloovighe vastelick moeten vertrouwen op Godes barmherticheyt, niet alleen voor het jegenwoordige, maer oock voor het toe-komende. De *Contra-Remonstranten* leeren dat de Geloovighe ten aensien van hen selven konnen uyt-vallen. De *Remonstranten* staen toe datmen door alle sonden de Genade niet en verliest. De *Contra-Remonstranten* staen toe datmen door sware sonden verliest de principale werckinge vande Genade. Die

op

op alle dese poincten, de welcke byde geleert- 1616.
ste van beyde de opinien toe-gestaen worden, sijn oogh-merck wil nemen, sal bevinden dat die van t'een ende t'ander gevoelen langh vande Predestinatie ende den aen-kleven van dien souden konnen predicken, sonder in contentie te geraecken: te meer, alsmen let niet op de speculatie, maer op de practique waer toe alle leeringen behooren gedirigeert te worden. T'insicht vande *Contra-Remonstranten* is, datmen den geheelen oorspronck vande Salicheydt Godes barmherticheyt moet toe-schrijven, met uytsluytinge van alle verdiensten: wie heeft daer yet jegens? T'insicht vande *Remonstranten* is datmen gheen levend mensche precijselijck de hoope vande salicheyt behoort af te snyden: dit staen de *Contra-Remonstranten* oock toe. VVederom de *Contra-Remonstranten* soecken den mensche te benemen alle roem van hem selven: T'is redelick, ende kan byde *Remonstranten* niet weder-sproken werden. Maer de *Remonstranten* soecken den mensch te vermanen dat hy, hoorende Godes stemme, sijn harte niet en verharde, nochte en wachte nae soodanige treckinghe die met gewelt soude geschieden: Dit is mede soo wel gefondeert, ende soo stichtelick dat niemandt vande *Contra-Remonstranten* sulcx en sal willen weder-spreecken. Voorts de *Contra-Remonstranten* soecken de rechte Gelovige jegens alle wan-hoop ende slaefsche ancxt te bewaren. VVie isser van de *Remonstranten* die soodanighen voor-nemen soude willen verhinderen? De *Remonstranten* soecken de Luyden af te trecken vande sorgeloosheydt, ende te vermanen om hare verkiesinge vast te maken door de goede wercken. Dit is oock hoogh-noodich, insunderheydt in desen tijdt, ende en kan by niemant berispt werden. Hier uyt, ende uyt t'gunt byde geleerde ende de materie beter verstaende daer by gevoecht soude konnen werden, is lichte-

1616. telick te begrijpen dat de Kercken dienaers vande eene ende d'andere opinie, selfs oock vande Predestinatie ende den aenkleven van dien wel souden konnen leeren volgens haer gemoet, oock bekomen het principael oogh-merck ende eynde van hare leeringhe, sonder malkander veel te contra-diceren. Dan genomen ten uyterste, men konde niet nae-laten oock het nauwste van het verschil te verhandelen (hoe-wel sulcx misschien nochte noodigh nochte dienstich en is) so kan sulcx noch al geschieden, sonder alteratie vande Gemeente, so wanneer de Kercken-dienaers, volgens t'guntsy selve voor desen verklaert hebben behoorlijck te zijn, moderatie ende beleeftheyt daer inne gebruycken: ende over-sulcx malkander niet en schelden, verketteren nochte verdoemen, veel minder met valsche calumnien beswaren: maer nevens het voorstellen van haer gevoelen, de goede Gemeente vermanen om Christelicke liefde ende eenicheyt te bethoonen aen alle de Huysgenooten des geloofs, die oock niet uyt-genomen, die anders in die poincten souden mogen ge-oelen: op hope dat God metter tijdt de waerheydt vande selve poincten klaerder aenden dagh sal brengen, met aen-wijsinge van het verschil dat daer is tusschen poincten die noodwendigh zijn geweten te worden ter salicheyt, ende andere poincten die niet en zijn noodwendigh. Onder dese Moderatie is oock begrepen behoorlijck onderscheyt van tijdt ende plaetse, naedien op de eene tijdt ende plaetse stichtelick soude konnen zijn, t'welck op een andere tijdt ende plaetse aenstootelick soude wesen: waer-inne de Kercken-Raden ende de Overheden vande plaetse met alle discretie konnen voorsien.

Myn Heeren, wy meenen uwe Achtbaerheden goeden redenen gegeven te hebben vande Tolerantie over de verschillige poincten: van het gebruyck vande publique Authoriteyt in de-

se

ſe ſaecken, ende vanden Inhoudt vande Reſo- 1616.
lutien byde Heeren *Staten* tot noch toe in de ſelve ſaken genomen. VVy meenen oock ende vertrouwen ſolutie gegeven te hebben op alle t'gunt ons wetens daer jegens wert geobiicieert. Vwe Achtb. gelieve nu te over-weghen de importantie van deſe ſaecken, als waer aen is hangende de welſtandt ſoo van ons lieve Vaderlandt als vande Kercke.

VVant alſmen de *Tolerantie* niet en ſoude amplećteren, ſoo moſt een van deſe drie dingen noodſaeckelick geſchieden: Oft alle de Kercken-dienaers moſten gebracht werden, nopende deſe poinćten, tot eene opinie: Ofte die vande eene opinie moſten geweert werden uyt den Kercken-dienſt: Ofte men moſte toe laten twee Gereformeerde Kercken in deſe Landen van Hollandt ende VVeſt-Vrieſlant. Alle de Kercken-dienaers tot een opinie te brengen en is niet mogelick: aen beyde zijden werden geallegeert veel paſſagien vande H. Schrifture: vele apparente redenen: vele treffelicke Leeraers, ſoo vande Oude als vande Gereformeerde Kercken. Die vande eene opinie uyt den Kercken-dienſt te weeren, is noch Chriſtelick noch doenlick: Niet Chriſtelick, om dat de Leere onſes Heeren *Jeſu Chriſti* meerder moderatie ende beſcheydenheyt mede-brengt, dan datmen yemandts gaven onvruchtbaer ſoude maken, alleen om eenigh verſchil van gevoelen in ſoo ſware, ende voor ſoo velen niet wel begrijpelicke materien. Ten is oock niet doenlijck: want het getal ſoo vande Kercken-dienaers als vande Lidtmaten vande Gemeente houdende d'eene ende d'andere opinie, is te groot, dan dat ſulcx ſoude konnen geſchieden ſonder t'Landt te ſtellen in combuſtie. De gereformeerde Kercken deſer Landen (die tot noch toe God zy glooft maer eene is geweeſt) aen twee te laten ſcheu-

1616. ren is wel doenlick, maer ten uyterſten pernicieux. T'is waer, *mijn Heeren*, wy laten toe by conniventie eenige Vergaderinge van *Martiniſten* ende *Mennoniten*: maer uwe E. weten wel dat dit een gheheel ander ſaecke is: alſoo de Heeren *Staten* niet hebben aen genomen de protectie van ſodanige geſintheden, maer alleen vande ware Gereformeerde Kercke, die haer E. M. behooren ſoo ongeſcheurt te conſerveren, als ſy de ſelve ongeſcheurt hebben ontfanghen. T'is het woort der waerheydt, *Dat alle Rijck dat in hem ſelven verdeelt is*, *verſtroyt moet werden*. T'is ook aenmerckens waerdig dat de experientie van alle tijden geleert heeft, dat de ſcheuringen vande Kercken onder wat pretext het is, eens een beginſel ende forme genomen hebbende terſtont ongeneſelick werden. De ſcheuringhe vande *Novatianen* inde Oude Kercke, heeft begonnen inden Iare 220. ende niet tegenſtaende alle vlijt, die ſoo byde Leeraers als byde Chriſtelicke Princen daer toe is aengewent, heeft inden tijt van hondert-en vijftigh Iaren niet wegh genomen konnen werden. De ſcheuringe vande *Donatiſten* heeft haren oorſpronck gehadt ontrent den Iare onſes Heeren drie hondert, ende is de Kercke daer-mede gequelt geweeſt langer als hondert Iaren daer nae. Ontrent den Iare 600. heeft de VVeſterſche ofte Latijnſche Kerck alleen, ende ſonder correſpondentie vande Ooſterſche Kercken, gegeven een deciſie op een ſware queſtie vanden *Voortgangh vanden Heyligen Geeſt*: Hier uyt is gereſen de ſcheuringe tuſſchen de *Griekſche* ende *Latijnſche* Kercke, die tot den huydigen dage is duyrende, ſonder dat de ſelve ſtucken hebben konnen aen een gebracht werden, niet-tegen-ſtaende daer toe verſcheyden Concilien zijn gehouden. De ſcheuringe tuſſchen de *Lutherſchen* ende de *Gereformeerde* haer beginſel geno-

nomen hebbende ontrent den Iare 1530. is meer 1616.
ende meer gegroeyt ende inden Iare 1575. geheel opentlick uyt-ghebroocken: Sedert welcken tijdt tot nu toe vele Godvruchtige Princen ende Leeraers arbeyden om die wonden te genesen, maer (God betert) te vergeefs Soo veel lichter ist, *mijn Heeren*, te scheuren, dan te heelen: ende daerom moet men de beginselen van soodanigen quaet met allen ernst voor komen: te meer nae dien de scheuringen van sodanige nature zijn, dat metter tijdt daer uyt broeyen vele dwalingen, die erger zijn als t'gunt gepretexeert was tot oorsaecke vande scheuringe. Soo sietmen dat de *Novatianen* ende *Donatisten*, oock de *Grieckscbe* ende *Latijnscbe* Kercke, nae den tijdt van hare scheuringe meer ende meer zijn af-gedwaelt vande waerheyt: dat de *Lutberscbe* zijn vervallen tot de Leere vande *Ubiquiteyt*. De oorsaecke hier van (nevens Gods rechtvaerdige oordeel) is, dat door de scheuringhe alle goede ordre werdt gekrenckt, ende dat elcke parthye, voor af-breuck vreesende, de noodige remedien niet en derft gebruycken. Alle wijse, Godvruchtige persoonen, insiende wat dagelijcx passeert, sullen wel konnen oordeelen of ons dit perijckel niet en dreycht, ende of wy geen groote redenen en hebben om by voort-gangh van scheuringe sulcx meer ende meer te vreesen. VVie sal ons oock verseeckeren, *mijn Heeren*, dat de scheuringe toegelaten zijnde om de poincten die nu in geschil staen, geen meerder scheuringen daer uyt en sullen volgen? Iae, wie is soo slecht die niet en voor-siet dat ons sulcx staet te verwachten? VVant, is het geoorloft om dese questien vande *Predestinatie* scheuringe te maecken, waerom niet om andere questien mede de *Predestinatie* raeckende, waer-inne de *Contra-Remonstranten* selve onder den anderen oneens zijn? Is het ge-

1618. oorloft om eenige poincten raeckende de *Predestinatie*, waerom niet veel meer om poincten die de *Rechtvaerdigh-maeckinge* raecken, als zijn de poincten waer over *Piscator* ende *Tilenus* ter eenre, *Molinæus* ende vele met hem ter andere zijde, disputeren? Jae so veel Theologicale questien als daer zijn (de welcke zijn seer vele in ghetale) soo veel nieuwe scheuringhen sullen daer ontstaen, als eens die grondt geleydt is datmen om het verschil van leer-poincten niet noodigh ter salicheyt, de gemeenschap behoort te verlaten. Dit kompt oock over-een met de experientie van alle tijden. VVant van oudts, gelijck de *Novatianen* haer vande Kercke af-gesondert hadden, soo hebben eenighe ghenaemt *Quartidecimani* haer af gesundert vande *Novatianen*. De *Donatisten* gescheyden zijnde vande eenicheyt, zijn wederom onder haer verdeelt gewerden aen *Rogatisten*, *Maximinianisten*, *Parmenianisten*, *Cirrenses*, *Circumcelliones* ende meer andere secten. T'selve hebben wy sien gebeuren in onse tijden. De *Luthersche* hebben haer vande andere Euangelische af-gescheyden, terstont zijn sy mede verdeelt aan *Flaccianen*, *Osiandrianen* ende meer diergelijcke. De *Engelsche Puritainen* sietmen onder haer scheuren van dage tot dage meer ende meer. Maer voor al is notabel het exempel vande *VVeder-doopers*, die alreed soo veel secten onder haer hebben, datter qualick yemandt is die het ghetal ofte alle de namen soude weten te seggen. Hieruyt is goet af te nemen, *mijn Heeren*, dat wy eens de scheuringe toe-latende, niet en hebben te verwachten als meerder en meerder verwoestinghe vande Gereformeerde Kercke, tot af-breuck vande ware Religie, vreucht ende victorie vande *Papisten*. VVat swaricheyden dat dit mede sal brengen inden staet van het Landt, konnen alle politique persoonen lichtelick bemercken.

De

De sieckten van de publique Kercke infecteren altijdt de politie, insonderheydt in een Regieringhe wiens principalen bandt is de *Religie*. VVant den selven bandt ontknocht zijnde, moet daer uyt volgen dissolutie vande eenicheyt vanden staet. vyantschap van Provintie jegens Provintie, haet van Steden jegens Steden, factien inde Steden selve, jae partyschap tot binnen inde huysen toe, gelijck in *Italien* ende *Duydtschlandt* is gebeurt, ten tijde vande *Guelfen* ende vande *Gibellinen*, ende in dese Landen ten tijden als die schadelicke namen van *Houcx* ende *Cabaillaux* de gemoederen soo hebben ontstelt, dat die inde tijdt van 200. Iaren qualijck gestilt hebben konnen werden. VVelcken haet ende partyschap in desen des te droever ende gevaerlicker soude zijn, om dat de selve niemandt anders en soude raecken als de beste Patriotten, op welcker getrouwicheyt den staet van t'Landt alder-meest behoort te rusten. Ende om dat door hare divisie alle andere, qualick geaffectionneert zijnde tot den selven staet, goede occasie soude werden gegeven om daer jegens te attenteren. In Coningh-rijcken selve is de verscheydenheydt van *Publique Religie* ten hooghsten schadelick: maer voor de *Republiquen* t'eenemael ruineux. VVat swaricheyden nu hier uyt vorder metter tijt zouden mogen over-komen dese treffelicke Volck-rijcke Stadt, sullen mijn Heeren van *Amsterdam* nae hare wijsheydt wel konnen over-leggen, zijnde kennelick, dat van alle oude tijden de Kerckelicke dissensien hare swaerste ende dangereuste operatien hebben ghedaen binnen de grootste Steden. Dit alles dan, *mijn Heeren*, zijn de vruchten die uyt de scheuringe staen te verwachten, ende noch meer andere inconvenienten, die beter dienen gedacht dan geseydt. 1616.

1616. Aen d'ander zijde, indien men amplecteert de Christelicke Moderatie ende wel ghelimiteerde *Tolerantie*, soo sullen wy eerst bekomen dat ons in dese koortse meest noodigh is, namentlijck rust ende stilte: alle leeringen strijdende met het algemeene Geloove der Gereformeerde Kercken, sullen met eendracht uyt de Kercken geweert werden. De Kercken-dienaren alles nae-latende dat tot verbitteringe soude mogen strecken, sullen van tijdt tot tijdt gedisponeert werden tot beter vrundschap, ende sal alsoo door wegh-neminghe van alderhande beletselen de wegh bereyt werden, tot een wettelicke onpartydige Synode, alwaer door vrundelicke conferentie, ende goede onderrechtinge uyt Godes woordt, de differenten gemindert, ende de opinien naerder by malkander gebracht sullen moghen werden: de Gemeente sal werden gesticht door de leere die streckende is tot Godsalicheyt, ende vermaent tot liefde, eenicheyt, ende gehoorsaemheyt. De goede vrundschap ende correspondentie tusschen de Heeren Edelen met de Steden, ende de Steden onder den anderen, ende tusschen de fleur vande Ingesetenen van t'Landt, te weten alle persoonen, affectie dragende tot de ware Christelicke Gereformeerde Religie, sal meer ende meer gevordert werden, tot groot-maeckinge van Godes naem, welstandt ende prosperiteyt van onse lieve Vaderlandt, ende op-bouwinge vande Kercke. Hier-toe ist, mijn Heeren, dat wy van wegen mijn Heeren de Staten V. E. alles presenteren dat eenichsins van haer E. Mo. soude moghen werden gerequireert, ende int particulier, den dienst van onse persoonen, als zijnde tot dien eynde alhier gekomen: biddende V. E. dat het haer gelieve dese onse dienst voor aengenaem te houden.

De

De aanſpraak der Afgevaardigden werdt met groote aandagt gehoord. Na 't eindigen derzelve, badt de Heer van Mathenes de Heeren Raaden te willen gelooven, dat de Staaten niets zo zeer zogten als de behoudenis der Gereformeerde Religie en de eenigheid der Kerken deezer Landen. De Heer Muis verzogt, daarbenevens „ dat „ men geene nadeelige gerugten van de „ Stad Dordrecht, of van hem in 't byzon„ der wilde aanneemen; alzo de Stad zig „ by de meerderheid gevoegd, en de Re„ ſolutie aangenomen hadt, om dat zy „ anders geene kans zag om de Kerk voor „ ſcheuring te behoeden, en verſtondt, dat „ de Leer der Contraremonſtranten, by de „ Reſolutie, niet bezwaard werdt." De Afgevaardigden verklaarden, wyders, meer dan eens „ dat zy bereid waren, de zwaa„ righeden in 't aanneemen der Reſolutie, „ zo 'er nog eenigen zyn mogten, op te „ loſſen." Doch hun werdt, voor tegenwoordig, alleenlyk geantwoord „ dat de „ Heeren Raaden op de zaake zouden let„ ten (*u*)."

1616.

Antwoord van de Vroedſchap.

Ook raadpleegde men, nog dien zelfden dag, op het gedaane verzoek, en werdt toen, zo de Groot aantekent, by eene meerderheid van weinige ſtemmen (*v*), beſlooten, zig niet te voegen by de meeſte Leden van Holland, alzo, in derzelver Reſolutie, geene bekwaame middelen werden voorgeſlaa-

Nader antwoord.

(*u*) Verhaal der Gedep. *bl.* 94 *enz.* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 383, 384.

(*v*) Verantw. *Cap.* VIII. *bl.* 89.

1616. ſlaagen, waardoor men uit de tegenwoordige zwaarigheden zou konnen gered worden (*w*). Doch den Afgevaardigden werdt, twee dagen hierna, alleenlyk geantwoord, „ dat Burgemeeſteren en Raaden zig, door „ hun voorſtel, ten volle onderregt hielden „ van het oogmerk der Staaten, in het nee„ men en overzenden hunner Reſolutie aan„ gaande de Kerkelyke zaaken; dat zy daar„ by ook eenige redenen, ter anderer zyde, „ hadden overwoogen, en ook gelet op de „ geſteldheid hunner Stad; en dat zy hun„ nen Edele Mogendheden hunne meening „ zouden doen verſtaan, door hunne Afge„ vaardigden." De afgezondenen der Staaten deeden hun beſt, om Burgemeeſteren te beweegen tot nadere opening hunner zwaarigheden; doch men weigerde met hen in onderhandeling te treeden. Nogtans verſtonden zy, daarna, met Burgemeeſteren in een vriendelyk geſprek getreden zynde, „ dat men hier aanzag tegen het aanneemen der Reſolutie, om dat de Gemeente „ zeer bevreesd was voor verandering der „ Religie, en ook geen regt begrip hadt „ van de verdraagzaamheid, welke men „ wilde invoeren; dat eene wettige Sino„ de, onder 't gezag der Staaten gehouden, „ de gemoeden beter tot onderlinge ver„ draagzaamheid zou bereiden; dat de Re„ ſolutien, welken men nam, ook behoor„ den te worden uitgevoerd; doch dat de „ uitvoering der Reſolutie, welke men hen

Zwaarigheid, welke men, hier ter Stede, vondt in het aanneemen der Reſolutie.

„ nu

(*w*) Reſol. Vroedſch. N. 11, 23 *April.* 1616. *f.* 172.

„ nu wilde doen aanneemen, op veele Plaat- 1616.
„ sen, en vooral hier te Amsterdam, af-
„ breuk van de Kerk, verlies van neering,
„ en mogelyk meer andere zwaarigheden
„ naar zig sleepen zou." Men voerde hun hierop wel te gemoet „ dat de Gemeente
„ deezer Landen zagtzinnig was, eerbied
„ hadt voor de Overheid, en geene geneigd-
„ heid tot scheuring. Dat de meeste ont-
„ steltenissen in de Kerken haaren oorsprong
„ genomen hadden uit de hevigheid van
„ sommige Kerkelyken, welken men te veel
„ wils gelaaten hadt, waarna zy stouter ge-
„ worden waren. Dat de Overheid zig van
„ haar gezag bedienen moest, om deezer
„ hevigheid paalen te zetten; wanneer de
„ rust haast hersteld zou zyn. Dat de zaa-
„ ken, in de byzondere Conferentien, zo ver
„ gebragt waren als zy in de Sinode zouden
„ konnen gebragt worden; waarom het hou-
„ den eener Sinode niet geschaapen stondt
„ de eendragt te zullen bevorderen." Doch Burgemeesteren hernamen „ dat men van de
„ eendragt niet moest wanhoopen; dat de
„ Afgevaardigden der Stad, hunnen last
„ geopend hebbende, zouden hooren, wat
„ nadere voorslagen de Heeren Staaten doen
„ zouden, en daarvan, des noods, verslag
„ doen." Zy voegden hierby „ dat hun
„ niet lief zou zyn, dat iemant hunner in-
„ gezetenen de rust van 't Land of van an-
„ dere Steden stooren zou (x)."

De verklaaring, die, kort hierna, van we- Verklaa-gering der

(x) *Zie* BRANDT II. *Deel, bl.* 384 *enz.*

1616. ge de Stad Amſterdam, ter Vergaderinge van Holland overgebragt werdt, hieldt in: „ dat zy de waare Chriſtelyke Religie, nu „ over de vyftig jaaren hier te Lande ge„ oefend, verſtondt te handhaaven; dat het „ voor den Staat ondienſtig was, daarin ee„ nige verandering te maaken, ten ware, „ dezelve, in eene wettige Sinode, wel en „ rypelyk overwoogen wäre; dat zy hierom „ niet hadt konnen bewilligen in verſchei„ den voorſlagen en acten, ſedert het jaar „ 1611 gemaakt: ook niet in den laatſten „ voorſlag van den drie-entwintigſten April; „ dat zy ook niet kon toeſtaan, dat, onder „ haaren naam, eenige Plakaaten werden „ gemaakt tegen die van de Religie, ten „ ware de verſchillen, vooraf, in eene wet„ tige Sinode, onder 't gezag der Staaten, „ waren overwoogen en verhandeld; dat „ zy ook niet verſtondt, dat men eenige „ Contraremonſtrantſche Leeraars in hunne „ bediening ſchorſen of afzetten zou, om „ dat zy geene Kerkelyke gemeenſchap „ konden houden met de Remonſtranten; „ of den Contraremonſtranten in hunnen „ Godsdienſt hinderen, onder voorwendſel „ van ſcheuring, om dat zy de Remonſtran„ ten, of die met de Remonſtranten ge„ meenſchap hielden, niet konden gaan hoo„ ren. En dit alles tot dat de verſchillen, „ by eene wettige Sinode, onder 't gezag „ der Heeren Staaten, zouden zyn onder„ zogt, en verhandeld (y)."

Stad, ter Vergaderinge van Holland.

Uit

(y) *Zie* TRIGLAND *Kerk. Hiſt. bl.* 754.

Uit deeze verklaaring, die hier, van de Predikstoelen, *eene mannelyke Resolutie* genoemd werdt, met vermaaning, omze ook mannelyk staande te houden (z), bleek klaarlyk, dat de bezending en de aanspraak des Heeren de Groot geene verandering gemaakt hadden in de besluiten der Vroedschap van Amsterdam, die, by herhaalinge, verklaarde, daarby te willen volharden (a). Ondertusschen, was de gemelde Aanspraak gedrukt en in 't licht gegeven, na dat zy, op last der Staaten, aan de Leden ter onderzoek ter hand gesteld was. De Stad nam 't verspreiden deezer Aanspraake, 't welk buiten kennis der Staaten geschied was, zeer euvel, en magtigde de Raaden *Joan ten Grootenhuis* en *Roetert Ernst*, en den Pensionaris *Adriaan Pauw* om de Aanspraak te onderzoeken, en de punten, die aanmerking verdienden, daaruit op te tekenen, waarna men overleggen zou, of 't ook geraaden ware, dezelve openlyk te beantwoorden: 't welk ik egter niet weet geschied te zyn. Te gelyk werdt besloten, ter Vergaderinge van Holland, te klaagen, over de strenge handelwyze van sommige Wethouders tegen de Kerkendienaars en Gemeenten der Gereformeerde Kerken, uit hoofde van Staatsbesluiten, waarin de Stad nimmer bewilligd hadt, met verklaaring, dat men, zo hierin geene herstelling kwame, niet zou konnen nalaaten, openlyk aan te wyzen, waar-

1616.

't Verspreiden der Aanspraake van den Heere de Groot baart hier misnoegen.

De Stad klaagt over de strengheid eeniger Steden tegen de Contraremonstranten.

(z) Zie BRANDT II. Deel, bl. 388.
(a) Resol. Vroedsch. N. 11. 7 Maart, 11, 13 April, 20 Juny, 3 Sept. 166 f. 171 verso, 172, 175 verso, 185.

1616. waarin Amsterdam verongelykt werdt. Nog werden de Afgevaardigden ter Dagvaart gemagtigd, om, met de Steden, die eene lyn trokken met deeze Stad, of anderszins, zig te vervoegen aan zyne Doorlugtigheid, Prinse Maurits, en deszelfs bystand, als Stadhouder, te verzoeken (*b*): al 't welke veel toebragt, om de zaaken, door den tyd, te doen uitvallen tegen de meening der meeste Leden van Holland. Ook zeide de Pensionaris de Groot, t'eenen dage, tegen iemant, uit wiens Aantekeningen, Brandt het te boek gesteld heeft „ dat Amsterdam, „ en de genen, die de Contraremonstranten „ voorstonden, stout; de Advokaat en de „ andere Steden flaauw waren, en dat de „ Resolutie en alles in gevaar was (*c*)."

Taurinus boek *van de onderlinge verdraagzaamheid* wordt, hier ter Stede, opgehaald en verbooden.

De Predikant Jacobus Triglandius hadt, in 't voorleeden jaar, hier ter Stede, een boek uitgegeven, onder den titel van *den Regtgemaatigden Christen*, strekkende om te bewyzen, dat de vyf punten, zo alsze van de Remonstranten begreepen werden, in de Kerke niet mogten verdraagen worden. Hiertegen gaf Jacobus Taurinus, Predikant te Utrecht, in dit jaar, zyn boek *van de onderlinge Verdraagzaamheid* in 't licht, waarin hy regt het tegendeel staande hieldt. In de Voorreden las men iet ten nadeele der Stad Amsterdam, daar men, zyns oordeels, den yverzieken tongen en pennen te veel scheen toe te laaten, en de grondslagen van scheu-

(*b*) Resol. Vroedsch. N. 11. 30 *Aug.* 1616. *f.* 182, 183.
(*c*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 419.

scheuring te leggen. Doch dit mishaagde der Wethouderschap zo zeer, dat zy 't boek door den Schout deedt ophaalen (d). Taurinus verdedigde zig daarna, wegens 't gene hy van Amsterdam geschreeven hadt, met nadere aanwyzing van 't gene daar, zyns gedagtens, omging. Ook gaf hy een tweede deel van zyn boek in 't licht, welk, insgelyks, hier ter Stede, verbooden werdt (e). 1616.

Op den zesentwintigsten Juny deezes jaars, werdt te Amsterdam, wederom eene heimelyke Vergadering van Contraremonstrantsche Predikanten gehouden, door 't beleid van eenigen, die de scheiding noodig hielden, en 'er geduuriglyk op aandrongen. De vergaderden zeiden, tot hunne verdediging, dat zy byeenkwamen, ingevolge van eenen Sinodalen last van den jaare 1586, om de Nationaale Sinode te vorderen. Men kwam hier uit Gelderland, uit Holland, uit Zeeland, uit Friesland, uit Overyssel en uit Groningen en Ommelanden byeen. In de Provincie van Utrecht, hielden de meeste Predikanten de Remonstrantsche zyde. Plancius, Hallius en Ursinus woonden, uit de Amsterdamsche Predikanten, de Vergadering by. De eerstgenoemde zat voor. Sommigen schryven, dat hier besloten werdt, eenige Verzoekschriften van klaagende Contraremonstrantsche Gemeenten, onverwagts en tevens, aan de Staaten te doen overleveren. Vast gaat het, dat 'er zeker besluit der

Byeenkomst der Contraremonstranten, te Amsterdam. Wat aldaar gehandeld werdt.

(d) Resol. Vroedsch. N. 11. 9 *Febr.* 1616. *f.* 165 *verso*.
(e) Brandt II. *Deel*, *bl.* 448 *enz.*

1616. der Staaten van Gelderland, tot vereeniging by voorraad ſtrekkende, overwoogen en afgekeurd werdt, en dat men beſloot, alles te laaten aan de Nationaale Sinode, die men zou tragten te doen beſchryven uit de welgeſtelde Kerken, indien 'er, binnen eenige maanden, nog niet toe beſlooten werdt (*f*).

Handeling in de Vroedſchap.

Ten deezen zelfden tyde, werdt, door eenige Leden der Vroedſchap van Amſterdam, geſproken van hier eene Sinode te willen beſchryven, al zou het de Stad ettelyke duizenden koſten. Ook werdt, in den Raad, voorgegeven „ dat men de oude Geuzen," deezen naam kreegen de Contraremonſtranten van ſommigen „ verdryven wilde." Waarop de Oud-Burgemeeſter Hooft antwoordde: „ Dat zulks waar was; maar geheel andere oude Geuzen dan hier gemeend werden. Dat de meeſten, die, ten tyde der vervolginge, buiten 's Lands hadden moeten zwerven, reeds overleeden waren; dat van dezelven nog leefden de Heeren Jan Jakobszoon Huidekooper, Jan de Biſſchop, Jan Pieterszoon Reaal en anderen. Dat hy zig ook, van zyn twee-entwintigſte tot over zyn dertigſte jaar, buiten de Stad hadt moeten onthouden, gelyk ook hadden moeten doen de ouders van verſcheiden anderen, die nu voor geene oude Geuzen mogten doorgaan. Dat men zig, by 't leeven der ou-

„ de

(*f*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 430. Baudart. Mem. VIII. *Deel*, *f.* 11.

„ de Geuzen, wel gewagt zou hebben te 1616.
„ onderneemen, 't gene men, maar pas na
„ de dood der meesten, begonnen hadt.
„ Dat, zyns oordeels, onze ondergang,
„ door onze onverdraagzaamheid, en door
„ ons te kanten tegen de besluiten der Staa-
„ ten, ons nader was dan wy waanden."
Op eenen anderen tyd, zeide hy „ dat de
„ Stad Amsterdam de voornaamste oorzaak
„ van al 't misverstand was." En als hem
dit, door eenigen, die meenden dat de behoudenis der Religie hing aan hun sterk staan op de Leer der hooge Predestinatie, kwalyk genomen werdt, hernam hy „ dat
„ het doen van eenigen hier ter Stede niet
„ alleen strekte, om de Remonstranten uit
„ de Regeering te weeren; maar ook ge-
„ heellyk te verdrukken; daar nogtans de
„ Amsterdamsche Predikanten, naar wel-
„ ker raad de Heeren zeer luisterden, wel
„ wisten, dat Kalvyn en Beza deeze zelfde
„ gevoelens, in Melanchton, Bullingerus,
„ Hemmingius en anderen, ten goede gehou-
„ den hadden. Zo men dan op den tegen-
„ woordigen voet voortginge, zouden zy,
„ zo wel als de Remonstranten, gevaar
„ loopen. Hy hadt wel gedagt, dat de
„ nieuwe voet van Regeeringe, dien men,
„ hier, sedert zes of zeven jaaren, begon
„ te houden, op eene vreemde moer leg-
„ gen moest: doch 't kwaad scheen zig
„ reeds veel verder te openbaaren, dan hy
„ ooit gewaand hadt, en was, niet dan door
„ gemaatigdheid en eendragt, te wee-
„ ren (g)." Doch

(g) Aantek. by Brandt II. Deel, bl. 431 enz.

1616. Doch de raad des Burgemeesters vondt thans zo weinig ingang als te vooren. Ook waren de zaaken, dit jaar, zeer ten nadeele der Remonstranten veranderd, na dat Prins Maurits, die voorheen gescheenen hadt, zig in de Kerkelyke geschillen onzydig te willen houden, duidelyk genoeg hadt getoond, dat hy de zyde der Contraremonstranten toegedaan was (*h*); en na dat de Stad Amsterdam, gelyk wy boven(*i*) aantekenden, besllooten hadt, met den Prinse over 't Kerkelyke te raadpleegen. Men besloot, sedert, ook tot vermeerdering der Stads soldaaten (*k*). Doch dit besluit schynt, vooreerst, niet uitgevoerd te zyn. Zyne Doorlugtigheid, zig, sedert, meer en meer, uitende ten voordeele der Contraremonstranten, bragt te wege, dat, op den drie-entwintigsten January des jaars 1617, in de Vroedschap deezer Stad, besllooten werdt „ de waare Christelyke Gereformeer„ de Religie en derzelvers belyders voor te „ staan ter Vergaderinge van Holland, en „ zig, ten dien einde, te voegen by zyne „ Doorlugtigheid; hem te danken voor de „ zugt en yver, die hy voor de gemelde Re„ ligie toonde, en hem te verzoeken, dat hy „ daarin volharden wilde. Doch zo de ver„ schillen, door eene Sinodale Vergadering, „ of op eenige andere wyze, konden byge„ legd en de vrede hersteld worden, zou „ men ook daartoe de hand leenen. Voorts, „ zou men den Advokaat van 't Land, Olden-

Prins Maurits verklaart zig openlyk voor de Contraremonstranten.

1617.

Amsterdam besluit, zig te voegen by den Prinse.

(*h*) *Zie* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 340 *enz.*
(*i*) *Bladz.* 268.
(*k*) Resol. Vroedsch. N. 11. 3 *Sept.* 1616. *f.* 185.

1617.

„ denbarneveld, in 't byzonder aanzeggen en „ vermaanen, dat hy zyn beſt wilde doen om „ de harde en vreemde handelwyzen, die, „ in 't ſtuk van den Godsdienſt, by der hand „ genomen waren, daadelyk te doen ophou- „ den, en de zaaken op den ouden voet te „ doen herſtellen (*l*).” Waarop dit laatſte zage, mag men afneemen uit den raad van den Prinſe, die, in Maart hierna, ter Vergaderinge van Holland verklaarde „ dat men, zyns oor- „ deels, de gemoeden moeſt zoeken te ver- „ zagten; en ten dien einde, de *Religionsver-* „ *wanten*,” dien naam gaf hy aan de Contraremonſtranten „ by voorraad, onverlet en „ in veiligheid, behoorde te laaten prediken; „ dat men ook, daar eenige Kerkendienaaren „ verlaaten waren, mogt zien dezelven, by „ verdrag, wederom te doen ontvangen, of „ anderen van gelyke gezindheid in hunne „ plaatſe te brengen by leeninge of an- „ derszins, tot dat in de zaak zelve middel „ gevonden zou zyn:” in welken voorſlag, door eenige Leden, bewilligd werdt. Doch men kwam tot geen beſluit (*m*).

Nadere byeenkomſten der Contraremonſtranten te Amſterdam. Acte, tot

Ondertuſſchen, was 'er, in January te vooren, wederom eene heimelyke Vergadering van Contraremonſtrantſche Predikanten en Ouderlingen, hier ter Stede, gehouden, waarin eene Acte ontworpen en getekend werdt, in welke men verklaarde „ dat zulken wel deeden, die zig van de Remonſtranten afzonderden; en dat het niet vryſtondt, met de- „ zel-

(*l*) Reſol. Vroedſch. N. 11. 23 *Jan.* 1617. *f.* 203.
(*m*) Reſol. Holl. 2 *Maart* 1617. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 468.

1617. „ zelven Kerkelyke gemeenſchap te houden, „ tot dat, door eene Nationaale Sinode, „ daarin nader werdt voorzien." Van de Amſterdamſche Predikanten hadden Plancius, die wederom voorgezeten hadt, en Hallius deeze Acte ondertekend. En men zondtze, ſedert, alomme aan de Contraremonſtrantſche Kerkendienaars af, door veelen van welken, dezelve, insgelyks, getekend werdt. Men beſchreef eene nieuwe vergadering te Amſterdam, tegen den tienden April. Doch men oordeelde, in den Haage, dat dezelve ſtondt ingerigt te worden, om de raadpleegingen der Heeren Staaten tegen te gaan, waarom. Gecommitteerde Raaden, den agtſten te vooren, aan Burgemeeſteren ſchreeven, dat die Vergadering mogt belet worden, of dat, ten minſten, eenigen uit de Regeering in dezelve mogten tegenwoordig zyn, om te verſtaan, wat aldaar gehandeld werdt, en om daarvan den Heeren Staaten verſlag te doen (*n*). Doch of men, in April, byeengekomen zy, is my nergens gebleeken. Maar den zesentwintigſten en zevenentwintigſten July, werdt 'er wederom eene Contraremonſtrantſche Byeenkomſt gehouden te Amſterdam, waarin de Acte van ſcheiding, in January ontworpen, nader overzien en vaſtgeſteld werdt (*o*): doch eer dit gebeurde, was 'er ook met de Remonſtranten te Amſterdam iet voorgevallen, welk veel gerugts maakte, en waarvan wy, in 't volgende Boek, verſlag zullen doen.

afzondering ſtrekkende, in dezelven opgeſteld.

(*n*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 459-462.
(*o*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 464.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

DERTIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1617, *tot in het jaar* 1626.

De Remonſtranten, ziende de Contra-remonſtranten, van tyd tot tyd, heimelyke Byeenkomſten houden, om hunne partye te ſterken, beſlooten ook, ten zelfden einde, te Rotterdam en elders, daar de Regeering hun gunſtig was, byeen te komen, om orde op hunne zaaken te ſtellen, en zig te naauwer aan elkanderen te verbinden. Ook hielden zy, te Amſterdam, omtrent den aanvang deezes jaars, afgezonderde Vergaderingen met eenige Leden der Walſche Gemeente, die, misnoegd over 't afzetten van hunnen Predikant Simon Goulart, zig ſedert by hen voegden. Vooraf hadden denze zig egter gerigt aan de Walſche Sinode, die, hier ter Stede, gehouden werdt, en op dezelve begeerd, dat men eenig middel uitvinden mogt, om Goulart wederom te verzoenen met den Kerkenraad. En toen zy hier

1617. De Remonſtranten en eenige Leden der Walſche Gemeente beginnen afgezonderde Vergaderingen te houden te Amſterdam.

1617. hier afgeweezen waren, hadden zy een Verzoekſchrift ingeleverd aan de Wethouderſchap, waarby zy begeerden, dat hun vrye Godsdienſtoefening gegund mogt worden buiten de openbaare Kerke, alzo zy aldaar het brood des Avondmaals, niet langer, met geruſten gemoede, gebruiken konden. Doch my is niet gebleeken, wanneer dit verzoekſchrift ingeleverd, noch wat 'er op geantwoord werdt. Maar in 't begin van January deezes jaars, hieldenze de eerſte afzonderlyke Vergadering, ten huize van *Willem Sweerſen*, Timmerman en Houtkooper op Vlooijenburg, in de nieuwe uitlegging, buiten de S. Antonis poort. Hier kwamen, de eerſte reize, zo ſommigen ſchryven, maar zesendertig perſoonen byeen; voor welken, door *Jacobus Batelier*, Student in 't Walſch Theologiſch Collegie te Leiden, in't Franſch, gepredikt werdt. Naderhand, geſchiedde zulks nog twee maalen, met eenen toeloop, eerſt van zeſtig, en toen van zeventig of tagtig menſchen, zonder dat zulks, door de Wethouderſchap, of op eenige andere wyze, belet werdt. De Remonſtranten, eenigen van welken deeze Vergaderingen ook hadden bygewoond, ſchreeven, den dertigſten, aan eenige Predikanten van hun gevoelen te Leiden, om eenen Leeraar, die hen in de Nederduitſche taale mogt konnen ſtigten. De brief was, in der haaſt, door de volgende zeventien perſoonen ondertekend: *Samuel Olfertszoon*, *Dirk van Endich*, *Pieter Jooſten*, *Henrik Henrikszoon*, *Reinier Telle*, *Pieter Pieterszoon*, *Rem Egberts-*

Zy komen byeen op Vlooijenburg, ten huize van Willem Sweerſen.

bertszoon *Bisschop*, *Abraham Antoniszoon*, *Abraham Janszoon*, *Dirk Henrikszoon Queckel*, *Henrik Henrikszoon Eekelboom*, *Willem Klaaszoon*, *Jakob Laurenszoon Reaal*, *Thys Pieterszoon*, *Jan Egbertszoon Bisschop*, *Kornelis Klaaszoon Spring* en *Arend de Bisschop*. 1617.
De Predikant van Warmond, *Christiaan Sopingius*, kwam hierop te Amsterdam, en predikte, voor de eerste reize in 't Nederduitsch, op den vyfden February, ten huize van Willem Sweersen, voor eene vergadering van tweehonderd en vyftig persoonen; onder welken veele nieuwsgierigen waren, en ook eenige yverige Contraremonstranten, een van welken, een Smid zyns handwerks, den Predikant, met luider stemme, heette liegen: waaruit eenig gedruisch ontstondt. Doch 't werdt haast gestild, doordien *Barend Janszoon*, Boekhouder van 't Huis-zitten-huis, schoon ook Contraremonstrantsch, den Smid in 't ongelyk stelde; en *Rem Egbertszoon Bisschop*, Broeder van den Professor Episcopius, elk, die iet op de Predikatie te zeggen hadt, zyn huis aanboodt, om daar deswege met Sopingius te komen spreeken. Doch van dit spreeken kwam niets, schoon de gemelde Boekhouder, een Schoolmeester *Jan Janszoon*, en nog zekere *Eduard Janszoon* opkwamen, met oogmerk om van de geschilpunten in 't gemeen te handelen, waartoe Rem Bisschop zyn huis niet leenen wilde. Voorts, hadt men, onder de preeke, voor 't huis van Willem Sweersen, eenige vergadering van jongens bespeurd, die wel

1617. wat gedreigd hadden; doch tot geene daadelykheid gekomen waren (*a*).

Zy huuren eene Vergaderplaats opDwarsboomsloot.

De Remonstranten, bevindende, dat het huis van Willem Sweersen te klein was, tot het houden hunner byeenkomsten, huurden, den zesden February, van een' aanzienlyk burger, *Herman Rendorp* genaamd, een grooten Spyker of Pakhuis op Dwarsboomsloot, *Schottenburg* geheeten, welk wel duizend menschen bevatten kon, en terstond tot eene Predikplaats gereed gemaakt werdt. 't Gerugt hiervan liep haast door de Stad, en kwam ook Burgemeesteren ter ooren, die Rendorp ontbooden, hem aanzeggende, dat de huurders van zyn Spyker zorg draagen moesten, dat zy anderen geen kwaad voorbeeld gaven, en zig zelven eenig merkelyk onheil op den hals haalden. Voorts, werden 'er eenige smaadschriften verspreid door de Stad, strekkende om 't gemeen op te hitsen tegen de Remonstranten, en deezen af te schrikken van 't prediken. Rem Bisschop bragt eenigen van deeze Papieren aan Burgemeesteren, die 't prediken ontrieden; doch niet uitdrukkelyk verbieden wilden. Men vergaderde dan, op Zondag den twaalfden February, op Dwarsboomsloot, daar, naar men meende, meer dan agthonderd menschen byeenkwamen. Voor de deur, stondt eene groote schaare, jongens en geboefte, die, onder de preeke, met steenen door de glazen wierpen: 't welk den Predikant nogtans niet belette, de preeke geheel of

'tGraauw stoort hunne byeenkomst aldaar.

(*a*) Aantek. van Burgem. C. P. Hooft. *MS.*

of genoegzaam ten einde te brengen. Maar 1617.
op of kort na 't einde der preeke, waarin Sopingius, voorzigtiglyk, alles geimyd hadt, wat de Contraremonstranten stooten kon, vraagde een ContraremonstrantschEngelschman, *Humfrei Bromlei* genaamd, met eene sterke stemme „ of men ook anders, in de „ de oude en nieuwe Kerke, predikte, daar, „ zeide hy, onze Predikanten Plancius, Hal„ lius en Triglandius leeren?" Daarop riep de menigte *ja*, *ja*, *ja;* doch zeven of agt stemmen van Contraremonstranten riepen, *neen*, *neen*. De Engelschman stortte toen eene bittere klagte uit over de scheuring, die in de Kerk en in den Staat verwekt werdt, het verval van Amsterdam jammerlyk betreurende: al 't welke zo veel gerugts maakte, dat de Predikant, hoe zeer hy 't verzogt, geen stilte genoeg verwerven kon, om zeker kind te doopen. 't Graauw, dat voor de deur stondt, stoof toen naar boven, dringende zo geweldiglyk in op de vergaderde menigte, dat men zig reppen noch roeren kon. Eenige yveraars riepen, uit de vensters, *komt boven! komt boven! 't is nu tyd, en meer dan tyd.* Van beneden, werdt geschreeuwd, *val in*, *val in! sla dood*, *sla dood den Predikant*, *dien scheurmaaker*. De glazen werden voorts uitgesmeeten: de houten vensters vernield. Men meende de trapdeur toe te spykeren. Doch de Remonstranten, sterker in getal, drongen naar buiten, en zogten naar een goed heenkomen. Op straat gekomen, werdenze nageloopen, uitgejouwd en met slyk gesmeeten. De Predikant, van

1617. vyf of zes aanzienlyke burgers verzeld, bergde zig, met moeite, in de Brouwery de Haan, daar hy, door den Brouwer *Pieter Evertszoon Hulft*, die van zyne knegts werdt bygestaan, tegen het aandringend graauw, beschermd werdt. De vrouw, die met het kind ten doop gekomen was, werdt ook in veiligheid gebragt. Rem en Jan Egbertszoon Bisschop, Jakob Laurenszoon Reaal, Secretaris der Admiraliteit, Kornelis Klaaszoon Spring, *Esaias Hiole*, die tot de Walsche Gemeente behoord hadt, en nog twee of drie, de laatsten afgetreden zynde, slooten den spyker toe. De twee Bisschoppen en Reaal werden, op straat gekomen, zo geweldiglyk gedrongen, dat zy de wyk in eens Bakkers huis neemen moesten. Doch na verloop van eenigen tyd, van daar vertrekken willende, werden zy terstond bekend, en door de menigte eer gedraagen dan gedrongen over de S. Antonis of nieuwe markt, tot in de Barndesteeg; daar zy, van de eene naar de andere zyde der straat gestooten wordende (*b*), op nieuws in een huis weeken. De geweldenaars streefden, kort hierna, wederom naar de Predikplaats. De voorbaarigsten braken de deur open, en liepen naar boven, daar predikstoel, banken, stoelen, boeken en alles vernield, en ten vensteren uit geworpen werdt. Toen brak men 't lood uit de gooten, en, na den middag, begon men de pannen van het dak van boven neder te werpen: 't huis zelf zou, naar

De Vergaderplaats wordt geplonderd.

(*b*) Brieven *gedrukt* 1662. *by* Jan Rieuwertsz. *bl.* 243.

naar alle waarschynlykheid, last geleeden hebben, zo Burgemeesteren geene orde gesteld hadden. De Schout kwam, des avonds ten zes uuren, aan den Spyker, en verdreef de plonderaars. Geduurende de plondering, was 'er de Onderschout *Arent Ellertszoon Haan*, met zyne dienaars, meer dan eens, omtrent geweest, zonder wil of magt te toonen, om de woestheid te stuiten: 't welk het volk hadt doen waanen, dat hem 't werk niet mishaagde. De eigenaar en huurder, sedert voor Burgemeesteren ontbooden, ontsloegen elkanderen van de huur: en de Remonstranten durfden, voor eerst, niet waagen, openlyk byeen te komen. Zy verzogten, 't is waar, terstond hierna, vryheid van Godsdienstoefening aan Burgemeesteren en Raaden (*c*). Doch ik vind niet, dat 'er eenig antwoord kwam op dit verzoek. 1617.

Ondertusschen, scheenen de yveraars onder de Contraremonstranten te verwagten, dat de Remonstranten niet zouden nalaaten, den volgenden Zondag, wederom te prediken: 't welk zy, door het strooijen en aanplakken van nieuwe Pasquillen, scheenen te willen voorkomen. Op Donderdag, den zestienden February, vondt men 'er een aan iemants deur geplakt van deezen inhoud:

Men plakt schimpschriften aan tegen de Remonstranten.

Begint gy Arminiaanen op Zondag weêr te
preeken;

Zo

(*c*) Inhoud van eenige Brieven enz. *gedr.* 1617. Antwoord tot wederlegging van het Discours. *gedr.* 1617. BRANDT II. *Deel, bl.* 473-487, 492.

1617. *Zo zullen 'er een deel in 't water worden gesteken.*

Op Saturdag of Zondag daarna, werdt het volgende aangeplakt:

Hoort myn Heeren, hoort myn vermaanen,
Deezen Zondag zullen preeken d'Arminiaanen;
Maar daar zyn zevenhonderd Landsknegten,
Die met d'Arminiaanen willen vegten.
En die nog heeft een goeden dienst van doen,
Die kome by deezen Kapitein, en wilt u spoên.
Ik waarschouw deeze Arminiaansche gekken,
Datze wat zullen krygen op haar bekken.

De Wethouderschap stelt middelen in 't werk, om opschudding te voorkomen.

De Raad was, den agttienden, tot 's avonds ten zeven uuren, vergaderd. Men handelde, onder anderen, over de opschudding van 's Zondags te vooren, en verzogt aan Burgemeesteren, dat zy, tegen diergelyke opschuddingen, in 't vervolg, beter voorzien wilden: 't welk zy aannamen. Ook bleeven Burgemeesteren en Schepenen byeen, na 't scheiden van den Raad: en de Wethouderschap, bedugt voor nieuwe beroerte, belastte den Major der bezettinge, zig, des Zondags den negentienden, by tyds, te vervoegen op Dwarsboomsloot, en omtrent het huis van Willem Sweersen op Vlooijenburg, met last om den Remonstranten het prediken te ontraaden, zo zy 't, op de eene of de andere plaats, mogten willen onderneemen. Doch zy hadden 't, dien dag, niet in den zin. Midlerwyl, schoolde het graauw, wel een uur voor zonnen opgang,

aan

aan verscheiden oorden in de Stad byeen. 1617.
Omtrent zeven uuren, zag men jongens, mannen, en daar onder volk van de slegtste soorte, die op plondering en roof vlamden, meest vreemdelingen, aan hoopen van vyftig, honderd en tweehonderd, trekken door de Stad. Veelen volgden den Schout, die juist toen op de been was, om Roomschgezinden-Vergaderingen te stooren; doch zy verlieten hem, die eerlang naar huis ging. 't Graauw gaf voor, naar Arminiaansche Vergaderingen te zoeken, en kwam, eindelyk, in merkelyken getale, omtrent ten agt uuren, op den Singel of Konings graft by de Warmoesgraft: van waar de menigte, omtrent ten half negen uuren, naar den Y-kant voortrukkende, eerst, met groote verwoedheid, de oogen sloeg, op het huis van den Heer *Volkert Overlander*, Schepen en Raad, en daarna Burgemeester der Stad, staande omtrent de Bergstraat: toen op dat van Rem Egbertszoon Bisschop, naast het voorgemelde: wyders op de huizen van *Arend Pieterszoon van der Burg*, *Huig Janszoon*, den Oud-Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft en den Oud-Burgemeester Gerrit Jakob Witsen. Daarna, een weinig terug deinzende, bleef de schaare, ten laatste, staan voor 't huis van Rem Egbertszoon Bisschop, zynde de zesde wooning benoorden de Bergstraat, daar de Luipaard in den gevel stondt. Men hadt het volk diets gemaakt, dat hier gepredikt zou worden: 't welk greetiglyk geloofd was. Eerst klopte men aan, naast zyne deur. Doch zyn buurman

't Graauw schoolt samen op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en Bergstraat.

Valt aan

1617. op het huis van Rem Egberszoon Bisschop;

man zeide, *Mannen gy zyt verkeerd*, hunte gelyk, het huis van Rem aanwyzende, daar terstond aangebeld werdt, zo geweldig, dat de schel brak, onder 't roepen van *Doet op, gy Arminiaanen, gy preekt daar in huis.* Rem Bisschop riep van binnen „ dat het „ niet waar was, en dat een hunner binnen „ komen kon, om 't huis te bezigtigen." Doch 't baatte niet. Twee glazen raamen van de zydkamer werden met steenen aan stukken gesmeeten. Men zogt, door dezelven, in huis te komen. Doch Bisschop kreeg, met hulp van iemant van buiten, het houten venster digt, en sloot de woeste menigte daar buiten. Toen ging 't werpen met steenen wederom aan, doch slaplyk, terwyl Bisschop zig naar de bovenste zolder begaf, op eene bedpan sloeg, en luidkeels *brand! brand!* riep, op hoope van ontzet. Doch niemant repte zig om hem by te springen. Des zondt hy zyne dienstmaagd, door eenen uitgang, dien zyn huis op de Heeren-graft hadt, naar den Opperschout *Willem van der Does*, met bede om onverwylde hulpe. 't Verzoek werdt aangedrongen, door een' zyner buuren, *Herman Tholinks*, Schoonzoon van den Oud-Burgemeester Hooft, die zelf maar drie huizen van Rem Bisschop woonde (*d*). De Schout liet zig overhaalen, drong, van agt dienaars verzeld, nevens Tholinks, door 't volk, tot voor de deur, daar een der vinnigste steenwerperen aangetast en in 't huis gebragt werdt. Het smyten hieldt toen op.

De

(*d*) Aantek. van Burgem. C. P. Hooft. *MS*.

De Schout, ſtraks de deur wederom ope- 1617.
nende, zeide, *Gaſten, wat wilt gy hebben?* 't Antwoord was, *de Arminiaanen preeken daar; die willen wy ſtooren.* De Schout wederom, *Daar is geene Vergadering: ik ben boven, beneden, en overal geweeſt.* Zy toen, *de naaſte buuren hebben ons gezeid, dat wy hier zyn moeſten.* Rem Biſſchop, 't volk over de deur aanſpreekende, zeide, *Mannen en Gaſten, waarom doet gy my dit? Heb ik iemant te kort gedaan? Of iemant, die voor my gewerkt heeft, niet wel betaald, of een penning afgetrokken? Heb ik met iemant eenigen twiſt? Ben ik niet een Burger, zo onbeſproken als een ander? Wat hebt gy op my, dat gy myn huis zo beſtormd? Niets, niets,* was de gemeene ſtem, *dan gy zyt een Arminiaan.* Zo dra de Schout een weinig van de deur af week, begon men wederom te werpen in de glazen. De Onderſchout, met zyne dienaars ook in huis gekomen, ſtilde 't volk, dat agter aan 't huis aan 't werpen gevallen was, met woorden. De Schepen Volkert Overlander, die naaſt Rem Biſſchop woonde, uit de Kerk gehaald zynde, begaf zig, ten ſpoedigſte, naar 't huis van den voorzittenden Burgemeeſter *Reinier Pauw*, welk, omtrent vyfentwintig huizen verder, op de zelfde graft, ſtondt, met verzoek om byſtand. De Burgemeeſter nam aan, met de andere Heeren te zullen ſpreeken, en zyn beſt te zullen doen, om den oproer te ſtillen. De ſmyters riepen, midlerwyl, dat men hunnen gevangen makker loslaaten zou; dan wildenze 't huis met vrede laaten. Biſſchop, toen nog hoop hebben-

1617. bende op eene goede uitkomst, badt voor den gevangen, dien de Schout eindelyk slaakte. Doch toen wierp men, sterker dan te vooren. De Schout, na een half uur verloops, verdriet in 't wagten krygende, besloot, met den Onderschout te vertrekken. Rem Bisschop, zyne huisvrouw *Lysbet de Bisschop*, Zuster van *Jan de Bisschop*, Raad der Stad, en zyns broeders huisvrouw baden en smeekten, dat zy toch blyven zouden, zeggende, *Myne Heeren, zo gy weggaat, zyn wy gelyk als overgeleverd.* Doch 't antwoord was, *wy konnen hier den gantschen dag niet blyven; wy hebben daartoe geenen last van Burgemeesteren.* Rem Bisschop verklaarde „ gemeend te hebben, dat de Schouten „ altoos last hadden, om kwaad te verhoe- „ den; en zulken, die beledigd werden, te „ beschermen:" te gelyk vraagende „ of „ 'er, zo dit niet zyn kon, geen middel wa- „ re, om tien of twintig soldaaten te beko- „ men, op zyne eigen kosten?" Doch zy zeiden „ niets te konnen doen, zonder last „ van Burgemeesteren: maar zy zouden „ agteruit gaan, en hun best doen, om de „ jongens, die voor 't huis waren, te ver- „ jaagen." Doch de Onderschout Haan, den degen trekkende tegen 't graauw, werdt met steenen geworpen. Terstond daarna, riep men, *de Schout gaat weg; 't huis is ons ten prys, met al wat 'er in is.* Straks wierp men, met zo veel gewelds, op deur en vensters, dat niemant, in 't voorhuis, of in de zydkamer, duuren kon. Bisschop en zyne Huisvrouw besloten toen, de boeken, het

't welk geplonderd wordt.

geld

geld en eenige andere dingen van waarde 1617.
van agteren over de schutting, in den tuin van den Heere Overlander, te bergen, waarin zy van eenige arbeiders, die, onder eene hagelbui van steenen, door de agterdeur, in huis gelaaten waren, geholpen werden. Bisschop zelf bergde zig ook in 't huis van den Heere Overlander, na dat hy 't geweer, welk hy in huis hadt, zorgvuldiglyk verstteken hadt, op dat 'er geen grooter geweld mede gepleegd werdt, 't huis, met den meesten huisraad, laatende ten prooije der plonderaaren. Zyne Huisvrouw bleef, nog eenigen tyd na hem, in huis; doch vloodt, eindelyk, met veel gevaar, naar de Heerengraft, daar haars mans Broeder, Jan Egbertszoon Bisschop, woonde, wiens huis ook reeds met plondering gedreigd was, en daar men al eenige glazen ingesmeeten hadt. De vrouw, van 't graauw gevolgd wordende, geraakte in een Kassenmaakers huis, en uit het zelve in den tuin van Burgemeester Witsen, daar men haare kinderen, heimelyk, by haar bragt. 't Graauw hadt, midlerwyl, het hek of de glinting, voor 't huis staande, uit den grond gerukt, en met de deur derzelve, ook met eene plank, zo geweldiglyk gebonsd op de deur van 't huis, en van de kelder, dat zy de laatste, eindelyk, open kreegen. Toen sleeptenze twee zwaare balken uit de kelder, waarmede geweldiglyk op de huisdeur geramd werdt. 't Was elf uuren, eer zy in huis raakten, daar toen alles geplonderd en vernield werdt. De vaten met koopmanschappen werden geopend,

1617. opend, en twee kisten met kostbaare boeken, die Bisschop uit Engeland ontvangen hadt, verscheurd. De voorraad van spyze en drank werdt te lyve geslaagen, weggevoerd, of vertreden en geplengd. De schilderyen werden in stukken gesneeden: een yzeren kist, die men niet open krygen kon, naar de graft gesleept, daar menze zou ingeworpen hebben, zo''t niet, door den Schepen, *Pieter Matthyszoon*, belet geworden was. De schade, door Rem Bisschop, by deeze plondering geleeden, is, sedert, op vyfduizend guldens begroot geworden (*e*).

De Wetهouderschap verbiedt dit geweld, by eene Keure.

Ondertusschen, waren de Wethouders op 't Stadhuis byeen gekomen, en hadden, terstond, de samenrotting en 't geweld aan de huizen van Rem en Jan Egbertszoon Bisschop, welk toen nog niet op 't hoogst gekomen was, by openbaare afkondiging, verbooden (*f*). Doch dit verbod hielp luttel. 't Plonderen ging zynen gang, tot dat Burgemeester Pauw en eenige Schepenen en Raaden, omtrent ten twaalf uuren, voor 't geplonderd huis verscheenen, de plonderaars, door hunne tegenwoordigheid alleen, verstuiven deeden. De Heeren traden, vervolgens, naar binnen, daar Rem Bisschop en zyne Huisvrouw, na dat zy vier uuren buitens huis geweest waren, zig eerlang wederom by hen vervoegden. De Heer Pauw beklaagde zyn lot met traanen: en 't huis werdt,

(*e*) Aantek. van Burgem. C. P. HOOFT. *MS*. Brieven *gedrukt* 1662. *by* Jan Rieuwertsz. *bl.* 229.
(*f*) Keurb. I. *f.* 165.

werdt, door eenige ſoldaaten, bewaard: 1617.
ook dat van Jan Egbertszoon: 't welk, den volgenden dag, andermaal gedreigd werdt. Zelfs werden eenige andere huizen van Remonſtranten, tegen den avond van den twintigſten, voorzien van ſoldaaten. En 't graauw was, inderdaad, zo verbitterd op deeze Luiden, dat twee hunner, Kornelis Klaaszoon Spring, Beſchuitbakker, en Abraham Antoniszoon, Kaarſemaaker, geduurende de plondering van Rem Biſſchops huis, op ſtraat aangerand, met ſteenen geſmeeten, en in groot gevaar van hun leeven gebragt werden, tot dat de eerſte zig bergde in 't huis van den Schout, daar hy wel ontvangen werdt, en tot 's avonds vertoefde; en de ander in dat van een' Spekverkooper, op den hoek van de Heeren- en Warmoes-graft, daar men hem nogtans agter na liep, en noodzaakte over twee daken te klauteren, en eene veiliger ſchuilplaats te zoeken (g).

Nadere Keur tegen diergelyke ongeregeldheid, en tegen 't onbehoorlyk prediken.

Burgemeeſteren gaven, den twintigſten, den Raad kennis van 't gebeurde aan 't huis van Rem Egbertszoon. De Raad verſtondt, „ dat men niet alleen tegen diergelyke on-„ geregeldheid behoorde te waaken; maar „ ook het onbehoorlyk prediken ſcherpelyk „ verbieden: voorts, moeſt men de plon-„ deraars zoeken in handen te krygen, en „ het ſtrooijen van Pasquillen, waarin de „ Wethouderſchap of anderen beſchimpt „ en

(g) Inhoud van eenige Brieven enz. *gedr.* 1617. Antw. tot wederlegg. van het Discours *gedr.* 1617. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 487-499. P. A LIMBORCH Vita S. Episcopii *p.* 91-102.

1617. „ en gelaſterd werden, door de beſte mid„ delen, tragten te voorkomen (*h*). Overeenkomſtig met dit beſluit, maakte 't Geregt eene Keur, die 's anderendaags afgekondigd werdt. De opſchudding werdt, by de Keure, geweeten aan de Remonſtranten, die, zonder nood of wettelyke reden, afgezonderde Vergaderingen gehouden hadden; welke Vergaderingen nu uitdrukkelyk verbooden werden (*i*). Doch 's nagts na 't uitkomen deezer Keure, werdt 'er een Pasquil aangeplakt, waarin het ongeluk van Rem Biſſchop beklaagd, en aan de agteloosheid en partydigheid der Wethouderſchap geweeten werdt. Men hadt 'er den naam van Abraham Antoniszoon onder geſteld, om te kennen te geeven, dat het uit den koker der Remonſtranten kwame. De Wethouderſchap beloofde, terſtond, driehonderd guldens aan die den maaker ontdekte. Doch daarna is gebleeken, dat het, door *Wynand Elbertszoon*, Schoolmeeſter van 't Contraremonſtrantſch gevoelen, opgeſteld was, om de Remonſtranten in den haat te brengen by de Regeeringe. Een yveraar onder de Remonſtranten gaf, kort hierop, ook eenige Brieven, wegens de beroerte hier ter Stede, in 't licht, welken, insgelyks, by openbaare afkondiging, verbooden werden, *als*, dus luidt de Keure, *met groote partyſchap geſchreeven* (*k*). Onder of na de beroerte, wa-

(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 12 20 *Febr.* 1617. *f.* 8 *verſo.*
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 12. 21 *Febr.* 1617. *f.* 9. Keurb. I. *f.* 165 *verſo.*
(*k*) Keurb. I. *f.* 167 *verſo*, 171. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 500, 501.

waren 'er eenigen in hegtenis genomen, die men voor handdaadigen hieldt. Sommigen derzelven werden terstond geslaakt: anderen, na verloop van eenigen tyd, en onder borgtogt van een honderd vyftig, twee honderd, of drie honderd guldens: doch men vondt niet geraaden, eenigen der oproerigen aan 't lyf te komen. En Rem Egbertszoon Bisschop, die Lidmaat der Gereformeerde Kerke was, werdt, 's Donderdags na de plondering, door twee Ouderlingen, uit den naam des Kerkenraads, aangezeid, dat hy zig van 's Heeren Avondmaal, welk des Zondags daarna stondt gevierd te worden, zou hebben te onthouden. Gelyke aanzegging geschiedde ook aan Jakob Laurenszoon Reaal, Secretaris der Admiraliteit, en aan eenige anderen, die naderhand openlyk van de Gemeente werden afgesneeden. Voorts, kwam, van wege de Gecommitteerde Raaden, aanschryvens aan de Steden, om tegen diergelyke beroerte, als te Amsterdam voorgevallen was, op haare hoede te zyn. De Regeering van Amsterdam beantwoordde den brief, met aanwyzing van 't gene zy gedaan hadt, om de beroerte te stuiten en in 't vervolg te voorkomen (*l*): waarby de zaak gebleeven is.

1617.

Aan Rem Egbertszoon Bisschop en anderen wordt het Avondmaal ontzeid.

Maar de Amsterdamsche Remonstranten, zig niet konnende voldoen, in het nalaaten hunner Godsdienstige Vergaderingen, vervoegden zig, den zesden Maart, met een Ver-

De Amsterdamsche Remonstranten

(*l*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 501, 502. P. a Limborch Vita S. Episcopii *p.* 103, 104.

1617. Verzoekschrift aan de Staateu van Holland, waarin zy om derzelver bescherming baden, te gelyk begeerende dat hun eenige Predikanten van hun gevoelen in de openbaare Kerken, of anderszins afzonderlyke Vergaderingen mogten toegestaan worden. Doch in dit Verzoekschrift werdt niet donkerlyk te kennen gegeven, dat de Wethouderschap van Amsterdam zig te slap gedraagen hadt, in het stuiten der jongste beweegingen. De Afgevaardigden der Stad op de Dagvaart namen, derhalve, het inleveren van dit Verzoekschrift zeer euvel, noemden 't oproerig, en wilden 'er niet op stemmen, voor dat de Edelen en Steden verklaard hadden, of zy kwalyk hadden gedaan, of nog kwalyk deeden aan het handhaaven der oude, waare, opregte, Christelyke, Gereformeerde Religie, gelykze van den beginne aangenomen was, en nog behouden werdt. Op 't Verzoekschrift, kwam, ondertusschen, geen antwoord. Men leverde dan, den zestienden Maart, een tweede in, waar in het zelfde verzoek herhaald werdt, beweerende de Vertooners, dat zy zig hielden aan de oude, regte en waare Reformatie, en zelfs aan de Nederlandsche Geloofsbelydenis en Catechismus, schoon zy, in sommige punten, verschilden van de tegenwoordige Amsterdamsche Predikanten. Op dit Vertoog, werdt, by de Staaten, besslooten, de Afgevaardigden van Amsterdam te verzoeken „ dat, op de redenen van bezwaar„ nis, in het zelve vervat, rypelyk mogt „ gelet worden, in zulker voege, dat de

verzoeken vrye Godsdienstoefening van de Staaten van Holland.

„ rust

„ rust der Stede bewaard, en den klaageren 1617.
„ gelegenheid gegeven werdt, om hun ge-
„ moed te beleeven." De Remonstranten, hiervan kennis gekreegen hebbende, vervoegden zig met een Verzoekschrift aan Burgemeesteren en Raaden van Amsterdam, om vryelyk te mogen vergaderen. Doch hun verzoek werdt niet ingewilligd. Sedert, voeren zy, in kleinen getale, nu en dan, ter preeke naar Abkoude, daar een Predikant stondt van hun gevoelen. Ook hoorden zy, somtyds, *Joannes Geesteranus*, die, meent men, ten deezen tyde, in het Dorp Vreêland stondt. 't Blykt niet, dat zy, vooreerst, hebben durven waagen, Godsdienstige Byeenkomsten in de Stad te houden (*m*). Sommigen hunner geloofden, dat de Kerkenraad, omtrent deezen tyd, eerst mondeling, en daarna schriftelyk, by de Wethouderschap zou hebben aangehouden op de opregting eener Kerkelyke gevangenisse, waarin men alle zulken zou opsluiten, die niet pasten op de Kerkelyke tugt, en de aalmoessen misbruikten (*n*). Doch hiervan is my, in de Stads *Registers*, geen blyk altoos voorgekomen.

En aan de Wethouderschap van Amsterdam. Doch vergeefs.

De Contraremonstranten, den negenden July, de Klooster-Kerk in den Haage hebbende ingenomen, in welke Prins Maurits, den drie-entwintigsten, ter preeke ging, gaf zulks, onder anderen, den Staaten van Holland gelegenheid tot het neemen der Resolutie

De Stad bewilligt niet in de Resolutie der Staaten tot het aannee-

(*m*) Aantek. van Burgem. C. P. Hooft. *MS.*
(*n*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 502-512.

1617. tie van den vierden Augustus, die, sedert, by de Contraremonstranten, de *scherpe Resolutie* genoemd werdt. By dezelve, werdt de nationaale Sinode afgestemd, en vastgesteld, de voorige Resolutien, tot eendragt strekkende, met alle gemaatigdheid, uit te voeren. Voorts, werden de Steden, die des behoeven zouden, gemagtigd tot het aanneemen van Waardgelders, ter haarer verzekeringe (*o*). Doch Dordrecht, Amsterdam, Enkhuizen, Edam en Purmerende hadden niet bewilligd in deeze Resolutie. De Vroedschap te Amsterdam bleef, in de Kerkelyke zaaken, by haar voorig gevoelen. Zy hadt; al in April, verklaard, 't gezag der Staaten en Wethouderen te willen blyven handhaaven, mids men niets ondername tegen de belyders der waare Christelyke Gereformeerde Religie, waardoor zy alleen de Contraremonstranten verstondt. Zy verklaarde, in May, niet te konnen bewilligen in den voorslag van eene Byeenkomst van agt weereldlyke en agt kerkelyke persoonen, om middelen te beraamen tot verzagting der gemoeden. Zy drong, naderhand, nog ernstelyk op het houden der nationaale Sinode (*p*). Doch toen, den zestienden Augustus, de jongste Resolutie der Staaten van Holland overwoogen werdt, in de Vroedschap, verzogten eenigen der oudste Leden tyd van beraad, en afschriften der stukken, en vooral van 't advis van Burgemeesteren. De

men van Waardgelders enz.

(*o*) Vaderl. Hist. X. *Deel*, *bl.* 151, 152, 162.
(*p*) Resol. Vroedsch. N. 12. 8 *April*, 6 *May*, 14 *July*, 2 *Aug.* 1617. *f.* 11, 12, 14 *verso*, 19, 20.

De raadpleeging werdt dan verschooven tot den agttienden. 's Daags te vooren, kreegen twee of drie Leden de verzogte afschriften. Ten bestemden dage, waren eenige Leden en onder anderen de Burgemeesteren Kromhout en de Graaf, en zelfs de voorzittende Burgemeester *Diederik Bas* niet tegenwoordig. De Oud-Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft stondt, derhalve, hard aan, dat de zaak wederom uitgesteld werdt. Hy hieldt den Leden voor „ dat men, door „ niet te stemmen met de meeste Leden der „ Staaten, zig scheen te willen scheiden van „ Holland, daar de Stad, volgens de Graaf- „ lyke brieven van de jaaren 1347 en 1355, „ nimmer van mogt gescheiden worden." Hy voegde 'er by „ dat men, ondertusschen, „ bleef kleeven aan Resolutien der Vroed- „ schap, die slegts met eene meerderheid „ van eene of twee stemmen genomen wa- „ ren. Men poogde, zeide hy, te wege te „ brengen, dat zig 't gantsche Land aan „ ons gevoelen onderwierpe, 't zy wy de „ meerderheid of de minderheid hadden, „ in de hooge Vergaderingen." Hy klaagde, wyders, gelyk meermaalen „ datmen „ den Kerkelyken te veel gehoor gaf, die „ veelal vreemdelingen waren, en 's Lands „ belang niet kenden, noch ter herte na- „ men. Een van onze Predikanten hadt, „ zeide hy, in zynen yver, wel durven „ raaden, dat men, eer men 't begonnen „ werk steeken liete, liever al de neering „ van 't Land zou verliezen. Maar alle

1617.

Aanspraak van den Oud-Burgemeester Hooft, ter deezer gelegenheid.

1617. „ raaders waren geene gelders. En die „ Predikant zelf zou zig, meende hy, „ wel zeer kwalyk houden, als hy, by verloop van 's Lands middelen, verzwaaring „ des oorlogs, en aandrang des vyands, „ zyne halve neering, dat is, zyne halve „ gaadje, zou moeten missen. Maar zulke „ Luiden zogten zig gezag aan te maatigen „ over anderen, in zaaken van Godsdienst, „ daar de wapenen, voor de gemeene vryheid van allen, aangenomen waren (q)." Doch deeze en diergelyke redenen vonden geenen ingang by de meeste Leden. Men besloot „ geene ligting van Waardgelders „ toe te staan; op 't houden eener nationaale Sinode aan te dringen; by de eens aangenomen Gereformeerde Religie te volharden; 's Lands hoogheid en Regeering „ te handhaaven, doch by eenpaarige bewilliging, niet by overstemming; midsgaders 't gezag en de magt van zyne „ Doorlugtigheid, als Gouverneur en Stadhouder, volgens zyne Commissie en Instructie (r)." Sedert, werdt, door Amsterdam en de vier andere Steden, sterk geyverd voor het houden der nationaale Sinode; voor welke ook vier Provincien zig verklaard hadden. De vyf Steden, die, in de Vergadering van Holland, niet met de meeste stemmen besloten wilden hebben, stonden 'er zeer op, dat men, in de Vergadering der algemeene Staaten, besloote met

De Stad dringt op 't houden der Nationaale Sinode.

(q) Aant. *van den Heere* C. P. HOOFT *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 562-567.

(r) Resol. Vroedsch. N. 12. 16, 18, 30 *Aug.* 1617. *f.* 24, 25.

met de stemmen der meeste Provincien (s): al 't welk zulk eene verwarde gedaante gaf aan den staat der Regeeringe, als zy, in veele jaaren, niet gehad hadt. 1617.

De Gezant des Konings van Groot-Britanje, *Dudlei Carleton*, den Staaten de Nationaale Sinode, den zesden October, hebbende aangepreezen, in eene redevoering, die terstond in 't licht kwam, gaf *Jacobus Taurinus*, Predikant te Utrecht, gelegenheid, om dezelve te wederleggen, in eene zogenaamde *Weegschaal*, over welker inhoud, Carleton zig zo gebelgd hieldt, dat hy te wege bragt, dat het Geschrift, door de algemeene Staaten, verbooden werdt, en duizend guldens beloofd, aan die den schryver aanbragt. Doch de Publicatie, desaangaande ingesteld, werdt, in verscheiden' Steden van Holland, niet afgekondigd, alzo 'er de Staaten dier Provincie niet in bewilligd hadden (t): maar te Amsterdam, werdt de *Weegschaal* door den Schout opgehaald, en het verkoopen en verspreiden derzelve, by eene byzondere Keure van den eersten December, verbooden (u).

De Weegschaal van Carletons Redevoering wordt, te Amsterdam, verbooden.

Op den negentienden der zelfde maand, deeden Dordrecht, Amsterdam, Enkhuizen, Edam en Purmerende, ter Vergaderinge van Holland, eenen voorslag tot het houden eener Provinciaale Sinode, die de Nationaale Sinode zou voorgaan; doch deeze voorslag behaag-

De Stad raadpleegt met Professoren en Predikanten, en

(s) Zie BRANDT II. Deel, bl. 625-630, 632, 633, 635, 637, 640, 663, 671.
(t) Zie BRANDT II. Deel, bl. 641 enz.
(u) Keurb. I. f. 175 verso.

1617. haagde den overigen Leden niet, onder anderen, om dat, daarby, het verkiezen der Leden tot de Provinciaale Sinode gesteld werdt aan de byzondere Classen; daar zy verstonden, dat deeze verkiezing behoorde gelaaten te worden aan de Heeren Staaten

blyft yveren voor de Sinode.

1618. (v). De besluiten, die, in den aanvang des volgenden jaars, by de Vroedschap van Amsterdam, genomen werden, liepen allen uit op het bevorderen van het houden der Nationaale Sinode: hebbende de Heeren, hier ter Stede, geraadpleegd, niet alleen met de Predikanten deezer Stad, maar ook met de Professoren *Joannes Polyander* en *Antonius Thysius*, en met *Festus Hommius*, *Antonius Walæus*, *Abraham Doreslaar* en *Samuel Bartholdi*, Predikanten te Leiden, in den Haage, te Enkhuizen en te Monikendam (w), die allen sterk gezet waren op het spoedig houden der Sinode. En sedert werden, van wege de Stad, twee of drie Vertoogen ter Dagvaart van Holland ingeleverd, waarby de Nationaale Sinode, met agterstelling der Provinciaale, sterk werdt aangepreezen (x).

Prins Maurits wordt, te Amsterdam, treffelyk ingehaald.

Maurits, Prins van Oranje, in May deezes jaars, den Landdag in Overyssel hebbende bygewoond, begaf zig, verzeld van Don Emmanuel, Prins van Portugal, en van andere Grooten, den drieentwintigsten, te Kam-

(v) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 679 *enz.*
(w) Resol. Vroedsch. N. 12. 10 *Jan.* 21 *Febr.* 10 *Maart* 1618. *f.* 53 *verso*, 55, 56.
(x) TRIGLAND. *bl.* 1051, 1054. BAUDART X. *Boek*, *f.* 38, 39.

Kampen, ſcheep naar Amſterdam, daar hy treffelyk werdt ingehaald. Omtrent Muiden, kwam hem een groot getal van Jagten te gemoet, die 's morgens van Amſterdam gezeild waren. De twintig vendelen ſchutters en de drie vendelen Stads ſoldaaten ſtonden, de eerſten, op den dam en langs het water, tot aan de nieuwe brugge, de anderen, van de Verkensſluis tot aan den Niezel, geſchaard. De Officiers waren met Oranjen pluimen en ſluijers uitgeſtreeken. Zyne Doorlugtigheid werdt eerſt verwelkomd door den Kolonel *Jonas Witſen*, die hem, met vier ſloepen, te gemoet gezeild was. De Prins tradt, op ſtroom, over by den Kolonel. De Koopvaardyſchepen vlagden en vuurden: de Trompetters bliezen *Wilhelmus van Naſſouwen*. Ten vyf uuren nadenmiddag, voer de Prins, door de nieuwe brugge, ter Stad in, onder 't losbranden van zes ſtukken geſchuts, die op de brugge lagen. Aan den dam, tradt hy op, over een' ſteiger, die met blaauw Laken bekleed was. En hier werdt hy, door de gantſche Regeeringe, begroet. De oude Rederykers-Kamer *in Liefde bloeijende* hadt, tuſſchen de Waage en den ſteiger, eene fraaije zegeboog opgeregt, met dit opſchrift, in 't Latyn; 1618.

Benedictus, qui venit in nomine Domini,

dat is,

Gezegend hy, die in 's Heeren naam komt.

Ook deedt zy hier verſcheiden' zinnebeeldige

1618. ge vertooningen, tot 's Prinſen eere. Voorts, werdt zyne Doorlugtigheid, langs 't water, over de oude brugge, door den Niezel, en over den Oude-Zyds-Voorburgwal geleid naar de Verkensſluis, daar de Brabantſche Kamer ook eenige vertooningen deedt, ſlaande op de eendragt, die zy, door 's Prinſen beleid, verwagtte. In 't Prinſen-hof gekomen, zag zyne Doorlugtigheid, uit de voorvenſters, de vertooningen, die de Nederduitſche Akademie, in de graft, vervaardigd hadt, op zeven ſchuiten: in welken, de doode Prins Willem met zyn huisgezin, de zeven Provincien, en het blazoen der Kamer, eene bykorf met het woord YVER, verbeeld waren. Ten volgenden dage, deedt de Prins zig door de oude en nieuwe Stad roeijen, en zag den *Moord van Graave Floris den V.*, op het tooneel der Nederduitſche Akademie, vertoonen (1). Den vyfentwintigſten, vertrok de Prins met rytuig ter Stad uit. Een half uur buiten dezelve, hadden de oude Kamer en de Akademie wederom vertooningen vervaardigd. Zyne Doorlugtigheid keerde naar den Haage (y); doch of hy, geduurende zyn verblyf hier ter Ste-

(y) Triümphe tot Amſterdam enz. *gedr.* 1618.

(1) 't Is waarſchynlyk het Treurſpel *Geraardt van Velzen* van den Droſſaard PIETER KORNELISZOON HOOFT geweeſt, dat, in 't jaar 1613, in 't licht gekomen, en voor 't eerſt op de Nederduitſche Akademie vertoond was (Zie P. C. HOOFTS *Leeven*, bl. 8): en waarin *de Vegt* de opkomſt en loffelyke daaden van Prinſe Maurits breedſpraakelyk voorſpelde.

Stede, eenige zaaken van gewigt met de 1618.
Wethouderschap verhandeld of geregeld hebbe, is my nergens gebleeken.

Amsterdam biedt Prinse Maurits de hand in het bevorderen van de afdanking der Waardgelderen.

In Utrecht, en in eenige Steden van Holland, waren, ingevolge der Resolutie van den vierden Augustus des voorleeden jaars, Waardgelders aangenomen, om de Wethouders te beschermen tegen opschuddingen, waaruit verandering der Regeeringe gevreesd werdt. Maar Amsterdam, en de Steden, die 't met deeze Stad eens waren, in deeze Resolutie niet bewilligd hebbende, voegden zig, in den Zomer, by de meeste Provincien, die, op den raad van Prinse Maurits, ter Generaliteit, besloten, de Waardgelders te doen afdanken (z). De Prins begaf zig, ten deezen einde, naar Utrecht. De Staaten van Holland deeden, ten zelfden tyde, eene bezending derwaards, om de afdanking der Waardgelderen, ware 't mogelyk, te voorkomen. Doch deeze bezending was vrugteloos. Zyne Doorlugheid gaf aan de Regeering van Amsterdam kennis van het oogmerk der afgevaardigden van Holland, en deeze bragt toen te wege, dat de bezending naar Utrecht, door zes Steden, Dordrecht, Amsterdam, Schiedam, Enkhuizen, Edam en Purmerende, ter Dagvaart van Holland, werdt afgekeurd. Van wege deeze zes Steden, kwamen zelfs, kort hierna, Gedeputeerden te Utrecht, om den Prins de hand te bieden. De Waardgelders

(z) Resol. Vroedsch. *N.* 12, 24, 25, 30 *July* 1618. *f.* 62, 63.

1618. ders werden toen afgedankt, en de Regeering te Utrecht veranderd (*a*). In Holland, geschiedde gelyke afdanking, by een Plakaat der algemeene Staaten, welk, met moeite, in de Steden werdt afgekondigd (*b*).

Oldenbarneveld, Hogerbeets en de Groot worden gevangen.

Het afdanken der Waardgelderen baande den weg tot de ontydige verandering der Regeeringe, in de meeste Steden van Holland. Zy volgde kort op het gevangen neemen van 's Lands Advokaat Oldenbarneveld, en van de Heeren Hogerbeets en de Groot, Pensionarissen van Leiden en Rotterdam, 't welk, op den negenentwintigsten Augustus, uit naam der algemeene Staaten, geschiedde. De meeste Leden van Holland verstonden, dat, door dit gevangen neemen, 's Lands hoogheid geschonden was, en wilden de gevangenen doen slaaken. Doch Amsterdam en de vyf andere Steden verklaarden zig hierop niet gelast. Men besloot dan, alleenlyk te bewerken, dat ter Generaliteit vooreerst niet voortgevaaren werdt met de regtspleeging over de drie Heeren: gelyk geschiedde (*c*).

Prins Maurits houdt de verandering der Regeeringe te

Doch kort hierna, begon Prins Maurits de Regeering in de Steden van Holland, buitens tyds, te veranderen, eerst zonder daartoe van de Staaten gemagtigd te zyn; doch daarna, op verzoek der meeste Leden. 't Liep aan tot den tweeden November, eer zyne

(*a*) BRANDT II. *Deel, bl.* 804, 807, 812, 813, 816, 817, 818.
(*b*) BRANDT II. *Deel, bl.* 827, 828.
(*c*) Resol. Holl. 29, 30, 31 *Aug.* 1618. *bl.* 257, 258, 260, 261, 263.

zyne Doorlugtigheid, ten deezen einde, ook te Amsterdam verscheen. Hy hieldt de verandering hier ter Stede dienstig, onaangezien de Resolutien op de Kerkelyke geschillen, by de Vroedschap van Amsterdam, sedert eenige jaaren, genomen, volkomenlyk voldeeden aan zyne inzigten; om dat dezelven gemeenlyk met eene kleine meerderheid van twee of drie stemmen waren overgehaald; welke kleine meerderheid, by verscheiden' veranderingen, ligtelyk de minderheid worden kon. Brandt heeft (*d*), uit een Geschrift van Episcopius, aangetekend, dat de Vroedschap van Amsterdam, op den zevenden October des jaars 1617, beslooten hadt, zig te voegen by de overige Leden van Holland, in het bevorderen van eene Provinciaale, niet Nationaale Sinode; en dat dit besluit, zonder veel tegenzeggens, met eene meerderheid van vyf of zes stemmen, zou overgehaald zyn geweest. 't Welk, zo men 't aanneemt, bewyzen zou, hoe onvast, zelfs ten deezen tyde, de besluiten der Vroedschap stonden. Doch Brandt zelf heeft getwyfeld, of Episcopius omtrent dit besluit ook kwalyk onderregt geweest zy: en ik ben wel verzekerd, dat 'er niets van te vinden is, in de *Registers van de* Vroedschap. De meerderheid heeft, bestendiglyk, gestemd, voor het houden der Nationaale Sinode, en alleenlyk voor de Provinciaale, om de zaaken tot de Nationaale Sinode voor te bereiden. Maar dee-

1618.

Amsterdam voor dienstig.

(*d*) II. *Deel*, *bl.* 866.

1618. deeze meerderheid was klein, gelyk wy, meer dan eens, hebben aangemerkt: en hierom hieldt de Prins de verandering voor dienstig.

Hy komt in de Stad. Tegen den tweeden November, wanneer de Prins, van Gouda, hier te gemoet werdt gezien, werden de twintig Kompagnien schutters en de drie Kompagnien soldaaten in de wapenen gebragt. Men ontving zyne Doorlugtigheid, met alle betoog van eere. Hy was, te schepe, over de Haarlemmer Meer, gekomen tot aan den Overtoom, ter halverwege van welken, hy, door de Kolonellen Jonas Witsen en *Geurt Dirkszoon*, met gewapende sloepen, ontmoet werdt. Hy tradt in hunne sloep, en voer, met dezelve, ter Stad in, tusschen de schutters en soldaaten, die langs de burgwallen stonden, en wakkerlyk vuurden. Aan 't Prinsen-Hof, werdt zyne Doorlugtigheid, door Schout en Burgemeesteren, ontvangen (*e*). Ten volgenden dage, deedt hy de gantsche Vroedschap op het Stadhuis byeen roepen. Zy bestondt thans uit de volgende Persoonen: *Jan Jacobszoon Huydecoper*, *Cornelis Pieterszoon Hooft*, *Jan de Bisschop*, *Roelof Egbertszoon*, *Jacob Pieterszoon Copit*, *Reinier Pauw*, *Jacob Gerritszoon Hoing*, *Claas Jacobszoon Couckebacker*, *Ysbrand Bon*, *Harman van de Poll*, *Pieter de Vlaming*, *Jonas Witsen*, Doctor *Pieter Schaap*, *Jonas Joriszoon*, Doctor *Dirk Bas*, *Pieter Matthyszoon*, Doctor *Sebastiaan Egbertszoon*, *Jacob de Graeff*, *Bert-*

(*e*) Triumph. inkomste des Princen van Orang. *gedr.* 1618.

Berthout Crombolt, Doctor *Volkart Overlander*, Doctor *Johan ten Grootenhuys*, *Dirck de Vlaming*, *Roetert Ernst*, *Jan Pieterszoon de With*, *Jacob Poppe*, *Abraham Boom*, *Laurens Janszoon Spiegel*, *Jan Gysbertszoon*, *Adriaan Pieterszoon Raap*, *Jan van Hoorn*, *Hillebrand Schellinger*, *Wernerd Ernst van Bassen*, Doctor *Dominicus Heemskerck*, *Jacob Jacobszoon Hinlopen* en *Claes Jacobszoon Haringcarspel*. De Prins, uit naame van den Raad, door den Schout afgehaald, en in de Vergadering der Vroedschap verscheenen zynde, verklaarde „ dat hy hier gekomen was, *om volgende den last van de regierderen van 't Landt, deselve sessendertich Raden te bedancken van haren dienst, ende met eenen te ontslaen van den eed, dien zy luyden als Vroetschappen* gedaan hadden; *mitsgaders van den eed ende 't recht, 't welck haar, als Schepen ofte Raed* (2) *geweest hebbende, in 't kiesen van Burgermeesteren, is toecommende.*" Hy voegde 'er by „ dat „ hy

1618. Verschynt in de Vroedschap, en ontslaat dezelve van haaren eed.

(2) 't Woord *Raad* schynt hier wat oneigenlyk. Niet de *Raaden*, maar de regeerende en Oud-Burgemeesteren en Schepenen hebben regt tot het kiezen van Burgemeesteren. En dit 's misschien de reden geweest, waarom sommigen, in het te boek stellen van 's Prinsen aanspraak, het woord *Raad* agter wege gelaaten hebben. Zie Brandt II. Deel, bl. 867. 't Welk wy egter niet hebben durven navolgen, om dat dit woord, niet alleen in de *Lyst der Regeeringe voor de Handvesten*; maar ook in de oorspronkelyke *Registers der* Vroedschap, gevonden wordt. Ook kan men het mogelyk opvatten in den zin van *Burgemeester*, gelyk het zo, in oude Privilegien, voorkomt. Zie *Handv.* bl. 25 [13].

1618. „ hy gaarne van deezen last verschoond „ ware geweest; doch dat de tegenwoordi- „ ge hooge nood en dienst van 't Land zulk „ eene verandering vorderde, die ook reeds „ in meer andere Steden geschied was; op „ dat de misverstanden en oneenigheden, „ beide in Kerkelyke en Staatszaaken, die „ eenen tyd lang in 't Land geweest waren, „ eens nedergelegd, en diergelyke zwaa- „ righeden, in vervolg van tyd, voorko- „ men mogten worden (*f*)." Zo dra de Prins uitgesproken hadt, begonden de Heeren op te staan, om te vertrekken. Doch de Oud-Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft, zulks bespeurende, vondt goed, den regeerenden Burgemeesteren Jakob Gerritszoon Hoing en Doctor Dirk Bas (de anderen twee, Barthold Kromhout en *Jacob Boelens*, waren niet tegenwoordig) te vraagen, *of zy daarop niet begeerden te zeggen?* Zy zeiden, *neen:* en niemant anders openbaarde zig, om iet te spreeken. De Heer Hooft verklaarde toen „ dat hy zig, gemoeds- en eedshalve, „ gedrongen vondt, een weinig te zeggen," en verzogt 'er verlof toe van zyne Doorlugtigheid, met byvoeging „ dat hy anderszins „ zwygen zou." De Prins bewilligde in zyn verzoek: waarop hy, op deezen zin, aanhief:

De Oud-Burgemeester Hooft verzoekt, dat de Raad niet bedankt worde.

„ 't Zal, doorlugtige Vorst, op Lichtmisse eerstkomende, vyf en dertig jaaren „ zyn, dat ik in den Raad ben beroepen, „ en geduurende al dien tyd, heb ik myne „ ge-

(*f*) Resol. Vroedsch. *N.* 12. 3 *Nov.* 1618. *f.* 65.

„ genegenheid tot het huis van Nassau dik- 1618.
„ wils betoond. Dikwils ben ik, van dee-
„ zer Stede wege, ter Vergaderinge der
„ Heeren Staaten van Holland, ook ter Ge-
„ neraliteit, verscheenen. Verscheiden' mis-
„ verstanden zyn, in dien tyd, tusschen
„ deeze Stad en de Steden Haarlem en
„ Leiden ontstaan, die ter scherpe, gereg-
„ telyke en andere handelingen uitborsten,
„ en geschaapen waren, hooger te loopen,
„ zo dat men goedvondt, uwe Vorstelyke
„ Doorlugtigheids tusschenspraak en bemid-
„ deling daarover te verzoeken: waardoor
„ die verschillen, eindelyk, waren neder-
„ gelegd. Des agt ik my gelukkig, dat ik
„ myn gemoed, in deeze gestelteniſſe van
„ zaaken, voor uwe Vorstelyke Doorlug-
„ tigheid, moge ontlasten. Ik zal anders
„ niet zeggen, dan dit weinige: dat de ge-
„ heele Vergadering van deezen Raad, by
„ duuren eede, verbonden was, tot voor-
„ stand van de Voorregten en Vryheden
„ deezer Stede, en dat zig de Heeren Raa-
„ den daarin, tot nog toe, met groote een-
„ dragt en zorgvuldigheid, gekweeten heb-
„ ben, met naame omtrent drie punten, die
„ my nu in den zin komen: *eerst*, om, by
„ middel van arrest op persoonen of goede-
„ ren, alhier jurisdictie te fundeeren, en
„ allerlei zaaken bankvast te maaken: 't
„ welk somtyds, met groote moeite en on-
„ lust, tegen eenige Steden, met naame
„ tegen Middelburg en Rotterdam, is ge-
„ handhaafd: *ten anderen*, het Privilegie
„ *de non evocando*, medebrengende, dat men

1618. „ geene burgers voor eene vreemde Vier-
„ ſchaar of Regter betrekken mag: *ten der-*
„ *den*, dat geene burgers in gevangenis
„ mogen gehouden worden, als zy vermo-
„ gen borg te ſtellen, om, ter aanmaanin-
„ ge des Regters, voor 't Geregt te ver-
„ ſchynen. Doch deeze punten zyn niet
„ te vergelyken, by de punten, die nu in
„ geſchil ſtaan. 't Is wel waar, dat het wel-
„ vaaren van den Staat de opperſte Wet
„ zyn moet; maar ik houde het daar voor,
„ dat zelfs niemant uit den Raad, ter zaa-
„ ke van de ſtrydigheid der gevoelens, die
„ ſomtyds in den Raad geweeſt zyn, eenig
„ beſluit poogde te maaken tot nadeel van
„ de Leden, die de minſte ſtemmen uit-
„ bragten, als of die niet, zo wel als de
„ anderen, voor eerlyke, voor vroome lui-
„ den, en voor goede Patriotten en tegen-
„ ſtanders van Spanje, beſtaan mogten. En
„ hoewel die Heeren, welken de minſte
„ ſtemmen hadden, hun inzigt en gevoe-
„ len van de zweevende geſchillen, met
„ goeden ernſt, volgens hunnen pligt, voor-
„ ſtelden; zo heeft nogtans niemant hunner
„ zig ooit eenig complot, of iet diergelyks
„ in 't minſt onderwonden, om de anderen,
„ met ſlinkſche middelen, te verkloeken:
„ waardoor de zaaken ook zyn uitgevallen,
„ gelyk men nu ziet. Die ook de Verga-
„ dering der Heeren Staaten van Holland
„ en der Generaliteit wat veel bezogten,
„ weeten, wat ſtrydigheden en hevigheden
„ daar menigmaal onder de Leden voorvie-
„ len; hoe dikwils de zaaken werden uit-

„ ge-

„ gesteld, van de eene Dagvaart en Verga- 1618.
„ dering tot de andere, tot dat zy, na lang
„ geduld, nog eindelyk tot eene goede uit-
„ komst zyn gebragt, zonder dat men ooit
„ heeft gepoogd, op dusdanig eene wyze,
„ tegen iemant te handelen. Indien men
„ zulks, in diergelyke verscheidenheid van
„ gevoelens, zou hebben gedaan, 't zou
„ een werk zonder einde, en dikwils te doen
„ geweest zyn. Dies bid ik uwe Vorstelyke
„ Doorlugtigheid, dat het hem gelieve,
„ deeze goede Stad, en deeze eerlyke Ver-
„ gadering te verschoonen, naar behooren."

's Prinsen antwoord was kort. *Bestevaer*, gezeide hy, *'t moet nu voor decz' tyd zo zyn. De nood en dienst van 't Land vereischen het* (g). En op dit woord, scheidden de zes en dertig Raaden. Doch terstond daarna, werden zy allen, op zeven na, wederom in hunne waardigheid hersteld. De zeven, die verlaaten bleeven, waren Ysbrand Ben, Herman van de Poll en Pieter Matthyszoon, Oud-Schepenen, Doctor Sebastiaan Egbertszoon en Jakob de Graaf, Oud-Burgemeesteren, Dirk de Vlaming van Oudshoorn, Oud-Schepen, en Laurens Janszoon Spiegel, regeerend Schepen. In derzelver plaatsen, werden tot Raaden aangesteld *Gillis Janszoon Beth*, *Arend Pieterszoon van der Burg*, *Pieter Egbertszoon Vink*, *Jakob Pieterszoon Hoogkamer*, *Simon van der Does*, *Henrik Hudde* en Doctor *Albert Koenraadszoon Verburg* of *Burg*. Waarna zyne Doorlugtigheid den Raaden den eed

'tGescheidt nogtans.

De Raaden worden, op zeven na, allen hersteld.

Naamen der zeven nieuwe Raaden.

(g) Aantek. van Burgem. C. P. Hooft by Brandt II. Deel, bl. 167.

1618. eed afnam, en verklaarde „ zyne meening „ geenszins te zyn, dat dit werk ſtrekken „ zou tot nadeel of vermindering van eeni- „ gen deezer Stede *Priuilegien*, *Couſtuymen*, „ *Vry- ende Gerechtigheyden*:" te gelyk den Secretaris, *Jacob de Haan*, belaſtende, van 't voorgevallene aantekening te houden (*h*). Voorts, ſchreef de Prins, den twee-entwintigſten January des volgenden jaars „ te „ verſtaan, dat zy, die, onder de nieuwlings „ aangeſtelde Vroedſchappen, Schepenen „ geweeſt waren, ook het regt hebben zou- „ den, om Burgemeeſteren te helpen kie- „ zen (*i*)." De regeerende Burgemeeſteren en Schepenen bleeven, wyders, in hunne bedieningen. Ook behielden de ontſlaagen Vroedſchappen hunne andere dienſten. Laurens Janszoon Spiegel bleef Schepen; Doctor Sebaſtiaan Egbertszoon, Theſaurier; Herman van de Poll, Weesmeeſter; Ysbrand Ben, Commiſſaris der Huwelykſche zaaken; Pieter Matthyszoon, Aſſurantiemeeſter, en Dirk de Vlaming, Commiſſaris van de Wiſſelbank. De gemaakte veranderingen in de Steden werden, den zestienden November, goedgekeurd door de Staaten van Holland, met verklaaring, dat niemant daardoor zou mogen geagt worden, in zyne eer, goeden naam en faam, gekwetſt te zyn (*k*).

Voorval, ter gele- In dit veranderen der Regeeringe, zo wel in andere Steden, als te Amſterdam, bedien-

(*h*) Reſol. Vroedſch. N. 12. 3 *Nov.* 1618. *f.* 65 *verſo.*
(*i*) Reſol. Vroedſch. N. 12. 25 *Jan.* 1619. *f.* 72 *verſo.*
(*k*) *Zie* Vaderl. Hiſt. X. *Deel*, *bl.* 283 *enz.*

diende Prins Maurits zig gemeenlyk van den raad der zulken onder de Regenten, die meest voor de Nationaale Sinode geyverd hadden, en deeze gelegenheid waarnamen, om hunne vrienden in de Regeeringe te brengen. Doch sommigen hebben aangetekend, dat één der Amsterdamsche Regenten, die zeer groot of het meeste gezag hadt in de Regeeringe, en byna alles naar zynen zin bestierde, ten deezen tyde, van zyn' loozer verschalkt werdt, die een zyner partyen, tegen zyn oogmerk, op 't kussen wist te doen houden, een ander daaraf te doen schoppen, en dit bedryf zelfs ten zynen laste te doen brengen. Met al 't welke, het zig omtrent in deezer voege zou hebben toegedraagen. Zeker Oud-Burgemeester, zo ik vermoede Reinier Pauw, een yverig voorstander der Sinode, bevondt zig, omtrent den tyd van de verandering der Regeeringe, veeltyds, in den Haage, om met den Prinse te spreeken. Ten zekeren dage, begaf hy zig naar Amsterdam, om met de zynen, in 't geheim, te overleggen, welke Leden der Vroedschap men aan zyne Doorlugtigheid opgeeven zou, om bedankt te worden. Men vergaderde, ten deezen einde, op eenen nagt, ten huize van zekeren vertrouweling in de Warmoesstraat. Hier werdt men genoegzaam eens over eene lyst van naamen, die men eenen der regeerende Burgemeesteren deedt schryven, of geschreeven overgaf, om aan den Prinse behandigd te worden: waarna de beleider des werks wederom naar den Haage vertrok. Op de

1618. genheid van deeze verandering der Regeeringe.

1618. lyst was ook gesteld de naam van zekeren Oud-Schepen en Raad, in weêrwil van iemant, die 't, in de nagtvergadering tegenwoordig zynde, niet hadt konnen keeren; doch daarna zyn verstand scherpte, om zynen vriend te redden. Hy vervoegt zig, in stilte, ten zynen huize, ontdekt hem, onder eede, wat ten zynen nadeele besloten was, en raadt hem, dien slag met eenen trek te verzetten, door middel van zynen broeder, die met de dogter des Burgemeesters, aan wien de Lyst ter hand was gesteld, gehuwd was. Hy volgt dien raad, keert zig tot zynen broeder, die, op zyn verzoek, zynen Schoonvader met deeze woorden aanspreekt: *Wel Vader, wat hoor ik! zal myn broeder afgezet worden? En zult gy toelaaten, dat myne en uw dogters kinderen, uwe kindskinderen, in tyd en wyle, zullen moeten hooren, dat hun Oom, als een Landverraader, uit de Wet gezet is?* De Burgemeester, de schouders ophaalende, zeide: *Wat kan ik 'er tegen doen? 't Is te laat.* De ander hervat toen, volgens 't ingeeven van dien bedekten vriend: *'t Is nog niet te laat. Ik weet raad, om mynen broeder te redden. Schrap zynen naam uit, en zet een ander*, dien hy noemde, *in de plaats, die u voor deezen zo schendig gehoond heeft.* De Burgemeester laat zig beweegen; maakt, zonder veel overlegs, de verandering in 't briefje, en levert het den Prinse, die den inhoud naarkomt, en onder anderen den Heer, dien men, in de plaats van den uitgeschrapten, hadt gesteld, afzet. Deez', die eene zyner dogteren besteed hadt aan

eenen

eenen der zoonen van den Oud-Burgemeester, dien men hieldt het voornaam beleid deezer veranderinge gehad te hebben, weetende wat hy by den Prinse vermogt, geloofde het ergste, gaf hem de wyt van 't gebeurde, duidde het ten kwaadste, en verboodt zelfs zynen Schoonzoon zyn huis. Wat de Oud-Burgemeester daartegen betuigde, om zig te verontschuldigen, 't mogt niet helpen. 't Is waarschynlyk, dat hy den Burgemeester, die de lyst overleverde, betigtte; die 't veelligt ontkend, of op eene andere wyze ontlegd heeft. Ten naasten jaare, zogt de Oud-Burgemeester de breuk te heelen, en zyns Zoons Schoonvader te doen herstellen. Hy verwierf voorschryvens van hoogerhand aan de Regenten van deezen inhoud: „ Naardien 's jaars te vooren, in „ de meeste Steden van Holland, eenige „ Regenten van hunne diensten verlaaten „ waren, met zulken verstande, dat der „ Steden Privilegien daardoor niet zouden „ worden verkort, noch de verlaatenen in „ hunne eer, goeden naam en faam ge„ kwetst, volgens de verklaaring der Staa„ ten van Holland van den zestienden No„ vember des gemelden jaars; zo vondt „ men goed, om redenen van gewigt, wel „ ernstelyk te verzoeken en te begeeren, „ dat de Heer N. N. wederom in de Vroed„ schap gelaaten of gesteld werdt." Doch op 't leezen van deezen brief, stondt een der oudste Raaden, 't zy Jan Jakobszoon Huidekooper of Kornelis Pieterszoon Hooft, want dit 's onzeker, op zyne beurt, op, 1618.

1618. zeggende: „ 't Gene daar geschreeven
„ wordt van de afgezette Heeren, dat zy,
„ door die verlaating, in hunne eere en
„ goeden naam niet zyn gekwetst, is waar-
„ agtig; maar dat men men daarom, eeni-
„ gen van de afgezetten inlaatende, juist
„ van de jongsten zou beginnen, heeft
„ gantsch geene reden. Laat ons liever van
„ de oudsten beginnen, of van zulken, wel-
„ ker ouders, om de vryheid, in den ker-
„ ker moesten treuren, en na hunne dood
„ op schavotten zyn onthalsd; gelyk aan
„ den Vader van Doctor Sebastiaan Eg-
„ bertszoon is geschied (*l*)." En deeze reden hadt klems genoeg, om hem, dien men zogt te herstellen, te weeren. Doch in de plaats van een' der bedankte Vroedschappen in te brengen, vondt men geraaden, zekeren anderen Heer tot deeze waardigheid te verkiezen: en door deezen, ook gehuwd met eene Dogter van den bedankten Regent, den Schoonvader voor altoos uit te sluiten van de Vroedschap, en de vyandschap tusschen hem en den Burgemeester, dien hy zyne afzetting, hoewel ten onregte, weet, onverzoenlyk te maaken. De afkeerigheid tusschen de twee Burgemeesters wies daarna zo hoog, datze op het punt stondt van tot daadelykheid uit te barsten. Het bedryf van den eenen, in 't veranderen van 't briefje, gaf ongetwyfeld aanleiding tot groote oneenigheid, die men houdt dat nog meer toenam, ter oorzaake van hunnen twist

(*l*) *Zie* II. *Deel*, VIII. *Boek*, *bl.* 276.

twist over zeker treffelyk ampt, waar elk hunner eenen zyner vrienden zogt in te dringen. Men verhaalde ook, dat zeker ander Heer, die te vooren de zyde van dien beleider der zaaken plagt te styven, insgelyks door een ampt, waarover geschil viel, van zyne party werdt afgetrokken. Ook ontschoot het hem met eenen der nieuwe Vroedschappen, een man van verstand en geleerdheid, die hem eerlang tegen viel. Onder de oude Heeren, waren, behalve de genen, die over de zweevende geschillen altoos van een ander verstand waren geweest, ook eenigen, die, in 't kort, de dingen anders inzagen en hem tegen gingen; 't welk, eerlang, gelegenheid gaf, dat men den stuurman, die, naar men 't sedert begreep, het schip tusschen de barningen eener strenge stiptheid byna verzeild hadt, voortaan, van 't roer der Regeeringe hieldt (*m*): waaruit, binnen weinige jaaren, grooter gemaatigdheid ontstondt in 't bestier deezer Stede, gelyk, uit het vervolg deezer geschiedenisse, blyken zal. 1618.

De Nationaale Sinode te Dordrecht begon haare zittingen, weinige dagen na dat de Regeering te Amsterdam veranderd was, De Leer der Remonstranten werdt, eerlang, in dezelve, veroordeeld. En kort hierna, spraken vierentwintig Regters, uit alle de Provincien, doch voor de helft uit Holland, verkooren, het vonnis uit over de drie gevangen Heeren, Oldenbarneveld, Ho-

Uitslag der Sinode.

1619.

Regters over de drie gevangen Heeren, en daar

(*m*) Zie BRANDT II. *Deel*, *bl.* 869 *enz.*

1619. Hogerbeets en de Groot. Men weet, dat de eerste onthalsd, en de twee laatsten tot eene eeuwige gevangenis verweezen en naar Loevestein gevoerd werden. Onder de vierentwintig Regters, was ook Reinier Pauw, Burgemeester van Amsterdam (*n*). En eer 't vonnis nog geveld was, strooide men, hier ter Stede, een vinnig gedrukt schimpschrift tegen den Prinse van Oranje, tegen de Regters, en tegen de Dordrechtsche Sinode: 't welk het Geregt zo zeer mishaagde, dat 'er, by eene Keure van den twintigsten Maart, honderd ponden vlaams beloofd werden aan die den maaker, drukker of verspreiders van het zelve wist aan te wyzen (*o*).

onder Burgemeester Pauw.

Schimpschrift.

De Remonstranten verzoeken vrye Godsdienstoefening.

De Remonstranten te Amsterdam stelden, weinige weeken na dat hunne Leer in de Sinode te Dordrecht veroordeeld was, een verzoekschrift in, om vrye Godsdienstoefening te begeeren. Zy vertoonden, in het zelve „ dat de hooge Overheid, voornaamlyk, behoorde te zorgen, dat de ingezetenen in hunnen Godsdienst, en in de betragtinge der Godzaligheid niet verhinderd werden; dat zy, zynde van aanzienlyken, middelbaaren en laagen staat, zig, tot hier toe, gehoorzaamlyk en getrouwelyk gedraagen hadden, schot en lot gegeven, en ook alles gedaan, wat tot behoudenis van 't Vaderland noodig en dienstig geweest was; dat zy ook nog bereid waren, voor het zelve, goed en „ bloed

(*n*) Vaderl. Hist. X. *Deel*. *bl*. 341.
(*o*) Keurb. I. *f*. 208.

„ bloed op te zetten; doch dat zy het daar 1619.
„ voor hielden, dat men hun geene minde-
„ re vryheid behoorde toe te laaten, dan
„ anderen Christenen hier te Lande werdt
„ vergund; en ook den Jooden binnen Am-
„ sterdam, uit geen ander inzigt dan van
„ voordeel in 't stuk van den Koophandel.
„ Dat Frankryk, Poolen en gantsch Duitsch-
„ land ondervonden, wat sterkte en magt
„ hun de vryheid van Godsdienst gegeven
„ hadt. Dat men hierom, in de gemeene
„ Regeering van deezen vryen Staat, hun
„ de waardigste en kostelykste van alle
„ schatten, den Godsdienst en 't gehoor
„ des Goddelyken woords niet behoorde te
„ onthouden, naardien zy, in goeden ge-
„ moede, met de Contraremonstanten,
„ geene gemeenschap houden konden (p)."
Doch of en waar dit verzoekschrift ingeleverd werdt, is my nergens klaarlyk gebleeken. Alleenlyk vind ik, dat diergelyk een Verzoekschrift, in Juny, aan de Staaten van Holland is overgeleverd: waarop een ongunstig antwoord kwam, welk, onder anderen, door de Stad Amsterdam, werdt goedgekeurd (q).

Plakaaten tegen de Remonstrantsche Vergaderingen.

Ondertusschen, hielden de Remonstranten deezer Stad, den drie-entwintigsten Juny, eene Godsdienstige Vergadering buiten de Heilige-Wegs-poort in eenen tuin (r). Diergelyke vergaderingen waren ook te Oud-dorp buiten Alkmaar gehouden, en by Pla-

kaat

(p) *Zie* Brandt III. *Deel, bl.* 757.
(q) Resol. Vroedsch. *N.* 12. 24 *Juny* 1619. *f.* 79 *verso.*
(r) *Zie* Brandt III. *Deel, bl.* 760.

1619. kaat van den Hove van Holland van den negenentwintigsten May, onder zekere geldboete, verbooden. Doch by de Staaten van Holland werdt, sedert, geraadpleegd op het instellen van een nader en sterker Plakaat tegen de Remonstrantsche Vergaderingen. Zy deeden 'er een Ontwerp van maaken door 't Hof, welk, sedert, door de Edelen en Steden, ook door Amsterdam (s), goedgekeurd werdt, en, naar alle waarschynlykheid, op den naam der Staaten van Holland, zou uitgegeven geweest zyn, zo de andere Provincien, het Ontwerp gezien hebbende, niet raadzaamer geoordeeld hadden, dat het Plakaat, op den naam der algemeene Staaten, ingesteld, en in alle de Provincien afgekondigd werdt, gelyk, hier wat vroeger, elders wat laater, geschiedde (t).

Een derzelven wordt te Amsterdam afgekondigd.

't Plakaat, welk alle Remonstrantsche Vergaderingen, en alle verzameling van penningen, tot onderhoud derzelven, op zwaare boeten verboodt, was, den derden July, gedagtekend, en werdt, eerst den negentienden, hier ter Stede, afgekondigd.

De Remonstranten gaan hier voort, met het houden van heimelyke Vergaderingen.

Twee dagen te vooren, op den zeventienden, zynde een Woensdag, hadden de Remonstranten, hier ter Stede, nog gepredikt, des nagts tusschen tien en elf uuren, in eene heimelyke Vergadering, ten huize van *Pieter Joosten*, op de Waal by de Montelbaanstooren. Doch deeze Vergadering werdt bespied, door eenen Makelaar, die 'er, zon-

(s) Resol. Vroedsch. *N.* 12. 1 *July* 1619. *f.* 80.
(t) Brandt III. *Deel, bl.* 764 *enz.*

zonder vraagen, ingegaan, en voor een' ander' aangezien was. Binnen zynde, kon hy niet meer dan drie of vier persoonen bekennen, doordien 'er slegts een klein eind kaars in den schoorsteen hing. Doch na de preeke, volgde hy den Predikant, en zag waar dezelve inging: daar egter niets meer op volgde. De afkondiging van 't Plakaat belettede de Remonstranten niet, voort te gaan met het houden hunner heimelyke Vergaderingen. Zy kwamen, op Donderdag den vyfentwintigsten, wederom, ter zelfder plaatse, byeen. Doch ook by nagt en zeer in stilte (*u*). En deeze vergaderingen werden aangehouden, zonder dat my bekend is, dat zy, voor 't jaar 1621, op eenigerhande wyze, gestoord werden. 1619.

Maar in den aanvang des jaars 1620, raakte Rem Egbertszoon Bisschop, wiens huis, drie jaaren te vooren, door 't graauw, geplonderd geworden was, in nieuwe ongelegenheid. Te Leiden was, op den dertienden January, in hegtenis genomen *Paulus Stochius*, die, in 't jaar 1618, van zyne Vroedschapsplaats verlaaten, en nu in 't vermoeden geraakt was, dat hy zig ophieldt met het verzamelen van penningen, ten behoeve der Remonstrantsche Predikanten en Gemeenten. In 't gaan naar den kerker, hadt hy twee brieven laaten vallen, die, door Rem Egbertszoon Bisschop, aan hem geschreeven waren. Zy waren door den Schout opgeraapt, en den Wethouderen ter hand

Rem Egbertszoon Bisschop raakt in ongelegenheid. 1620.

(*u*) Zie Brandt III. Deel, bl. 834.

1620. hand gesteld. Een deezer brieven luidde als volgt:

Zyn brief aan Paulus Stochius, gewezen Vroedschap te Leiden.

Eersaeme bysondre gunstige Heer en Vrundt, D'uwe alle beyde van 't verstooren der Arminianen syn my geworden, en daer uit heb ik gesien hoe Oderen in last geweest is, en meer met hem in groot prykel. Geloofṫ sy Godt, die 't soo gewendt heeft. O Godt, sal dit altydt syn, en nimmermeer enden? Wat sullen wy doen? Den Heere bidden. Wy hebben gesondigt. Heere vergeeft het ons. 't Is my lief dat gy hoope hebt, dat het aen dien man goed doen sal. 't Ontwyken is best. Ditmael. Uw briefken sal ik daetelyk gaen bestellen, en morgen, met Godts hulpe, soo der een schuit vaert, visch senden. Myn schip is noch niet gekoomen. God bewaer het voor ongeluk. 't Heeft my desen soomer al wat getroffen. Patientie. Ik soude u al eer hebben geantwoord, dan hadde hoope [dat] de schuiten eer gevaeren souden hebben, en dat ik 't dan met de visch te gelyk sou hebben gedaen. Wynant heeft nog niet ontfangen, soo my syn dochter geseit heeft, of 't is u gesonden. Van Staeden weet sy niet, dan van Nieumegen is een brief aen U gekomen en voortgesonden. Anders ditmael niet noodig hebbende te schryven, beveele Uw E. in Godes bewaeringe, en syt van herten gegroet

R. E. BISSCHOP.

Onder stondt geschreeven:

Hier gaet het redelyk, magh 't soo blyven. De visschery is goed by dese nevelige donkre lucht. De Vader van Jacob is een goed visscher: brengt hier

hier goede waeren ter markt, die schynen aengenaem te weesen, en sullen profyt geeven, magh men se maer ten hooghsten uitbrengen; dan 't sluiten is, men magh met geen vreemden handelen. 1620.

Over den inhoud van dit briefje, werdt Stochius, die zig voor een Lid der Universiteit verklaard hadt, naauwkeuriglyk ondervraagd. Hy hadt reeds bekend, eenige penningen verzameld te hebben, ten behoeve der Remonstranten: ook dat 'er, in Augustus, zo hy meende, aan den Predikant *Adriaan van den Borre*, tot verval van eenige kosten, zekere penningen gezonden waren door Rem Egbertszoon Bisschop, dien hy verklaard hadt, te vermoeden, dat eenige geldverzameling gedaan hadt. Ook hadt hy beleeden, dat *Jan Willemszoon Usselink*, een yverig Remonstrant te Amsterdam, naar den Haage, Delft en Rotterdam gereisd was, om te zien wat 'er ingekomen ware; doch dat hy geklaagd hadt, dat 'er weinig inkwam. Diergelyke geheimen oordeelde men ook in het briefje vervat te zyn, 't welk, dagt men, geheel in verbloemde bewoordingen was opgesteld. De visch, daarin vermeld, was, meende men, een zak met geld: de visscher een geldverzamelaar, van wien verhaald werdt, dat hy by nagt en ontyde veel ontving. Doch Stochius betuigde, hoog en duur, dat hy inderdaad Stokvisch van Rem Egbertszoon ontvangen hadt. En deeze heeft naderhand geschreeven, dat hy hem vyfentwintig pond Stokvisch hadt toegezonden, die van den Stokvischkooper

Ondervraaging van Stochius.

Uitlegging van den brief aan hem.

1620. *Adriaan Jakobszoon* gekogt was. Ook verstondt hy, door de visschery, by donkere lugt, de heimelyke Predikatien (*v*); en door den Vader van Jakob, *Izaak Frederici*, voorheen Predikant te Utrecht, die thans voor de Remonstranten te Amsterdam predikte. Wyders, werdt Stochius ondervraagd, over 't gene hy met Rem, wegens Stade, hadt gesproken; en hy beleedt, dat zy samen overlegd hadden, om zig, als zy 't hier niet langer houden konden, aldaar neder te zetten, zonder dat zy iet beslooten, veel min ondernomen hadden, andere ingezetenen derwaards te troonen. En deeze bekentenis kwam ook overeen, met het gene Rem Egbertszoon Bisschop, naderhand, geschreeven heeft (*w*). Men vertoonde den gevangen ook eene Lyst van naamen, door Rem geschreeven, willende, dat hy verklaaren zou, wat daarmede gemeend werdt. Hy zeide, dat het Rems hand was, doch verklaarde, de naamen niet te kennen. Men onderzogt hem nog over verscheiden' andere punten. Hy liet zig, eindelyk, beweegen om vergiffenis te verzoeken, en werdt, na lang zitten, onder borgtogt, ontslaagen (*x*).

Rem Egbertszoon Bisschop wordt voor,

Doch op den zestienden January, drie dagen na dat Stochius in hegtenis genomen was, werdt Rem Egbertszoon Bisschop, te Amsterdam, voor Schepenen ontbooden. Hy antwoordde „ dat hy komen zou." Doch, ver-

(*v*) Brieven *gedrukt* 1662. *by* Jan Rieuwertz. *bl.* 241.
(*w*) Brieven *gedrukt* 1662. *by* Jan Rieuwertz. *bl.* 241, 242.
(*x*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 165, 167, 168, 169, 170, 175.

verstaande dat men voorhadt hem vast te houden, en tegen Stochius te hooren, liet hy zig, door zyne Huisvrouw, beweegen, om voor 't gevaar, dat hem dreigde, te schuilen, of te wyken. Den volgenden dag, kwam 'er wederom een bode, zeggende, „ dat hy terstond boven komen moest." Doch zyne Huisvrouw, Lysbeth Filips de Bisschop, gaf ten antwoord, *Hy kan niet komen. Hebben de Heeren iet te vraagen, waarin ik hen kan dienen; ik ben bereid te komen. Maar myn man komt voor deeze maal niet.* Toen liet men de vrouw, terstond, voor Schepenen komen. Men vraagde, *Waarom komt uw man niet, op 't gebod der Schepenen? Of weet hy niet, dat hier zyne Overheid is, die hy gehoorzaamheid bewyzen moet? Myne Heeren*, antwoordde zy, *dat hy niet komt, is zyn schuld niet, maar de myne. Ik heb my zelve vervaard gemaakt, ziende, aan 't vangen van myns mans goeden vriend te Leiden, hoe men 't op de Remonstranten heeft gelaaden. Daarom vrees ik, dat men mynen man, dien men niet van de minsten onder de Remonstranten agt te zyn, de eene of de andere smaadheid zal aandoen: 't gene ik niet zou konnen draagen; want ik ben, door de plondering van myn huis, over drie jaaren geschied, nog zo gekwetst, dat ik niet meer lyden kan.* Eenigen van de Schepenen zogten haar te overreeden, dat zy haaren man beweegen zou boven te komen. Doch zy badt, dat men 't haar niet vergen, noch haar 't weigeren kwalyk afneemen wilde; maar haare zwakheid te gemoet komen. Zelfs verklaarde zy „ eerder

1620. Schepenen ontbooden. Zyne Huisvrouw komt boven.

1620. „ zelve in de gevangenis te willen gaan, „ en goed en leeven opofferen, dan haaren „ man, schoon zy van zyne onschuld over- „ tuigd was, beweegen om boven te ko- „ men, zonder verzekerd te zyn, dat hy „ niet vast gehouden zou worden." Hier over reezen hooge woorden. Eenige Heeren zeiden „ dat men 't Land beroerde, „ het prediken niet laaten wilde, en op „ geene Plakaaten paste." Waarop de vrouw hernam „ dat de Roomschen ook 't „ prediken verbooden hadden, zonder dat „ het gelaaten werdt, en dat men God bo- „ ven al gehoorzaamen moest." Men liet haar, vervolgens, in een ander vertrek gaan, en leide in beraad, of men haars mans Comptoir of Schryfkamer ook door 't Geregt zou laaten bezoeken. Schepenen gingen by Burgemeesteren: ook zag men Burgemeester Pauw in Schepens kamer gaan. Sommige Schepenen zogten 't bezoeken te voorkomen, en verstonden, dat men 'er niet by overstemming toe besluiten mogt. Doch eindelyk werden de Schepenen, *Jakob Hoogkamer* en *Albert Koenraad Burg*, gemagtigd, om, nevens den Schout, Willem van der Does, Rem Bisschops Comptoir, brieven en papieren te doorzoeken: 't welk, terstond, eer de vrouw nog t'huis kwam, in 't werk gesteld werdt, en drie of vier uuren duurde. Men vondt hier verscheiden' schriften, die de Heeren medenamen: onder anderen, het afschrift van eenen brief, door Rem geschreeven, over de verandering der Regeeringe in Holland, in 't jaar 1618, waarin

Zyn Comptoir wordt onderzogt.

Wat men daar vondt?

in gelezen werdt: *Is dit zestigjaarige oudheid? 't Is wel eene goddelooze Calvinische stoutheid?* voorts een' brief van eenen *Daniel Hiole* uit Dantzig, die Rem bedankte voor een toegezonden verhaal van 't gene op de Dordrechtsche Sinode omgegaan was, en voor 't gene, desaangaande, in druk was uitgegeven, en hem toegeschikt: nog twee brieven van den Professor Episcopius, twee afschriften van Pasquillen, en eene lyst van dertig of veertig naamen, door Rem geschreeven, zo men meende, van persoonen, die voorhadden zig met der woon naar Stade te begeeven. De Schepen *Jan Willemszoon Bogaard* reisde, weinige dagen hierna, op Leiden en den Haage, waarschynlyk om de ontdekkingen, in Rems Comptoir gedaan, te vergelyken met de bekentenisse van Stochius. Toen vreesden sommige Remonstranten te Amsterdam, dat het hun gelden zou, en dat men hen, over de Collecte, zou aanspreeken. Jan Willemszoon Usselink, van wiens yver in dit werk wy boven gewaagd hebben, week, ten deezen tyde, ter Stad uit (*y*). En den dertigsten January, werden drie Remonstrantsche burgers, Henrik Ekelboom, Abraham Antoniszoon en Pieter Joosten, voor Schepenen ontbooden, en op 't stuk der Collecte ondervraagd. Ekelboom bekende „ dat hy, „ uit zig zelven, honderd guldens aan ar„ men gegeven hadt, de helft aan de Wee„ zen, en de helft aan eenige Waalen." 1620.

Drie Remonstrantsche burgers worden voor Schepenen ontbooden.

Daar

(*y*) *Zie* Brandt IV. *Deel, bl.* 176.

1620. Daar één der Schepenen op vraagde, *was 't niet aan Goularts Waalen*? Doch hy verklaarde „ niet te weeten, wiens Waalen het „ waren." Abraham Antoniszoon, gevraagd zynde „ of hy geene Collecte gedaan hadt, „ voor de Remonstranten?" antwoordde, „ dat hy ongehouden was, dit, of iet, dat „ hem bezwaaren kon, te zeggen. Wisten „ de Heeren iet ten zynen laste, zy mogten 't bewyzen, en hem doen 't generegt „ was." De Schepenen hernamen: *wy weeten wel, van welke gezindheid gy zyt. Dat men zulks van u vermoedt, is zo vreemd niet. Zegt daarom ronduit wat 'er van zy.* Doch de ander antwoordde: *Dat 's geen styl van regten. Sommigen hebben zig weleer aan een' staak gepraat, met meer te zeggen dan zy behoefden. Ik weet beter.* De Schepen, die 't woord voerde, liet zig daarop hooren: *Zo gy 't met geen gemoede zeggen wilt, zullen wy 't u wel doen zeggen.* Waarop de ander zeide, *de Heeren konnen doen wat hun gelieft: ik ben in hun geweld.* Doch als één der Schepenen hierop zeide, *wy zyn geene geweldenaars*, verbeterde hy zyn zeggen, in deezer voege, *Laat het dan zyn in hunne magt: want ik sta hier voor de Heeren, en zy hebben magt om my te doen wat hun gelieft.* Pieter Joosten werdt niet slegts over de Collecte ondervraagd; maar ook, of hy in geene Remonstrantsche Vergadering geweest ware? Doch hy ontkende 't een en 't ander, en bleef by de ontkentenis: 't welk met reden vreemd schynen mag, alzo, gelyk wy bo-

boven (z) aantekenden, de heimelyke Vergaderingen der Remonstranten, reeds in 't voorleeden jaar, ten zynen huize, gehouden waren. Toen men met deeze drie luiden niet verder komen kon, liet menze gaan; doch onder belofte van des vermaand zynde wederom te zullen verschynen. 1620. Men laatze gaan.

Maar ten volgenden dage, zynde den eenendertigsten January, werdt Rem Egbertszoon Bisschop, om dat hy, ontbooden zynde, tegen zyne belofte, niet verscheenen was, en om dat men, in zyn Comptoir, blyk gevonden hadt, dat hy, tegen 's Lands Plakaaten, gezogt hadt de gemeene rust te verstooren, openlyk met de klok ingedaagd, om zig hier, binnen zekeren tyd, te komen verantwoorden. Op deeze indaaging volgde eene tweede, den veertienden, en eene derde, den agtentwintigsten February (a). Doch Rem, die zyne regters, of de meesten derzelven voor partydig hieldt, vondt geraaden, zig schuil te houden, en op geene deezer indaagingen te verschynen. Hy gaf reden van zyn gedrag, in verscheiden' brieven, gerigt aan den Heer *Abraham Boom*, die, met de verandering der Wet in February, wederom Schepen geworden was, en met wien hy, veele jaaren, vriendschap gehouden hadt (b). In deeze brieven, verontschuldigde hy zig ook, over 't gene men, te Leiden en op zyn Comptoir, ten zynen nadeele, meende ontdekt te hebben. „ De „ Lyst

Rem Egbertszoon wordt met de klok ingedaagd.

Hy verschynt niet, en schryft, tot zyne verontschuldiging, aan Schepen Boom.

(z) *Bladz.* 318.
(a) Keurb. I. *f.* 220.
(b) BRANDT IV. *Deel, bl.* 183-187.

1620. „ Lyst van naamen, die hem verdagt gemaakt hadt, kon, schreef hy, wel tot „ geheel andere einden dienen, dan men „ waande: en men hadt geen bewys, dat „ 'er iet onbehoorlyks mede gemeend, veel „ min uitgevoerd was. Met de Heeren van „ Stade, hadt hy niet gehandeld om eenigen van 's Lands ingezetenen derwaards „ te troonen, gelyk men hem naargaf. De „ twee Pasquillen, die men zeide op zyn „ Comptoir gevonden te hebben, betuigde „ hy, voor God, niet te hebben gemaakt. „ Doch hy was gewoon alle schimp- en „ steekdigten, van wat zyde zy ook kwamen, als zy eenigszins aartig waren, uit „ te schryven en te bewaaren: 't welk hy „ verstondt niet verbooden te zyn. Voorts, „ betuigde hy, niet te zullen nalaaten, liefde te bewyzen aan zyne behoeftige broeders, schoon hem dit hier voor misdaad „ aangerekend werdt. Eindelyk, verklaarde hy zig ook ongezind, om vrygeleide „ te verzoeken, gelyk hem geraaden was, „ zynde hy bedugt, dat men iet uit hem „ zou tragten te trekken, welk 'er niet in „ was, of hem opening vergen, waarvan „ hy en andere eerlyke luiden niet dan schade zouden te wagten hebben (c)." Op de drie indaagingen, volgde geene vierde. De Schout vondt niet goed, het geding verder te vervolgen. Maar Rem Egbertszoon durfde, vooreerst, niet waagen, zig in Amster-

(c) Brieven *in* 1662. *te* Amst. *by* Jan Rieuwertsz. *gedrukt* *bl.* 231, 232, 241, 243.

ſterdam te vertoonen. Hy begaf zig in Brabant, daar hy zig eene wyle tyds onthieldt: toen naar Frankryk; daar hy tot in 't volgende jaar vertoefde: waarna hy wederom naar Amſterdam keerde (*d*), gelyk wy beneden zien zullen. 1620.

De Regeering deezer Stad deedt, ter Dagvaart van Holland, die in Maart gehouden werdt, onder anderen, voorſlaan „ dat „ men geene anderen tot ampten van Regeeringe of Politie behoorde toe te laaten, „ dan mannen van de waare Gereformeerde Religie (*e*):" Toen ook, op den eenendertigſten October deezes jaars, de Schout, Willem van der Does, zyn ampt nederleide, werdt het zelve, by voorraad, tot aan Vrouwendag des jaars 1621, waargenomen door den voorzittenden Burgemeeſter, *Fredrik de Vry*, van wien, in ſchriften van dien tyd, aangetekend wordt, dat hy zig, geduurende zyn Schoutſchap, veel moeite gaf, om eene Arminiaanſche Vergadering te betrappen (*f*). Zelfs, begon men, na 't uitkomen van een tweede Plakaat der algemeene Staaten, welk den eerſten February gedagtekend was, en waarby vyf honderd guldens beloofd werden aan elk, die eenen Remonſtrantſchen Predikant in hegtenis leverde, ſcherper te letten op de Predikanten, dan te vooren. Een van de eerſten, die, ſedert, ge-

Twee Remonſtrantſche Predikanten worden, te Amſterdam, in het Tugthuis gezet.

(*d*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 192.
(*e*) Reſol. Holl. 26 *Maart* 1620. *by* BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 209.
(*f*) Vrye aanwyzing tegen de Hiſtorie van F. DE VRY, *gedrukt* 1621. *bl.* 114.

1620. gevat werdt, was *Joannes Grevius*, voorheen Predikant te Heusden, die te Emmerik betrapt, van daar naar den Haage gevoerd, en, den zestienden May, door de Gedeputeerden ter Generaliteit, veroordeeld werdt „ om gebragt te worden in het secreete Tugthuis te Amsterdam, en aldaar, „ zyn leeven lang, even als andere tugtelingen, bewaard en gehandeld te worden (*g*)." 't Zelfde lot trof, wat laater, *Samuel Prince*, weleer Predikant te Baardwyk in 't Land van Heusden, die op 't Eiland Goereede gevat, en ook naar den Haage gevoerd was, daar hy, door Gemagtigden van den Hove, gehoord werdt, en van waar men hem, omtrent het midden van Juny, naar het Tugthuis te Amsterdam voerde, zonder dat zyne Sententie ooit gemeen werdt gemaakt (*h*). Zy klaagden, sedert, dat men hen, in 't heimelyk Tugthuis, in 't eerst, zeer hard handelde, en weeten 't aan de Regenten, die thans waren *Kornelis Schellinger*, Suikerbakker en Oud-Diaken, *Pieter Dirkszoon Emaus*, *Matthys Janszoon Egh* en *Jakob Jakobszoon Zeeuw*,
1621. en aan den Binnenvader. Men onthieldt hun, in den winter, somtyds, vuur en licht, en alle boeken, die de tegenwoordige kerkelyke geschillen betroffen. Zy werden beschimpt, getergd, en somtyds, met het openbaar Tugthuis, en met de rasp gedreigd. Hunne vrouwen en kinderen werden

(*g*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 220, 234.
(*h*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 219, 243, 244.

den, in de maand of zes weeken, naauwlyks eens by hen toegelaaten. Doch deeze en diergelyke hardigheden geschiedden, meent men, buiten kennis der Wethouderen. Ook verkreeg Grevius, eerlang, verlof tot het leezen van Regtsgeleerde boeken, en begaf zig tot de oefening eener weetenschap, van welke hy, in zyne jeugd, de beginsels geleerd hadt. Zelfs ontwierp hy, ter deezer gelegenheid, een werk *tegen de Pynbank*, 't welk naderhand in 't licht kwam, en van kenners geoordeeld werdt, geleerdelyk en bondiglyk geschreeven te zyn. In 't begin van Juny des jaars 1621, werdt hem en Prince, op last der Wethouderschap, niet slegts vry gebruik van schryfgereedschap toegestaan; maar men gaf hun ook verlof, om zig, dagelyks, op de plaats van het Tugthuis, te vertreeden, en daar de aanspraak hunner vrienden en bekenden, ter bescheidenheid der Regenten, te genieten. 't Is zelfs gebeurd, dat Prince in gesprek raakte met den Paltsgraave Fredrik, verdreeven Koning van Boheme, die, nevens de Gemaalin van Graave Ernst van Nassau, den Heer van Brederode en deszelfs Zuster, den Engelschen Gezant Carleton en andere Grooten, het Tugthuis was komen bezien. In welk gesprek, daar Carleton en anderen zig ook in mengden, Prince vrymoediglyk beweerde „ dat hy wel van de Heeren Staa„ten, maar niet van Gode gebannen was; „ dat hy Gereformeerd was, niet naar den „ Catechismus van den Palts; maar naar „ Gods woord; dat de Sinode de gemoeden

1621.

Een hunner raakt aldaar in gesprek met den Koning van Boheme.

„ niet

1621. „ niet verbinden kon, vooral niet tegen „ Gods woord; dat elks eigen geweeten „ zyn Regter zyn zou, in dingen, die den „ grondslag der zaligheid betroffen, en dat, „ in minder dingen, de onderlinge ver- „ draagzaamheid plaats hebben moest." De Heer van Brederode zeide toen „ dat „ zy, Remonstranten, elkanderen eenen eed „ van getrouwheid gedaan hadden, dien „ zy niet afgaan wilden." Doch Prince antwoordde „ dat zy niemant gezwooren „ hadden dan Christus, hunnen Heere, en „ dat, het gene men van eenen anderen eed „ uitstrooide, loutere agterklap was." In 't heengaan, zeide Carleton tegen iemant, „ die man heeft verstand. 't Is jammer, „ dat hy 't niet beter gebruikt heeft." Waarop Prince, die dit gehoord hadt, zeide, *Ik dank God, dat ik nog niet overtuigd ben, van het, tot hiertoe, kwalyk gebruikt te hebben.* Het meeste gezelschap scheidde toen, met betoog van beleefdheid; maar van éénе der voornaamste vrouwen uit het zelve wordt verhaald, dat zy de Predikanten, die hier zaten, voor oproermaakers en landverraaders scholdt. Doch zulke bejegeningen ontmoetten hun dikwils, waartegen zy, slegts somtyds, gelegenheid hadden, om zulken, die hen kwamen zien, beter te onderregten (*i*).

Men smeedt een toe- Grevius en Prince hadden al eenen geruimen tyd in het Tugthuis gezeten, toen eenige yverige Remonstranten, met hunne ken-

(*i*) Brandt IV. *Deel, bl.* 579-582.

kennis, eenen toeleg ſmeedden, om hen, door middel van ladders, te verloſſen. De beleider van 't werk was *Dominicus Sapma*, voorheen Predikant te Hoorn, die thans, ſomtyds, voor de heimelyke Remonſtrantſche Vergadering, hier ter Stede, predikte. In Auguſtus des jaars 1621, werdt de toeleg in 't werk geſteld. Sapma was reeds aan 't overklimmen, om Grevius en Prince te haalen; doch 't mislukte, by gebrek van een genoegzaam getal helperen, en door eenen misſlag, omtrent een klein gedeelte van den toeſtel. Sapma ontkwam het gevaar, waarin hy zig geſteken hadt, gelukkiglyk. Weinig tyds hierna, zou men 't werk hervat hebben; doch 't bleef agter, alzo Sapma zelf in hegtenis raakte (*k*): 't welk zig in deezer voege toedroeg.

1621. Toeleg om hen te verloſſen.

De Remonſtranten hielden, laat in den avond van den agtentwintigſten Auguſtus, eene kleine Vergadering van omtrent vyftig menſchen, ten huize van *Jan Olfertszoon* op den Kraansſteiger, tusſchen de Waal en de Hoofdbrugge. Doch ten einde van 't gebed na de preeke, werdt men gewaar, dat het huis met wagt bezet was. Drie of vier mannen meenden uit te gaan: doch men riep, *ſtaat, of dat gaat 'er door!* Zy weeken dan wederom naar binnen, en flooten de deur. De Predikant werdt verſteken, in eene plaats, daar hy wel bewaard was. Ook vondt men nog ſchuilplaats voor vyftien of zeſtien perſoonen. Eenigen bergden zig in de Kelder: an-

De Remonſtrantſche byeenkomſt op den Kraansſteiger wordt geſtoord.

(*k*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 582.

1621. anderen, op de daken, tusſchen de huizen. Op deeze wyze, wagtte men den Schout af. Eindelyk, kwamen twee Onderſchouten, *Pieter Janszoon Vlasvat* en Arend Elbertszoon Haan. De deur werdt geopend. Men zogt naar den Predikant en de toehoorders. De eerſte werdt niet gevonden. Maar men vondt omtrent twintig van de laatſten, welker naamen opgetekend werden. Met verbergen, zoeken, vinden en optekenen, werdt de nagt, tot over twee uuren, geſleeten. Doch ten een uure, hoorde men, van buiten, roepen, *Zy hebben den Predikant.* Van binnen, hieldt men zig verzekerd, dat de Predikant veilig was, en dat die van buiten zig bedroogen. Maar hun was, inderdaad, een Predikant in handen gevallen, ſchoon een ander, dan die daar dien avond geleerd hadt. Dominicus Sapma, verneemende, dat de Vergadering op den Kraansſteiger geſtoord werdt, hadt zich, met Izaak Frederici, weleer Predikant te Utrecht, begeven naar de Hoofdbrugge by Schreijershoek, om van verre te zien, hoe 't werk afloopen zou. Doch hy werdt, in 't voorbygaan, digt by de brugge, in 't licht der maane, die toen byna vol was, gekend van eene vrouw van Hoorn, die op de Gelderſche Kaai woonde, en over haare deur lag. Zy ontdekte hem eerſt aan haaren man, en toen aan zekeren Schuitevoerder: en deeze laatſte gaf het den Schouten, of derzelver dienaaren te kennen, die Sapma, over de leuning der brugge leggende, aantaſtten en bonden, terwyl Izaak Frederici het gevaar ont-

De Predikant Dominicus Sapma wordt gevat,

ontliep. Sapma werdt, voor eerst, gebragt in 't voorhuis van Jan Olfertszoon, daar men nog bezig was met het optekenen der Remonstranten. Men ontbondt hem, op de voorspraak van Lysbeth de Bisschop, Huisvrouw van Rem Egbertszoon Bisschop, die ook in de Vergadering geweest was, de handen, tot groot geluk van veelen, alzo zulks hem gelegenheid gaf, om eene Lyst van naamen van zulken, die iet tot onderhoud der gebannen Predikanten gaven, te gelyk met zyn' neusdoek, uit zyn zak te haalen en te versteeken onder een stoelkussen, daar zy, zonder door de Schouten gezien geweest te zyn, na eenige dagen verloops, door de dienstmaagd van 't huis, gevonden werdt. Omtrent ten twee uuren in den nagt, werdt Sapma, tusschen de twee Onderschouten, naar de Stads gevangenisse aan 't Stadhuis, de *boeijen* genaamd, overgebragt. Hy werdt, naderhand, verscheiden' reizen, door Schepenen, ondervraagd; eens in de Pynkamer. Hy beleedt, meermaalen, hier ter Stede, en ook elders gepredikt te hebben; doch betuigde, gemoedshalve niet te konnen zeggen, waar hy t' huis gelegen hadt, noch waar vier of vyf Predikanten, die zig nevens hem hier hadden opgehouden, hun verblyf hielden. Hy bekende ook, dat hy jaarlyks driehonderd vyfentwintig guldens genooten hadt; doch wilde niet ontdekken, van wien hem deeze somme ter hand gesteld ware. Voorts, viel 'er met den Schout en de Schepenen dikwils gesprek over de Leere, waarin hy 't gevoelen der

1621.

en naar de boeijen gebragt.

Zyne bekentenis.

Re-

1621. Remonstranten, naar zyn beste vermogen, verdedigde. Hy schreef, sedert, dat sommige Schepenen, met naame de Heer Roetert Ernst, hem zeer smaadelyk bejegenden. Ook leverde hy den Geregte eene schriftelyke verdediging over van zyn gedrag, die zo veel scheen uit te werken, dat men hem, sedert, minzaamer toesprak. Zelfs hadden eenige Heeren, te vooren reeds, niet donkerlyk te verstaan gegeven, dat zy met hem verlegen waren, en wenschten dat hy honderd mylen van daar was. Drie weeken omtrent hadt hy gezeten, toen zyne Huisvrouw, *Grietje Ulbes*, en zyne Zuster vryheid kreegen, om hem geduuriglyk te bezoeken, gelyk zy deeden. 's Nagts na den agttienden September, schoot hem een middel in den zin ter zyner verlossinge, waarvan hy, 's Maandags, den twintigsten, zyner Huisvrouwe en Zuster kennis gaf. 's Woendags daarna, kwamen de vrouwen hem, ten vier uuren na den middag, naar gewoonte, bezoeken. De Huisvrouw hadt een' doek om de kin, als of zy tandpyn hadt, en was voorts, met een huik en ander gewaad, zo toegesteld, als Sapma dagt uit te gaan. Toen 't half zeven werdt en de poortklok luidde, trok de gevangen een vrouwen rok en jak over zyne kleederen aan, bondt een' schorteldoek voor, zette eene huif op, spelde een' doek om de kin, en stak een vrouwenring aan de hand, daar hy den neusdoek mede voor den mond houden zou. Wanneer 't nu donker genoeg was, en hy de gelegenheid gunstig oordeelde, hing hy een'

Hy ontkomt uit de hegtenis.

huik

huik om, en ging, met zyne Zuster, behendiglyk af, zyne Huisvrouw in den kerker laatende. Eene oude vrouw, die de sleutels droeg, tradt vooruit: haar volgde de Zuster, welke, nevens Sapma, die de laatste kwam, zig geliet bitterlyk te schreijen, en den neusdoek voor mond en oogen hieldt, uitgelaaten werdt. Op straat gekomen, moest hy nog een goed stuk wegs voort-, en veel volks voorbygaan, eer hy kwam, daar hy wezen wilde. Zyne Huisvrouw zat nog zeven dagen in hegtenis, doch werdt toen op vrye voeten gesteld (*l*). 1621.

Midlerwyl, was, door het gevangennee-men van Sapma, gelegenheid gegeven tot het uitstellen van den toeleg, om Grevius en Prince te verlossen. De Remonstranten waren bedugt, dat Sapma ook in het Tugthuis geplaatst zou worden, wanneer zy hem, te gelyk met de twee anderen, dagten uit te helpen. Doch 's daags na zyne ontkoming, namen eenigen de verlossing van Grevius en Prince op nieuws by der hand, die egter toen voor de tweede reize mislukte: en 't scheelde luttel, of de beleiders en aanleggers waren ontdekt geworden. 't Werk bleef dan steeken, tot dat de Remonstranten, op Saturdag den negenden October, kennis kreegen, dat men de twee Predikanten, den volgenden Woensdag, naar 't Huis te Loevestein voeren zou. Toen werdt besslooten, dat men den toeleg, nu of nimmer, in 't werk stellen moest. Sapma nam 't beleid der

De twee anderen worden ook uit het Tugthuis geholpen.

(*l*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 555-576.

1621. der onderneeminge wederom by der hand, en ſlaagde nu gelukkiger dan te vooren. De nagt tuſſchen den twaalfden en dertienden October werdt 'et toe beſtemd: en de duisternis, zynde de maan omtrent zeven en twintig dagen oud, kwam den aanleggeren zonderling te ſtade. Men hadt de ſleutels van de kamers, daar de gevangenen zaten, en die elk twee deuren en twee ſloten hadden, weeten nagemaakt te krygen. Het Tugthuis hadt hooge muuren, en ſteile daken, die men op- en afklimmen moeſt. Aan den buitenmuur van 't gebouw, bragt men houten ladders, die zwart geverwd waren, op dat zy, in den donker, te minder mogten gezien worden. Langs deezen, klommen eenige mannen naar boven, en op het dak, over welk zy touwleeren ſpanden, vaſtmaakten en vallen lieten, tot op de plaats van 't binnen-tugthuis. Tot hiertoe, was 't werk gebragt, onder 't geloop van menſchen en 't gebas van honden, zonder dat de aanleggers ontdekt waren. Doch terwyl eenigen op het dak ſtonden, anderen langs de touwleeren op de binnenplaats nederdaalden; kwam een buurman met den blooten degen aanloopen op de genen, die, van buiten, de ladders bewaarden, roepende „ dat zy dieven waren, die de geldkiſt „ van 't Aalmoeſſeniershuis" welk toen ſtondt digt by het Tugthuis, daar nu de Latynſche School is „ beſteelen wilden." Men deedt wat men kon, om den man, met goede woorden, te ſtillen, ronduit

zeg-

zeggende, dat men voorhadt de Predikanten te verloſſen, en men bragt het zo ver, dat hy zig gezeggen liet, en eerlang heenen ging. Maar van binnen riep één der tugtelingen, die niet wel by 't hoofd bewaard was, op het verneemen van gerugt op de binnenplaats, *de Arminiaanen breeken uit! de Arminiaanen breeken uit!* Doch 't werdt in huis niet gehoord, of, om dat hy 't meermaalen plagt te roepen, zonder dat 'er iet aan was, niet geagt. Ondertuſſchen, hadden de mannen, die op de binnenplaats waren nedergedaald, de gevangenkamers met de nagemaakte ſleutels geopend, en Grevius en Prince daaruit gehaald, die zy, langs de houten ladders, naar beneden deeden klimmen. Met hen raakte ook vry een Jezuit *Levinus Wouters* van Bruſſel, en twee luiden van andere ſoorte. Doch om des Jezuits wille, waren ook eenige Roomſchgezinden den Remonſtranten behulpzaam geweeſt, in het bevorderen deezer verlosſinge. Grevius en Prince kwamen in 't donker by eenigen hunner goedgunneren, en werden eerſt des morgens gemiſt. Ook vondt men twee ladders ſtaan aan den buitenmuur, die de uitvoerders hadden agtergelaaten, om door 't medeneemen niet ontdekt te worden. 1621.

Grevius en Prince predikten, na hunne verlosſing, nog eenigen tyd, in de heimelyke Vergaderingen te Amſterdam. Doch de laatſte vertrok eerlang naar Rotterdam, daar hy tot een ergerlyk leeven verviel Grevius reisde, in 't volgende jaar, naar Duitſch- Zy prediken, na hunne ontkoming, nog in de heimelyke Ver-

1621. gadering hier ter Stede.

Duitschland, gaf, in 't begin van 't jaar 1624, zyn boek *van de Pynbank*, te Hamburg, in 't licht; doch werdt, kort daarna, op eene reize naar Spiers, vermist, zonder dat men ooit iet van hem vernomen heeft (*m*).

De Regeering begint tot zagtzinnigheid te neigen.

Midlerwyl, werdt, zo ver my gebleeken is, hier ter Stede, geheel geen onderzoek gedaan naar de bewerkers der verlossinge van Grevius en Prince. 't Scheen, dat de meerderheid der Wethouderen, allengskens, neigde tot zagtheid en gemaatigdheid. De Schout *Jan ten Grootenhuis* hadt zig, wegens de boete der Vergaderinge, die, ten tyde van 't gevangenneemen van Sapma, gestoord was, laaten voldoen met vyfhonderd guldens, schoon hy, strengelyk handelende, wel twaalfhonderd guldens zou hebben konnen vorderen (*n*). In de jaaren 1623 en 1624, raakten, hier ter Stede, nog wederom drie Remonstrantsche Predikanten in hegtenis, eerst *Petrus Cupus*; kort daarna *Bernberus Vezekius*, en, eindelyk, *Arnoldus Geesteranus* (*o*), die allen drie, onder Acte van Non prejudicie der Gecommitteerde Raaden, van hier vervoerd, en op 't Huis te Loevestein gevangen gezet werden (*p*). Doch na dien tyd, ging men hier zagter omtrent de Remonstranten. Ook waren, in February deezes jaars 1621, reeds eenige Heeren in de Regeering gekomen, die de zaaken zogten te beleiden tot rekkelyk-

(*m*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 582-588.
(*n*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 609.
(*o*) G. BRANDT Dagwyzer, *bl.* 683, 14, 255.
(*p*) Groot-Memor. N. III. *f.* 1, 12.

lykheid en gevoegzaamheid : 't welk Rem 1621.
Egbertszoon Bisschop, die, in 't voorleeden jaar, tot driemaalen toe, met de klok ingedaagd was, hadt doen besluiten, om herwaards weder te keeren. Hy kwam, den eersten Juny, in de Stad, vertoonde zig, terstond daarna, op de nieuwe brug, op de beurs, en andere openbaare plaatsen, daar de regeerende Burgemeester, *Pieter de Vlaming van Oudshoorn*, de Vice-President Schepen, Abraham Boom, en andere luiden van aanzien, zig niet ontzagen, openlyk met hem te wandelen en te verkeeren. Doch 't leedt geene drie weeken na zyne terugkomst, of de Schout kreeg aanschryvens uit den Haage, om het regt der Graafelykheid tegen Rem Bisschop te bewaaren. Dit verwekte nieuwe bekommering. Rem sliep een' nagt buitens huis, en bleef den volgenden dag van de beurs. Doch daarna verscheen hy wederom in 't openbaar. Zelfs trof hy gevalliglyk den Schout aan in de Handboogs-doele, die hem zeer vriendelyk bejegende; doch te gelyk te kennen gaf, dat hy gepord werdt iet tegen hem te doen, en dat hy hem roepen zou. Ook geschiedde dit des anderendaags. Op des Schouts rolle verscheenen, werdt hem verklaaring afgevergd van zynen brief aan Stochius (*q*). Doch zyn Procureur vorderde „ dat de Schout „ eerst zynen eisch doen, en hem tyd laa„ ten zou, om te antwoorden." De Schout begeerde daarentegen „ dat de brief eerst „ ver-

Rem Egbertszoon Bisschop komt wederom in de Stad.

Zyne zaak wordt op Schouts rolle bepleit.

(*q*) *Zie hier voor, bl.* 320.

1621. „ verklaard werdt, dan zou zyn eifch haaft „ gereed zyn." De ander antwoordde „ dat „ zulks geen ftyl van regten was." De Schout, zig toen tot den gedaagde keerende, zeide „ dat hy na den middag tot zynent ko„ men, en den brief uitleggen moeft; 't „ welk hy ligtelyk doen kon." Rem verzogt den brief te mogen zien, en 's anderendaags werdt 'er hem een affchrift van gezonden. Vier weeken daarna, kwam Rem ten huize van den Schout, hem vraagende, „ of hy hem de begeerde verklaaring van „ zyn briefje aan Stochius moeft komen „ brengen, of wagten op nader ontbod?"

Doch blyft daar hangen.

Doch de Schout gaf hem zulk antwoord, waaruit duidelyk bleek, dat hy de zaak gaarne zou laaten fteeken. Ook werdt Rem Bisfchop, door den Schout of de Wethouderfchap, niet verder gemoeid.

Zyne handeling met afgezondenen van den Kerkenraad.

Doch in October werdt hy ontbooden voor den Kerkenraad, drie maalen door den Kofter, en ten vierde maale door eene bezending van den Predikant *Jacobus Rolandus* en den Ouderling *Herman Albertszoon*, Kleermaaker. Maar hy weigerde, t'elken reize, te verfchynen, en gaf, onder anderen, voor reden van zyne weigeringe, dat hem, in 't jaar 1617, de broederfchap reeds opgezeid was. Hy voorzag wel, dat men voorhadt, hem plegtiglyk van de Gemeente af te fnyden, en dat zyn verfchynen voor den Kerkenraad het begin deezer Kerkelyke Regtspleeginge geweeft zou zyn, waaraan hy niet goedvondt zig te onderwerpen. Doch 't liep nog wel dertien maanden aan, eer men 't werk,

van

van de zyde des Kerkenraads, wederom aanbondt (*r*). En op den eenendertigsten December des jaars 1623, werden Rem Egbertszoon Bisschop en zyne Huisvrouw Lysbeth Filips de Bisschop, by openbaare afkondiging in de nieuwe Kerke, *geëxcommuniceerd*, of in den ban gedaan, om dat zy 't gevoelen der Remonstranten toestemden en derzelver Vergaderingen bywoonden, of, gelyk het elders (*s*), meer overeenkomstig met den inhoud van het Kerkelyk vonnis, uitgedrukt wordt, om dat zy niet slegts by hun Kettersch gevoelen bleeven; maar zig ook in de Remonstrantsche en Wederdooperssche Vergaderingen vinden lieten. Het zelfde lot trof, om gelyke reden, en op den zelfden tyd, nog agt andere voornaame Leden der Gereformeerde Kerke van Amsterdam, te weeten, *Adriaan Jakobszoon van Noord*, Bergervischverkooper, en zyne Huisvrouw, *Griet Jans*, *Jakob Laurenszoon Reaal*, Secretaris der Admiraliteit, *Joost Brasser*, Jan Egbertszoon Bisschop, *Samuel Olfertszoon*, en zyne Huisvrouw, *Tanneke Huiberts*, en *Dirk Dirkszoon Komans* (*t*). Rem Egbertszoon overleedt, ruim een jaar na deeze afsnyding van de Gemeente, op den tienden April des jaars 1625 (*u*).

1621.

Hy en nog negen anderen worden afgesneeden van de Gemeente.

Te Amsterdam, waren, in 't jaar 1621, nog de meeste of aanzienlykste Remonstranten.

(*r*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 610-617.
(*s*) Onpart. Chron. *bl.* 4'.
(*t*) G. VOETIUS Polit. Eccl. P. III. *Tract.* IV. *Cap.* I. *p.* 939. *by* BRANDT Dagwyzer, *bl.* 691. P. A LIMBORCH Vita Episcopii *p.* 291.
(*u*) P. A LIMBORCH Vita Episcopii *p.* 303.

1621. ten. De inkomſten uit alle hunne Gemeenten beliepen thans 31240 guldens, waarvan Amſterdam 7200, Rotterdam 4000, Utrecht 2600, Leiden 2400 guldens, en de andere Steden merkelyk minder hadden opgebragt (*v*).

Burgemeeſter de Vry geeft eene Hiſtorie der Kerkelyke beroerte in 't licht.

De Heer *Fredrik de Vry*, Oud-Burgemeeſter van Amſterdam, hadt, in 't begin deezes jaars, een Boek in 't licht gegeven, met den titel van *Hiſtorie*, of *kort en waaragtig verhaal van den oorſprong en voortgang der Kerkelyke beroerte in Holland.* In de Voorreden, verklaarde hy, dat dit werk, door eenen der geleerdſte en vermaardſte mannen van ons Vaderland, opgeſteld was; en dat hy 'er zeker ſchrift, door laſt der Nationaale Sinode ontworpen, bygevoegd hadt, met een aanhangſel, welk hy voor 't zyne erkende. Doch de Remonſtranten vonden zo weinig ſmaaks in deeze Hiſtorie, dat Uitenbogaard de pen opvatte, omze te wederleggen, en in September een werk uitgaf, welk eeniglyk tegen het Burgemeeſterlyk werk gerigt was (*w*).

Opregting der Weſtindiſche Maatſchappye.

Met het uitgaan van het Beſtand in de Lente deezes jaars, was de oorlog tegen den Koning van Spanje wederom begonnen: en dit hadt gelegenheid gegeven tot de opregting eener algemeene Weſtindiſche Maatſchappye, die in vyf Kamers, van Amſterdam, van Zeeland, van de Maaze, van 't Noorderkwartier en van Friesland met Stad en

(*v*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 621.
(*w*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 846, 847.

en Lande, verdeeld was. De Kamer Amſterdam hadt vier negende, de Kamer Zeeland twee negendè, en de drie andere Kamers ieder een negende in de Maatſchappye (*x*). Aan de Kamer te Amſterdam, werdt, ſedert, plaats tot het houden van haar Kollegie, ter zyde de Vleeſchhal op de Heerenmarkt, door de Vroedſchap, afgeſtaan (*y*). 1621.

Gemaatigdheid der tegenwoordige Regeeringe van Amſterdam.

De zorg voor de uitbreiding des Koophandels en der Scheepvaart, en vooral het hervatten van den uitlandſchen oorlog gaf, in ſommige Steden, aanleiding tot het oefenen van meerder gemaatigdheid omtrent de Remonſtranten. Te Rotterdam, hielden zy, in deezen jaare, reeds Vergaderingen van tweeduizend menſchen in getale, zo wel binnen als buiten de Stad: 't welk met eenige oogluiking toeging (z). Te Amſterdam, begondenze op diergelyke oogluiking te hoopen, na dat, in January en February des jaars 1622, by de gewoonlyke verandering der Wethouderſchap, wederom eenige Heeren in 't bewind geraakt waren, die voor zeer gemaatigd in 't ſtuk van den Godsdienſt gehouden werden. Men verkoor drie nieuwe Raaden, twee van welken, *Geurt Dirkszoon van Beuningen* en *Andries Bicker*, openlyk voor zulk eene gemaatigdheid uitkwamen. De derde, Doctor *Nikolaas Tulp*, werdt geagt tuſſchen beide te gaan. De vier Burgemeesters, die toen verkooren werden, *Jakob Poppen*, 1622.

(*x*) Vaderl. Hiſt. X. *Deel*, *bl.* 417, 429.
(*y*) Reſol. Vroedſch. N. 13. 15 *May* 1623. *f.* 208 *verſo*.
(z) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 626, 734, 738.

1622. pen, *Frans Henrikszoon Oetgens*, Doctor *Dirk Bas* en *Jakob van Nek*, gingen voor zeer bescheiden, en afkeerig van allen geweetensdwang. Ook waren 'er, onder de Schepenen, eenigen, van welken de Remonstranten het zelfde vertrouwen hadden. Doch zo zeer als deeze verandering den Remonstranten hier ter Stede behaagde, zo veel ongenoegen gaf zy aan de yverigsten der Stads Predikanten, eenigen van welken niet schroomden te zeggen „ dat de gantsche „ Vroedschap nu Arminiaansch geworden „ was." De Predikant *Adriaan Joriszoon Smout* zou zelfs, op den predikstoel, gezeid hebben „ hoe beklaaglyk ware, dat men, „ in 't verkiezen van Wethouderen, zo los„ selyk te werk ging, zonder den mond des „ Heeren eens raad te vraagen. Een goed „ Wethouder," zou hy 'er hebben bygevoegd „ moet drie deugden hebben, wys„ heid, kloekmoedigheid om iet door te „ dringen, en Godvrugtigheid. Oldenbar„ neveld was wel wys genoeg, maar hy „ was niet doordringende; hy was te slap, „ en liet zig ligtelyk verhinderen door tus„ schenkomende zaaken, en zag te zeer „ hier en daar op. Spinola, de Veldheer „ der Spaanschen, is scherpzinnig en door„ dringend genoeg; maar 't ontbreekt hem „ aan Godvreezendheid. Maar in zyne „ Doorlugtigheid, Prinse Maurits, zyn dee„ ze drie zaaken byeen, en zo moeten alle „ Wethouders zyn; daar behooren de kie„ zers op te letten." Wyders, werdt van den Predikstoel geklaagd „ dat men de Re-

Misnoegen van eenige Predikanten daarover.

„ mon-

„ monſtrantſche Vergaderingen te zeer door 1622.
„ de vingeren zag, en dat daarom geen ze-
„ gen Gods over 't Land zyn kon." Ook liep, ten deezen tyde, een ſterk gerugt door de Stad, dat de Prins van Oranje, in 't kort, te Amſterdam komen zou, om de Wet, nog eens, buitens tyds, te veranderen (*a*): 't welk egter niet door de uitkomſt bewaarheid werdt.

Plancius ſterft.

De Remonſtranten hier ter Stede beloofden zig ook iet goeds uit de dood van den Predikant Plancius, die zeer tegen hen geyverd hadt, en den vyfentwintigſten May deezes jaars overleedt (*b*). Doch in July daarna raakte Abraham Antoniszoon, Kaarſemaaker hier ter Stede en yverig Remonſtrantſchgezind, in eenige moeilykheid, die meeſt aan zyn onbedagtzaam of onvoorzigtig gedrag te wyten was. Bezig zynde met het bouwen van een huis op den hoek van de Warmoes-graft, moeſt 'er een ſlotſtuk op de boog van de kelder, en in 't ſlotſtuk eenige tronie of leeuwskop tot ſieraad geſteld worden. De Timmerman zeide tegen den Steenhouwer, dat hy 'er 't hoofd van den Advokaat Oldenbarneveld in houwen zou. De Steenhouwer ſtelde het Abraham Antoniszoon voor, die zeide „ dat hy daar niet „ tegen hadt," hem te gelyk een prent ter hand ſtellende, om 'er 't hoofd naar te maken. 't Werdt terſtond vervaardigd, en op eenen vroegen morgen boven de kelder geſteld.

Abraham Antoniszoon haalt zig eenige moeilykheid op den hals.

(*a*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 724, 725, 827.
(*b*) Croese Kerk. Regiſter, *bl.* 22. Brandt IV. *Deel*, *bl.* 856.

1622. ſteld. 't Geleek zo wel, dat ieder voorbyganger den man terſtond kende. Iemant, onder 't vaſtmaaken, daaromtrent komende, zeide, *wat ſtoutigheid is dit!* Dat zeggen deedt eenige luiden ſtilſtaan. De hoop werdt allengskens grooter. Van 't morren kwam men aan 't werpen met ſteenen, zo dat de neus van 't beeld geſchonden werdt. Toen dagt de Huisheer, dat het tyd van zwigten was. 't Hoofd werdt weggenomen, na dat het omtrent een halven dag geſtaan hadt. Maar Abraham Antoniszoon werdt, deswege, voor Schepenen ontbooden. Men vraagde hem „ of hy 't hoofd van den gewezen Ad„ vokaat niet in 't ſlotſtuk van zyne kelder „ geplaatſt hadt?" Hy verhaalde, hoe 't bygekomen ware, en dat hy 't wel gelaaten zou hebben, zo hy gedagt hadt, dat iemant zig daaraan geſtooten zou hebben. Hiermede liet men hem gaan, zonder dat hem iet verders bejegende (*c*).

Men brengt hier ter Stede de *Verantwoording van Hugo de Groot* heimelyk op de pers.

Doch, gelyk uit het gebeurde omtrent het huis van Abraham Antoniszoon, de haat van 't gemeen tegen den Advokaat Oldenbarneveld gebleeken was; zo bleek, wat laater, hier ter Stede, ook de afkeer, dien veelen tegen Hugo de Groot hadden opgevat. Die Heer was, in 't voorleeden jaar, ontkomen uit de Loeveſteinſche hegtenis, en hadt zig, ſedert, naar Frankryk begeven, daar hy eene *Verantwoording* ſchreef *voor de wettelyke Regeering van Holland*, zo als dezelve geweeſt was, voor de verandering des

(*c*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 740.

des jaars 1618. Dit Geschrift was, in February deezes jaars 1622, gezonden aan den Heer Maurier, Gezant des Konings van Frankryk in den Haage, om het ter drukperse te bezorgen. Hiertoe bediende men zig, buiten kennisse der bloedvrienden van de Groot, van eenige Remonstranten, die 't werk, eerlang, te Amsterdam, op de pers bragten. Terwyl men met drukken voortging, werdt de Heer *Henrik Hooft*, zoon van den Oud-Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft, die uit Frankryk herwaards reisde, en eenige brieven van de Groot medebragt, op zeker gegrond of ongegrond vermoeden, dat hy iet tot nadeel van den Prinse van Oranje gesproken hadt, te Lillo aangehouden, en naar Zeeland gevoerd; doch spoedig ontslaagen. Maar de Groots brieven, daar 't veelligt meest om te doen geweest was, werden, in de Vergadering der Gecommitteerde Raaden van Zeeland, geopend en gelezen. Uit dezelven ontdekte men, dat de Verantwoording in Holland gedrukt werdt. (*d*). De Wethouderschap van Amsterdam kreeg ook, eerlang, door iemant, die onbekend bleef, kennis van de plaats der heimelyke drukkerye. Doch eer de Schout daar kwam zoeken, werdt men eenigszins verwittigd van zynen toeleg, en vondt middel, om 't gene reeds gedrukt was te bergen. Doch men hadt alles wat agterdogt geeven kon niet aan een zyde konnen doen. De Schout vondt nog twee drukpersen

1622.

De voortgang van het drukken wordt belet.

(*d*) C. Brandt Leven van H. de Groot, *bl.* 288.

1622. sen en eenen grooten hoop wit papier, en liet, daarop, zyne dienaars, een' nagt en een halven dag, in 't huis blyven; doch toen zy niets meer vonden, deedt hyze wederom vertrekken. De aanleggers van 't werk zouden gaarne een' anderen drukker gebruikt hebben; doch hoop op winst belette den tegenwoordigen het gevaar te zien, waarin hy zig zelven en anderen stelde. Hy wilde dan voort met het werk, en verkoos, in eenen anderen oord van de Stad, eene zeer ongelegene plaats om het te vervolgen. Men moest hem zynen gang laaten gaan, uit vreeze dat hy eenigen, die zig met de zaak gemoeid hadden en hem bekend waren, in 't verdriet brengen mogt, zo men hem tegenviel. Doch zo als hy zig bereidde om de pers en de letters uit den huize te draagen, werdt hy, maar agt dagen na de eerste ontdekking, ten tweede maale, overvallen door den Schout, die letters en papier, wel ter waarde van vierhonderd guldens, vondt, en medenam. De drukker ontkwam 't gevaar; doch zyn broeder, die naast zyne deur woonde, en by wien twee bladen, tot de *Verantwoording* behoorende, werden gevonden, werdt gevangen genomen. Men hadt den Schout aangediend, dat 'er al vier bladen gedrukt waren. Doch 't vyfde was reeds van de pers gekomen. Ondertusschen, was deeze hapering oorzaak, dat het werk te Amsterdam steeken bleef, en door den Drukker *Izaak Willemszoon Verbeek* te Hoorn uitgevoerd werdt; doch zo langzaam, dat het boek, niet voor November, in 't licht kwam.

't Wordt hervat.

Andermaal gestuit.

Te Hoorn volvoerd.

'T Werdt,

't Werdt, in de meeste Steden van Holland, opgehaald. Doch zeker Boekverkooper te Amsterdam, een yverig Remonstrant, zondt Burgemeesteren en Schepenen ieder een exemplaar, door een' matroos, die van Rouaan scheen te komen. De Raaden ter Admiraliteit hier ter Stede ontvingen elk gelyke gifte. Doch de algemeene Staaten gaven een scherp Plakaat uit, tegen 't Boek, welk, den vierentwintigsten November, gedagtekend was. In de meeste Steden van Holland, werdt dit Plakaat afgekondigd, behalve te Amsterdam, en, zo sommigen meenen, ook niet te Dordrecht, noch te Hoorn. Ook werdt, te Amsterdam, den Boekverkooperen geen eed afgevergd, gelyk, om 't boek te agterhaalen en 't verkoopen te beletten, in andere Steden, geschied was (e). 't Gene ter gelegenheid der *Verantwoordinge*, hier ter Stede, voorviel, toonde dan den afkeer, dien veelen nog van den Schryver hadden; hoewel 'er, te gelyk, uit bleek, dat de Wethouderschap in 't gemeen gemaatigder van hem en zyn schryven oordeelde. 1622.

In July deezes jaars, werdt, te Amsterdam, zekere *Balthazar Paul*, om voorgenomene Brandstigtery, geworgd en geblakerd (f). Hy beleedt, hiertoe, door eenigen, die zeiden van de Spaanschen uitgezonden te wezen, omgekogt te zyn, en hadt voor, door middel van hooge doozen, als

Brandstigters ontdekt.

(e) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 819-821, 823.
(f) N. v. Wassenaer Hist. Verhaal, III. *Deel*, *f.* 66.

1622. als Lantaarnen gemaakt en met vuurwerken gevuld, die hy en de zynen, in 't Stadhuis, in 't Oostindisch huis en elders, nederzetten zouden, de Stad, aan verscheiden oorden tevens, in den brand te zetten. Doch de toeleg werdt gelukkiglyk ontdekt: een der doozen kwam in handen van 't Geregt, welk 'er, naderhand, nog een vondt, ten huize van Paul, die gevlugt was, en zig daardoor verdagt gemaakt hadt; doch te Leeuwaarden agterhaald werdt. De andere schuldigen waren 't, vroeger dan hy, ontkomen, en werden, zo 't schynt, niet agterhaald (g).

Te Amsterdam, wordt wederom eene Remonstrantsche Vergadering gestoord.

Men voer, te Amsterdam, nog voort met het houden van heimelyke Remonstrantsche Vergaderingen, dan in 't eene huis, en dan in 't andere. Doch op den negentienden December, werdt 'er wederom zulk eene Vergadering gestoord, die ten huize van *Joost Brasser*, Broeder van den Heer *Govert Brasser*, Thesaurier-Generaal der Vereenigde Ne-

1623. derlanden, gehouden werdt. Doch Joost Brasser werdt, na die stooring, in eenige weeken, niet gemoeid. Toen zogten eenige voornaame luiden hem te beweegen, om zyne zaak met den Schout af te maaken, hem voorhoudende „ dat, zo hy vonnis „ verwagten wilde, eenigen der voornaamste „ Schepenen zig verpligt zouden agten, „ om uit de bank te gaan, alzo zy over „ geene zaaken van Godsdienst zitten willen; „ doch dat zy zig hierdoor verdagt, „ en

(g) Confessieboek *van* 15 *Oct.* 1621 *tot* 27 *July* 1622. *f.* 834. Sententieb. *van* 12 *Jan.* 1622 *tot* 28 *July* 1623. *f.* 87.

„ en voor het toekomende onnut maaken 1628.
„ zouden." Doch hy verklaarde „ liever,
„ als 't niet anders zyn mogt, de volle boe-
„ te te willen geeven by vonnis van Sche-
„ penen, dan vyf groot by verdrag met den
„ Schout. De Schepenen," zeide hy ook,
„ moesten zo wel iet voor de vryheid doen,
„ als hy en de zynen, die hunne welvaart
„ en hun leeven zelf ter bescheidenheid
„ van 't wufte graauw stelden (*b*)." Doch
of deeze zaak eenig verder gevolg gehad
hebbe, vind ik nergens gemeld.

Samenzweering tegen 't leeven van Prinse Maurits ontdekt. Wat deel eenige Remonstranten daaraan hadden.

In 't begin van February, kwam aan den dag eene roekelooze samenzweering tegen het leeven van Maurits, Prinse van Oranje, gesmeed door de twee Zoonen van den onthalsden Advokaat Oldenbarneveld, en meest door den jongsten; doch waarin ook twee Roomschgezinden, en eenige Remonstranten, of die den Remonstranten toegedaan waren, de hand hadden. *Henrik Slatius*, voorheen Predikant te Bleiswyk, en om Remonstrantschgezindheid afgezet, hadt 'er, voor anderen, deel aan. Hy lag, ten deezen tyde, overhoop met de Remonstrantsche broederschap, die hem het opzigt over het drukken haarer boeken onttrokken hadt, en hem niet voorthielp naar zynen zin (*i*): 't welk hem, veelligt, te eerder, tot vertwyfelde aanslagen vervallen deedt. *Jan Blansaart*, die verscheiden' Gemeenten der Remonstranten als Proponent hadt bediend (*k*), was

(*b*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 858.
(*i*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 862, 903.
(*k*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 911.

1623. was ook onder de medewuſtigen. Doch nimmer is gebleeken, dat 'er, behalve deezen, eenige Remonſtrantſche Predikanten deel of eigenlyke kennis aan gehad hebben: en veelmin nog, dat de gantſche *Societeit* of Broederſchap zig daaraan zou hebben ſchuldig gemaakt: 't welk Episcopius, den vierden Auguſtus deezes jaars, aan *Aſſuerus Matthiſius* deedt ſchryven: *Wat gemeenſchap heeft de Societeyt met deſe Conſpiratie? Wie zyn daeraen ſchuldigh geweeſt? 't Komt op Slatius en Blancert aen.* En wat laager: *'t Gaept als een oven, dat hiermede de Societeyt ongelyck geſchiet. U-L. bekent oock ſelve, dat ghy daerom niet en zyt verſterckt geworden in u voornemen*, tot verlaatinge der Societeit ſtrekkende, *om dat een of twee predikanten ſich daarmede hebben gemengt. Want die hebben het ſelfde uyt loutere wraeckgierigheyt voorgenomen, en op haer particulier* (*l*). Doch al kort na 't ontdekken en vatten van eenige ſchuldigen, waren ettelyken van de voornaamſte Remonſtrantſche Predikanten die in 't Land waren, heimelyk, te Amſterdam, byeen gekomen, om te overleggen, wat hun, in deezen ſtand der zaaken, tot hunne verontſchuldiging, te doen ſtondt. En hier werdt beſlooten, eene Verdediging op te ſtellen, die terſtond in 't licht gegeven werdt, en waartoe Adriaan van den Borre, weleer Predikant te Leiden, zyne pen geleend hadt (*m*). Doch deeze verdediging werdt,

De voornaamſte Remonſtrantſche Predikanten komen te Amſterdam byeen, en geeven eene verontſchuldiging in 't licht.

(*l*) Brieven *in* 1662. *te* Amſt. *by* Jan Rieuwertsz. *gedr. bl.* 404, 405.

(*m*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 965 *enz.*

werdt, van de Contraremonstranten, ook 1623.
van de gemaatigdsten, kwalyk genomen: voornaamlyk, om dat men, daarin, niet gebleeven was by de paalen eener behoorlyke verweeringe; maar partyen te vinnig hadt aangetast. 't Geregt van Amsterdam verklaarde zelfs dit Geschrift, by afkondiging met de klokke van den agtsten Maart „ een „ fameus, seditieus en schandaleus libel, „ en den Schryver, als een verstoorder der „ gemeene ruste, ten hoogsten strafbaar „ te zyn, beloovende den genen, die hem „ aanbrengen zou, van Stads wege, te zul- „ len vereeren met driehonderd, en die den „ Drukker ontdekken zou, met tweehon- „ derd guldens, met verder verbod van dit „ Geschrift, of eenige andere argerlyke, „ oproerige en schandaleuse boekjes, nieuw- „ maaren, liedjes, refereinen en diergely- „ ken, binnen de Stad te brengen, na te „ drukken, te verkoopen, of uit te deelen, „ op de straffen, in 's Lands Plakaaten uit- „ gedrukt (n)." Doch ik vind niet, dat men den Schryver of Drukker immer aanbragt. Jan Blansaart en nog twee schuldigen, die in Oostfriesland gevat waren, werden, te schepe, naar Amsterdam gevoerd, daar zy, nog voor 't einde van February, aankwamen. Eer menze naar den Haage bragt, zatenze eenigen korten tyd in de boeijen, daar zy van de nieuwsgierigen, die men elk een' schelling, ten behoeve der ar-

't Geregt veroordeelt dit Geschrift.

Vier der schuldigen aan de Samenzweeringe worden gevangkelyk te Amsterdam gebragt.

(n) Keurb. K. f. 11 verso. Zie ook Brandt IV. Deel, bl. 988.

1623. armen, liet betaalen, in grooten getale, bezien werden (*o*). Slatius, die zig in een boerenpy gesteken en een slegten hangenden hoed op 't hoofd gezet hadt, ging, in deeze toerusting, den zevenden dag na 't ontdekken der samenzweeringe, door Amsterdam; voer van daar op Harlingen, en voorts op Leeuwaarden en Groningen, van waar hy op Lingen dagt te reizen. Doch hy werdt, by het dorp Rolde, niet verre van Koeverden, aangegreepen; eerst naar Koeverden, en van daar te water naar Amsterdam gevoerd, daar hy, den twaalfden Maart, aankwam, en ten zelfden dage, in zyn boeren gewaad, naar 't leeven, afgebeeld werdt: voorts, in 't koper geëtst, door *Klaas Janszoon Visscher*, die zyne prent terstond uitgaf, met een gedigt daaronder, waarin de Remonstranten schamperlyk werden doorgestreeken, als of de samenzweering uit hunnen boezem voortgekomen was (*p*). Doch de aanleg en ontdekking deezer samenzweeringe, de vlugt, agterhaaling en straf der overige schuldigen staan ons hier, als geene betrekking hebbende tot de geschiedenissen van Amsterdam, niet byzonderlyk te verhaalen. Alleenlyk tekenen wy, met een enkel woord, aan, dat *Jeroen Ewoutszoon*, een der vier matroozen, die 't stuk uitbragten, en welken de Prins beloofd hadt te zullen bevorderen, eerlang, Kapitein op een Oorlogsjagt geworden is, en van Amsterdam plagt

Slatius wordt hier afgebeeld.

(*o*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 964.
(*p*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 993, 994, 995.

plagt uit te vaaren: in welk beroep, hy zig wakkerlyk gekweeten heeft (q). 1623.

Omtrent deezen tyd, werden, by den vyand, wederom verscheiden' aanslagen gesmeed, om de groote schepen, die hier in de Waalen lagen, en verscheiden' der neeringrykste straaten, als de Warmoesstraat, de Kalverstraat en den Zeedyk, midsgaders de Beurs en 't Oostindische huis, door middel van houten buizen, met buskruid en brandstoffen gevuld, schielyk en tevens, in ligter laage vlam te zetten. Hiertoe was, onder anderen, zekere *Lieve van Ek* van Brussel herwaards gezonden, die, de gelegenheid der Stad naauwkeuriglyk bespied hebbende, verslag deedt van 't gene hy waargenomen hadt. Men stelde hem zesduizend guldens ter hand, tot uitvoering van den aanslag. Doch toen hy 't geld in handen hadt, maakte hy zig t'zoek, zyn brandgereedschap te Antwerpen agter laatende. De Jezuiten te Antwerpen zyn, naderhand, nog met eenige Brabanders aangespannen tot diergelyken einde: eenigen van welken ook binnen Amsterdam geweest zyn. Doch zy vonden de Waalen, het Oostindisch Huis, en 's Lands Magazyn zo wel bewaakt, dat zy, wanhoopende aan den uitslag, onverrigter zaake, te rug keerden. Men kreeg van de meesten deezer onderneemingen, hier te Lande, kennis uit eenen Kapitein *Blaauw* of *Blaauwbeen*, die in den Haage, om zeker voorval, in hegtenis geraakt was. Ook

Voorgenomen brandstigting hier ter Stede ontdekt.

(q) Wassenaer Hist. Verhaal. XII. *Deel*, *f.* 11.

1623. Ook blykt, uit meer dan eene Keure van den Zomer des voorleeden, en van het begin deezes jaars, dat de Wethouderſchap van Amſterdam, toen reeds, uit verſcheiden' brieven, berigt van het voorneemen der brandſtigteren gekreegen hadt, en op middelen verdagt was, om het te ſtuiten (*r*). En de goede voorzorg, die men hier ter Stede hieldt, verydelde, ſedert, alle diergelyke onderneemingen (*s*).

Peſtziekte. De Peſtziekte, die hier, ſedert eenigen tyd, zeer gewoed hadt, was in dit jaar merkelyk afgenomen, ſchoon men 'er nog eenige kennelyke overblyfſels van gewaar werdt (*t*).

Duurte. Die ziekte ging, hier te Lande, byzonderlyk in deeze Stad, verzeld met eene groote duurte der leevensmiddelen. De Vroedſchap beſloot, volgens gewoonte in diergelyke gelegenheden, den voorraad van graanen, die in de Stad was, heimelyk te doen opneemen, en vondt dien zo gering, dat men geraaden oordeelde, voor Stads rekening, niet alleen merkelyke inkoopen van Rogge te doen; maar ook den uitvoer van Graanen, buiten byzonder verlof van Burgemeeſteren, te verbieden (*u*). De prys der Rogge liep tot op tweehonderd goudguldens het laſt. Doch terwyl het ys nog in 't water lag, kwamen 'er veele ſchepen met

De Vroedſchap doet graanen inkoopen.

(*r*) Keurb. I. *f.* 308 *verſo.* Keurb. K. *f.* 1.
(*s*) N. v. WASSENAER Hiſt. Verhaal. VI. *Deel*, *f.* 62-64.
(*t*) Id. ib. *f.* 62.
(*u*) Reſol. Vroedſch. N. 14. 25 *Oct.* 22, 24. *Nov.* 6, 18 *Dec.* 1623. *f.* 59 *verſo*, 87 *verſo*, 92, 103, 112.

met graanen uit de Oostzee voor de Stad: 1623.
waardoor de prys, in 't volgende voorjaar, merkelyk daalde. Men getuigt, dat eenige Koorenkoopers, toen de markt op 't hoogst was, hunne graanen, onder marktsgang, aan de Stad en aan de Godshuizen in dezelve verkogt hadden (v).

Burgemeesteren van Amsterdam, in den aanvang deezes jaars, met Dykgraave en Heemraaden van Nieuwer-Amstel, overeengekomen zynde om den Amsteldyk, ter lengte van omtrent drie mylen, dat is, zo verre als de schouw van Dykgraave en Heemraaden zig strekte, te zanden, en daardoor bekwaam te maaken, om 's Winters en 's Zomers, zo te voet als te paard en met den wagen, te konnen gebruikt worden; verwierven, den twintigsten Maart deezes jaars, Octroi van 's Lands Staaten, om, tot goedmaaking der onkosten, hiertoe vereischt, tweemaal zo veel bruggeld te Ouderkerk te mogen vorderen, als zy, in de hoedanigheid van Ambagtsheeren van Nieuwer-Amstel of Amsterveen, plagten te doen (w).

De Stad verkrygt Octroi om het bruggeld te Ouderkerk te verhoogen.

De Winter was, op 't einde van dit en in 't begin van 't volgende jaar, boven maate streng geweest, waarop, den elfden January, eene doorbraak volgde in den Lekdyk, een half uur boven Vreeswyk of de Vaart, die door yskropping en hoog opperwater veroorzaakt werdt. Al wat noordwaards en noordwestwaards in 't Stigt en in Hol-

Hoogwater, in Amsterdam.

1624.

(v) Wassenaer VI. *Deel*, *f.* 35, 36 *verso*, 77.
(w) Handv. *bl.* 355. [110].

1624. Holland lag liep toen onder, tot Amſtelland toe. In Amſterdam, ſtondt het binnen- en buitenwater, even hoog, en boven de peil, zo dat de ſluizen geen' dienſt doen konden. 't Water bleef hoog tot den zesentwintigſten, toen de wind zuidooſtwaards zwaaide, en gelegenheid tot loozinge gaf (*x*).

Voorzorg hier ter Stede, ter gelegenheid van 's vyands inval in de Veluwe.

De Spaanſchen bedienden zig, midlerwyl, van de ſtrenge vorſt, die tot in Maart toe aanhieldt, om eenen inval te doen in de Veluwe, die Amſterdam ook ongeruſt maakte. Graaf Henrik van den Berg trok, den zeventienden February, 's morgens ten tien uuren, by Dieren, over den Yſſel, die daar ter plaatſe digt met ys bezet lag (*y*), en den agttienden werdt in de Vroedſchap van Amſterdam beſlooten, dat de ſchuttery, om den vierden nagt, waaken zou. Ook nam men in overleg om 't geſchut op de wallen te laaten brengen (*z*): 't welk egter niet ſchynt geſchied te zyn. In den Zomer des voorleeden jaars, hadt men, op verzoek van Prinſe Maurits, een vendel ſoldaaten van hier laaten trekken naar Heusden (*a*): doch nu verzogt men zyne Doorlugtigheid ernſtelyk, dat de uitgezonden ſoldaaten herwaards te rug geſchikt mogten worden (*b*). Men ſtelde niet ſlegts orde op het openbyten van de Vegt, van Utrecht tot aan Muiden en de Zuiderzee toe; maar men ſprak zelfs van

(*x*) WASSENAER VI. *Deel*, *f.* 73 *verſo*. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 269.
(*y*) WASSENAER VI. *Deel*, *f.* 107.
(*z*) Reſol. Vroedſch. N. 14. 18 *Febr.* 1624. *f.* 120.
(*a*) Reſol. Vroedſch. N. 14. 26 *July* 1623. *f.* 24.
(*b*) Reſol. Vroedſch. N. 14. 19 *Febr.* 1624. *f.* 121 *verſo*.

van het openbyten der Zuiderzee zelve, die 1624.
ook een goed ſtuks wegs bevrooren lag. Wyders, vondt de Vroedſchap geraaden, Muiden, waarin reeds eenige bezetting lag, van nog veertig man, en van eenig geſchut te voorzien (*c*). Doch men was hier vry met de vrees. Den eenentwintigſten, begon het een weinig te dooijen, en twee dagen daarna, verliet de vyand, die veel van de vorſt geleeden hadt, de Veluwe wederom (*d*).

Een vendel Burgers, te Bommel in bezetting gelegd.

Tot verſterking van het Leger van den Staat, werden, in de Lente deezes jaars, verſcheiden' Grensſteden ontbloot van krygsvolk, en wederom, met Burgers uit de Steden van Holland, bezet. Amſterdam maakte ook een vendel van tweehonderd en twaalf Burgers uit, welk in Bommel gelegd werdt, en onder bevel ſtondt van den Schepen en Raad, *Jan Jakobszoon Hinloopen*, als Kapitein, den Oud-Schepen, *Jan Willemszoon Bogaard*, als Luitenant, en *Nikolaas Kloek*, als Vendrig. Doch zy waren nog geene twee maanden van huis (*e*).

Opſchudding te Amſterdam, over de Boterpagt.

De Staaten van Holland hadden geraaden gevonden, tot vervalling van een gedeelte der onkoſten van den oorlog, een Impoſt van eene gulden te leggen op ieder vierendeel Boter; die, volgens gewoonte, in 't voorjaar verpagt was. Doch de Gemeente, dee-

(*c*) Reſol. Vroedſch. N. 14. 20, 26 *Febr.* 1624. *f.* 123, 140 *verſo.*
(*d*) Wassenaer VI. *Deel*, *f.* 108, 110.
(*e*) N. v. Wassenaer Hiſt. Verhaal, IX. *Deel*, *f.* 4 *verſo.*

1624. deezen last ongewoon, verwekte opschuddingen in verscheiden' Steden, om 'er zig van te doen ontslaan. Te Haarlem, werdt eens Pagters huis geplonderd. Te Amsterdam, ontstondt ook eene geweldige beroerte op de Botermarkt, die toen op den Dam gehouden werdt. 't Graauw was aldaar, in grooten getale, op Maandag, den derden Juny, samengeschoold, en viel eerst aan 't smaalen op den Pagter of Impostmeester van de Boter; daarna aan 't werpen met steenen op deszelfs Comptoir, daar de glazen uit raakten. De bewooners van de huizen aan de markt, die ook niet veilig waren, deeden hun best, om 't volk met goede woorden te stillen: doch 't mogt niet helpen. De Wethouderschap gaf hierop last, om de ketens te spannen, die de toegangen naar den Dam, door de Vogelsteeg, de Nieuwe-Kerks-steeg, den Nieuwendyk, het Water, de Vischmarkt, den Vygendam en de Kromelleboogsteeg, plagten af te sluiten. In deeze toegangen, werden, daarenboven, soldaaten gesteld. Ook plaatstenze zig nevens de Waage: 't welk reeds eenigen schrik in de woeste menigte verwekte, die, voorts, door de Burgers uit de wyken omtrent den Dam, alleen met hun zydgeweer en bardezaanen gewapend, langs de Gasthuissteeg, de Kalverstraat en de Beursstraat, voor welken nog geene ketens gespannen waren, van de markt gedreeven werdt. Toen werden deeze toegangen ook afgeslooten. De oproer was hiermede gestild: den volgenden Maandag,

dag, werdt de Impost, zonder wederzeggen, betaald. Alleenlyk, was 'er, eene gemakkelyker orde gesteld op de betaaling van den Impost der Kopboter (f), die meest van 't gemeenste volk gekogt werdt: 't welk veel toebragt om 't graauw in rust te houden. 1624.

Ondertusschen, hadt, geduurende de opschudding op den Dam, een andere hoop slegt volk, op de S. Antonis- of Nieuwe markt, eene oude vrouw, die lang van toverye berugt geweest was, aangerand, gesleept, gesleurd, en eindelyk in 't water gesmeeten. Zy dreef hier eene poos op haare rokken, 't welk het graauw versterkte in den waan, dat zy toveren kon. 't Hielp niet, dat eenige mededogenden haar uit het water trokken; zy werdt 'er, andermaal, in gesmakt. Een Schuitevoerder, die haar in zyne schuit zogt te bergen, werdt aangevallen, en zo lang met messen gedreigd, dat hy de arme vrouw ten prooije der geweldenaaren laaten moest, die haar, op nieuws, in 't water wierpen, en zo lang foolden, met dompelen en onderhouden, dat zy den geest gaf. De Wethouderschap beloofde, den vyfden, driehonderd guldens voor ieder der handdaadigen, die haar zou worden aangebragt (g). Doch zy kreeg niemant in handen. Het geweld op de nieuwe markt hadt, midlerwyl, te wege gebragt, dat zig minder gespuis vervoegd hadt naar den Dam, waar anders de opschudding be- zwaar-

Eene oude vrouw, van toverye berugt, wordt, door 't graauw, in 't water geworpen, en versmoord.

(f) Keurb. K. f. 50.
(g) Keurb. K. f. 49.

1624. zwaarlyker zou hebben konnen geſtild worden (*h*).

De Stad bekomt Octroi tot het bedyken der Diemermeer.

De Stad Amſterdam, van ouds, de Diemermeer, eertyds de Watergrafts-meer genaamd, in eigendom bezeten hebbende, verwierf, den veertienden May deezes jaars, Octroi van 's Lands Staaten, om deeze Meer te doen bedyken, mids zy zulken, die, door deeze bedykinge, in hunne vaarten, waterloozingen of eigendom, benadeeld ſtonden te worden, vooraf te vrede ſtelde, en tien ſchellingen van twee grooten vlaams ieder, voor elke morgen van den grond, aan de Graaflykheid betaalde. Voorts, werdt haar, onder zekere voorwaarden, vryheid van verpondingen en andere gemeene laſten toegeſtaan, voor den tyd van vyftien jaaren. Doch deeze vryheid werdt, by nader Octroi van den vierentwintigſten July des jaars 1626, tot op dertig jaaren uitgebreid, en de Meer van Graaflykheids tollen en allerlei tienden, voor altoos, vry verklaard (*i*). Men voer, na 't verkrygen van dit tweede Octroi, vlytiglyk voort met de bedykinge (*k*), die egter niet voor 't jaar 1630 voltrokken werdt. De Advokaat *Davelaar* en de zynen hadden, reeds in 't begin des jaars 1622, by Burgemeeſteren en Raaden, aanzoek gedaan tot het bedyken der Diemermeer (*l*).

De

(*h*) WASSENAER VII. *Deel*, *f.* 104 *verſo* enz. DOMSELAER VI. *Boek*, *bl.* 335. COMMELIN, *bl.* 1107.
(*i*) Handv. *bl.* 338, 340 [111, 115.]
(*k*) Reſol. Vroedſch. N. 14. 24 *Juny* 1624. *f.* 187. N. 15. 3 *Nov.* 1626. 27 *April* 1627. *f.* 178, 214 *verſo*.
(*l*) Reſol. Vroedſch. N. 13. 27 *Jan.* 1622. *f.* 87 *verſo*.

De Oud-Burgemeester Reinier Pauw, die, sedert het jaar 1605, agtmaalen regeerend Burgemeester geweest was, en tweemaalen twee jaaren agter elkanderen geregeerd hadt, was, sedert het jaar 1620, niet verkooren tot deeze waardigheid. Ook scheen hy, omtrent deezen tyd, in kleinagting geraakt te zyn by veelen onder 't gemeen. Zelfs werdt, ten zynen nadeele, in de Lente des jaars 1625, verspreid, dat hy en zyne Zoonen, of eenigen hunner veel boter en kaas van hier naar den vyand zouden hebben gevoerd, en dat zulks in Zeeland ontdekt zou zyn. De Heeren Pauw vervoegden zig, hierop, met een Verzoekschrift, aan myne Heeren van den Geregte, waarby zy kennis gaven van 't gene, ten hunnen laste, tegen de waarheid, werdt uitgestrooid, en begeerden daartegen gedekt te worden. 't Geregt voldeedt aan hun verzoek, en beloofde, den twee-entwintigsten Maart, tweehonderd guldens aan elk, die de eerste uitstrooijers of verspreiders van dit gerugt wist aan te brengen, het voortvertellen van dit en diergelyke gerugten, voorts, wel scherpelyk verbiedende (*m*).

1624. Nadeelig gerugt van Burgemeester Pauw en zyne Zoonen gestuit. 1625.

Prins Maurits, den drie-entwintigsten April, in den Haage overleeden zynde, werdt, in zyne hooge waardigheden, opgevolgd, door zynen Broeder Fredrik Henrik. De Staaten van Holland besslooten, al zeer spoedig, om deezen Prins tot Stadhouder hun-

Maurits sterft. Fredrik Henrik volgt hem op.

(*m*) Keurb. K. *f.* 69.

1625. hunner Provincie aan te ſtellen (*n*). De Vroedſchap van Amſterdam hadt egter geraaden, „ den Prinſe zyne Commiſſie en Inſtructie „ niet over te geeven, voor dat menze met „ die van Zeeland vergeleeken, en op eenen „ eenpaarigen voet gebragt hadt (*o*)." Doch 't is bekend, dat Fredrik Henrik het Stadhouderſchap van Holland, zo wel als zyne andere waardigheden, niet op eene byzondere Inſtructie, maar alleenlyk op eene algemeene Commiſſie, bekleed heeft (*p*).

De Digter Jooſt van den Vondel geeft het Treurſpel van *Palamedes* in 't licht.

Een' geruimen tyd voor deeze verandering, waarvan de Heeren, die in 't jaar 1618 uit de Regeering geraakt waren, en de Remonſtranten zig veel goeds beloofden, was de Digter *Jooſt van den Vondel*, te Amſterdam woonagtig, door den Heer Albert Koenraadsz. Burg, Schepen en Raad der Stad, aangezet om een Treurſpel te maaken van het ongeluk, 's Lands Advokaat Oldenbarneveld, in dien zelfden tyd, overgekomen. Vondel hadt geantwoord, „ dat het nog geen tyd was." Waarop Schepen Burg wederom hadt gezeid, *Maak het op een anderen naam.* Uit welk zeggen, Vondel aanleiding genomen hadt, om het Treurſpel van *Palamedes* te ontwerpen, van wien de ouden verhaalen, dat hy, onder dekſel van geld van den vyand genooten, en het oog derwaards gewend te hebben, door beleid van Agamemnon en Ulyſſes, van kant geholpen werdt: 't welk Vondel hieldt, genoeg-

(*n*) Reſol. Holl. 1, 3 *May* 1625. *bl.* 63, 66.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 15. 28 *April* 1625. *f.* 89 *verſo.*
(*p*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*. *bl.* 4.

noegzaame overeenkomst te hebben met het geval des Advokaats. Hy was met Palamedes bezig, toen 't gerugt hier ter Stede kwam, dat Prins Maurits, die ook een personaadje in 't spel zyn zou, op het uiterste lag. Vondels Huisvrouw riep dan, aan de de trap, die naar zyne Kamer ging, *Man, de Prins legt en sterft:* waarop hy antwoordde, *Laat hem sterven, ik belui hem vast.* Ook ging hy, na 's Prinsen dood, zo vlytiglyk voort met zyn werk, dat het Treurspel, met 's Digters naam op 't voorhoofd, nog in 't najaar, in 't licht gegeven werdt. 1625.

Het oogmerk des Digters werdt ligtelyk ontdekt: en veelen verstonden, dat menigte van luiden, die toen nog groot gezag hier te Lande hadden, ook de Leer der openbaare Kerke, in het Treurspel, al te scherp werden doorgestreeken. 't Leedt ook niet lang, of 't boek werdt opgehaald, en de Digter aangeklaagd. Vondel geloofde, en plagt sedert te verhaalen, dat de Prokureur-Generaal hem in den Haage zogt te regt te doen stellen; dat de Pensionaris der Stad, Adriaan Pauw, Zoon van den Burgemeester Reinier Pauw, die als Regter over Oldenbarneveld gezeten hadt, hiertoe hadt geraaden; doch dat het, meest door de hertigheid van den Burgemeester Diderik Bas, op de voorspraak van den gewezen Schepen, Herman van de Poll, die in 't jaar 1618 ontslaagen; doch by verscheiden' Regenten nog zeer gezien was, was agtergebleeven. Ook verhaalt men, dat Schepen Andries Bicker, op 't aanhouden van den Pensionaris Pauw, Wat hem hierover bejegende?

zou

1625. zou gezeid hebben, *Als men onze burgers naar den Haage zal voeren; wat hebben wy dan hier te doen?* Doch terwyl hierover nog werdt geraadpleegd, vondt Vondel zig in zulk eene verlegenheid, dat het huis hem te bang werdt. Hy verschuilde zig dan, ten huize van zynen Zwager *Hans de Wolf*, die weigerde zig met zyne zaak te moeijen. Van hier, daar hy vreesde het eerst gezogt te zullen worden, begaf hy zig naar 't huis van *Laurens Joosten Baake*, die hem gaarne ontving en bergde; en wel, volgens eene oude overlevering, op zyne Hofstede aan de Beverwyk, thans den Heere Nicolaas Geelvinck de Jonge, Secretaris deezer Stad, toebehoorende, en *Scheibeeck* genaamd. Doch, na drie of vier dagen schuilens, verstaan hebbende, dat men 't vervoeren naar den Haage hadt afgeweezen, kwam hy wederom te voorschyn. Zyne zaak werdt, vervolgens, op des Schouts rolle getrokken. De twee Schepenen, die deeze rolle waarnamen, waren Albert Koenraadsz. Burg, die Vondel tot het digten van zyn Treurspel hadt aangezet, en *Ernst Roeters*. Vondels Advokaaten waren *Luit* en *Kats*, en zyn Procureur *Bouwman*. Zy beweerden „ dat „ men den *Palamedes* voor eene Grieksche „ geschiedenis neemen moest, die de Dig- „ ter, naar de tooneelwetten, met eenige „ bysieraaden, opgeschikt hadt; en dat „ men den inhoud verstaan moest, niet „ naar 't gene 'er sommigen uit trokken, „ maar naar de verklaaring des Digters,

„ die,

„ die, gelyk elk, zyne eigen' woorden „ mogt uitleggen." De Schepenen Burg en Roeters waren niet van één verstand, en bragten de zaak voor de volle bank van Schepenen, die ook niet eensgezind waren. Maar de Schout, Jan ten Grootenhuis, viel zagt, den Digter alleenlyk te last leggende „ dat hy, in het Treurspel, dingen „ hadt gesproken, die hy hadt behooren „ te zwygen." Het meerderdeel der Schepenen neigde ook tot zagtheid. Maar de Vice-President, *Jan Gysbertszoon de Vries*, hoorende, uit het gesprek, dat verscheiden' Schepenen gezind waren, den Digter eene geldboete op te leggen, zeide, toen zyne beurt van stemmen gekomen was: *Van Vondel zou 't niet meer doen, zo ik met het regt begaan mogt* (q). By de meerderheid, werdt nogtans geoordeeld, dat hy driehonderd guldens aan boete betaalen moest: 't welk hy gewilliglyk deedt. Het Treurspel, slegts gedeeltelyk opgehaald, was, in weinige dagen, uitverkogt: en eene week of twee laater, kwam 'er een tweede, en kort daarna, een derde druk te voorschyn. Men wil zelfs, dat dit stuk, binnen weinige jaaren, omtrent dertig maalen, gedrukt werdt. Doch 't liep aan tot in 't jaar 1665, eer 't, voor de eerste reize, hier ter Stede, openlyk werdt vertoond, in een huis op Droogbak, alzo de Schouwburg toen verbouwd werdt. In laater' tyd, is het, met

1625.

(q) Zie Vondels Hekeld. bl. 130.

1625. met uitlaating van de meeste verzen, die op 't Kerkelyke zagen, ook op den Schouwburg, ten tooneele gevoerd. De Digter stelde, eerlang, eene wydluftige uitlegging van zyn Treurspel op, die veele bladen papiers besloeg. Doch zeker Heer hieldt hem 't gevaar, welk hierin stak, zo leevendig voor oogen, dat hy zyn opstel in 't vuur wierp (*r*).

Een Kruidmolen op den Heiligen Weg vliegt in de lugt.

In den Zomer deezes jaars, was de Buskruid-molen van *Joris Adriaanszoon*, Bewindhebber der Westindische Maatschappye, die op den Heiligen-Weg stondt, by ongeluk of door onvoorzigtigheid, in de lugt gevloogen; waarby een man het leeven verlooren hadt (*s*). De bewooners der huizen op den Heiligen-Weg hadden, reeds te vooren, meer dan eens, geklaagd aan Burgemeesteren, over 't gevaar, welk zy en de voorbygangers zelven van deeze kruidmolens liepen, en Burgemeesteren hadden hunne klagten in den Raad gebragt (*t*), waar, in 't begin des jaars 1626, beslooten werdt „ dat
1626. „ voortaan geene kruidmolens binnen de „ Vryheid gesteld zouden worden, dan „ met verlof van myne Heeren van den „ Geregte; dat, zo wanneer, in het toekomende, door het opspringen van eenige kruidmolen, zwaarigheid ontstondt, „ de

(*r*) VONDELS Leven, *bl.* 18-24, 68, 87.
(*s*) WASSENAER IX. *Deel*, *f.* 102 *verso*.
(*t*) Resol. Vroedsch. *N.* 15. 11 *Jan.* 1625. *f.* 56 *verso*.

„ de eigenaars alle de kruidmolens, binnen de Vryheid ſtaande, op hunne koſten, zouden moeten afbreeken en verplaatſen; en dat Burgemeeſteren een opzigter ſtellen zouden, op koſten der Kruidmaakeren, om agt te geeven, dat 'er niet boven eene bepaalde hoeveelheid kruid in de molens en ſtooven bewaard werdt (*u*)." 1626.

De Stad Amſterdam, na veel handelens, met de Stad Utrecht overeengekomen zynde, om, op gemeene koſten, een Zandpad te maaken van Ouderkerk tot Breukelen, en een Wagenweg, van tegen over den Voetangel tot aan het Dorp Abkoude; zo verleenden de Staaten van Holland daartoe, den vyftienden Juny deezes jaars, Octroi, de twee Steden te gelyk veroorloovende, haare koſten te vinden uit een *Gabel* of Weggeld, welk gerekend zou worden op den twintigſten penning van de uitgeſchooten hoofdſomme. Voorts, werdt, volgens gewoonte, bepaald, dat men den eigenaaren der Landen, die vergraaven, en der huizen, die verzet zouden moeten worden, vooraf, goed genoegen zou moeten geeven (*v*).

Octrol tot het maaken van een Zandpad en Wagenweg, aan de Steden Amſterdam en Utrecht verleend.

Al voor den aanvang des jaars 1624, hadden Dykgraaf en Heemraaden van Rynland ondernomen, tot verſterkinge van den Velzerdyk, eenen Slaaper- of Agterdyk te leg-

Verſchil en Overeenkomſt der Stad Amſter-

(*u*) Reſol. Vroedſch. N. 15. 22 *Jan.* 1626. *f.* 136.
(*v*) Handv. *bl.* 437. [114.]

1626. leggen, die zig ftrekken zou van den Spaarnedammerdyk af, tot aan de Zandpoort toe. Amfterdam hadt veel belang by 't leggen van zulk een' dyk, met naame, wanneer dezelve wat hoog gelegd werdt; alzo, door het overloopen van den laagen Velzerdyk, de Stad, tot hiertoe, van 't hoog water, welk, vooral met Noordwesten winden, voor en in de Stad kwam, geplagt ontlaft te worden. Men verzuimde dan niet, dit werk te ftuiten, en het Heemraadfchap geregtelyk te beletten, daarmede voort te gaan. Hieruit ontftondt een pleit, voor 't Hof in den Haage, tuffchen de Heemraadfchappen van Rynland en Woerden ter eener, en de Stad Amfterdam ter anderer zyde. Men was hier, al vroeg, bedugt, dat de Heemraadfchappen eene uitfpraak in hun voordeel zouden weeten te verkrygen, en zogt hierom te wege te brengen, dat de zaak ter Vergaderinge van Holland gebragt, en Staatswyze afgedaan werdt (w). Doch eer zulks gefchiedde, gaf het Hof eene *interlocutoire Sententie*, waarby verlof gegeven werdt, om met het leggen van den Slaaperdyk voort te vaaren, ter hoogte van vier voeten agt en een halve duimen, Rynlandfche maat, boven zekere peil, den negenentwintigften Auguftus des jaars 1624, op laft van den Hove, aan den Spaarnedammerdyk, en te Amfterdam aan de nieuwe brug-

Pleit met de Heemraadfchappen van Rynland en Woerden, over 't leggen van eenen Slaaper- of Agterdyk.

(w) Refol. Vroedfch. N. 14. 17 *Febr* 1624. *f.* 114 *verfo.*

brugge gesteld. De Vroedschap, hiervan 1626.
kennis gekreegen hebbende, stelde vast, dat de zaak, zonder langer uitstel, ter Vergaderinge van Holland moest gebragt, en afgedaan worden (x). Midlerwyl, hadt de Stad zig van de Sententie van den Hove beroepen op den Hoogen Raad, daar men 't geschil, by minnelyk Verdrag, zogt by te leggen (y). Doch 't liep aan, tot den zesden Augustus deezes jaars 1626, eer partyen, te Amsterdam, by voorraad, en behoudends elk zyns regts, overeenkwamen „ dat men, met het leggen van „ den Slaaperdyk, voortvaaren zou, mids „ dezelve, ten verzoeke van Burgemeesteren van Amsterdam, niet hooger gelegd werdt, dan twee voet en tien „ duim boven de peilen van den negen„ entwintigsten Augustus des jaars 1624: „ en zo 't gebeurde, dat, by 't overloo„ pen of overstorten van hooge vloeden, „ eenige grondwaalen vielen, zouden Bur„ gemeesteren van Amsterdam, des ver„ zogt zynde, daarover met de Heeren „ van Rynland in onderhandeling komen, „ en hun, omtrent het herstellen van den „ Dyk, en het dempen der grondwaalen, „ redelyk genoegen geeven (z)." Waarmede de twist, die ligtelyk nadeelige gevolgen gehad kon hebben, voor eenen gerui-

(x) Resol. Vroedsch. N. 15. 10 *Maart* 1625. *f.* 77 *verso*, 78.
(y) Resol. Vroedsch. *N.* 15. 27 *Juny* 1625. *f.* 106 *verso*.
(z) Handv. *bl.* 417. [157.]

1626. ruimen tyd, was bygelegd. Doch de oneenigheid in 't ſtuk van den Godsdienſt gaf, dit jaar, hier ter Stede, aanleiding tot nieuwe beroerte, gelyk wy, in 't volgende Boek, verhaalen zullen.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

VEERTIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1626, *tot in het jaar* 1632.

De gemaatigdheid in zaaken van Godsdienst, waartoe de Regeering van Amsterdam, meer en meer, begon te neigen, stak sommigen heethoofden zo zeer in 't oog, dat zy zig niet ontzagen, dezelve, op allerlei wyze, schamperlyk ten toon te stellen. Hiertoe diende, onder anderen, een geschrift, welk, in 't begin deezes jaars, by nagt, gestrooid was, en den naam droeg van *Apologie ofte Verantwoordinge voor de Predicatie van D Johannes Doucher, Franschen Predicant binnen Amsterdam.* 't Verspreiden van dit Geschrift, welk men hieldt te strekken, om de partyschap onder de goede ingezetenen te voeden, en de Regeering in veragting te brengen, werdt zo euvel genomen, dat de Wethouderschap, den dertigsten January, zeshonderd guldens beloofde aan die maaker, drukker of uitgee-

Geschrift, tot voeding van partyschap en kleinagting der Regeeringe strekkende, verbooden. 1626.

1626. ver wist aan te wyzen; en zo de aanbrenger de drukker of uitgeever zelf zyn mogt, werdt hem, daarenboven, strafvryheid toegezeid (*a*). Doch my is niet gebleeken, dat de Wethouderschap hierin eenige nadere ontdekking gedaan heeft.

'tGraauw stoort eene Remonstrantsche Vergadering, op de oude Schans, en plondert het Huis.

De Remonstranten, steunende op de gemaatigdheid van veele Leden der Regeeringe, voeren, ondertusschen, voort met het houden hunner heimelyke Byeenkomsten, die, omtrent deezen tyd, meer en meer openbaar werden. Doch, op den tweeden Paaschdag, zynde thans den dertienden April, werdt hunne vergadering, die toen op den Montelbaans burgwal of oude Schans gehouden werdt, wederom gestoord door 't graauw: 't welk zig in deezer voege toedroeg. Eenige jongens, voor 't huis, daar de Byeenkomst gehouden werdt, speelende, werden, door de Remonstranten, eerst met woorden, en, toen die niet hielpen, zo men wil, met slagen, weggejaagd. Hieruit rees beweeging. 't Graauw, te hoop geloopen, en verneemende, dat hier eene Arminiaansche Vergadering gehouden werdt, viel aan 't uitwerpen van de glazen; paste, voorts, terwyl de vergaderde menigte naar een goed heenkomen zogt, in huis te raaken, en smeet stoelen en banken, en 't gene meer voor de hand was, ten vensteren uit. Toen 't huis ledig geplonderd was, begon men het af te breeken. De Wethouderschap, midlerwyl, kennis van de

De Soldaaten

(*a*) Keurb. K. *f.* 76.

de opschudding gekreegen hebbende, zondt den Major *Nikolaas Hasselaer*, met eenige Stads soldaaten, af om dezelve te stillen. Doch eer hy volks genoeg byeen hadt, was het drie uuren na den middag, en het dak reeds afgebroken. Toen trok hy aan op de woeste menigte, die, zonder op zyne waarschuwing te passen, de soldaaten met steenen dreigde. De Major gaf, daarop, aan 't eerste gelid, bevel om los te branden. Een der belhamelen werdt zulks getroffen, dat hy, met het mes in den mond en de handen vol steenen, nederstortte. De overigen deinsden toen af, naar den Montelbaans tooren. De soldaaten namen, zonder voor eerst meer te schieten, het geplonderde huis in, uit welk egter, des avonds laat, nog iemant, 't zy een bloot toekyker (*b*), of een die deel aan 't gepleegde geweld gehad hadt (1), geveld werdt. 't Lighaam van den laatsten werdt eerst door 't graauw gesleept voor 't huis van den voorzittenden Burgemees-

1626. trekken 'er op aan.

Twee luiden worden geschooten.

(*b*) N. v. Wassenaer Hist. Verhaal, XI. *Deel*, *f.* 50 *verso*.

(1) Onder 't gemeen, werdt verspreid en geloofd, dat deeze gesneuvelde slegts een toekyker geweest was; maar Vondel dagt 'er anders van, gelyk, uit deeze regels van zyne *Rommelpot van 't Hanekot*, in de *Hekeldichten*, bl. 172, blyken kan:

Het geviel, dat grauwe Geuzen
Wonnen 't huis te Monkelbaen,
Daer Heer Hopman Swart vooraen
Trok met sinte Stevens reuzen,
Toen de Dambeer, wel emont,
Schoot twee dieven *in het zant.*

1626. meester *Jakob van Nek*, daarna voor dat van den Burgemeester *Pieter de Vlaming van Oudsboorn*, als wilde men hun dit ombrengen wyten. Doch eindelyk moest men 't naar 't Gasthuis draagen (*c*). De yveraars tegen de Remonstranten, en onder deezen *Simon van der Does*, Oud-Schepen en Raad, en Zoon van den gewezen Schout Willem van der Does, scholden Hasseiaer, ter gelegenheid van het doodschieten van deezen laatsten, voor eenen *Moordenaar* (*d*). Drie oproerigen waren, ondertusschen, gevat, zekere Scheeps-Kapitein, in dienst der West-indische Maatschappye, genaamd *Zwart*, en twee Oostindischvaarders. Zwart en een der twee anderen werden, met het zwaard over 't hoofd, de derde met geesselinggestraft (*e*). Eer Zwart nog gevonnist ware, vreesden sommige Kerkelyken, dat het hem den hals kosten zou. De Kerkenraad zelf scheen zo met hem begaan, dat 'er eene bezending geschiedde aan Burgemeesteren, bestaande uit de Predikanten *Adriaan Smout* en *Joannes Kloppenburg* en twee Ouderlingen, onder welken de Oud-Schepen *Jan Willemszoon Bogaard* was, om hun aan te zeggen „ dat zy, „ zo Zwart met de dood gestraft werdt, 't „ gebed in de Kerke niet voor hem doen, „ noch de uitvoering van 't vonnis bywoo„ nen zouden, veel min hem vermaanen, „ om

Drie oproerigen gevat en gestraft.

(*c*) VONDELS Hekeld, *bl.* 173. en *in Octavo bl.* 52 met de *Aant.*

(*d*) VONDELS Hekeld. *in Octavo bl.* 73. in de *Aant.*

(*e*) Amsterd. Beroerte *gedr.* 1626. Cort Verhaal van de Armin. Factie, *gedr.* 1628. Attest. *agt. de* Wederlegg. van 't Libel fameux, *gedr.* 1627. *bl.* 63, 64.

„ om zig tot fterven te bereiden, alzo hy, 1626.
„ in eene goede zaak, geyverd hadt (*f*)."
Doch my is niet gebleeken, hoe deeze boodfchap van de Heeren opgenomen werdt. 's Daags na de plondering, liep de S. Antonis of nieuwe markt zo vol volks, dat men aldaar voor eenige nieuwe opfchudding bedugt was; om welke te voorkomen, de foldaaten uit het geplonderde huis geligt, en op de S. Antonis Waag gelegd werden. Maar 't graauw, zulks verneemende, ftreefde naar 't verlaaten huis, welk voorts, ten gronde toe, afgebroken werdt. De plonderaars, meer dan duizend in getale, trokken, vervolgens, met een gedeelte der afgebroken fparren en latten, als in triomf, door de Stad, zelfs over den Dam, en voorby 't Stadhuis. Een andere hoop bleef zig nog op de nieuwe markt onthouden, tot dat de Schuttery, hieromtrent in 't geweer gekomen, de toegangen naar de markt bezet hadt, en 't graauw, met goede woorden, bewoog tot vertrekken. Hiertoe deedt, onder anderen, zyn beft, de Burgerhopman *Jakob Pieterszoon Hoogkamer*, Oud-Schepen en Thefaurier, die omtrent de Brouwery de Haan ftondt met zyn vendel, daar 't meefte volk was famengefchoold, onder welk eene oude vrouw, zynde een vlafter of zydewindfter, zeide: *Deeze Heer is niet Arminiaanfch; maar goed Kerkfch: ik heb hem, dikwils, in de oude Kerke, in 't Heeren geftoelte zien zitten. Laat ons, op zyn begeeren, weg-*

'tHuis wordt afgebroken.

(*f*) Authent. en Waaracht. Verhaal, *gedr.* 1630. *bl.* 21.

1626. *weggaan.* Ook begaf zig de menigte, met het vallen van den avond, naar huis: waarmede de opſchudding geſtild was (*g*).

De Vergaderingen en 't ſtooren derzelven wordt verbooden.

Doch de Wethouderſchap verklaarde, by eene afkondiging van den zeventienden, het houden van diergelyke Vergaderingen, zo wel als het daadelyk ſtooren derzelven, voor ongeoorlofd en ſtrafbaar; alzo zy, aan den eenen kant, wel van meening was, de Chriſtelyke Gereformeerde Religie, gelyk dezelve openlyk geleerd werdt, alleen, door openbaar gezag, te handhaaven; maar ook, aan den anderen, alles dagt aan te wenden, wat tot bewaaring der ruſte onder de ingezetenen dienen kon. Zelfs beloofde zy eene vereering aan zulken, die eenige perſoonen, jong of oud, welken zig aan de jongſte plondering, berooving en huisſchending hadden ſchuldig gemaakt, of die eenige jongens daartoe aangezet hadden, wiſten aan te wyzen (*h*). Doch my is niet bekend, dat 'er meer ſchuldigen ontdekt werden. De Vroedſchap beſloot, wat laater, dat Burgemeeſteren en Schepenen eenige orde beraamen zouden, om diergelyke oproer en huisſtorming te voorkomen, en alle onheilen te verhoeden (*i*): 't welk ik egter niet vind, vooreerſt, geſchied te zyn. 't Bleek, uit de bezending des Kerkenraads, klaarlyk, dat 'er, onder de Predikanten, waren, die 't woeſt bedryf der plonderaaren vergoelykten, en toeſchreeven aan yver voor de waare Leere.

Maar

(*g*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 329. COMMELIN, *bl.* 1103.
(*h*) Keurb. K. *f.* 90.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 15. 22 *July* 1626. *f.* 164 *verſo.*

Maar de Predikant, *Kornelis Hanekop*, die laatstelyk te Breda gestaan hadt; doch, met het overgaan dier Stad aan de Spaanschen, zynen dienst hadt moeten verlaaten; in July des voorleeden jaars, herwaards beroepen (*k*), en op ernstig verzoek des Kerkenraads, door Burgemeesteren, goedgekeurd was (*l*), schroomde niet, het oproer en huisstorming openlyk te veroordeelen, en voor Onchristelyk uit te maaken (*m*). De uitvoering der Plakaaten tegen de Remonstranten, en het bannen van deeze luiden uit de Kerke stondt hem ook tegen. Zelfs durfde hy, openlyk genoeg, beweeren, dat de vyf Arminiaansche punten zulke grove dwaalingen niet waren, dat zy den grondslag der zaligheid ondermynden (*n*). Hierdoor maakte hy zig zo verdagt by zyne medebroeders, dat de Kerkenraad, aangezet, zo men wil (*o*), onder anderen, door den Oud-Schepen en Raad, *Warnar Ernst van Bassen*, in November deezes jaars, besloot, hem te schorsen in zynen dienst, onder voorwendsel, zo sommigen schryven, dat hy te zwak van hersenen of van lighaam was, om dien waar te neemen naar behooren (*p*). 't Liep egter nog tot in de Lente des volgenden jaars aan, eer de Vroedschap kennis kreeg, dat de Kerkenraad de verlaating van Hanekop op Bur-

1626. De Predikant Kornelis Hanekop wordt, door den Kerkenraad, in zynen dienst geschorst.

1627.

(*k*) CROESE Kerk. Regist. *bl.* 92.
(*l*) Groot-Memor. N. III. *f.* 23.
(*m*) *Zie* VONDELS Hekeld. *bl.* 173.
(*n*) Onpartydig Chron. *bl.* 50.
(*o*) *Zie* VONDELS Hekeld. *in Octavo bl.* 53 *met de* Aant.
(*p*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 332. COMMELIN, *bl.* 1105. CROESE Kerk. Reg. *bl.* 52.

1627. Burgemeesteren begeerd hadt, en dat Hanekop daartegen betuigde, dat men hem, zonder oorzaake, bezwaarde. De meeste Leden verstonden toen „ dat Burgemeesteren behoorlyke kennis van de gelegenheid „ en waarheid der zaaken neemen zouden, „ en daar van der Vroedschap verslag doen, „ om dan, op Hanekops verlaating, met „ derzelver raad, te mogen besluiten; doch, „ dat de punten van de Leere kerkelyk „ zouden worden verhandeld (*q*)." Maar 't blykt niet, dat Burgemeesteren Hanekop schuldig gevonden hebben. En in November des jaars 1628, kon de Kerkenraad nog geen verlof krygen, om een' ander' Predikant, in zyne stede, te verkiezen, naardien hy, buiten kennis van Burgemeesteren, verlaaten was (*r*). Wat hierop verder gevolgd zy, vind ik, in de *Registers der* VROEDSCHAP, niet aangetekend. Doch vast gaat, dat Hanekop, na zyne schorsing, den Predikstoel niet wederom beklommen heeft, hoe zeer ook veele aanzienlyke luiden hem genegen bleeven. Sommigen tekenen aan, dat hy, hier ter Stede, den vyftienden July des jaars 1655, overleeden is (*s*). 't Is te vermoeden, dat men hem zyne gaadje, tot zynen dood toe, zal hebben laaten genieten. In 't begin des jaars 1626, was zyn Zoon *Arnoldus*, als * Kweekeling deezer Stede, in 't Staaten-Kollegie te Leiden geplaatst

* *Alumnus.*

(*q*) Resol. Vroedsch. N. 15. 16 *Maart* 1627. *f.* 206 *versò.*
(*r*) Resol. Vroedsch. *N.* 16. 14 *Nov.* 1628. *f.* 41.
(*s*) CROSSE Kerk. Reg. *bl.* 52.

plaatst (t). De Digter Joost van den Vondel heeft de gedagtenis van 't gebeurde met den Predikant Hanekop bewaard, in een scherp Hekeldigt, genaamd *Rommelpot van 't Hanekot*, welk, in 't jaar 1627, in 't licht gekomen is (u). De Kerkenraad scheen, midlerwyl, volkomenlyk overtuigd, dat Hanekop regtvaardiglyk gehandeld was. Immers, men leest, in zeker Geschrift van dien tyd, op den naam van Predikanten en Ouderlingen, uitgekomen „ dat alle de „ Dienaren deser Gemeente, van aenbegin „ der Reformatie, tot desen tyd toe, een- „ parighlyck deselve Leer geleert hadden, „ ende als noch leerden; behalven alleen „ het different, dat, binnen eenige maen- „ den herwaerts, alhier was voorgevallen, „ in het welcke, de Predicanten ende Ou- „ derlingen voornoemt, alle ende elck in „ 't bysonder, alsoo nae den woorde Gods „ ende ordre der Christelycke Kercke, ver- „ mogens haer Ampt ende beroepinge, tot „ ruste der Kercke ende behoudenisse van „ de heylige waerheid, hadden gehandelt, „ als sy voor Godt den Heere, ende voor „ alle Kerckelycke Vergaderingen, ver- „ trouwden te verantwoorden (v)."

1627.

Gewoonlyke verandering der Regeeringe.

Met de gewoonlyke verandering der Regeeringe, in den aanvang deezes jaars; waren, hier ter Stede, wederom eenige Heeren in 't bewind geraakt, van welken, allen, die

(t) Groot-Memor. N. III. *f.* 28 *verso.*
(u) Vondels Leven, *bl.* 26.
(v) Remonstr. *aan de* Magistr. van Amst. *gedr. in den Haage*, 1627. *bl.* 7.

1627. die de ongewoone handelingen van de jaaren 1618 en 1619 afkeurden, zig zeer veel goeds beloofden. Doch anderen, die eenige Beschryvers van Amsterdam (*w*) *harde Gereformeerden* noemen, zagen deeze verandering met ongenoegen. Uit den koker van deezen, was een lomp schimpschrift voortgekomen, welk, kort voor de gewoonlyke vernieuwing der Wethouderschap, hier ter Stede, verspreid werdt, en aldus luidde:

Pasquil daartegen.

Dit syn de Quanten,
Die oprechten willen de Arminiaense Santen.

Capiteyn Boom, Oetgens, Geurt Dircsz., Andries Bicker, Bas, Albert Coenraet, Teeling, [*misschien* Tholincx], Schaep, Grootenhuyse, Hasselaer, Opmeer, W. Backer, Hinlopen, Reaal, Overlander.

Dit syn de waggelmussen,
Die door de vroomen syn geraeckt op 't kussen.

Raep, Hudden, Hoochcamer, Vlamingh, Neck, Rennist [Reynst], Vinck, Tulp, Raephorst.

Wilt niet langer waggelen maer vast staen,
En spannen mette vroomen aen,

En

(*w*) Domselaar, *bl.* 332. Commelin, *bl.* 1105.

En helpen, naer myn vermaen, 1627.
Datter op Vrouwendagh geen Arminianen comen aen.

Dit ſyn de vromen.

Pauw, Jan Gysbertsz., De Vry, J. W. Bogaert, Hillebrant Schellinger, Verdoes, Ernſt Roeters, Bets, Haringcarſpel.

Merkwaardige brief van den Raadsheer Reigersberg.

De Heer *Nikolaas van Reigersberg*, Raadsheer in den Hoogen Raad, en Zwager van Hugo de Groot, omtrent deezen tyd, arbeidende om te wege te brengen, dat deezen vryheid gegund mogt worden, om wederom in 't Land te keeren, waartoe hem ook de gematigdheid der Amſterdamſche Regeeringe zeer te ſtade komen kon, ſchreef, deswege, onder anderen, den zesden February, eenen brief aan zynen Zwager te Parys, dien hy, voor dat dezelve beſteld werdt, uit zynen zak hadt laaten vallen. Hy werdt door iemant opgeraapt, en den Raadpenſionaris *Antoni Duik* overhandigd, die hem in de Vergadering van Holland bragt, daar men hem van deezen inhoud vondt:

Mon Frere (*),

(*) *Myn Broeder.*

Deſen morghen hebbe ick ontfanghen den uwen van den vier en twintigſten January metten bygaenden, die ick met Schonen-

1627. bergh (2) *sal communiceeren, en den oirboir daermede doen. Voorleden Sondach, doen ick hem lest sprack, was denselven Schonenberch van opinie, dat U. E. aen den* goeden Heer (3) *behoorde te schryven, of ten minsten aen my, om hem te communiceren een verzoek wel gearraisonneert, met redenen, die U. E. souden nootsaecken, naer soo langhe patientie, soo den dienst van 't Landt niet konde lyden, dat op U. E.* [niet] *soude worden ghelet, om u selven elders te stellen: moest daer noch op dencken. Hoewel dese korte woorden grooten sin hebben, ende ghenoegh dat selfde inhouden. Doen ter tydt seyde ick niet, dat ick U. E. alreede tot schryven hadde gheraeden: ende sal daerom uwen Brief beter te passe komen.* Den man van Credentie (4) *sprack ick gisteren, die oock my sprack, ofte het niet goed ware, dat Uwe Ed. eens op de kunste soude schryven. Schonenbergh ende ick zyn gheresolveert, teghens de aenstaende Vergaderinghe, eens den goeden Heer te spreecken, ende neemen in bedencken, of wy het niet by occasie van desen Brief behooren te doen. Wy sullen alles bybrenghen wat moghelyck is: dan men magh niet te seer perssen.* Flecti potest, frangi non potest (*). *En-*

(*) *'t kan geboogen, niet gebroken worden.*

(2) Door *Schonenbergh*, wordt *Nikolaas van Beaumont* gemeend, die thans, wegens Zeeland, ter algemeene Staatsvergaderinge, zitting hadt. *Zie* AITZEMA I Deel, bl. 658.

(3) Dat is, zyne Doorlugtigheid, Prins Fredrik Henrik.

(4) Dat is, *Dirk Gerritszoon Meerman*, die, in 't jaar 1618, uit de Vroedschap van Delft verlaaten; doch nu daarin wederom hersteld was. *Zie* AITZEMA, I. Deel, bl. 658.

Ende om met volkome resolutie te mogen gaen, most men eerst weten, wat plaetse te kiesen, ende oock ofte het geraden is, soo lange hoope met apparentie is de restitutie te verwerven. 1627.
U. E. heeft verstaen, uyt het geene ick Suster Blonke., *over acht dagen, schreef, wat myn laetste officien syn geweest: myn bejegening was goet; dan kome soo dickmael, ende houde soo ernstigh daerop aen, dat ick licht soude verveelen: te overtreden is ongeraden, alsoo den tydt veel geeft.*

Symon de Rycke, *ende noch een van syn humeur* (5) *syn in de Vroedschap tot Amsterdam ghekoren, dat, naer myn opinie, een grooten slagh is. De Rycke is couragieus, ontsiet geen Gemeente, heeft lange jaeren de soldaten betaelt, die oock seer van hem dependeeren. De vier gekooren Burgermeesters zyn de beste, die men kan wenschen*, Bas, Oetgens, Geurt Dircksz., Bicker (6).

De Heer Basius *is nu tot Amsterdam, hebbe hem aengeschreven ende versocht, gelyck hy aengenomen heeft, daer alle goede devoiren te doen. Wy moeten sien wat de Vergaderinghe geven sal. Ick beken gaerne dat uytstel geen goet en doet, hoewel in het reguard van Amsterdam met uytstel is gewonnen Ick twyffel niet, of men soeckt, soo hier als daer, quade officien te doen. Maer wat remedie? Siet, hoe ruchtbaer het is, soo werdt daer seer weynigh van*

(5) *Jakob Jakobszoon Vink.*

(6) *Dirk of Diderik Bas, Antoni Oetgens van Waveren, Geurt Dirksz. van Beuningen, en Andries Bicker.*

1627. *van ghesproocken, het welck my seer wel behaeght. Men seydt*, Smoutius *op den Biddagh (over twaelf daghen) in syn Predicatie heeft geseyt* dat men het Troyaansche Paardt weder wil inhalen: *dan met dien man werdt gespot. Het was gevreest, dat alle Predikstoelen daer van souden hebben ghedavert. Het is beter uytgevallen. Met* Pynaker (7) *heeft U. E. sich niet te bekommeren, is van weynigh Consideratie*, quamquam livor & obtrectatio pronis auribus excipiantur (*): *syn saecken staen niet wel. Ende naer ick kan hooren, spreeckt seer wel van U. E. seydt U. E. daer in groot aensien is, namentlyck by den Cardinael. Bidde de U. E. seer van een kleyn gherucht niet vervaert te zyn; maer alles ongemerckt door te laten gaen.* Vosbergen *is noch in Zeelandt bevrosen. Hebben my weder versocht te sien, of hy yet daar konde verneemen, dat U. E. wel van daer sult verstaen. Wat de Alliantie van Vranckryck retardeert, sal ick vernemen ende dan schryven. Ick wilde wel, dat U. E. my van alles in het breede adviseerde, om occasie te hebben met U. E. Nicht, ende andere van swarigheydt te spreecken.*

(*) *Alhoewel kwaadspreeken en lasteren, met greetige ooren, wordt aangehoord.*

U. E. schryft niet, hoe de Guarde des Seaux (†) *by den Koning, in syn presentie, door die van de Sorbonne is overgebaelt, daer ick syne Excellentie, over acht dagen, veel van hoorde vertellen.*

(†) Zegelbewaarder.

De

(7) *Kornelis Pynaker*, Professor in de Regten, en Gezant der Staaten te Algiers, die, op de terug reize van daar, met de Groot, te Parys, gesproken hadt. Zie C. BRANDT *Leven van de Groot*, bl. 353.

De Vrouw van Valckenburgh *(daer ick over vier dagen ten huyse van den Heer* Wyts *mede te gaste was) seyde my, aen myn Suster te willen schryven, ende dat ick 't oock wilde doen, ende haer laten weten; dat sy uytterlyck tot in 't begin van May hier meent te blyven: is seer habyl, oock van goede wille ende goedt beleydt: wilde myn Suster haer hier rencontreerde, om ofte het met de naeste Vergaderinge niet en viel, ick dan, door myne Suster, ende sulcke Instrumenten, wat mogbte wercken. Daer dient op gelet.* 1627.

Nieus weet ick niet, dan dat tot Utrecht groot misverstant is, tusschen het Hoff ende de Magistraet: ende dat overmidts het Hoff hadde gedepecheert appel van een Goutsmit, die by de Vroedtschap over een gehouden Vergaderinghe was gecondemneert: de Vroedtschap den Deurwaerder, die het Mandament hadde geëxploicteert, gevangen heeft gestelt. Men meent de Staten het Hoff sullen mainteneeren.

Voor het Vermaecken van de Magistraet tot Amsterdam, was daer dese Pasquille gestroyt:

Dit zyn de Quanten enz. (8).

Dit schryve ick U. E. om te sien hoe het daer is ghestelt. Recommandeere my aen myn Suster, ende sal ten naesten myn Commissie sen-

(8) Zie hier voor, bl. 384. Agter de naamen der *vromen*, in dit schimpschrift, hadt de Raadsheer Reigersberg deeze drie woorden gesteld: *Rari quippe boni*, dat is, *Weinigen, voorwaar, zyn de vroomen:* of, *zeldzaame vroomen, zeker!*

1627. *senden. Desen sesden February sestien hondert seven en twintigh.*

Onder stondt

U. E. dienstwillige Broeder
N. v. Reygersbergh.

Het opschrift was

A Monsieur, Monsieur Grotius
a Paris (*x*).

Wat over deezen brief te doen viel.

De inhoud van deezen brief werdt, by eenige Leden der Vergaderinge van Holland, bedenkelyk gevonden, en men besloot, dien nader te laaten onderzoeken. Reigersberg, midlerwyl, kennis gekreegen hebbende van 't lot van zynen brief, verdedigde dien, in een Vertoog, welk hy den Staaten overleleverde; en waarin hy aanwees, dat hy, voornaamlyk, geschreeven hadt, om zynen Zwager kennis te geeven van 't gene hy gedaan hadt, of van zins was te doen, om hem vryheid te verwerven tot het leiden van een ampteloos leeven in zyn Vaderland (*y*). De Vroedschap van Amsterdam, kennis gekreegen hebbende van 't schryven van Reigersberg, besloot deswege eerst met den Prinse van Oranje te spreeken, en den Afgevaardigden ter Dagvaart te gelasten, de meening der andere Leden te verneemen, en over te schryven; waarna de inhoud des Briefs

(*x*) *Zie* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 656. C. Brandt Leven van H. de Groot, *bl.* 161.
(*y*) *Zie* Aitzema, *bl.* 656.

Briefs eerst in nadere overweeging genomen zou worden (*z*). Van wege de Staaten, werdt, sedert, ook gesproken met den Prinse, die verstondt, dat de Raadsheer den brief van de Groot, waarop de zyne een antwoord was, toonen moest. Hy deedt dit, en men vondt, dat Reigersberg scherper geschreeven hadt dan de Groot. Reigersbergs brief werdt dan gesteld in handen van 's Lands Fiskaal, die 'er egter geene genoegzaame stof in vondt, om den Raadsheer in regten aan te spreeken. In September, werdt deeze zaak nog wederom in de Vergadering der Staaten gebragt, en men besloot toen, den brief, door 't Hof, te laaten onderzoeken (*a*). Doch hierby is 't gebleeven, en vind ik niet, dat de Raadsheer verder over zyn schryven gemoeid is. De Drossaard Hooft schreef, den eersten October, in de Fransche taale, uit Amsterdam, aan den Raadsheer „ dat hy, verstaan hebbende de kuiperyen, die de kwaadwilligen aanregtten, om de gerugten, die voorheen omtrent den inhoud van zynen brief verspreid waren, leevende te houden, niet wist te zeggen, wat grooter ware, de spyt, dien hy 'er van hadt, of de trek om 'er over te lagchen; gelyk zelfs de yverigsten uit den Raad deezer Stad daar den spot mede dreeven (*b*)." 1627.

On-

(*z*) Resol. Vroedsch. N. 15. 2 *Maart* 1627. *f.* 205 *verso.*
(*a*) Resol. Holl. 4, 5, 9, 10, 12, 22 *Maart*, 18 *May*, 16, 29 *Sept.* 1627. *bl.* 41, 45, 48, 51, 53, 55, 68, 115, 214, 245, 249.
(*b*) Hoofts Brieven N. 152. *bl.* 126.

1627. Ondertusschen, verliepen 'er nog eenige jaaren, eer de Groot waagen durfde, hier te Lande, weder te keeren.

De Staaten van Holland besluiten, de Plakaaten tegen de Remonstranten te vernieuwen.

De Sinoden van Holland hielden, ten deezen tyde, zo sterk aan by de Staaten, op de uitvoering der Plakaaten tegen de Remonstranten, dat zy, eindelyk, in May deezes jaars, beslooten, dezelven te vernieuwen: te meer, alzo men vernam, hoe sommigen dreeven, dat dezelven, met de dood van Prinse Maurits, kragteloos geworden waren. Doch Rotterdam kantte zig tegen dit besluit, verklaarende, noch vermogen noch gezindheid te hebben, om de Plakaaten uit te voeren (c). Te Amsterdam, begon men, allengskens, het voorbeeld van Rotterdam te volgen, 't zy dat men, inderdaad, begon te gelooven, dat de Plakaaten te streng en onredelyk waren; 't zy dat men voor verloop van Koophandel en Neering vreesde, wanneer men de inwooners te zeer bepaalde, in de oefening van den Godsdienst.

Opschudding te Amsterdam.

1628.

De Remonstranten hielden dan hunne vergaderingen langs hoe openlyker, te Amsterdam, met naame in de maanden February en Maart des jaars 1628. 't Graauw vergaderde egter, op den agtsten Maart (d), wederom in grooten getale, voor een huis op de Lastaadje (e), daar de Byeenkomst toen gehouden werdt. Doch de Major Hasselaer, de Stads soldaaten byeen gerukt hebbende, belette het overvallen en plonderen der

(c) Vaderl. Hist. XI. *Deel*, *bl.* 47.
(d) Cort en Waaracht. Verhaal, *gedr.* 1628.
(e) Verh. van de Armin. Factie, *gedr.* 1628.

der wooninge. Eenigen uit de burgerye, die zig onder den hoop vermengd hadden, werden gedreigd: een burger en eenigen van het graauw in hegtenis genomen: waarmede de oproer, die, zo de Remonstranten schreeven, door zulken, dien 't minst betaamde, verwekt was (*f*), gestild werdt. Doch eenige burgers, die den Remonstranten zeer ongenegen waren, ontwierpen een Verzoekschrift aan Burgemeesteren en Raaden, strekkende om over de Remonstranten te klaagen, en het verhinderen van derzelver byeenkomsten te wege te brengen. Men liet dit Verzoekschrift, door veelen, ondertekenen (*g*). De Wethouderschap kreeg 'er ras kennis van, en deedt, den eersten April, eene Keur afkondigen, waarin zy verhaalde „ in 't zekere onderregt te zyn, „ dat eenige luiden, zonder wettig verlof, „ zig vervorderden, veelen van de goede „ Gemeente te beweegen tot ondertekeninge van zekere *Concepten* of *Requesten*, „ strekkende, zo 't heette, tot bevorderinge der waare Christelyke Gereformeerde „ Religie, die den Wethouderen boven al„ les ter herte ging, en der ruste onder de „ ingezetenen; daar 'er, in tegendeel, niet „ dan onrust en partyschap, en ophitsing „ der Gemeente tegen haare wettige Over„ heid door verwekt werdt. Dat dit, on„ langs, nog in zekere gevaarlyke samen„ rotting gebleeken was, waar de om„ stan-

1628.

Sommigen laaten een Verzoekschrift tekenen tegen de Remonstranten. De Wethouderschap verbiedt het.

(*f*) Remonstrantie van July 1628. *in* 't Oprecht Verhaal *gedr.* 1628. *bl.* 10.

(*g*) Waaragt. Vertoon. *gedrukt* 1630. *bl.* 25.

1628. „ ſtanders zelven gelegenheid gegeven hadden, dat de ſchuldigen zig verſtaken, en „ de handen der Geregtsdienaaren ontweeken.” Voorts, werdt het tekenen van zulke verzoekſchriften en het vorderen van derzelver tekeninge, midsgaders het maaken van oploop en ſamenrotting, wel ſcherpelyk verbooden, met bevel, dat niemant, by zulk eene ſamenrotting, zou blyven ſtaan; en dat de ouders voor de kinders zouden moeten verantwoorden. En naardien myne Heeren van den Geregte zulke ſamenrottingen volſtrektelyk beletten wilden, betuigden zy, onſchuldig te willen gehouden worden aan de ongelukken, die iemant, ter deezer gelegenheid, mogten overkomen (*h*).

De Kerkenraad levert een Vertoog in tegen de Keur der Wethouderſchap.

Doch alzo, in deeze Keure, de Remonſtrantſche Vergaderingen niet verbooden waren, onderwondt zig de Kerkenraad, daarover uitdrukkelyk te klaagen, in een Vertoog, welk, den zevenden April (*i*), aan Burgemeeſteren en Raaden werdt overhandigd. Men ſchroomde niet, zig, in dit Vertoog, onder anderen, te bedienen van deeze woorden „ dat men, in de Keure, „ *de goede gemeente (in 't welnemen)* ſcheen „ *te willen abuſeeren met die woorden*, *dat* „ *myne Heeren van den Gherechte niet meerder ter herten* namen, *dan de Conſervatie* „ *en de hanthavinghe van de ware Chriſtelyke* „ *Gereformeerde Religie* (*k*).” De burgers, die de jongſte ſamenrottinge hadden aangemoe-

(*h*) Keurb. K. *f.* 124 *verſo*.
(*i*) Verh. van de Armin. Factie, *gedr.* 1628.
(*k*) *Zie 't* Requeſt *in de* Waaracht. Vert. *bl.* 26.

moedigd, ſteunende op zulk een' voorgang, gaven, 's daags na de overlevering van dit Vertoog, een *Proteſt* over aan de Wethouderſchap, waarin zy betuigden, geen ſlegt en opgeraapt volk te zyn, gelyk zy, in de Keure, ſcheenen afgemaald te worden; maar eerlyke burgers, die de welvaart en ruſt der Stad lief hadden, en alleenlyk verzogten, dat de *Arminiaanſche Conventiculen*, die met 's Lands Plakaaten ſtreeden, geweerd mogten worden. Omtrent deezen tyd, werdt ook, van den kant deezer burgeren, of van den kant der zulken, die hunne zyde hielden, een geſchrift uitgegeven, genaamd *Kroon der Schutterye van Amſterdam*, waarin beweerd werdt „ dat de eigenlyke „ roem der Amſterdamſche Schutterye gelegen was in de magt, die zy, zeide men, „ hadt, om, ten overſtaan van Gemagtigden der Staaten, de Wethouders te ontzetten van 't bewind, en anderen in de „ plaats te kiezen, gelyk zy getoond hadt „ in 't jaar 1578, toen zy de Paapſche Wethouders af, en anderen in derzelver plaats „ geſteld hadt. De Schuttery hadt, dreef „ men, nog dezelfde magt; hoewel men, „ als 't ware, hoopte, dat zyze niet ligtelyk „ zou behoeven te gebruiken." Dit werkje moeſt te bedenkelyker voorkomen, om dat het ſtrekte tot eene ſoort van verbetering van een ander, wat vroeger, met een ander oogmerk, geſchreeven; waarin de Schuttery, tot betragting van haaren eed van getrouwheid en gehoorzaamheid aan de Wethouderſchap, vermaand werdt.

1628.

De *Kroon der Schutterye* komt in 't licht.

De

1628. De Regeering dan, ziende dat zy weinig staats maaken kon op een gedeelte der Burgerye, en bedugt voor grooter ongelegenheid, vondt, terstond na 't ontvangen van 't Verzoekschrift des Kerkenraads, geraaden, op den Prinse van Oranje te begeeren, dat hy zig, ten spoedigste, herwaards begave, om de gereezen onlusten, door zyn hoog gezag, by te leggen. Ook kwam zyne Doorlugtigheid, den tienden April, tegen den avond, in de Stad, verzeld van twee afgezondenen uit de Gekommitteerde Raaden, de Heeren *Dirk van Bleiswyk* en *Jakob van Broekhoven*, en van een' aanzienlyken stoet van Edelen. Men hadt, uit ieder der twintig vendelen Schutters, dertig man in de wapenen gebragt; doch zorg gedraagen, dat daar onder weinig of geene misnoegden waren. De Wethouderschap ontving zyne Doorlugtigheid aan 't Prinsenhof, daar hy, den volgenden dag, begroet werdt door den Kerkenraad, die verklaarde, dat al de onrust hier ter Stede ontstaan was uit het dulden der Remonstrantsche Vergaderingen. De Prins toonde zig misnoegd over het tekenen van 't Verzoekschrift: 't welk de Predikanten zogten te verschoonen. Eenige burgers vervoegden zig daarna by den Prinse, die ook, van tyd tyd tot tyd, handelde met de Wethouderschap. Zes Hoofddeelgenooten der Westindische Maatschappye leverden zyner Doorlugtigheid, den twaalfden, een Vertoog over, waarin zy, eerst, breedvoeriglyk aanweezen, hoe veel nuts de Maatschap-

Prins Fredrik Henrik komt te Amsterdam.

Zyne verrigtingen aldaar tot stilling der gereezen onlusten.

py

py deede aan 't Vaderland; en welk zy besflooten met een verzoek, dat de Prins, op 't voorbeeld van zynen Vader en Broeder, den waaren Hervormden Godsdienst handhaaven, en alle verbooden Byeenkomsten weeren wilde. Burgemeesteren en Raaden hadden den Prinse onderregt, dat zy, die 't Verzoekschrift voorstonden, voor verre het grootste gedeelte, gemeene burgers waren, die 't slegte graauw tot plondering hadden opgehitst. Ook wordt, in schriften van deezen tyd, die van de zyde der strenge Gereformeerden uitkwamen, verhaald, dat de Schout Grootenhuis, de Burgemeesteren Bas en Oetgens, en de Schepen Hinloopen, in 't byzonder, den Prinse hadden voorgehouden, dat al de onrust aan de Predikanten en aan derzelver oproerige Predikatien te wyten ware. Doch onder de Vroedschappen waren 'er ook eenigen, die oordeelden, dat de oogluiking omtrent de Remonstranten oorzaak der opschuddinge was. Zy vertoonden den Prinse, dat 'er, onder de Remonstranten deezer Stad, geene vyftig huisgezinnen van aanzien waren; om welk gering getal, men de Stad niet behoorde te laaten ontrusten. Zy verhaalden zelfs, dat de verbittering op zulken uit den Raade, die den Remonstranten begunstigden, zo groot was onder 't gemeen, dat de afgezondenen ter Dagvaart, die gemaatigde Resolutien hadden overgebragt, naar den Haage, in 't wederkeeren, gevaar geloopen hadden van gesteenigd te worden. 1628.

De

1628. Zyne verklaaring.

De Prins, de klaagers aan de eene, en de Wethouders aan de andere zyde gehoord hebbende, betuigde aan elk „ dat de waare „ Gereformeerde Religie gehandhaafd, en „ de Remonstrantsche Vergaderingen, vol- „ gens de orde des Lands, zouden geweerd „ worden, mids dat alle ondertekeningen „ en verzoekschriften vernietigd werden „ (*l*)." En op deezen voet werden de onlusten bygelegd. De Wethouders verbonden zig allen, tot de handhaaving der waare Gereformeerde Religie, en tot het weeren van onbehoorlyke Vergaderingen, naar hun vermogen. De Krygsraad beloofde, den Wethouderen de behulpzaame hand te zullen bieden, in het stuiten van allerlei oproerige samenrottingen. De Verzoekschriften en ondertekeningen werden ook gescheurd, en in 't vuur gesmeeten. De Prins, vier dagen in de Stad vertoefd en de rust, zo 't uiterlyk scheen, hersteld hebbende, keerde, den veertienden April, naar den Haage te rug (*m*). In VONDELS *Amsterdams wellekomst aan* FREDRIK HENRIK, *Prince van Oranje* (*n*), wordt van den uitslag zyner verrigtinge hier ter Stede, in deezer voege, gewaagd:

Waer gy komt u treden zetten
Krygen keuren en stadts wetten
Nieuwe kracht, en baet en twist
Stuiven wegh als rook en mist:

En

(*l*) Resol. Holl. 14 *April* 1628. *bl.* 75.
(*m*) Cort ende Waeracht. Verhael, *gedr.* 1628. Waeracht. Vertoon. *gedr.* 1628. *bl.* 25-31.
(*n*) *Zie zyne* Poëzy I. *Deel*, *bl.* 311.

En deze ongetoomde tongen, 1628.
Die zoo ſtout en onbedwongen
Oproer ſtookten, twiſt, en moort,
Zwygen ſtil aen yder oort.
All myn trouwe burgeryen
Eenigh in uw komſt verblyen.
Geen Megeere geeft zich bloot.
Elk het hooft leit in den ſchoot.

Waarop hy, wat laager, volgen laat:

'k Had met veel meer praels behangen
Uw doorluchtigheit ontfangen;
Maer ik weet wel hoe gy acht
Ware deught de ryxſte pracht:
Hier meê (lof den Heer der heeren)
Kan ik noch een zael ſtoffeeren:
Mannen heb ik, zoo men 't vraeght,
Daer myn raethuis moet op draeght:
Onder deze, in raets beraming,
Blinkt de ſchranderheit van Vlaming,
Pols *oprechtigheit heel braef,*
En de dapperheit van Graef:
Mannen (laet de nyt vry grimmen)
Die myn veſten deden klimmen:
Zulke zoek ik by de kaers.
't Heb 'er ook noch Hasselaers,
Die hun halzen voor my wagen;
Die hun vaders degens dragen,
Welke op 't Spaenſche knokebeen
Zyn geſchaert voor 't algemeen:
Errefvyanden van Spanje,
Errefvrienden van Oranje;
Daer een Veltheer mee beſtuwt
Voor geen zeven Legers gruwt.

Doch

1628. Doch 't leedt maar weinige maanden, toen de onluſt hier ter Stede, op nieuws, heviger ontſtak dan te vooren. De Remonſtranten, die nu, in verſcheiden Steden en Dorpen van Zuidholland, by dage en openlyk, en te Rotterdam, in grooten getale, byeen kwamen, vervoegden zig, in July deezes jaars, met twee Vertoogen aan de Staaten van Holland, ernſtelyk verzoekende, om vrye oefening van hunnen Godsdienſt (o). De Staaten antwoordden, den vyf en twintigſten, dat de Remonſtranten zig, met ondertekende Verzoekſchriften, aan hunne byzondere Magiſtraaten vervoegen konden (p). En dit antwoord gaf den Remonſtranten te Amſterdam gelegenheid, om te raadpleegen op het gene hun, in deezen toeſtand der zaaken, te doen ſtondt. De voornaamſten kwamen haaſt overeen, dat men zig van het verlof der Heeren Staaten behoorde te bedienen, en vrye Godsdienſtoefening te verzoeken van de Wethouderſchap. Omtrent tweehonderd en vyftig Perſoonen, waaronder ook eenige vrouwen waren, gaven hiertoe Volmagt aan eenigen uit hun: welke volmagt, onlangs, naar een notarieel Afſchrift, in 't licht gegeven is (q); dat nogtans, in eenige naamen, en in de orde derzelven, verſchilt met het oorſpronkelyke, welk wy hier letterlyk gevolgd zyn:

De Remonſtranten verzoeken wederom vrye Godsdienſtoefening.

Volmagt der Amſterdamſche Remonſtranten, tot het doen van zulk een verzoek.

„ Alſoo

(o) *Zie* deeze Remonſtr. *in* 't Oprecht Verhaal, *gedrukt* 1628.

(p) Reſol. Holl. 25 *July* 1628. *bl.* 118.

(q) *Zie* Onſchuld der Remonſtranten, *gedrukt* 1754. *bl.* 54. *Aant.* (20).

„ Alsoo het de Edele Grootmoghende Hee- 1628.
„ ren de Staeten van Hollant ende Westvries-
„ land den 25 July laetstleden op de Requeste
„ vande Remonstrantschgesinde (by de welcke
„ sy versoghten onbekommert buyten de pu-
„ blycke kercken exercitie van haere relligie te
„ moghen doen, haere Predicanten daer toe vry
„ in't lant te mooghen coomen, ende die ge-
„ vanghen zyn te heb en gerelaxeert) gelieft
„ heeft te apostilleeren; Dat dese Supplianten
„ elcks inden haeren, haer met onderteeckende
„ requeste sullen moeten addresseren aen haere
„ respective Magistraten: Soo is 't, dat wy on-
„ dergeschreven te vreeden zyn dat van onsen
„ 't weghen aende E. E. Heeren de Burghe-
„ meesteren ende Regeerders deeser Stede Am-
„ stelredamme, ende daer het verder behooren
„ sal, met alle eerbiedighe onderdanigheyt door
„ eenighe vande ondergeschreven persoonen het
„ gedaen versoeck, van exercitie van Relligie,
„ incoomen ende relaxatie van Predicanten,
„ gevordert sal mooghen worden.

Jan Egbertsz Bisschop, *Adriaan J. van Noordt*, *Joost Brasser*, *Pieter Mathysen*, *Pieter Cleutring* [*Cleutryn*], *Philips Thysz*, *Abraham Gillon*, Dr. *Robert van der Houve*, *Anthony de Langhe*, *Heyndrick Lensen*, *Pieter Willemsz Hooft*, *Jan Valckſz*, *Guillame Lindeman*, *Pouwels van Heemskerk*, *Leenart van Sorgen*, *oock voor syne Moeder en Familie*, *Clement van Sorgen*, *Jan van de Poll*, *Albert Schuyt*, *Izaak van Gherwen* 1628, *Gerardt Baes*, Dr. *Ægidius Snouck*, *Nicolaas van Heuvel*, *Jacob Bicker*, *G. van Schoonhowen*, *Francois Hermans van Bergen*, *Reinier Schaep*, Dr. *Jan van Hartoghvelt*, *Frans. van Limborch*, *Abraham Anthonisſen*, *Dirck Geurtsz*, *Harmen de Bisschop*, *Hans van Loon*, *Louis Houwen* [*Hanuye*], *Symon Saluament*, *Joannes a Stapel*. *Abraham Stoffelsen*, *Dirck Joosten*, *Michiel Colyn*, *Charles de Latfeur*, *Dirck Hasselaer*, *F. Steenhuysen*, *Jacob Lauwens* [*Laurensz.*], *Augustyn Wtenbogaert*, *H. van Broncborst*, *Nicolaes Clouck*

1628. *Nanningſs*, *J. Gilles*, *Jeronimus Coymans*, *Jacob Willemſe Hooft*, *Richart Gerarts ter Horſt*, *Jacop van den Bergh*, *Jan van Vlooswyck*. *Egbertus Bodæus*, *Nicolaes van Loon*, *Marten van Heuvel*, *Willem van Borſſelen*, *Hendrick Colyn*, *Joan van Wouwer*, *Johan Schaep*, *Claes Bas*, *Nicolas Baleſtel*, *Goris de Weertt*, *Jacob Maier*, *Adolf Forckenbeeck*, *Willem Kempsz*, *Aert Koninex*, *Iſaac Bevelot*, *Frans de Neue*, *Jan Gerritz Meys*, *Cornelis Feldt*, *Jan Jans Corver*, Dr. *H. Herbers*, *Aris Hendricksz. Halewat*, *Pieter Vries*, *Hendrik Dirkz. Meulnaer*, *Tatick Kath*, *Jacop Spaeckenburch*, *Bartbolomé Laurens Reaell*, *J. Victorin*, *Claes ende Arent van Buyl*, *Jacob Engelſz Spitboff*, *Jan Greuen Meyer van der Ooſten*, *Garbrant Gerritſen Yſerenbergb*, *Adriaan* [*Lenard*] *Jellis*, *Everardus Voscuil*. M. D. *P. Jacobsz Ring*, *Abraham Vliet*, *Hugo Steur*, *Iſaac Boudewyns*, *Henrick Janſen Kruywagben*, *Joris Nauwynck*, *Abraham Cambier*, *Dirck Teunisſe Bengvoort*, *Pbilipus Denyſe* [*De mys*], *Willem Usſelinx*. *Laurentius Bor*, *Jan Bicker*, *Jooſt Baack*, *Valentin Lamberts*, *Jacob Rombouts*, *Chriſtoffel Hellenis*, *Jaques de Clercq*, *Cornelis Spiering*, *Jacob Jacobſ. Jong*, *Claes Janſen*, *Claes Matthysz*, *W. Cats*, *Laurens Jacobſe Arminius*, *Albart Bas*, *Thyman Jacobs Hinloopen*, *Gysbert Conink*, *Gerrids Claesze Cop*, *Jeronimus Coymans*, *Symen B. Appelman*, *Jacob Vries*, *Jan Heyndrickz Soop*, *Cornelis Evertſen Wolff*, *Jan Martensz*, *Anto. Gerritſen*, *Petrus Poppius*, *Dirck Cornelisz*, *Herman Teunisſen*, *Joannes van Allendorff*, *Jan Jaupen*, *Erasmus Forckenbeeck*, *Valk Theunisz*, *Hans van der Elſt de jonge*, *Dirck Dirckſz Coomans*, *Heynderick Wouterſz*, *Martin Poncelet*, *Samuel Olpferts*, *Antonis Proot*, *Davit Pieterſen de Vinder*, *Pieter Claesz*, *Pieter Pr. Schipmans*, *Jeremias Goovertz*, *Jan Pieterſz Neckewelt*, *Pieter Woltrincx*, *Jacques van der Hulſt*, *Jean Outgertſen*, *Abraham de Verwer*, *Gerbardt Santberch*, Dr. *Everart Mooerſelaer*, *Jan De Puyner*, *Jan van Halewyn*, *Jan Willemſen van Haerlem*, *Anna van Loon W. van Adriaen Spiering*, *Dyauerti Dyrcks die weduwe van Gerbrant Janſe*, *Maerten Maertenſz*, *Ghysbert Cornelisſ*, *Pietter de Latfeur*, *Jan*

Jan Hagen, Jacob Janzs. Stout, Huibrecht Battensz, Jacob Wyncoop, Geraert van Ryssen, Symen Symensen, Nicolas Corver, Fransois Finson, Leendert Cornelissen, Hans Caluwaert, Francheis van Huele, Jna Mattheussen, Daniel de Breen, J. Burgundus, Harmen Martens, Lucas Kempe, Hillebrant Bestes, Gheurt Dircks, Gerret Brandt, Abraham Janse de Wees, J. C. Hogbeboom, Jacob Claesen, Jan Gerritsz Hooft, Jochem Jansz. Scheepmaker, Venan de Mon, Michel Buler, Thomas Hendricksz. de Keyser, Abraham Geleyns, Egebert Jansen, Hendrick van Zeller, Herman Gooris de Oude, Pieter Cornelisz Dortsman, David Vinck-boons, Joan Huydecooper, Heyndrick J. de Reyger, Lauwerens Schyn, Neeltye Remmer W. van Jan Tyse Fleeshouwer, Maria Lourens weedue van Jacop Vries, Marry Jans, wed. van Jan Olfarsen Lynslager, Jan Hasselaer, Frans Claesen Harnesveger, Frederick Leekher, Grietgen Dircks. weduw van Jan Hettersen van Chanu, Cornelia Bitters, weduwe van Gedeon Fallet, Juditgen Dircks, weduwe van Nicolaes Colyn, Cornelia van Meson, weduwe van Leenart de Beer saellger, Mertgen Bruinen, wed. van Andries Frederikz, Bettyn Jacops, weduwe van Harman Backer, Arendt Jaensen Kaelkoen, Griet van Neck wedue van Jan Claesen van Hooren, Die Wedue van Jan Pieters Niessge Claes, Dirck Jansz. van Beuninghen, Pieter van den Bergh Wolpharts, Dirck Corver, Michiel Jansen, Jean van Lier, Henrick Boelissen, Francisco Venart, Hans Hermans van Bergen, Adriaan Dircks Sparwer, Nanningh Cornelisz, Samuel Coster, Michiel Dartois, Rutgert Janssen, Brecht Luckas de wedu van Reinier [Cuynrad] Koster, Franchoise van Wassenhove wedwe van E. Poppius, Jan Betsen Rodenburg. Evert Lourens, Willem Janse Blauw, Jan Willemse Blauw, Pieter Janse Mastenbroeck, Huygh Pieterse Voskuyl, Jan Luden, Arent Pieters Brughman, Wouter Wouters, Hendrick Urlings, Jan Arentsen Delff, Johan Cocq, Hans van Essen, Pieter Outghers, Jan Gerrits, Nielaes Leenaerts, Joost Michiels. Wisjinck, Pieter de Clercq, Adriaen Corn. van 7 bergen, Jacob Jacobs, Machtelt Jans, wedu van Gerret Willemsz. saliger, Harman Jansen, Lysbet Philips, weeduwe 1628.

duwe

1628. *duwe van Salr. Rem Bisschop*, *Brecht Rodinghs*, *wedwe van Salygher Coenraet Matthysz*, *Haesien Hendricks wedie van Hendrick Hooft*, *Jan van Dalen*, *Broer Janse*, *Jean Gerritse*, *Beniaemin Pieters*, *Margrytte Bennynch wedu van Peter Hasselaer*, *Joan de Bosch*.

De Staaten beveelen de uitvoering der Plakaaten.

Of men, uit kragte deezer Volmagt, den Wethouderen van Amſterdam, ten deezen tyde, eenig Verzoekſchrift hebbe aangebooden, is my nergens gebleeken. Men ziet, ondertuſſchen, uit de naamen der ondertekenaaren, hoe veele aanzienlyke luiden in deeze Stad wel wilden medewerken, tot het bezorgen van vrye Godsdienſtoefeninge aan de Remonſtranten. Want dat, met de tekening deezer volmagt, meer niet te kennen gegeven werdt, en dat de ondertekenaars niet alle Remonſtranten waren, is my zelfs gebleeken, uit eenen brief van den Remonſtrantſchen Predikant *Bartholomeus Prævoſtius*, den eerſten September deezes jaars 1628, aan *Simon Episcopius*, die toen te Rotterdam was, geſchreeven; waarin klaarlyk te verſtaan gegeven wordt, dat de tekenaars der Amſterdamſche Volmagt, welken, ten dien tyde, reeds *over de* 80 *heele gequalificeerde huysgeſinnen* uitmaakten, niet allen *Remonſtranten ex profeſſo* waren. Doch, hoe veele goedgunners de Remonſtranten, in Amſterdam, ook hebben mogten; alle de Baljuwen en Schouten deezer Provincie, en derhalven ook de Schout van Amſterdam, kreegen, eerlang, op het ſterk aanhouden der Zuidhollandſche Sinode, die, in July, te Delft ge-

gezeten hadt, aanschryvens van de Staaten, gedagtekend den veertienden Augustus, waarby hun belast werdt, de Plakaaten tegen de Remonstranten, en tegen derzelver afgezonderde Byeenkomsten, ter uitvoeringe te leggen (*r*). 1628.

De Regeering vermeerdert het getal der Stads soldaaten.

Op dit schryvens, schepten de zogenaamde harde Gereformeerden hier ter Stede wederom hoop, dat de Remonstrantsche Byeenkomsten belet zouden worden. Doch deeze hoop nam af, toen zy bespeurden, dat de Remonstranten niet alleen voortvoeren met het houden hunner Byeenkomsten; maar dat ook de Wethouderschap, in October, besloot, het getal der Stads soldaaten te vermeerderen. Gelegenheid tot dit laatste gaf, dat de gemeene buuren, woonende op en over de Prinsen-graft, by Requeste, aan Burgemeesteren en Raaden geklaagd hadden, over menigvuldige dieveryen, huisbraaken en straatschenderyen in dien oord; die zy, voornaamlyk, aan gebrek van behoorlyke wagt toeschreeven. Ook kwamen 'er, omtrent deezen tyd, veele vreemde Krygsknegten van Oostland, met hun volle geweer, in de Stad: 't welk, door de weinige soldaaten der bezettinge, niet behoorlyk belet kon worden, en ondertusschen tot veele ongeregeldheden aanleiding gaf. De Vroedschap vondt dan, op den voorslag van Burgemeesteren, geraaden „ het „ besluit van den derden September des „ jaars

(*r*) *Zie de* Missive *in 't* Oprecht Verhaal, *bl.* 76.

1628. „ jaars 1616 (*s*), tot de aanneeming van „ zeshonderd man onder drie vendelen, in „ 't werk te ſtellen, en Burgemeeſteren te „ magtigen, om die vendelen, des noods, „ met vyftig of zeſtig, of met zo veele kop- „ pen te vermeerderen, als zy, tot beſcher- „ ming der Burgerye, en tot geruſtheid dee- „ zer Stede, zouden geraaden vinden." Ook werdt de Krygsraad gemagtigd, om zulke orde te ſtellen op de Ratelwagt, als de dienſt der Stad, naar hun oordeel, ver- eiſchen zou (*t*).

Gemor hierover onder eenigen.

't Aanneemen van meerder Soldaaten of Waardgelders, voor welken, men, eerlang, ook nieuwe Wagthuizen ſtigtte, werdt ter- ſtond in 't werk geſteld, en gaf geen klein ongenoegen aan de ſtrenge Gereformeerden, die bedugt waren, dat men zig van dezel- ven bedienen zou, tot handhaavinge der Remonſtrantſche Vergaderingen. Onder deezen, ontbrak het ook niet aan zulken, die zig van 't misnoegen, welk eenigen uit de Burgerye hadden opgevat tegen de Wet- houders, zogten te bedienen, om verande- ring te wege te brengen in de Regeeringe: waarin, voornaamlyk, de hand hadden Doc- tor *Karel Leenaardsz.* en *Jan Willemszoon Bogaard*, Oud-Schepen der Stad; die, in 't ſchimpſchrift, in 't begin van 't jaar 1627, verſpreid, en hiervoor (*u*) opgege- ven, onder de *vroomen* gerekend werdt. Bei- de deeze luiden, of huns gelyken namen kwalyk, dat men, over één der nieuwe ven-

Toeleg op verandering der Regeeringe.

(*s*) *Zie* hiervoor, II. *Deel*, XII. *Boek*, *bl.* 272.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 6 *Octob.* 1628. *f.* 38.
(*u*) *Bladz.* 384.

vendelen, tot Kapitein hadt aangesteld *Jan Hendriksz. Soop* (v), den zelfden, ongetwyfeld, die, onder den zelfden naam, de Volmagt der Remonstranten, hiervoor (w) te leezen, getekend, en, voor eenige jaaren, of nog ten deezen tyde, eene Glasblaazery hadt, tegen over de Kloveniers Doele (x). Ook vonden zy vreemd, dat men *Pieter Visscher*, die gezeid zou hebben, dat 'er nu kans was, om den Predikanten den mond te snoeren, als zy wederom tegen de Regeering predikten, eene Vendrigsplaats gegeven hadt (y). Voorts, gaven zy, onder de burgers, breed op van den overlast, dien de nieuwe soldaaten der Gemeente aandeeden; zonder daarvan kennis te geeven aan de Wethouderschap, aan welke 'er ook, nimmer, iet van gebleeken is. Ondertusschen, werdt, door zulk voorgeeven, misnoegen gevoed of verwekt onder 't gemeen (z). Ook hielp hiertoe veel 't gebeurde onder 't vendel Schutters van den Kapitein Volkert Overlander; waarmede het zig in deezer voege toedroeg. 1628.

Den regeerenden Burgemeester, Pieter de Vlaming van Oudshoorn, binnen 's jaars, overleeden zynde, was de Heer Overlander, in zyne stede, verkooren. Het Burgervendel, waarover deeze Heer gebooden hadt, Jan Klaaszoon Vlooswyk, door den Krygs-

(v) Groot-Memor. *N.* III. *f.* 80 *verso.*
(w) *Bladz.* 401.
(x) J. I. Pontanus Beschr. van Amst. II. *Boek*, XXVII. *Cap. bl.* 273. *druk van* 1614.
(y) Waaracht. Verteon. *gedr.* 1610. *bl.* 31.
(z) Sentent. van C. Lenards *en* J. W. Bogaerd, *gedrukt* 1629.

1628. hadt, moest, derhalve, van eenen nieuwen Kapitein voorzien worden. De Krygsraad verkoor hiertoe *Jan Klaaszoon Vlooswyk*, die voorheen Luitenant van een Burgervendel geweest, doch, om zekere vrye woorden, voor de verandering des jaars 1618, van dit zyn ampt verlaaten was. Ook werdt hy gehouden voor een' voornaam begunstiger der Remonstranten. 't Geviel dan, dat hy, den twaalfden October, door den Kolonel Geurt Dirkszoon, thans ook regeerend Burgemeester, aan de Schutters van zyn Vendel voorgesteld wordende; veelen, op de vraage „ of zy hem voor hunnen „ Kapitein wilden aanneemen en houden?" *neen*, *neen*, antwoordden. De Kolonel beval hierop den Provoost, de naamen van deeze antwoorders op te tekenen; gelyk geschiedde. *Albert Hermansz. Dingstee*, van Meppen geboortig, Nestelmaaker zyns handwerks, en omtrent vyfentwintig jaaren oud, een der driftigste weigeraaren, werdt, sedert, voor Burgemeesteren ontbooden. Hy verscheen 'er met dertig of meer der zynen, die ook ter gehoor begeerden toegelaaten te worden. Doch Burgemeesteren lieten Dingstee alleen binnen komen. Hier werdt hem afgevraagd, waarom hy Vlooswyk niet voor Kapitein kon aanneemen? 't Antwoord was, om dat het tegen zyn gemoed streedt. Vervolgens, nevens *Willem Barendsz. Kuiper*, voor den Krygsraad ontbooden zynde, werdt het zelfde antwoord gegeven, op dezelfde vraage. Toen werden de Korporaal *Pieter van Goetthem*, *Robert*

Raad tot Burger-Kapitein verkooren, wordt door veele Schutters van zyn Vendel afgeweezen.

Welke redenen zy hiervan gaven?

bert Jansz. en nog drie of vier anderen binnen geroepen, die uit éénen mond spraken. Van Goetthem gaf voor reden van zyne zwaarigheid „ dat Vlooswyk, onder de „ voorgaande Regeeringe, om zyn lasterlyk spreeken van 's Lands Overheid, van „ zyn Luitenantschap verlaaten was; dat hy „ zelfs nog van de tegenwoordige Regeeringe lasterlyk sprak; dat hy Oldenbarneveld hooglyk prees, zeggende dat men „ hem nog een eerebeeld opregten zou; en „ dat hy een vyand der Gereformeerde Religie en een voorstander der Arminiaansche Factie was." Na deezen, stonden 'er wederom eenige anderen binnen, die diergelyk antwoord gaven. Doch van Goetthem en vier of vyf anderen, van nieuws ingeroepen, werdt aangezeid „ dat zy zig „ nog agt of tien dagen bedenken konden; „ doch allen ontschutterd zouden worden, „ zo zy den Kapitein Vlooswyk niet wilden „ aanneemen (*a*)." Dit gebeurde in 't laatst van November: in 't midden van welke maand, Burgemeesteren, ziende op welken spil alles draaide, zig reeds door den Raad hadden doen magtigen, om, op hun eigen gezag, alle bekwaame middelen in 't werk te stellen, tot het voorkomen of stillen van gevreesde beroerten, na dat zy, vooraf, ernstelyk verklaard hadden „ geene andere meening te hebben, dan de Stad en „ Burgery te beschutten, en de openbaare „ Religie te handhaaven, zonder de Re-

1628.

Burgemeesteren worden gemagtigd, tot het voorkomen en stillen van gevreesde beroerten.

„ mon-

(*a*) Schutters dwang *gedr.* 1629. *bl.* 6-11.

1628. „ monstrantsche te willen invoeren (*b*)."

De misnoegden stellen Verzoekschriften op aan de Staaten.

De misnoegde Schutters en anderen hielden, ondertusschen, van tyd tot tyd, byeenkomsten, ten huize van van Goetthem, Dingstee en anderen; daar gesproken werdt van zig, met Verzoekschriften, te vervoegen aan 's Lands Staaten. Doctor *Karel Leenaardsz* hadt, reeds te vooren, een wydluftig Vertoog ontworpen, regelregt geschikt om de Regeering der Stad in kleinagting te brengen (*c*). Met dit Vertoog, was hy geweest ten huize van *Kornelis Korneliszoon Schellinger*, Suikerbakker, daar hy 't Schellinger, en nog twee of drie anderen vertoond hadt, eenigen van welken het hadden afgekeurd. Leenaardsz. hadt dit Vertoog sedert agtergehouden voor de zynen hier ter Stede, schoon hy 'er eenigen Persoonen, deel hebbende aan de Regeeringe, hier en buiten de Provincie, kennis van gegeven hadt. Maar hy en de Oud-Schepen Jan Willemszoon Bogaard hadden, voornaamlyk, de hand, in 't ontwerpen van zeker Verzoekschrift, op den naam van *de Ingezetenen*, *Schutteren*, *Burgeren en Negotianten der Stad Amsterdam* (*d*), waarin geklaagd werdt „ over het buitengewoon getal der Waardgelderen, en over het geeven van bedieningen aan zulken, die der Religie niet waren toegedaan;" en verzogt,

Inhoud van een derzelven.

(*b*) Resol. Vroedsch. N. 16. 14 *Nov.* 1628. *f.* 41 *verso.*

(*c*) *Zie* Copie der Remonstrantie *van* Dr. Carel Leenaertsen ende syne gheassocieerde. *gedr. te Haarl.* 1629.

(*d*) Sentent. van C. Lenards *en* J. W. Bogaerd. *gedrukt* 1629.

zegt „ dat de Waardgelders gebragt mog- 1628.
„ ten worden op het getal, by de Voldoe-
„ ning uitgedrukt (e); dat daarover zulke
„ Officiers mogten gesteld worden, waarin
„ de goede ingezetenen gerust konden zyn,
„ en dat, voortaan, in alle bedieningen,
„ persoonen, die der Gereformeerde Re-
„ ligie waren toegedaan, mogten worden
„ gebruikt (f)."

Behalve dit, werdt 'er nog een Verzoek- Van een ander.
schrift opgesteld, op den naam van de klaagende Schutters uit het Vendel, waarover de Heer Overlander Kapitein geweest was. Het was, door vyfenzestig Persoonen, ondertekend. In het zelve, werdt geklaagd, „ dat men der Burgerye van Amsterdam „ Kapiteins tragtte op te dringen, die berugt waren Paapsch te zyn, en kwalyk „ spraken van de Religie en van de Regeeringe; en dat men de Schutters, die „ zulke Kapiteins niet konden aanneemen, „ dreigde te ontschutteren." Wyders, werdt begeerd „ dat 's Lands Staaten de „ verzoekers by haar Burgerregt, als Schutters, wilden handhaaven, en voorts zo„ danige orde stellen, *dat de Regeeringhe* „ *van de Stad, neffens andere Steden van* „ *Holland, moght worden geconformeert, naer* „ *de Ordre en Placcaten van 't Landt* (g)."

Uit deeze laatste woorden, bleek niet En van het Vertoog van
donkerlyk, dat deeze Schutters verandering zog-

(e) *Zie* II. *Deel*, IX. *Boek*, *bl.* 448.
(f) Resol. Vroedsch. N. 16. 20 *Dec.* 1628. *f.* 69. *Zie dit* Request *in de* Waarscht. Vertoon. *bl.* 32.
(g) *Zie 't* Request *in de* Schutters dwang, *bl.* 13.

1628. zogten in de Regeeringe. Doch zulks was, nog ruim zo klaar, te bespeuren, in het Vertoog van Leenaardsz, welk maar aan weinigen getoond was. Want, na dat hy, in het zelve, hadt durven ter nederstellen, „ dat de Gemeente, door de Wethouders, „ als met voeten getreden werdt; dat al de „ overlast, die der Gemeente werdt aange- „ daan, aan de Wethouders te wyten was; „ dat de Wethouders zig stelden tegen 's „ Lands wettige Regeering, en dat de te- „ genwoordigen veel verschilden van de „ voorige braave Heeren;" verzogt hy, wel uitdrukkelyk, *dat de Gemeente mochte worden versorcht met alsulcke Voester-Heeren beyde der Politie als der Kercke, door ende met dewelcke, de Stad in ruste ende vrede geregeert* mogt *worden* (*h*). Uit welke woorden duidelyk bleek, dat Leenaardsz en de zynen voorhadden, de Regeering te doen veranderen, door 't gezag der Heeren Staaten.

Doctor Leenaardsz.

De misnoegde Schutters vervoegen zig

De misnoegde Schutters, of liever zes zogenaamde Gekommitteerden uit de Schutterye begaven zig eerst, en nog voor 't einde van November, naar den Haage (9), al-

(*h*) Sentent. van Dr. CAREL LENARDS. *gedr.* 1629.

(9) In een Geschrift, ten deezen tyde, van den kant der misnoegde Schutterye, uitgegeven, lees ik, dat de Persoonen, die eerst verzogt geweest zyn om naar den Haage te gaan, deezen waren:

De Heer Schepen *Jan Willemsz Bogaart*, *Allert van Balch*, *Cornelis Schellinger Cornelisz.*, *Jasper Willemsz Baes*, *Pieter Jacobsz. Elias*, *Coenraet van Ceulen*, De Heer Advocaet *de With*, *Jan Leemans*, *Adriaen Jansz. van den Berch*, *Pie-*

alwaar zig, ten dien tyde, ook bevonden de Afgevaardigden der Zuid- en Noordhollandsche Sinoden, en onder dezelven, *Joannes Kloppenburg*, Predikant te Amsterdam. Van Goetthem en Dingstee, de hoofden der Gekommitteerden, vervoegden zig eerst met het Verzoekschrift aan een' voornaam' Persoon uit de Regeeringe, naamlyk, gelyk ik, op goeden grond (*i*), vermoede, aan den Raadpensionaris Duik, die hun het overleveren van het zelve ontriedt. Toen kwamen zy by Kloppenburg, met wiens raad en hulp (*k*), zy zeker Verzoekschrift aan de Afgevaardigden der beide Sinoden instelden, van welken zy begeerden te weeten „ of zy Vlooswyk, dien zy beschree„ ven als *een man zonder Godsdienst*, *en een* „ *openbaaren vyand van de Gereformeerde Re*„ *ligie en van het Vaderland*, wel in goeden „ gemoede, en, volgens Gods Heilig „ Woord, als hunnen Kapitein zweeren „ mogten?" Uit dit Verzoekschrift, stelden de Afgevaardigden der Sinoden, vervolgens, *vyf* vraagen op, hierop uitkomende:

1628. aan de Afgevaardigden der Sinoden.

Die *vyf* vraagen voor hun opstellen, de

„ 1. Of

(*i*) *Zie* Noodwendich en Levendich Verhael, *gedr.* 1629.
(*k*) Sentent. van P. v. Goetthem *en* A. H. Dingstee, *gedr.* 1629.

Pieter van Teylingen, *Wouter Jansz. van den Berch*,
Abraham van Latbum. *Jan Reiniersz.*
Cornelis Davidsz. de Haen, Mr. *Dirck Croeser*,
Gerrit Rycken Swart, *Jan Cornelisz. Kick*,
Claes Claesz., *Arien Allertsz. Brouwer*, *Isaac Boddens*.

waarby, in twee afdruksels, welken ik in handen gehad heb, nog met de pen gevoegd was
Pieter Harcke.
Nootwendich en Levendich Verhael, *gedr.* 1629.

1628. „ 1. Of een Lidmaat der Gereformeerde „ Kerke wel eenen eed doen mogt, strekkende „ de tot nadeel der waare Gereformeerde „ Religie? 2. Of hy zulk een' duisteren en ingewikkelden eed mogt doen, dat hy, daardoor, in tyd en wyle, zou konnen verpligt worden, de wapenen te gebruiken, „ of iet anders te doen, tot nadeel der Gereformeerde Religie, of tot voordeel van „ derzelver vyanden? 3. Of hy, het regt „ van nakeur hebbende, eenen Burgerkapitein verkiezen mogt, dien hy wist te zyn „ een gezwooren vyand der waare Gereformeerde Religie? 4. Of hy, van de „ * *subalterne Magistraat* tot het afleggen „ van zulk een' eed geperst wordende, dien „ doen mogt om de ontschuttering, ontpoortering of andere zwaarigheden, waarmede hy gedreigd werdt, te ontgaan? „ 5. Hoe hy, om 't weigeren van zulk eenen „ eed, ontschutterd, ontpoorterd, of op „ eenige andere wyze, gekweld wordende, „ zig behoorde te gedraagen?" Men hieldt deeze vraagen den Schutteren voor, om te weeten, of 'er hunne meening wel in ware uitgedrukt: 't welk zy erkenden. De Afgevaardigden der Sinoden vonden, nogtans, niet goed, dezelven te beantwoorden, dan met overleg der Theologische Faculteit te Leiden. De Predikanten *Hugo Beyerus* en *Joannes Kloppenburg* trokken dan derwaards. De Professoren der Godgeleerdheid, de vraagen onderzogt hebbende, beantwoorddenze schriftelyk, de vier eerste ontkennender wyze: op de laatste, zeidenze „ dat „ zulk

verbindtenis van den Schutters eed betreffende.

* Onder-Overheid.

Antwoord der Professoren en der Afgevaardigden van de Sinoden op deeze vraagen.

„ zulk een Lidmaat zyn leed lydzaamlyk 1628.
„ draagen, en de zaak Gode beveelen
„ moest." Het oordeel der Professoren werdt, door de Afgevaardigden der Sinoden, goedgekeurd en onderschreeven, en dit schriftelyk Advys, welk den zesden December gedagtekend was, den Schutteren ter hand gesteld (*l*).

Zo dra het rugtbaar werdt, verstonden de meeste en gemaatigdste ingezetenen, dat het onvoorzigtiglyk gevraagd, en nog onvoorzigtiger gegeven was. Men erkende wel, dat Lidmaaten der Gereformeerde Kerke en alle anderen verpligt waren, na te laaten, 't gene hun, door Gods woord en hunne *Conscientie*, verbooden werdt. Doch men zag niet, dat Gods woord, of eene wel onderweezen Conscientie iemant leerde, zwaarigheid te maaken in het beschermen van zyne medeburgers, 't zy Remonstranten of anderen, tegen openbaar geweld. Veelen zagen zelfs niet, dat het de waare Gereformeerde Religie benadeelde, dat men den Remonstranten, zo wel als anderen byzonderen Gezindheden, toeliete, Godsdienstige byeenkomsten te houden. Voorts, vondt men, in 't Advys, verscheiden' uitdrukkingen vreemd en ongepast: en onder anderen, die van *subalterne Magistraat*, even of aan deeze minder regt over 't geweeten toekwame dan aan de hooge Overheid. Men dagt ook, dat de Godgeleerden de paalen van hun beroep ver te bui-

Oordeelen over dit Antwoord.

(*l*) Schutters dwang *gedr.* 1629. *bl.* 13-24.

1628. buiten gegaan waren, met, van het regt van nakeur onder de Schutters, van Privilegien en Costumen, te willen oordeelen. En 't werdt Kloppenburg zonderling kwalyk genomen, dat hy zig met dit werk gemoeid hadt. Zelfs moest hy lyden, dat de Digter JOOST VAN DEN VONDEL hem vinnig stak in zyn *Boeren-Catechismus* (*m*), daar hy, de domheid der Theologanten beschimpt hebbende, op de vraag van den *Boer*,

Scherp vers van Vondel op het zelve.

Zyn dan dees ezels zonder reden?

den *Student* doet antwoorden:

't Blykt als zy 't volk ontslaen van eeden,
Gezwooren aen haer Overheden.
B. *Dat dient als onkruit uitgewiedt;*
Ons Zalichmaeker leert dit niet,
Die 't volk gehoorzaemheit gebiedt.
Wie port haer aen tot zulke ranken?
S. *De boden van Synodes banken.*
B. *'t Is tyt die boeven af te danken,*
Zy grypen na der Staeten staf.
Best maekt m'er verkensdryvers af,
Gemest met spoeling en met draf.
S. *'t Zou* Kloppenborgh *te byster passen,*
Stads beedlaer (1), *die nu opgewassen,*
Zyn voesterheeren wil verbassen.

Ontschuttering van

Den elfden December, werden wederom eenige Schutters, en daaronder van Goetthem en

(*m*) Hekeld. *bl.* 177.

(1) Dien schimpnaam gaf de Digter Kloppenburg, om dat hy, op kosten der Stad, gestudeerd hadt. Zie de *Hekeld.* in *Octavo*, met de *Aant.* bl. 58.

en Dingstee, die 't meest gewoeld, en 't Advys alomme onder de Schutterye verspreid hadden, voor den Krygsraad ontbooden. De tekenaars van het Verzoekschrift verzelden hen; doch men liet maar drie-en-twintig of vierentwintig Persoonen binnen staan, die allen bleeven by de verklaring, dat zy, gemoedshalve, Vlooswyk niet voor Kapitein erkennen konden: waarop zy allen ontschutterd, of van hunnen Schutterseed ontslaagen werden. Zy protesteerden 'er tegen, en verzogten 'er Acte van, die hun, den volgenden dag, t'huis gezonden werdt, en van deezen inhoud was:

1628. eenige burgers.

Alzo N. N. *in de Kryghsraedt verklaert heeft, in zyn gemoet swaricheyt te maecken om onder zyn Kapiteyn* Jan Klaesz. Vlooswyck, *by 't Collegie van de Krygsraedt gekosen, te waken; Soo ist, dat de E E. Heeren van 't voorsz. Collegie, niemant in zyn gemoet willende parssen, den selven* N. N. *van zyne gedane schutterlycke eedt hebben ontslagen, als sy hem ontslaen by desen. Actum ter Vergaderinge van de E E. Krygsraedt in Amstelredam den* 11 *December* 1628.

Ter Ordonnantie van de Heeren Burghermeesteren, Colonellen ende andere Cryghsraeden,

D. Mostart.

Doch tegen deeze ontschuttering leverden twee en twintig Persoonen, en onder deezen van Goetthem en Dingstee, den veertienden, eene soort van Protest over aan Burgemeesteren. Ook gaven zy een

Hun Protest daartegen.

1628. Verzoekschrift in aan Burgemeesteren en Raaden, waarby zy herstelling van eere begeerden. Doch hierop kwam geen, immers geen schriftelyk antwoord (*n*).

Zy en de andere misnoegden leveren hunne Verzoekschriften over aan de Staaten.

Ondertusschen, waren Leenaardsz, Bogaard en nog eenige burgers naar den Haage gereisd, daar zy hun Verzoekschrift, waarvan wy boven (*o*) gewaagd hebben, den dertienden, ter Vergaderinge van Holland overleverden. Leenaardsz hadt 'er, buiten kennis der overigen, zyn Vertoog bygevoegd, waarover hy, t'huis gekomen, beschuldigd werdt van de zynen; die hy te gemoet voerde, dat zy zig op geene Staatszaaken verstonden. Eenigen der ontschutterden begaven zig ook naar den Haage, en voegden zig by Leenaardsz en de zynen. En dit gezelschap hadt, op den zelfden dertienden, gehoor by den Prinse Stadhouder (*p*), daar de Regeering van Amsterdam vinnig beschuldigd werdt (*q*). De Afgevaardigden der Regeeringe hadden, midlerwyl, te wege gebragt, dat den klaageren, ter Vergaderinge van Holland, gehoor geweigerd, en hun 't Verzoekschrift in handen gesteld was.

Burgemeesteren beweegen den Prins, om hun

Burgemeesteren kreegen 'er terstond kennis van: en, reeds voorheen gemagtigd geweest zynde om de gevreesde beroerte, door de bekwaamste middelen, te stillen, bewoogen zy den Prins van Oranje, om hun, op de heimelykste wyze, nog eenige ven-

(*n*) Schutters dwang *gedr.* 1629. *bl.* 24-29.
(*o*) *Bladz.* 410.
(*p*) Noorwendich en Levendich Verhael, *gedr.* 1629.
(*q*) Sentent. van C. Lenards *en* J. W. Bogaard.

vendelen knegten toe te schikken, die, onder bevel van den Wagtmeester *Jacob Wyts*, den negentienden, reeds te schepe voor de Stad gekomen waren (*r*), eer 'er iemant van wist. Sommigen hebben te verstaan gegeven, dat de Prins zo zeer gesteld was op de handhaaving van het gezag der tegenwoordige Regeeringe van Amsterdam, om dat deeze hem, door het rykelyk bewilligen in de oorlogslasten, en in alles wat zyn aanzien kon doen ryzen, zogt te behaagen (*s*). Doch 't kan ook zyn, dat hy begreep, door zynen pligt, als Stadhouder, verbonden te wezen, om de goede Regeering en Burgery, op 't verzoek der Wethouderschap, te verdedigen, tegen oproer en geweld. Wat 'er van zy; 's daags na de aankomst der vendelen, deeden Burgemeesteren de Vroedschap vergaderen, en hielden haar voor, „ dat zy in 't zeker onderregt waren, hoe „ de onlust in de Stad gevoed werdt, door „ eenige kwaadwilligen van binnen; maar „ ook, daar buiten, door andere Provincien, „ en door zeker groot Persoonaadje (2); „ dat zy, gemagtigd om beroerte te voor„ komen, door de Gedeputeerden ter Dag„ vaart, over de verzekering der Stad met „ nog

1628. nog eenige vendelen toe te schikken.

't Wordt door de Vroedschap goedgekeurd.

(*r*) Resol. Holl. 8, 12, 13, 19, 20 *Dec.* 1628. *bl.* 210, 211, 213, 214, 223, 224.
(*s*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 703.

(2) Hiermede werdt gezien op *Ernst. Kasimir van Nassau*, Stadhouder van Friesland. Zie *Nootwendich en Levendich Verhael*, gedr. 1629.

1628. „ nog vier of zes vendelen geraadpleegd „ hadden met den Prinse van Oranje; waar „ op zy het goedvinden van den Raad ver- „ zogten te verstaan." De Raad bewilligde, terstond, in 't inneemen van zes vendelen (t): en zo dra dezelven in de Stad waren, werdt de Gemeente van het oogmerk deezer vermeerderinge van bezettinge onderregt, in eene *Waarschuwing* van den volgenden inhoud:

't Krygs-volk komt in de Stad.

Afkondiging desaangaande van Burgemeesteren en Raaden.

Alsoo, door machinatie van verscheyden onrustighe persoonen, ontstaen syn seeckere misverstanden ende diffidentien, waerdoor apparentelyck eenighe tumulte, oproer, jae bloedstortinghe stondt te verwachten, hebben de Heeren Burghermeesters ende Vroedschappen deser Stede raedsaem gevonden, eenige Compagnien binnen deser voorsz. Stede, met believen ende goedvinden van myn heere den Prince van Oragnien, te doen logeren, alleen daertoe streckende om de voorsz swarigheyden voor te komen, ende dese Stede ende ghemeynte van dien in hare oude gerustheyd ende fleur te brenghen. Waer van de voorn. heeren mitsdien goedgevonden hebben, de goede gemeynte te verwittighen, ende denselve van hare goede ende rechte meyninghe ende intentie in desen versekerende, by desen te insinueren, dat het innemen van de voorsz. Compagnien alleene is streckende ten fine als vooren, ende dat sy daermede niet anders voor en hebben, als de onderhoudinghe ende de voorstand van de ware Christelycke gereformeerde Religie, soo die hier publiquelyck geleert wordt,

(t) Resol. Vroedsch. N. 16. 20 Dec. 1628. f. 67 verso.

wordt, beneffens de rufte en de welftand defer Stede. Gepubliceert ten overftaen van de Heeren Burgermeefteren ende alle den Vroedfchappen defer Stede, demptis Jacob Pietersz Coppit, Jacob van Neck, Jan Ghysbrechtsz. *ende* Adriaan Pietersz. Raep. *By my derfelver Stede Secretaris,* 1628.

D. MOSTART (*u*).

Befluit des Raads tegen de overleveraars der Verzoekfchriften.

't Verzoekfchrift, door Karel Leenaardsz en de zynen in den Haage overgeleverd, vervolgens, in de Vroedfchap, gelezen zynde, werdt verftaan „ dat het overleveren van het „ zelve ftreedt met de Privilegien, die door „ de Vroedfchappen bezwooren waren; alzo „ het niemant vryftondt, by de Staaten te „ klaagen over de Regeeringe, zo lang dezel- „ ve de Privilegien niet gefchonden hadt; 't „ welk zo veel zyn zou als de Regeering dee- „ zer Stad op te draagen aan de hooge Over- „ heid. Voorts, zou men den Afgevaar- „ digden ter Dagvaart laften, dat zy, in „ geval zy zien mogten, dat by de Staaten „ iet mogt worden voorgenomen, 't zy met „ den klaageren gehoor te verleenen, of „ anderszins, zouden verklaaren, dat men „ hier geene inbreuk in de Privilegien ge- „ doogen zou; en na die verklaaring, ter- „ ftond, naar huis keeren." Eindelyk, werdt ook befloten „ onderzoek te doen naar de „ veroorzaakers van de onluft en het mis- „ trouwen, waaruit de klagte hier ter Stede „ gefprooten was (*v*)." Doch

(*u*) Refol. Vroedfch. *N.* 16. 20 *Dec.* 1628. *f.* 68.
(*v*) Refol. Vroedfch. *N.* 16. 20 *Dec.* 1628. *f.* 68 *verfo*, 69.

1628. Doch het ontbieden en inlaaten van soldaaten stondt, ondertusschen, ook sommigen uit de Regeeringe tegen. De Heer *Henrik Hudde*, die, in 't jaar 1618, door Prinse Maurits, in de Vroedschap gesteld was, schroomde niet, Burgemeesteren, eenige weeken laater, aan te zeggen „ dat zy, 's Lands soldaaten „ doende komen voor de paalen deezer Ste-„ de, zonder voorgaande Resolutie van den „ Raad, gedaan hadden tegen de Privile-„ gien." Hy herhaalde dit zeggen, een en andermaal, zelfs na de verandering der Regeeringe, in February des volgenden jaars. Burgemeesteren bragten de zaak toen in de Vroedschap, die verklaarde „ dat Bur-„ gemeesteren, by verscheiden' Resolutien „ van den Raad, gemagtigd waren, om te „ voorzien tegen gevreesde beroerte; dat „ die van 't jaar 1628 niet kwalyk, noch „ tegen de Privilegien, gedaan hadden aan „ het ontbieden van Soldaaten, zonder „ daarvan, vooraf, kennis te geeven aan „ den Raad; en dat het den tegenwoordi-„ gen en toekomenden Burgemeesteren, al-„ toos, zou vrystaan, de middelen, die zy, „ tot voorkominge van gevreesde onheilen, „ dienstig oordeelden, zulks voor te berei-„ den, dat daarvan, met believen der „ Vroedschap, terstond, gebruik gemaakt „ kon worden (*w*)."

't Ontbieden van Krygsvolk wordt Burgemeesteren, door een der Leden van de Vroedschap, kwalyk genomen.

Verklaaring des Raads, ten behoeve van Burgemeesteren.

De Verzoekers worden afgewee-

In den Haage, schikte zig, in 't eerst, alles tot genoegen der Regeeringe. De Raadpensionaris Duik hadt den Staaten, uit naam van

(*w*) Resol. Vroedsch. N. 16. 7 *Febr.* 1629. *f.* 71.

van den Prinse, zo dra geene kennis gegeven, 1628.
dat zyne Doorlugtigheid, Amsterdam, op verzoek der Wethouderschap, van meerder bezetting voorzien hadt, of zy besloogen, den Amsterdamschen burgeren de ingeleverde schriften, ongelezen, te rug te geeven, en hen te wyzen aan hunne Wethouderschap, met vermaaning, om zig, voortaan, als gehoorzaame ingezetenen, te gedraagen. Den afgevaardigden uit de Regeeringe werdt verzogt, dat men geen naauw onderzoek wilde doen op het voorgevallene: 't welk zy aannamen, gunstiglyk te zullen overdraagen (x).

zen in den Haage.

Doch de Wethouderschap hieldt zig zo zeer gehoond, door de voornaamste dryvers van dit werk, dat men besloot, eenigen derzelven voor Schepenen te ontbieden. Van Goetthem en Dingstee verscheenen, den negenentwintigsten December, en werden, na eenig onderzoek, wederom naar huis gezonden. Doch de Oud Schepen Jan Willemszoon Bogaard, Doctor Karel Leenaardsz., *Pieter Jakobszoon Elias*, en Pieter Harke werden, den vyfden January des jaars 1629, insgelyks, ontbooden. Bogaard, die eerst binnen stondt, zwaarigheid maakende, om, mondeling, op zekere vraagen van den Schout, te antwoorden, kreeg drie uuren tyds om zig te bedenken, en midlerwyl naar huis te gaan. Toen hy wederkwam, en nog weigerig bleef, werdt hy vastgehouden. Zo ging 't ook omtrent, met Leenaardsz en

Eenigen worden te Amsterdam in hegtenis genomen.

1629.

(x) Resol. Holl. 20 *Dec.* 1628. *bl.* 224, 225.

1629. en Harke, welke laatste veele luiden bewoogen hadt om het Verzoekschrift van den eersten te tekenen. Maar Elias, afgegaan zynde, keerde niet weder, en hieldt zig, eenigen tyd, schuil. Wat laater, werdt *Dirk Croeser* gevat; doch, eerlang, op vrye voeten gesteld (y). Van Goetthem en Dingstee, op den gemelden vyfden January, op nieuws ontbooden zynde, werden ook agter af geleid, en vastgezet. 't Liep aan tot het einde der maand, eer deeze luiden gevonnist werden. Leenaardsz. werdt, den zevenentwintigsten, voor al zyn leeven, gebannen uit de Stad, derzelver vryheid, en eene myl in 't ronde, op eene boete van zeshonderd guldens en goeddunkelyke straffe. Van Goetthem en Dingstee werden, den negenentwintigsten, voor zes jaaren gebannen. De twee anderen werden, den eenendertigsten, binnens Kamers, geyonnist. Van Bogaard werdt, byzonderlyk, kwalyk genomen, dat hy, schoon Oud-Schepen, de Staaten, op valsche gronden, hadt gezogt te beweegen, om de Regeering te veranderen. Hy werdt verweezen in eene boete van tweeduizend guldens, en om, binnen vierentwintig uuren, in de Kollegien van myne Heeren van den Geregte, bekentenis van zyne misdaad te doen, en God en 't Geregt om vergiffenis te bidden; of by weigeringe hiervan, twee jaaren buiten de Stad, derzelver vryheid, en eene myl in 't ronde te verblyven. 't Schynt dat hy 't laatste verkooren,

Leenaardsz wordt, voor altoos, gebannen. Vier anderen, voor zes en twee jaaren.

(y) Nootwendich en Levendich Verhael, *gedr.* 1629.

ren, en zig, sedert, in den Haage (z), of ook wel te Haarlem onthouden heeft. Doch na dat de twee jaaren verloopen waren, kwam hy wederom in Amsterdam. Over Pieter Harke, ging diergelyk vonnis; behalve dat hy slegts in driehonderd guldens boete verweezen werdt. Alle de gevangenen werden veroordeeld tot het voldoen van de kosten hunner gevangenisse en der Regtspleeginge. Voorts, werdt, den eenendertigsten, op * aanbeveelinge der Heeren Staaten, eene algemeene † uitwissching en vergeeting van misdaad afgekondigd, ten behoeve van allen, die de jongste lasterlyke Verzoekschriften getekend hadden; de hoofdbeleiders, en zulken, die, gedagvaard zynde, niet verscheenen waren, uitgenomen (a). De Kerkenraad toonde, ondertusschen, wat zy van de regtvaardigheid deezer vonnissen gevoelde, met Leenaardsz., kort hierna, een getuigschrift te geeven, dat hy een man was vroom van leeven, en opregt in de Leere (b). 1629.

* *recommandatie.*
† *Abolitie.*

Doch de rust was hiermede nog niet volkomenlyk hersteld onder de Burgerye, welker gemoeden, door het vinnig prediken van sommige Leeraars, met naame van Smout en Kloppenburg, geduuriglyk, werden opgezet tegen de Wethouderschap. Men gaf ook verscheiden' schriften in't licht, waarin 't gedrag der gevonnisten verdedigd, en de

De Vroedschap besluit; zitting te neemen in den Kerkenraad.

(z) *Zie* VONDELS Hekeld. *bl.* 180.
(a) Keurb. K. *f.* 132 *verso.* *Zie ook de* Sententien, *gedrukt* 1629
(b) Authent. en Waaracht. Verhael, *gedr.* 1630. *bl.* 21.

1629. de Regeering in 't ongelyk gesteld werdt. De Wethouderschap, niet onbewust van den hoek, waaruit deeze schriften, en andere poogingen ten haaren nadeele, voortkwamen, sloeg verscheiden' middelen ter hand, om de onlusten, in derzelver oorsprong, te dempen. Burgemeesteren hadden, onder anderen, den vierentwintigsten January, aan de Vroedschap voorgesteld, „ of het, tot wegneeming van alle wantrouwen en argwaan, die tusschen de „ Regeering en de Kerk zou mogen ontstaan, niet van dienst zyn zou, dat een „ of twee Raaden, belydenis doende van „ de Gereformeerde Religie, gemagtigd „ werden, om, van deezer Stede wege, „ zitting te neemen in den Kerkenraad, en „ alle andere Kerkelyke Vergaderingen, „ die hier ter Stede gehouden werden, volgens het onwederspreekelyk regt, welk „ der Wethouderschap in alle openbaare „ Vergaderingen toekwam; volgens het gebruik van verscheiden' Steden in Holland; en volgens het XXXVII. Lid van de „ Kerkenordeninge der jongste Nationaale „ Sinode van Dordrecht (3): 't welk zy „ hiel-

(3) Dit XXXVII. Lid luidt aldus: *In allen Kercken sal een Kercken-Raedt zyn, bestaende uyt Dienaren des Woordts ende Ouderlingen, de welcken ten minsten alle weken eens t'samen komen sullen, alwaer den Dienaer des Woordts (ofte Dienaren, soo daer meer syn) by gbebeurte presideren, en de actie regeren sal. Ende sal oock de Magistraet van de plaetse respectivelyck, indien het haer gelieft, een of twee van den haren, wesende Lidtmaten der Gemeente, by den Kercken-Raedt mogen hebben, om te aenhooren en mede van de voor-*

„ hielden te zullen ſtrekken tot vaſtſtelling, 1629.
„ onderhouding en vermeerdering van on-
„ derling goed verſtand * en eenigheid tus- * *Corres-*
„ ſchen de Regeering en de Kerk." En *pondentie.*
op deezen voorſlag, hadt de Raad verſtaan,
„ dat Burgemeeſteren, volgens het gemel-
„ de regt, hoe eerder hoe liever, twee
„ Raaden, belydenis doende van de Gere-
„ formeerde Religie, zouden magtigen,
„ om zitting in de Kerkelyke Vergaderin-
„ gen te neemen; te meer, naardien de
„ meening niet was, iet tegen de Kerke te
„ doen, of eenige onbehoorlyke magt over
„ dezelve te oefenen (*c*)." Het neemen
van dit beſluit ſtrekte regelregt tot beteuge-
ling van onbeſcheiden Kerkelyken. Ook
ontſtondt 'er, toen 't bekend werdt, groot
gemor over onder deezen. Doch de Re-
geering hadt vaſtgeſteld, hun geen' voet te
wyken; ſchoon zy geraaden vondt, op 't
aanhoudend verzoek des Kerkenraads, het
daadelyk neemen van zitting, nog eenigen
tyd, uit te ſtellen (*d*). Ook beſpeurde men Herman
klaarlyk, hoe de meerderheid der Vroed- Gys-
ſchap geſteld ware, toen de Heer Herman brechtsz
Gysbrechtsz van de Poll, die, in 't jaar 1618, van de
van zyne Vroedſchapsplaats, door Prinſe Poll, die,
Maurits, ontzet geworden was, op zynen in 't jaar
ouden eed, wederom ingelaaten werdt in de 1618, be-
Vroedſchap (*e*); daar men zelfs verſtondt, dankt
dat was, komt, op

(*c*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 24 *Jan.* 1629. *f.* 70.
(*d*) Authent. en Waaracht. Verhael, *gedr.* 1630. *bl.* 18.
(*e*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 28 *Jan.* 1629. *f.* 70 *verſo.*

voorvallende ſaecken te delibereren. Zie *Groot-Plakaatboek*, III. Deel, bl. 467.

1629. dat hy zyne oude plaats wederom behoorde te bekleeden (*f*).

zynen ouden eed en plaats, wederom in de Vroedschap.

Burgemeesteren, midlerwyl, bespeurende, dat de verkeerde bevattingen der verbindtenisse van den Schutters-eed, zig, door het uitgeeven van het Advys der Professoren en Sinodale Afgevaardigden en van andere schriften, meer en meer begonden te verspreiden onder 't gemeen, vonden, met overleg van den Prinse van Oranje, die deswege, door de Afgevaardigden der Stad, gesproken was, tot meerder verzekerdheid der Stede, geraaden, den Schutters-eed, met eene redelyke uitlegging, in 't licht te geeven; en dien, daarop, door alle de Burgervendelen, van nieuws, te doen afleggen. De Raad stemde met Burgemeesteren overeen. De eed werdt, den zeventienden February, afgekondigd. In dezelve, beloofde men, onder anderen, *de Magistraet en de Regierders der Stad gehouw ende ghetrouw te syn.* 't Welk verklaard werdt, te betekenen „ de handhaaving van deezer Stede „ Privilegien en geregtigheden, onder elks „ Kapitein, en de bescherming der Burge- „ ren en Inwooneren voor allen geweld en „ overlast." Voor deezen eed, ging eene afkondiging, op den naam van Burgemeesteren en Raaden, behelzende „ dat eenige weinige onrustige en kwaadwillige „ menschen, ook zulken, die, van buiten „ ingekomen, hier minnelyk ontvangen en „ bejegend waren, der goede gemeente, „ se-

Burgemeesteren doen alle de Burgervendelen den Schutters-eed vernieuwen.

Afkondiging tegen het Theologisch Advys en andere schriften.

(*f*) Resol. Vroedsch. N. 16. 2 Febr. 1629, f. 71.

„ sedert eenigen tyd, verkeerde indruksels 1629.
„ gegeven hadden van de wettige Regee-
„ ringe deezer Stad, die niets meer ter her-
„ te nam dan de handhaaving der waare
„ Christelyke Religie, zo als die alhier, in
„ de openbaare Kerken, geleerd werdt;
„ haar daarenboven zoekende te ontslaan
„ van haaren Burgerlyken eed en pligt,
„ waaruit niet dan verwarring, verminde-
„ ring van Privilegien en vryheden, en
„ onrust en schade te wagten was; dat
„ men hiertoe verscheiden' Pasquillen en
„ Schimpschriften gestrooid hadt tegen de
„ Regeering, en onder anderen een, waarin
„ de Burger-eed gezift en kwalyk uitgelegd
„ werdt: ook eene zogenaamde *Schutters*
„ *Kroon*, in welke de oogmerken der kwaad-
„ willigen klaar genoeg opengelegd wer-
„ den; dat, wyders, om de Schuttery van
„ eed en pligt te ontbinden, door zulken,
„ wien 't minst betaamde, bevorderd was,
„ zeker *Advys in cas van Conscientie*, waar-
„ door de Stad in groote ongelegenheid
„ zou hebben konnen gebragt worden, zo
„ Burgemeesteren, met goedvinden van den
„ Prinse van Oranje, als Stadhouder deezer
„ Provincie, daarin niet voorzien hadden;
„ dat Burgemeesteren en Raaden, tot voor-
„ koming van den indruk, dien deeze schrif-
„ ten reeds gemaakt hadden, en verder
„ mogten konnen maaken, by raade van
„ zyne Doorlugtigheid, hadden goedge-
„ vonden, de gantsche Schuttery haaren
„ ouden eed te doen vernieuwen, en ten

„ dien

1629. „ dien einde, alle Schutters bevalen, te „ verschynen, daar zy, door den Krygsraad, zouden ontbooden worden, met „ verbod, dat niemant zig, als Schutter, „ zou gedraagen, voor dat hy den eed, „ van nieuws, zou hebben afgelegd (g)." Ook hebben alle de Burgervendelen, het eene na het andere, voor den Krygsraad, ontbooden zynde, den ouden Schutters eed, sedert, vernieuwd. Men gaf 'er den Prinse van Oranje kennis van, door de Afgevaardigden ter Dagvaart en door brieven: en zyne Doorlugtigheid vaardigde, hierop, eenen brief af van den volgenden inhoud:

Brief van den Prinse van Oranje aan Burgemeesteren.

De Prince van Orange, Grave van Nassau, Moers &c. Marquis van der Vere ende Vlissingen, Heere ende Baron van Breda &c.

Erentfeste, eersame, besondere goede vrunden. Wy hebben door U. E. Gecommitteerde, ende de volgende brieven verstaen, 't geene U. E., naer voorgaende Communicatie met ons, ter hand hebben genomen, ende hoe dat, na gedane publicatie, alle de Comp. Schutteren in U. E. Stadt den Eedt hebben vernieuwd op 't oude formulier ende bygevoeghde interpretatie. t Welck wy verhopen alles in goede ordre ende stilligheyd volbracht te zyn, niet twyffelende oft U. E. Stadt sal daerby gewerden de sekerheyd ende ruste, die tot welstand derselver, en-

(g) Resol. Vroedsch. N. 16. 17 *Febr.* 1629. *f.* 75. *Zie ook* Remonstr. der Synoden *van den* 28 *Febr.* 1629. *in de* Bylag. *bl.* 33.

ende van 't gemeyne Land ſoo ſeer nodigh is. Waer mede 1629.

Eerentfeſte, eerſame, beſondere goeden Vrunden *U. E. Gode almachtigh bevelen.* In 's Gravenhaghe den XXV^ten^. february 1629. *Onder ſtondt* U. E. goedwillige Vrund, *ende was getekent*

F. Henry de Nassau (*h*).

De Afgevaardigden der Sinoden, midlerwyl, euvel neemende, dat hun Advys, in de afkondiging van Burgemeeſteren en Raaden, nevens eenige Pasquillen, genoemd en veroordeeld was, vervoegden zig, den agtentwintigſten February, met een Vertoog aan de Staaten van Holland: waarin zy, vooraf begeerd hebbende „ dat hunne Ede„ de Groot-Mogendheden, *voorzigtiglyk* en „ *met zagte middelen*, de Religie wilden „ vaſter ſtellen, tegen de Factie der Re„ monſtranten;" ook verzogten „ *dat de* „ *Agtbaare Magiſtraat van Amſtelredam* „ *mochte ghevordert werden om punctuelyken* „ *aen te wyſen de onwaerheydt, onrechtmae*„ *ticheydt, ſchadelycke Conſequentie* &c. van „ hun Advijs of *Conſultatie*, op dat zy daar„ op mogten gehoord worden (*i*)."

De Afgevaardigden der Sinoden begeeren, dat de Staaten de Regeering van Amſterdam verpligten, om reden te geeven van het veroordeelen van hun Advys.

't Vertoog ter Vergaderinge van Holland gelezen zynde, ſloegen eenige Leden den Afgevaardigden van Amſterdam drie punten

Ernſtig beſluit der Vroed-

(*h*) Geregiſtr. *in de* Reſol. Vroedſch. N. 16. 5 *Maart* 1629. *f.* 79.

(*i*) Remonſtr. van de Gedeput. der Zuid- en Noordh. Synoden *van* 28 *Febr.* 1629. *gedr. te Haarl.* 1629.

1629. ten voor, welken zy meenden te zullen strekken, tot wegneeminge der onlusten hier ter Stede. Doch alzo de Afgevaardigden der Stad deeze punten hielden te stryden met de Privilegien, weigerden zy, volstandiglyk, daarin te bewilligen. De Vroedschap bedankte hen voor hunnen yver, vermaande hen zo voort te gaan, geene de minste inbreuk op der Stede Privilegien te gedoogen, en, zo zy bespeuren mogten, dat men 't egter zogt te doen „ ter Vergaderinge „ te verklaaren, *dat men daertegen, van* „ *Stads weghen, tot affweeringhe van dien,* „ *soodanighe middelen ter handen nemen* zou „ *als ons God ende de nature verleent* had- „ den (*k*)." Voorts, werdt hun gelast ter Vergaderinge van Holland te zeggen „ dat „ men hier ten hoogste gevoelig was, over „ de beschuldigingen, vervat in het Ver- „ toog van de Gedeputeerden der Sinoden." Ook moesten zy te wege brengen, dat dit Vertoog het Hof in handen gesteld werdt, om de Staaten daarop te dienen van berigt, en ter Vergaderinge vooral aandringen, dat, in 't raadpleegen over dit stuk, gelet werdt op de bewaaring van de Hoogheid en Geregtigheid van 't Land. Eindelyk, alzo de Predikant Kloppenburg *sich met de Consulenten ghevoeght, ende, wel beter wetende, in de sake niet recht gegaen* hadt, werdt besflooten, zulks nader te onderzoeken (*l*).

schap, ter deezer gelegenheid.

Advys De Afgevaardigden der Stad, met deezen

(*k*) Resol. Vroedsch. *N.* 16. 5 *Maart* 1629. *f.* 78.
(*l*) Resol. Vroedsch. *N.* 16. 5 *Maart* 1629. *f.* 78 *verso.*

zen last naar den Haage vertrokken, vorderden, terstond, dat het Vertoog den Hove in handen gesteld werdt; 't welk zonder uitstel geschiedde. Ook leedt het niet lang, of President en Raaden berigtten den Staaten, „ dat 'er, voor de handhaaving der Gereformeerde Religie, zo veel zorg gedraagen werdt, als mogelyk, of voormaals geschied was; en dat zy, hierom, onnoodig hielden, dat de Regenten zig daartoe, door eenen nieuwen eed, verbonden, gelyk in het Vertoog begeerd werdt. Dat, tegen de afzonderlyke Vergaderingen der Remonstranten, by Plakaaten, voorzien was, de overtreeders van welken ook geregtelyk werden aangesproken, 't welk nogtans, veelligt, met meer vrugt geschieden zou, zo 't alomme, met eenpaarigheid, geschiedde. Dat, midlerwyl, in bedenking kwam, of niet goed zyn zou, dat de Gedeputeerden der Sinoden nadere opening gaven van de *zagte middelen*, tot weeringe van der Remonstranten bedryf, van welken zy, in 't Vertoog, gewag gemaakt hadden. Dat by de * buitenspoorigheden der Remonstranten, in het Vertoog, niet wel te pas gebragt was, 't gene de Wethouderschap van Amsterdam, onlangs, omtrent eenige burgers, gedaan hadt, als ware zulks geschied, om de Remonstranten te begunstigen en die van de Gereformeerde Religie te bezwaaren; alzo, uit de regtspleeging zelve, en uit de herhaalde betuigingen der Wethouderschap,

1631. van President en Raaden van Holland, waarin de Gedeputeerden der Sinoden in 't ongelyk gesteld worden.

* *Excessen.*

1629. „ het tegendeel bleek. Dat de vraagen, „ op welken de Gedeputeerden hadden „ goedgevonden te antwoorden, ontydig en „ ondienstig waren voorgesteld, en dat de „ vraagers zig, in allen gevalle, eerst hadden moeten vervoegen aan hunne Magistraat. Dat ook ongegrond en buiten reden was, dat men die Magistraat nader „ reden haarer afkondiging zou afvorderen, gelyk in 't aanhangsel op het Vertoog begeerd werdt. Dat, eindelyk, de „ Predikanten behoorden vermaand te worden, om, door Godvrugtige Predikatien „ en Schriftuurlyke vermaaningen, de Gemeente te brengen tot afstand van zonden, behoorlyke eerbiedenis en gehoorzaamheid jegens haare Overheid, en liefde en eenigheid onder elkanderen: ook, „ om de Remonstranten en anderen, die „ zig nog buiten de openbaare Kerken hielden, door vriendelyk verzoek en aanspraak, te winnen, en uit hunne doolingen te redden (*m*)."

Oproer te Amsterdam, voor het Westindische Huis.

Het morren over 't versterken der bezettinge van Amsterdam, in December laatstleeden, duurde nog by veelen, toen zy, in February deezes jaars, zonderling te pas kwam, om een gevaarlyk oproer te stillen, waarvan wy de gelegenheid en uitslag, kortelyk, verhaalen moeten. De Westindische Maatschappy hadt, in Maymaand des voorleeden jaars, eene aanzienlyke Vloot uitgerust, onder bevel van *Pieter Pieterszoon* *Hein*,

(*m*) Rescriptie en Advys van 't Hof, *gedr.* 1629.

Hein, in 't gemeen *Piet Hein* genaamd, 1629.
wien 't, den agtsten September, gelukt was, de gantsche Spaansche Zilvervloot, in de Havana, te bemagtigen. Met den buit, hier veroverd, die op elf of twaalf millioenen begroot werdt, zeilde hy naar 't Vaderland, daar hy, in January deezes jaars, aankwam. De schat werdt, voor 't grootste gedeelte, gebergd in 't Westindische Huis (*n*) op den Haarlemmerdyk, nu het Nieuwe-Zyds-Heeren-Logement. De Maatschappy begrootte, ten overstaan van Gemagtigden der algemeene Staaten, het buitgeld voor 't Bootsvolk op zestien maanden en twintig dagen; doch stelde het, op verzoek des Admiraals en der andere hooge Bevelhebberen, op zeventien maanden (*o*). Maar een hoop matroozen, die zig veel grooter belooning hadt toegelegd, op de Plaats van 't Huis vergaderd, dreigde, dat zy, zo men hun geen genoegen gaf, zigzelven haast aan meerder buitgeld helpen zouden. Eenigen wierpen 't oog al naar de kelder, daar de schat bewaard werdt. Doch de dienaars der Maatschappye, hun voorhoudende, dat zy 's anderendaags konden wederkomen, als de Bewindhebbers voltalliger zouden zyn, kreegen hen de Plaats af, en op straat, waarna hun de Poort voor de neus gesloten werdt. Voor de Poort, kwamen hun haast veelen van hunne makkers by, die maar passelyk te vre-

(*n*) Vaderl. Hist. XI. *Deel*, *bl.* 68, 69.
(*o*) N. v. WASSENAER Hist. Verhaal, XVI. *Deel*, *f.* 102 *verso*.

1629. vrede waren met het gene zy ontvangen hadden, en greetiglyk deelden in de hoop, om meer te bekomen. 't Woeste bootsvolk werdt opgehitst door de Kroeghouders en Hoeren, die, in grooten getale, hieromtrent woonden, en op een gedeelte van den buit vlamden. 't Gespuis bragt steenen aan, die, wel haast, door de glazen, en over den muur op de Plaats vloogen. Men viel met een byl aan 't hakken in de deur, poogende 't slot los te krygen, terwyl anderen eenen sleeper noodzaakten, om een yzeren gooteling, die aan den Y-kant lag, voor de Poort te sleepen. De toeleg was, de Poort met straatsteenen open te schieten; doch geen winkelier wilde den matroozen buskruid verkoopen. Midlerwyl, was men van binnen ook verdagt op tegenweer. Men bragt eenige handgranaaten byeen, die men, als 't neep, onder den hoop geworpen zou hebben. Doch 't kwam zo ver niet. De Wethouderschap, spoedig kennis gekreegen hebbende van den oproer, zondt den Wagtmeester Jakob Wyts, die over de onlangs ingenomen zes vendelen geboodt, en den Major Nikolaas Hasselaer, met eenige manschap, naar 't Westindische Huis; die de oproerigen, zonder eens te schieten, verstuiven deeden (*p*). De Digter VONDEL maakte, kort hierna, dit geestig vers,

De bezetting stilt dezelve.

OP

(*p*) VAN DEN SANDE, X. *Boek*, *bl.* 137. DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 337. COMMELIN, *bl.* 1109.

Op het Ontset van Piet Heyns Buyt. 1629.

Het Westinjes-Huis spreekt.

Ik stak noch in een gekx Kaproen,
Doe 'k zay, waer toe dit Garnizoen (4)?
Maer doen de moetwil, opgeruit,
Begon, om Sinte Pieters buit,
Een kangs te wagen, driest en dom,
Mit vliegent vaendel, slaende trom;
Doen quam my 't krygsvolk wel te pas,
De steenen vlogen door het glas.
Ik docht dees Geuzen bennen Spaens:
Of is Sint Pieter (5) *Harmiaens?*
Giert almanshoer die stong mit smart
En gleurde by de Verkens mart (6),
Mit al de lange Verkens dyk (7),
Op 't opengaen van 't hemelryk:
Men ley een stik geschuts aen boort,
Om rammen sinte Pieters poort:
Die riep Sint Angdries (8) *aen om hulp:*
Sint Japek (9) *kruip nou uit jou schulp.*
O Sin-

Vers van Vondel, ter deezer gelegenheid, gedigt.

(4) Wy hebben, hiervoor (bl. 396), gezien, dat, onder de strenge Gereformeerden, ook eenige deelgenooten in de Westindische Maatschappye waren, die, ongetwyfeld, het inneemen van meerdere bezetting voor noodeloos zullen hebben aangezien. Op deezen schynt de Digter hier byzonderlyk het oog te hebben.

(5) De Admiraal *Piet Hein.*

(6) De *Varken-markt* was toen, 't gene men nu de *Heeren-markt* noemt, gelyk, in de Kaart van Balthazar Floriszoon, te zien is.

(7) Zo noemt de Digter den *Haarlemmerdyk.*

(8) De regeerende Burgemeester en Kolonel *Andries Bicker.*

(9) De Wagtmeester *Jakob Wyts.*

1629. *O Sinte Klaes* (1), *kreet Symen vaêr* (2),
Trek an, jy bent gien Moordenaer (3).
De sankten trokken op byget,
En bier deur was de (*) *bruit ontzet:*
(*) Misschien *buit.* *En zoo bleef Sinte Pieter baes:*
Godt loont Sint Japek en Sint Klaes (q).

Schryvens van den Drossaard Hooft, met opzigt op den tegenwoordigen toestand van Amsterdam.

De Heer PIETER KORNELISZOON HOOFT, Drossaard van Muiden en Baljuw van Gooiland, schreef, eenige weeken laater, toen hy zig op den Huize van Muiden ophieldt, aan zynen Zwager *Justus Baak*, Koopman te Amsterdam, met opzigt op den tegenwoordigen toestand der Stad, omtrent in deezer voege: „ Nu leeven wy hier als „ die de werelt gestorven zyn, oft ten min„ sten leeren sterven, op zyn Philosoophs. „ D'eene dag is den anderen zoo gelyk, „ dat ons leeven een schip schynt, in doo„ de stroom, en stilte. Beter stil nochtans „ als te hard gewaait. Hier preekt men „ geen passy als die van onzen Heere; men „ dicht 'er geen requesten; men raapt 'er „ geen steenen om de Heeren naa 't hooft „ te werpen. De kussens zyn 'er zoo zacht „ niet dat ze iemant bekooren kunnen. Jaa „ die'er op belust was, kreeg 'er wel goedt „ koop een naa 't hoofdt. Ook roert men „ 'er geen trom; men timmert 'er geen „ wachthuizen (r)."

'tLeedt

(q) Hekeld. *bl.* 179.
(r) HOOFTS Brieven N. 165. *bl.* 134.

(1) De Major *Nikolaas Hasselaer.*
(2) *Simon van der Does*, Oud-Schepen en Raad.
(3) Zie, om dit te verstaan, hier voor, *bl.* 378.

'T Leedt egter geene vier maanden, toen de zagte rust, die de Drossaard op 't Slot te Muiden genoot, onverwagt, gestoord werdt. Graaf Henrik van den Berge, die onlangs tot Veldmaarschalk des Spaanschen Legers in de Nederlanden verheeven was, toog, op den drie-entwintigsten July, even boven Ysseloord, over den Yssel, en viel wederom, gelyk in 't jaar 1624, met eenen aanzienlyken hoop Krygsvolks, in de Veluwe. De tyding hiervan verwekte veel bekommering, in en omtrent Amsterdam. De Regeering ontving eenen brief van Prinse Fredrik Henrik, met verzoek „ dat van hier eenig „ volk, zo uit de Burgery als Soldaaten, „ die hier in bezetting lagen, zou uitgelaa- „ ten worden, tot bezettinge der Steden „ Harderwyk, Naarden en Muiden:" in welk verzoek, terstond, bewilligd werdt (*s*), alzo de Raad, reeds in February, beslooten hadt, het uittrekken van 's Lands soldaaten uit te Stad toe te staan, indien de Prins-Stadhouder geraaden vinden mogt, dezelven elders te gebruiken (*t*). Burgemeesteren werden dan gemagtigd om met den Krygsraad orde te stellen tot de uitzending van eenige Burgers. Ook schikten zy, terstond, het vendel soldaaten van Kapitein *Hart* naar Muiden. De Drossaard Hooft herinnerde hun, dat zy, by den jongsten inval in de Veluwe, ook vier of vyf stukken geschuts derwaards gezonden hadden, om op

1629. Ongeruftheid in en om Amsterdam, ter gelegenheid van den vyandelyken inval in de Veluwe.

De Regeering bezet Muiden.

(*s*) Resol. Vroedsch. N. 16. 26 *July* 1629. *f.* 99 *verso.*
(*t*) Resol. Vroedsch. *N.* 16. 21 *Febr.* 1629. *f.* 77 *verso.*

1629. op de voornaamste toegangen geplant te worden; en last gegeven om een wagthuis van deelen op te slaan, aan 't Noordeinde der Vestinge (*u*). Doch of 't een en 't ander, ook tegenwoordig, geschied zy, is my nergens gebleeken. Maar Amsterdam zondt, op verzoek der Staaten van Utrecht, de Raaden *Henrik Hudde* en *Simon de Ryke* naar den Hinderdam, om daar, met die van Utrecht, te raadpleegen op de versterking van den Vegtstroom, van den Hinderdam af, tot aan de Rynsche Vaart of Vreeswyk toe (*v*). Hiertoe werdt, door Gemagtigden van Holland en van Utrecht, terstond, besflooten. En de Stad Amsterdam schoot, aan de Provincie van Utrecht, op goede verzekering, honderd duizend guldens, tot uitvoering van dit werk (*w*): waartoe, over gantsch Holland, tusschen Maas en Zyp, de zesde man van de huisluiden, met het noodige gereedschap, opgeprest werdt. Ook werdt deeze versterking, spoediglyk, voltrokken. En men beloofde 'er zig te meer dienst van, alzo men zig te binnen bragt, dat wylen Prins Maurits, wiens woorden, in 't stuk van te verstaan 't gene tot 's Lands bescherming dienstig was, voor wetten gehouden werden, gezeid zou hebben, getroost te zyn, de westzyde van de Vegt en Vaart, op deeze wyze bewald zynde, met tienduizend man, tegen de gantsche weereld te

Raadpleegt op 't versterken der westzyde van de Vegt.

(*u*) Hoofts Brieven N. 180. *bl.* 143.
(*v*) Resol. Vroedsch. N. 16. 28 *July* 1629. *f.* 100.
(*w*) Resol. Vroedsch. N. 16. 4 *Aug.* 1629. *f.* 101.

te verdedigen.. De Gemagtigden van Holland, onder welken ook was de Heer *Anthony Oetgens van Waveren*, regeerend Burgemeester van Amsterdam, vonden wyders geraaden, wanneer de vyand dieper intrekken mogt, den dyk aan de zuidzyde van Muiden, en aan de Noordzyde van 't Slot, te doen doorsteeken: waartoe men egter niet dan in den hoogsten nood komen zou. Doch wanneer 't daartoe komen mogt, twyfelde Hooft niet, of men zou Muiden „ mits behoorlyk gestyft wordende met volk en „ behoeften, God ten voorsten, wel be„ schermen. Niettemin" was, schryft hy, „ de hoope van de Heeren van Amsterdam „ en de zyne, dat de Heeren Staaten, nu „ ten tweeden maale, door de beroerte op „ de Veluwe, dus opgewekt, deeze gelee„ genheidt beeter zouden doen sterken, en„ de zulks verzien, dat men, in gelyken „ voorval, den vyandt wat nader zou moo„ gen laaten komen, ende niet van noode „ hebben, zoo tydtlyk, tot verwoestinge „ van onze eigene Landen, door 't waater, „ te verstaan (*x*)."

1629. Verdere voorzorg hier omtrent.

't Leedt naauwlyks drie weeken, of de vyand drong dieper door, en veroverde Amersfoort, op den veertienden Augustus, 't welk zo dra te Amsterdam niet vernomen werdt, of men besloot, tot meerder versterking der Stad, die zwakst was buiten de S. Antonis poorte, een bolwerk op te werpen aan de Ypeslootsche sluis, of ten minsten alles

Men besluit, Amsterdam te versterken; aan en buiten de S. Antonis-poort.

(*x*) Hoofts Brieven N. 183. *bl.* 145, 146.

1629. alles daartoe te bereiden, en by voorraad aldaar een halfmaantje te maaken. Ook werden Burgemeesteren gemagtigd, om de S. Antonis-poort zulks te sterken, dat dezelve tegen eenen aanloop beveiligd mogt zyn (*y*). De Raad *Hillebrand Schellinger* werdt ook terstond afgevaardigd naar Naarden, om, nevens de Heeren Oetgens, Hudde en de Ryke, op de behoudenis van Naarden te raadpleegen, en om Muiden te beschermen, des noods, zelfs door het doorsteeken van den dyk. Voorts, werdt den Afgevaardigden der Stad in deezen oord gelast, zorg te draagen, dat het retrenchement aan de westzyde van de Vegt zulks mogt verzorgd en verzwaard worden, dat de Landen, daar agter gelegen, door het doorsteeken van den Lekdyk, niet mogten onderloopen (*z*). Men begon, terstond hierna, een gat te delven in den dyk boven Muiden, welk met een Fort gesterkt werdt, en waardoor 't Land beoosten de Vegt onder water liep (*a*). Doch de vyand hieldt Amersfoort, by gebrek van mondbehoeften, slegts tot den vierentwintigsten Augustus in; verliet toen de Stad, en trok wederom opwaards, tot aan en over den Yssel; aan deeze zyde van welken stroom, slegts zevenhonderd knegten en twee-endertig vaanen paarden, van veertig tot vyftig ieder vaan,

De Muiderdyk wordt doorgesteken.

De vyand trekt terug.

(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 16. 15, 16, 21 *Aug.* 1629. *f.* 101 *verso*, 102.

(*z*) Resol. Vroedsch. *N.* 16. 16 *Aug.* 1629. *f.* 102.

(*a*) Resol. Vroedsch. *N.* 16. 22 *Aug.* 1629. *f.* 103 *verso*. Vaderl. Hist. XI. *Deel*, *bl.* 96.

vaan, leggen bleeven: van al 't welke de 1629.
Drossaard Hooft kennis kreeg, uit iemant, dien hy op kondschap uitgezonden hadt, en die, tot in 's vyands Leger, geweest was (*b*). Hem was ook, van wege de Staaten, belast, de Huisluiden van Gooiland in de wapenen te brengen. Doch zy waren meest gevlugt, doordien verscheiden' vyandelyke partyen, tot voor de poorten van Naarden, gestroopt, en Hilversom, 't voornaamste dorp in deezen oord, in den brand gesteken hadden (*c*). Het verrassen van Wezel, waardoor den vyand de toevoer van boven afgesneeden werdt, hadt hem genoodzaakt, de Veluwe zo verre te verlaaten (*d*). De weinige manschap, die nog aan deeze zyde van den Yssel was blyven leggen, trok, den dertienden October, insgelyks, over den stroom. 't Land was hierdoor wederom verlost van de vrees voor de gevolgen van deezen vyandelyken inval; en Amsterdam, in 't byzonder, daar 't gerugt reeds geloopen hadt, dat de vyand van zins was zig van de Stad meester te maaken (*e*).

En verlaat de Veluwe.

De verovering van 's Hertogenbosch, kort op het verrassen van Wezel, gevolgd zynde, besloot Amsterdam, op den voorgang van andere Steden, den Prinse van Oranje deswege te begroeten. De afgezondenen spraken, ter deezer gelegenheid, ook met zy-

Amsterdam dringt op 't versterken van Muiden.

(*b*) Hoofts Brieven, N. 155. *bl.* 148.
(*c*) Hoofts Brieven, N. 156. *bl.* 149.
(*d*) Vaderl. Hist. XI. *Deel*, *bl.* 301.
(*e*) Van den Sande, X. *Boek*, *bl.* 146.

1629. zyne Doorlugtigheid over de verſterking van deeze Stad en van Muiden, en drongen, byzonderlyk, op de verſterking van Muiden aan. De Prins vondtze dienſtig. Men raadpleegde 'er over, in de Vergadering van Holland, en maakte verſcheiden' Kaarten van de ontworpen verſterking. Doch 't werk hadt, voor eerſt, nog geen' voortgang, hoe zeer Amſterdam 'er op aanhieldt (*f*). Ondertuſſchen, bleef 'er nog eenigen tyd bezetting binnen Muiden en Weesp, die ik vind, dat, in November deezes jaars, door den Droſſaard Hooft, gemonſterd werdt (*g*).

Octroi tot het maaken van de Boven-kerker-Polder.

Dykgraaf en Heemraaden van Nieuwer-Amſtel, den Staaten van Holland vertoond hebbende, hoe door het bepolderen van verſcheiden' ſtreeken Lands, zo wel in het Stigt van Utrecht, als in Holland gelegen, en met Amſtelland uitwaterende, het gedeelte van Nieuwer-Amſtel, tuſſchen het Loopveld [ik verſta het groote Loopveld] en Tamen of den Uithoorn, groot gevaar liep van overſtroomd te worden, verzogten, met goedvinden van Burgemeeſteren van Amſterdam, als Ambagtsheeren van Nieuwer-Amſtel, en verwierven, op den negentienden December deezes jaars 1629, Octroi, om de gemelde ſtreek, door 't leggen van eenen dyk langs 't gebied van Tamen, van den Amſteldyk af tot aan den Veenweg toe, te mogen bepolderen, en de kos-

(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 21 *Sept.* 1629. 7 *Jan.* 1630, *f.* 108, 136 *verſo.*
(*g*) HOOFTS Brieven, N, 188. *bl.* 150.

kosten te vinden uit eene gabelle, die, by de gemaakte verlaaten, zou worden ingevorderd. De nieuwe Polder werdt, sedert, de *Bovenkerker-Polder* genaamd. Wy hebben het Octroi tot het aanleggen derzelve, welk onzes weetens nimmer gedrukt geweest is, hier agter wel onder de *Bylaagen* (*h*) willen voegen. 1629.

De vrees voor den vyand hadt de inwendige onrust, hier ter Stede, een weinig doen afneemen, die egter, tegen 't einde des jaars, het hoofd wederom opstak. De Vroedschap hadt, vroeg in 't voorjaar, reeds met ongenoegen vernomen, dat de gebannen burgers gestyfd werden door 't nabuurig Haarlem, waar eenigen zig niet alleen onthielden, en hunne scherpste schriften tegen de Amsterdamsche Regeering, openlyk, lieten drukken; maar van wege welke Stad, ter Vergaderinge van Holland, ook voorslagen gedaan werden, die men hier hieldt te strekken tot krenking van der Stede Privilegien, en die men besloot, door 't gezag van Prinse Fredrik Henrik, of door ernstige Protestatien, tegen te gaan (*i*). Doch de ballingen en ontschutterden vonden, hier ter Stede, ook vlytige voorstanders aan sommige Predikanten, met naame aan Adriaan Smout en Joannes Kloppenburg. De eerste was, al voor lang, berugt geweest, wegens zyn bitter schryven en prediken tegen de Overheid. Van hem vraagde

Haarlem styft de gebannen Amsterdammers.

Schets van 't gebeurde met Adriaan Smout, eer hy hier Predikant werdt.

(*h*) *Lr.* A.
(*i*) Resol. Vroedsch. N. 16. 4 *April* 1629. *f.* 81.

1629. de de Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft, in zeker geschrift (*k*), *of men wel eenig Schryver zou konnen aanwyzen, die in lasteren en schelden by Smoutius zou konnen haalen?* In 't jaar 1606, was hy, ruim een jaar, Predikant te Roon geweest; doch zynen dienst aldaar hebbende nedergelegd, predikte hy, sedert, in verscheiden' afgezonderde Vergaderingen der Contraremonstranten. In 't jaar 1613, droeg hy zyn *Schriftuurlyk Ja* op aan de Staaten van Holland; in welk boek, naar 't oordeel der Staaten zelven „ gearbeid werdt tegen hunne Re„ solutien, ook met kennelyke onwaarheid, „ ja tot *seditie* en oproerigheid." Ook werdt hy, deswege, den twintigsten July des gemelden jaars, voor de Staaten *ontbooden*: en hun geene voldoening konnende geeven, wegens 't gene hy geschreeven hadt, werdt hem gelast, binnen vier dagen, naar 's Graavezande te vertrekken, en binnen de vryheid van die Stede te vertoeven, tot dat zyne zaak, ter naaster Vergaderinge, zou afgedaan zyn (*l*). Hoe lang hy hier bleeve is my niet gebleeken; doch sommigen tekenen aan, dat hy, boven arrest en al, doorging (*m*). In September des jaars 1620, werdt hy te Amsterdam beroepen (*n*); daar hy veel toebragt tot de schorsing van Hanekop, en dikwils, vooral op de Bededagen, vin-

(*k*) *By* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 216.

(*l*) Resol. Holl. 20 *July* 1613. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 215.

(*m*) Vrye aanwyzing *tegen de* Historie van F. DE VRY, *bl.* 83.

(*n*) CROESE Kerk. Regifter, *bl.* 44.

vinnig uitvoer tegen de Regeering. Op den agtentwintigsten January des jaars 1626, hadt hy 's Lands plaagen toegeschreeven aan het dringen van Luiden in de Regeeringe, die 't Pausdom waren toegedaan; en de Staaten beschuldigd, om dat zy Schepen naar Rochelle gezonden hadden, tot verdrukking, zo hy zeide, van de waare Gereformeerde Religie (*o*). Op den Biddag van May deezes jaars 1629, hadt hy den Prins van Oranje aangetast, op zulk eene wyze, dat Burgemeesteren aanschryvens kreegen van het Hof, om daarop onderzoek te doen; gelyk, zeer in stilte, geschied was. Ook hadt hy, op den eersten Augustus, insgelyks eenen Biddag, in de Oude Kerke, van den Predikstoel gezeid: „ Gy zyt de „ oorzaak met uwe proceduuren, dat God „ almagtig den vyand op de Veluwe heeft „ doen komen - - Men legt den luiden „ misdaad te last; maar mogten zy eens, „ als beschuldigers en beschuldigden, tegen „ elkanderen gehoord worden, dan zou men „ bevinden, wie eigenlyk schuld hadt. - - „ Gy agt ons te klein en te gering, dan dat „ gy met ons Correspondentie zoudt hou„ den - - Men houdt ons voor kootjongens „ — Gy houdt zo veel van u zelven, als „ of gy alleen iet te zeggen hadt. Men „ leent zyne ooren, veel liever, aan een „ hoop Poëeten, Orateurs, Juristen, Poli„ tyken, dan aan ons. Dit 's verkeerd. Zy „ haalen hunne dingen uit Redenvoeringen, „ uit

1629. Staaltjes van zyn prediken tegen de Regeering hier ter Stede.

(*o*) Authent. en Waaragt. Verh. *gedrukt* 1630. *bl.* 4.

1629. „ uit de Keizerlyke Regten enz. Wy zeg-
„ gen blootelyk, *de Heere zegt het.* Wy heb-
„ ben Gods woord: hoort, derhalve, wat
„ wy u zeggen. Wy zyn uwe Herders;
„ wy zullen u anders niet zeggen dan de
„ waarheid. *Wee den afvalligen, die zonder*
„ *my raadslaagen, Jesaia* XXX. — Herstelt
„ dan de genen, die ons zo trouw geweest
„ zyn, herstelt de genen, die gy ontschut-
„ terd hebt. Volgt niet na de voetstappen
„ van Rehabeam, die den jongsten Raad
„ stelde boven den ouden enz." Al dit en nog meer sprak hy, met het aangezigt gewend naar 't Burgemeesters-gestoelte, daar Schout en Burgemeesteren zaten. Voorts, bestrafte hy de Gemeente, dat zy, over haare bezwaarnissen tegen de Regeeringe, haare Predikanten niet gekend, maar in den Haage geklaagd hadt. „ Wy belgen 't ons,
„ zeide hy, dat gy ons niet gekend hebt.
„ Ik voor my belg het my, dat gy my niet
„ gekend hebt. Gy hebt, met uw klaagen
„ in den Haage, uwe Heeren getergd, zo
„ dat zy zig tegen u gesteld hebben. Ik
„ weet wel, dat u al wat veel gevergd is;
„ maar gy moest tot ons gekomen zyn: wy
„ zouden by uwe Wethouders gegaan, en
„ hun hunne misslagen aangewezen heb-
„ ben." Voorts, zeide hy „ dat de Predi-
„ kanten menig Vertoog aan Burgemeeste-
„ ren gedaan hadden; ook aan den Prinse,
„ toen zyne Doorlugtigheid zig laatstelyk
„ hier bevondt. Maar, ging hy voort, wat
„ was het? Men agtte het niet. Men sloeg
„ het in den wind." En zyne bestraffing

be-

besluitende, zeide hy „ Kortom, zy heb- 1629.
„ ben allen tegen ons gezondigd, van den
„ minsten tot den meesten toe (*p*)."

Over zulk prediken, werdt Smout, wel haast, voor Burgemeesteren ontbooden, die hem zeiden „ dat zy eenige aantekeningen „ gehouden hadden van zyne jongste Bid- „ dags-preeke; doch begeerden, dat hy hun „ die, zo na mogelyk, opgesteld, gelyk „ dezelve uitgesproken was, overleverde, „ om te konnen zien, of zy zyne woorden „ ook anders hadden opgevat, dan hyze „ gemeend hadt." Smout aarzelde in 't eerst, en zeide, eindelyk „ dat hy de Hee- „ ren niet believen kon, zonder kennis van „ den Kerkenraad, welken hy verzogt, „ vooraf, te mogen berigten van 't gene op „ hem begeerd was:" 't welk hem vergund werdt. Weinige dagen hierna, verscheen hy wederom voor de Heeren, zeggende, „ dat de Kerkenraad het overleveren der „ Preeke niet dienstig gevonden hadt; doch „ dat hy 't egter doen zou, mids men hem „ eene maand tyds gave." Men stondtze hem toe; maar als hy, na verloop derzelve, niet opkwam, deedt men hem boven komen, en drong hem tot het voltrekken zyner belofte. Hy hieldt zig onkundig van eenige belofte, en beriep zig op 't verbod des Kerkenraads. De Heeren hielden hem toen eenige punten uit hunne aantekeningen voor, en vraagden hem, wie hy op 't oog gehad hadt met de woorden, *Gy zyt de oorzaak met uwe*

Hy wordt voor Burgemeesteren ontbooden.

(*p*) Authent. en Waeracht. Verh. *bl.* 5-8.

1629. *uwe proceduren* enz. en *Herstelt de genen die gy ontschutterd hebt?* En na eenige aarzeling, erkende hy, daarmede de Magistraat, zo wel als de Gemeente, gemeend te hebben. Ook beleedt hy, met verscheidene andere uitdrukkingen, op de Magistraat te hebben gezien. Zelfs ontzag hy zig niet, Burgemeesteren in 't aangezigt te zeggen: *Myne Heeren, valt God nog te voet, en bidt hem om vergiffenis; staat van uwe begonnen proceduren af; want anders zult gy u en uwe kinderen om hals brengen.* Ook zeide hy, „ dat, in de Sententien der Burgeren, din„ gen gesteld waren, die God den Heeren „ vergeeven wilde, dat zyze zo hadden doen „ stellen." Men voerde hem te gemoet, „ dat hy, indien hy dit dagt, den Heeren „ in 't byzonder moest aangesproken heb„ ben, zonder zulke dingen op den Predik„ stoel te brengen, en de Regters openlyk „ ten toon te stellen." Doch hy beweerde, „ dat de ergernis, openlyk gegeven zynde, „ ook openlyk behoorde bestraft te wor„ den." En als de Heeren ontkenden, ergernis gegeven te hebben, zeide hy „ dat „ de geheele Gemeente daarvan overtuigd „ was." Wyders, werdt hem gevraagd, wie hy meende met den ouden Raad? waarop hy zeide, *Burgemeester Pauw en de zynen.* Men vraagde hem, of de Heeren verpligt waren, Burgemeester Pauw te volgen, als zyne redenen hun niet voldeeden? Waarop hy antwoordde „ dat men in den Raad „ kwam met bekuipte stemmen, en in zul„ ker voege de besluiten doordreef." Men her-

Zyne bekentenis.

hervraagde „ hoe hy zulks wist?" Doch hy antwoordde hierop alleenlyk „ dat de dingen „ zo geheim niet bleeven, of zy lekten wel „ eens uit." Na eenige verdere woordenwisseling, liet men den Leeraar gaan, hem alleenlyk aanzeggende „ dat Burgemeesteren, volgens hunnen eed, niet zouden konnen nalaaten, wegens 't voorgevallene, „ zulke voorziening te doen, als zy, tot „ behoudenis der ruste van de Stad en der „ Religie, zouden agten te behooren," met vermaaning „ dat hy zig verder gedraagen „ zou, gelyk een goed eerlyk Predikant be„ taamde."

1629.

Men laat hem gaan.

Terwyl de zaaken met Smout dus stonden, zo niet al vroeger, werdt Kloppenburg, in gevolge van het besluit der Vroedschap, hiervoor (q) te boek gesteld, insgelyks, zo ik meene, voor Burgemeesteren ontbooden. Sommigen schryven, dat de Magistraat *Crimineellyk tegen hem* deedt *procedeeren* (r). Men hadt, behalve het bewerken van het Advys over den Schutters-eed, veele andere dingen ten zynen laste. Doch my is niet klaarlyk gebleeken, wat 'er al met hem gehandeld werdt. Sommigen tekenen aan, dat hy, gelyk Smout naderhand, uit Amsterdam geweezen werdt, en zig eenigen tyd te Leiden onthieldt (s). Anderen melden, dat hy, den negenden November, van de Amsterdamsche Gemeente ontslaagen werdt (t): 't welk

Handeling met den Predikant Kloppenburg.

(q) *Bladz.* 432.
(r) Trigland. *bl.* 927.
(s) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 1022.
(t) Crosse Kerk. Register, *bl.* 46.

1629. welk zeer wel geschied zou konnen zyn, na dat hy ter Stad uit geweezen geworden was. Doch TRIGLAND, zyn ampt- en tydgenoot, schryft, dat hy, de gramschap der Wethouderen willende ontwyken, zig buiten de Stad gehouden heeft (*u*). Hy werdt, nog in dit zelfde jaar, naar den Briele beroepen, daar hy maar weinige toehoorders hadt, zo men aan deeze verzen van den Digter VONDEL geloof wil slaan:

die naar den Briele beroepen wordt.

Geen Paep, geen stokebrand mag hier den wervel draeien;
De tochtschuit leit gereet, voor al die oproer kraeien,
Als Smout, en Kloppenburgh; *wien nu het harte breekt,*
Zoo dik hy in den Briel voor zes paer ooren preekt (*v*).

Maar in 't jaar 1640, werdt hy tot Hoogleeraar der Godgeleerdheid te Harderwyk bevorderd, en vier jaaren laater, in dezelfde hoedanigheid, te Franeker; daar hy, in 't jaar 1652, overleeden is (*w*). Eenige jaaren voor zynen dood, heeft hy zig, nog dikwils, wederom in Amsterdam vertoond (*x*).

Smout predikt, op nieuws, hevig

Midlerwyl, verwagtten Burgemeesteren, dat de Kerkenraad iet tegen Smout doen zou, en gaven 't, by gelegenheid, aan eenige Predikanten en Ouderlingen te kennen. Doch

(*u*) TRIGLAND. *bl.* 927.
(*v*) Hekeld. *bl.* 199.
(*w*) CROESE Kerk. Regifter, *bl.* 47.
(*x*) TRIGLAND. *bl.* 927.

Doch de Kerkenraad kreunde 't zig niet. 1629.
En Smout floeg zo weinig agt op de vermaaning van Burgemeesteren, dat hy, den eenentwintigsten November, predikende over *Mattheus* VII. *vers* 5. *Gy geveinsde, werpt eerst den balk uit uw oog* enz., volgens de aantekening van eenige luiden van aanzien, wel durfde zeggen „ dat zy de *geveinsde* waren, „ die de yveraars voor de Religie hier hadden ontschutterd; dat hy, voorheen, algemeene uitdrukkingen hadt gebruikt, „ maar nu byzonderlyk zou gaan, al zou 't „ hem nog zo kwalyk genomen worden. „ Dat hier vervolgd werden, die voor Gods „ woord yverden, gelyk, God beter 't, dit „ jaar, genoeg gebleeken was. Dat men „ hier erger was te werk gegaan, met Inquisitie, Persecutie en vervolging, dan de „ Koning van Spanje ooit in Spanje gedaan „ hadt. Dat men zelfs de Dienaars van „ Gods woord vervolgd hadt:" ['t welk op Kloppenburg scheen te zien.] „ Dat hy de „ persoonen niet noemde; maar dat elk wel „ verstaan kon, wie hy meende."

tegen de Regeeringe.

Wegens deeze preeke, werdt Smout wederom ontbooden voor Burgemeesteren, die hem, op zyne weigering om hun zyne preek geschreeven ter hand te stellen, hunne aantekeningen voorhielden. Hy ontkende, de woorden *Inquisitie* en *Persecutie* gebruikt te hebben. Op het overige hoopte hy, zo men hem uitstel gunde, nadere voldoening te zullen geeven. Doch bespeurende, eer hy vertrok, dat Burgemeesteren zig van hun gezag tegen hem bedienen zouden, bragt

Burgemeesteren ontbieden hem wederom.

1629. hy te wege, dat de Kerkenraad, nog dien zelfden dag, besloot, twee Predikanten en twee Ouderlingen te zenden aan Burgemeesteren, met last om hun de bewyzen af te vraagen, welken zy, omtrent „ de Preeken „ van Smout, hadden ingewonnen." Doch Burgemeesteren, ongezind om zig de regtspraak over Smout uit de hand te laaten wringen, weigerden rondelyk, den Kerkenraad hierin te wille te zyn. Smout, op nieuws ontbooden zynde, werdt gedrongen op de beloofde voldoening, wegens zyne jongste Preeke. Doch hy ontweek zulks met te zeggen „ dat zyne medebroeders hem gelast hadden, de Preek in geschrift te stellen, enze den Kerkenraad over te leveren." Burgemeesteren vorderden hem toen mondelinge onderregting af. Doch hy verklaarde „ ook hierin, den Heeren niet „ te konnen dienen, buiten bewilliging des „ Kerkenraads."

Weigeren den Kerkenraad hunne bewyzen tegen Smout over te geeven.

't Was nu, in 't laatst van November of in 't begin van December. Burgemeesteren wagtten, nog vier of vyf weeken, langmoediglyk af, wat de Kerkenraad doen zou; doch, bespeurende, dat men daar de zaak op de lange baan schoof, en dat Smout, ondertusschen, met hevig prediken voortvoer (y), gaven zy, den zevenden January des

1630. jaars 1630, der Vroedschap kennis „ van „ de menigvuldige poogingen, by hen, se„ dert eenigen tyd, aangewend, om den „ Pre-

Geeven der Vroed-

(y) Authent. en Waaracht. Verhaal, *gedr.* 1630, *bl.* 8-16. Tegen den Glossateur der Sent. D. SMOUTII, *gedr.* 1630. *bl.* 8.

„ Predikant Adriaan Smout te houden bin- 1630.
„ nen de paalen van zyn beroep, en te doen
„ afstaan van zyn oproerig prediken; waar-
„ in hy, dagelyks, de bedryven der Wet-
„ houderen deezer Stede, in zaaken van
„ Regeeringe en Regtsoefeninge, veroor-
„ deelde:" daarby voegende „ dat zy hier-
„ in niets op hem hadden konnen winnen;
„ maar dat hy, van tyd tot tyd, op gelyken
„ voet, was voortgegaan, gelyk blyken kon
„ uit zyne Preeken, op verscheiden' tyden
„ gedaan, die in den Raad gelezen, en
„ hem voorgehouden waren. Dat zy hier-
„ om niet langer konden uitstellen, zig daar-
„ over gevoelig te toonen, en, oordeelen-
„ de, dat het, zo voor zynen persoon als
„ voor den Predikdienst, de minste kwet-
„ sing geeven zou, zo de zaak *politikelyk*,
„ of buiten vorm van regtspleeginge, afge-
„ daan werdt, waren zy van meening, hem
„ te belasten, binnen zekeren korten tyd,
„ de Stad te ruimen: waarop zy den raad
„ der Vroedschap verzogten." De omvraag
geschiedde, vervolgens, en verre het groot-
ste gedeelte der Raaden verklaarde „ dat
„ Burgemeesteren, * uit eigen gezag, vol-
„ strektelyk, en by zig zelven, zonder den
„ raad der Vroedschap daarop te verzoe-
„ ken, hierin zulks zouden mogen doen,
„ als zy zouden goedvinden; doch dat zy,
„ wat hun gevoelen betrof, eens waren met
„ Burgemeesteren (z)." De uitvoering van
't gene men tegen den onrustigen Leeraar
voor-

schap kennis van 't gehandelde met Smout,

en van hun voorneemen om hem uit de Stad te zetten.

* *ex propria auc-thoritate.*

(z) Resol. Vroedsch. N. 16 7 *Jan.* 1630. *f.* 136 *verso.*

1630. voorhadt, bleef toen geen oogenblik agter. Smout kreeg, nog dien zelfden dag, eene Acte t'huis van deezen inhoud:

't Geschiedt.

Burgermeesters ende Regheerders der Stadt Amsterdam belasten D. Adriaen Smout, *om redenen, op morghen voor 't ondergaen van de Sonne de Stadt ende de Vryheydt van dien te ruimen, sonder daer weder in te komen, op pene indien hy voor de voorsz. tydt niet en vertreckt, van door der Heeren Officier daer wtgeleyt te worden. Actum den sevenden January* 1630.

Ter ord. van haer E. E.

D. Mostart.

De Kerkenraad doet eene bezending aan Burgemeesteren, ten behoeve van Smout.

De Leeraar vertrok, met eene schuit, hem door Burgemeesteren toegeschikt, nog in dien zelfden nagt, ter Stad uit, onder eenen grooten toeloop van volk, welk voor zyne deur vergaderd was, om hem te geleiden, of te zien vertrekken (*a*). De Kerkenraad kreeg, gelyk men ligtelyk denken kan, terstond kennis van dit uitzetten. 's Anderendaags, den agtsten, was 'er reeds eene bezending van vier Predikanten en twee Ouderlingen by Burgemeesteren, verklaarende, „ hoe de Kerkenraad, met hertzeer, verstaan hadt, dat hunnen medebroeder, „ Smout, de Stad ontzeid was; en hoe zy, „ met eenpaarige stemmen, gelast waren, „ den Heeren aan te zeggen, dat zy, met „ die proceduren, der Kerke geweld aan- „ dee-

(*a*) Trigland. *bl.* 924. Domselaar VI. *Boek*, *bl.* 332. Commelin, *bl.* 1105.

„ deeden, en zig aantrokken 't gene Ker- 1630.
„ kelyk was." Zy voegden 'er by „ dat
„ zy, zo de Heeren hiermede voort wilden,
„ genoodzaakt zouden zyn, de Proceduren,
„ eenigen tyd herwaards gevallen, te bren-
„ gen daar 't behoorde, waaruit, ongetwy-
„ feld, veele zwaarigheden zouden ont-
„ ſtaan; waarom zy verzogten, dat de Hee-
„ ren afſtand wilden doen van de aangevan-
„ gen proceduren." Trigland, een der vier
Predikanten, voegde hierby „ dat zy hun
„ gemoed bevryden moeſten, en Gode re-
„ kenſchap geeven van 't bloed hunner Le-
„ demaaten."

Ernſtig antwoord van Burgemeesteren.

Burgemeeſteren, de Kerkelyken gehoord hebbende, betuigden „ hunne hoogſte ver-
„ wondering, dat men hun, zelfs daar ter
„ plaatſe, met zulke taale, bejegenen durf-
„ de. Zo men hen vervaard dagt te maa-
„ ken, zou men zig jammerlyk bedroogen
„ vinden. Dagten die van den Kerkenraad,
„ dat de Heeren der Kerke geweld aandee-
„ den, en zig, in 't uitzetten van Smout,
„ iet hadden aangemaatigd, 't gene der Ker-
„ ke raakte; zy dagten daartegen, allen met
„ elkanderen, dat de Kerk den Heeren, en
„ der Regeeringe geweld zogt aan te doen,
„ door hun zaaken van Regeeringe te ont-
„ trekken. De Heeren zouden ook, zo wel
„ als zy, rekenſchap moeten geeven van
„ de zorg, die hun toeſtondt te draagen voor
„ de ruſt der Gemeente, en vooralles, wat
„ meer van de Regeeringe afhing. Zy
„ zouden ook het bloed der genen, die hun

1630. „ aanbevolen waren, moeten verantwoor-
„ den. Die zorg zouden zy zig, in geenen
„ deele, laaten onttrekken." Voorts eischten zy verklaaring van de woorden, *dat de Kerkenraad de zaak zou moeten brengen, daar 't behoorde.* „ Verstondt men daar den Predikstoel door, en zogt men dus de Gemeente gaande te maaken; dan rieden zy die van den Kerkenraad wel voor hun te zien, wat zy deeden. De Heeren wisten, hoe zy hun, in zulk een geval, bejegenen zouden." Doch de afgezondenen zeiden hierop „ dat zulks hunne meening niet was; maar dat zy de zaak, voor Kerkelyke en Classicale Vergaderingen, meenden te brengen." Burgemeesteren zeiden toen „ dat, wanneer die van de Kerke geschiktelyk handelen wilden, zy ook geschiktelyk bejegend zouden worden. De Heeren waren bereid, elk rekenschap te geeven van hunne bedryven, en byzonderlyk te doen zien, dat het gene Smout te last gelegd was, louter polityk was; en dat het niemant, veel min eenen Predikant, vryſtondt, zo openlyk, op Schepenen-Vonnissen te spreeken." Maar Trigland bragt hiertegen in „ dat hy, van gemoedswege, vryheid hadt, als hy bevondt, dat Schepenen kwalyk gevonnist hadden, zulks op den Predikstoel te brengen." Waarop hem geantwoord werdt „ dat men wel wist, hoe hy oordeelde van 't vonnis over de uitgebannenen. Lustte het hem dan; hy mogt werk be-

Hunne aanbieding.

Vrymoedig zeggen van Trigland.

„ gin-

„ ginnen; maar zou zulks bejegend wor- 1630.
„ den, dat het hem lang heugen zou (*b*)."

Ondertusschen, namen de Remonstranten meerder vryheid, naar gelang dat de Wethouders, hier ter Stede, zig yveriger stelden tegen de heethoofdige Kerkelyken. Episcopius, die zig, sedert zyne ballingschap, gemeenlyk in Frankryk onthouden hadt, was, in 't jaar 1624, nevens Uitenbogaard, te schepe op reis gegaan naar Holstein; doch, te Havre de Grace ingeloopen zynde, ontdekt geworden door een' Amsterdamsch' bootsgezel. Ook werdt het Schip, welk hen voerde, in dezelfde haven, terwyl zy aan land waren, onderzogt door een Staatsch Oorlogsschip; 't welk hen zo verlegen maakte, dat zy de reis staakten, en naar Rouan te rug keerden (*c*). Doch omtrent twee jaaren laater, in den Zomer des jaars 1626, kwamen zy beide, de een na den ander, in Holland. Episcopius onthieldt zig te Rotterdam; doch predikte, den dertigsten December des jaars 1629, in de Vergadering der Remonstranten te Amsterdam. De Preek werdt, omtrent op de helft, gestoord, door 't gerugt, welk eenige onrustige menschen maakten. Doch zy werdt, twee dagen laater, op den eersten January deezes jaars, zonder opschudding, ten einde gebragt. Ten deezen tyde, kogten de Remonstranten een huis, aan de westzyde der Keizers-graft, tusschen de Lelie-graft en Prinsen-straat, waar-

De Remonstranten stigten, te Amsterdam, eene nieuwe Predikplaats.

(*b*) Authent. en Waaracht. Verhaal, *gedr.* 1630. *bl.* 16-18.
(*c*) P. a Limborch Vita Episcopii *p.* 298-300.

1630. waarin, den eenendertigſten January, door *Hermanus Montanus*, voor 't eerſt, gepredikt werdt. Episcopius predikte 'er, insgelyks, op den derden February, zynde een Zondag, zonder eenigszins geſtoord te worden. Maar 's Woensdags daarna wederom predikende, ſtooven eenige onruſtige luiden ter Vergaderplaatſe in, die nogtans, na een weinig toevens, wederom vertrokken. Van dien tyd af, werdt hier openlyk gepredikt, en 't gebouw, nog in den Zomer deezes zelfden jaars, tot eene Kerk vertimmerd. Episcopius deedt aldaar de eerſte preeke, op den agtſten September (*d*). De Digter VAN DEN VONDEL maakte een treffelyk vers op de ſtigting deezer Kerke (*e*), welk, onder eene afbeelding van 't gebouw, openlyk te koop gehangen werdt. Doch de Wethouders, niet willende, dat men met hunne goedheid pronken zou, terwyl men den Remonſtranten nog, in ſommige Steden, laſtig viel: ook weetende, dat 'er zeer gearbeid werdt, om de Plakaaten, tegen hen gemaakt, alomme in 't werk te doen leggen; lieten niet alleen de prent en 't gedigt ophaalen; maar ook de koperen plaat op 't Stadhuis brengen, daarze, eenige jaaren, leggen bleef, tot dat menze, na 't verder verzagten der tyden, den eigenaar, den Boekverkooper *Abraham de Wees*, volgen liet (*f*).

Vondels gedigt daarop wordt opgehaald.

De Lutherſchen, die nergens, hier te Lande,

De Lu-

(*d*) P. A LIMBORCH *Vita Episcopii p.* 303, 307, 308.
(*e*) VONDELS Poëzy, II. *Deel, bl.* 526.
(*f*) VONDELS Leven, *bl.* 32.

de, ſterker in getal waren dan te Amſterdam, hielden, ſedert eenige jaaren, hier ter Stede, onder toelaatinge der Wethouderſchap (*g*), ook openlyke vergaderingen, in een groot Huis of Pakhuis, op 't Spuy by den Singel, ter welker plaatſe, zy, in 't jaar 1632, eene aanzienlyke en geheel openbaare Kerk ſtigteden (*h*), die nog in wezen is. De Doopsgezinden genooten ook, ſedert lang, volkomene vryheid van Godsdienſtoefening: en deeze vryheid van geweeten bragt, onder anderen, zo veel toevloed van ingezetenen, en zo veel neering en welvaart in de Stad, dat Vondel, te regt, van deeze tyden zingen mogt:

1630. [therſchen bouwen eene openbaare Kerk.]

Godt, Godt, zeidt d'Amſtelheer, zal elx geweten peilen:
De vrydom ga zyn gang, en vliegh met volle zeilen
Den Yſtroom uit en in: zoo wort ons veſt gebout:
Zoo taſt de Koopman tot den elleboogh in 't gout (*i*).

De Wethouderſchap van Amſterdam, tot hiertoe hebbende uitgeſteld, de voorgenomen zitting te neemen in den Kerkenraad, vondt nu geraaden, daartoe, eindelyk, te komen, en door dit middel, de ruſt, die aldaar, door het vertrek van Smout en Kloppen-

[De Wethouderſchap, in vollen getale, in den Kerkenraad verſchee-]

(*g*) Vrye aanwyzing tegen de Hiſtorie van F. de Vry, *gedr.* 1621. *bl.* 93.
(*h*) F. von Zesen, *p.* 296.
(*i*) Hekeld. *bl.* 199.

1630. penburg, eenigszins herſteld was, voor het toekomende, te bewaaren. Vooraf, verſcheen zy, in vollen getale, in den Kerkenraad, daar zy vertoonde „ hoe ſmertelyk „ haar viel het misverſtand, welk, tuſſchen „ haar en den Kerkenraad, ontſtaan was," met verklaaring „ dat zy, ſchoon zy billyk „ zou hebben konnen wagten, dat men haar „ Gecommitteerden toegezonden hadt, den „ Kerkenraad wel hadt willen voorkomen, „ om haare genegenheid, tot het wegneeneemen van allen misverſtand, en tot be„ vordering der gemeene ruſte, te beter te „ doen blyken. Van haare zyde, wilde zy „ al, wat men, behoudends eer en eed, „ van haar verwagten kon, toebrengen, om „ alles op eenen goeden voet te *herſtellen*: „ en zy verzogt dezelfde *bereidwilligheid* „ van den Kerkenraad. Haars oordeels, „ was 'er niets dienſtiger, dan dat men, ter „ wederzyde, rondelyk openbaarde, wat „ men tegen elkanderen hadt, op dat men, „ kennende de oorzaaken der kwaale, de „ regte geneesmiddelen zou konnen in 't „ werk ſtellen. Wat haar betrof, haar mis„ noegen was alleenlyk hieruit ontſtaan, dat „ zy, eenigen tyd herwaards, zo uit de Pre„ dikatien als uit eenige andere daaden, ge„ waar geworden was, dat die van de Ker„ ke den eenen voet dagten te zetten op „ den Predikſtoel, en den anderen op 't „ Raadhuis, om zo te gelyk de Kerkelyke „ en Regeeringszaaken aan zig te trekken; „ dat men zig niet hadt ontzien, de bedry„ ven der Wethouderen, by alle gelegen-

nen, verklaart haar oogmerk, om aldaar zitting te neemen.

„ he-

„ heden, ſcherp door te ſtryken, en ver- 1630.
„ dagt te maaken: 't welk, met eenige voor-
„ beelden, beweezen werdt. Dat zy, des-
„ onaangezien, bereid was, alles te ver-
„ geeten, en elkanderen met nieuwe liefde
„ te omhelzen. Dat de Kerkenraad nu maar
„ rondelyk openbaaren moeſt, welke be-
„ zwaarniſſen zy hadt tegen de Wethouder-
„ ſchap, die, voor de gantſche Vergade-
„ ring, betuigde, niet te weeten, dat zy der
„ Kerke ergens in verkort hadt. Kon men
„ haar egter anders onderregten; zy was
„ bereid, alles tot genoegen te herſtellen."

De Kerkenraad verzoekt, dat het neemen van zitting uitgeſteld worde.

De Kerkenraad antwoordde alleenlyk, by monde van den Preſident „ dat men, in 't „ afzyn van haare Edele Agtbaarheden, op „ alles raadpleegen, en eenigen afzenden „ zou, om nader met de Heeren te ſpree- „ ken." En 's anderendaags, verſcheenen eenigen voor Burgemeeſteren, die nogtans niets ten laſte der Wethouderen inbragten dan „ het dulden der Remonſtrantſche Ver- „ gaderingen, het beroepen van *Dominicus* „ *Winſemius* in het Tugthuis, het uitzetten „ van Smout, en eenige andere kleinighe- „ den." Doch zy verzogten, by aanhouding „ dat haare Edele Agtbaarheden van „ 't neemen van zitting in den Kerkenraad „ wilden afſtaan, immers tot op de aan- „ ſtaande Noordhollandſche Sinode." Men vraagde hun „ waartoe dit uitſtel dienen „ zou? En of men 't regt der Magiſtraat dagt „ te doen betwiſten op de Sinode? Zo ja; „ dan zouden de Heeren daar ook tegen- „ woordig willen zyn, om hun regt ſtaande

„ te

1630. „ te houden." Doch die van den Kerkenraad antwoordden „ dat zy zulks geenszins „ voorhadden, zynde het regt der Wethou-„ deren tot het neemen van zitting in de „ Kerkelyke Vergaderingen zo blykbaar, „ dat het niet kon in twyfel getrokken wor-„ den. Zy verzogten slegts uitstel, tot hun-„ ne eigene ontlasting, op dat zy de bestraf-„ fing der Classen en Sinoden ontgaan mog-„ ten; voor welke zy bedugt waren, wan-„ neer zy, zonder derzelver kennis, in de „ zitting bewilligd hadden." Burgemeeste-ren hernamen „ dat dit slegts blaauwe uit-„ vlugten waren, voorgesteld alleen om „ tyd te winnen. Immers, konden zy niet „ Kerkelyk bestraft worden, om het toe-„ staan van iet, welk, in de *Nationaale Si-„ node*, besloten was. Eene byzondere „ Sinode hadt geene magt, om iet te doen „ tegen zulk een besluit; eene Classe nog „ veel minder. Ook was de zitting den „ Wethouderen van Delft, Leiden en Enk-„ huizen toegestaan, zonder voorgaande „ goedkeuring van eenige Sinode: en 't „ was nooit gehoord, dat de Kerkenraaden „ daarover eenige bestraffing hadden moe-„ ten ondergaan. Zo de afgezondenen dan „ eenigen naderen last hadden op het toe-„ staan der zittinge; verzogt men dat zy „ dien wilden openen, op dat men 't werk „ gevoeglyk beginnen mogt. De Heeren „ waren te vrede, de zitting te verschui-„ ven, tot zulk eenen bekwaamen tyd, als „ men onderling zou overeenkomen." Doch alzo de afgezondenen verklaarden, geenen

Burgemeesteren toonen de onbillykheid van dit verzoek.

ver-

verderen last te hebben, liet menze gaan (*k*). 1630.

Midlerwyl, viel 'er, ter Vergaderinge van Holland, ook veel te doen, over 't byleggen der Kerkelyke onlusten, te Amsterdam. Eenige Leden der Staaten stelden de Regeering deezer Stad in 't ongelyk, en spraken, op 't aanhouden der Kerkelyken, van het byeenroepen eener Provinciaale Sinode, waarin de zaak van Smout, die van de Remonstrantsche Vergaderingen, en die van de zitting der Wethouderschap in den Kerkenraad zouden onderzogt worden. Doch de Vroedschap verklaarde uitdrukkelyk, dat zy nimmer in zulk eene Sinode bewilligen zou (*l*). Ook bleef dezelve agter, na dat 'er de Prins-Stadhouder, en de twee Geregtshoven op gehoord waren (*m*). HOOFT verhaalt, hoe zyne Doorlugtigheid, de Hoven by zig ontbooden hebbende, dezelven, ter wederzyde van zig, en tegen over de Afgevaardigden der Edelen en Steden van Holland, geplaatst hadt: en hoe Burgemeester Bicker, in deeze byeenkomst, meer dan een vol uur, het woord gevoerd, en van punt tot punt, van tyd tot tyd, aangeweezen hadt, in welker wyze, Smout zig, zo tegen de hooge Overheid, als tegen de Bondgenooten, met ergerlyke, verwaande en haatelyke redenen, hadt verloopen: 't welk van zulk een gevolg was geweest, dat zelfs de Afgevaardigden der hevigste Steden gunstiger begonden

Handelingen ter Vergaderinge van Holland, over de zitting in den Kerkenraad, en over 't uitzetten van Smout.

Ook met den Prinse Stadhouder en de twee Geregtshoven.

(*k*) Authent. en Waeracht. Verhaal, *gedrukt* 1630. *bl.* 18, 21-24.
(*l*) Resol. Vroedsch. N. 16. 22 *April* 1630. *f.* 145 *verso.*
(*m*) Vaderl. Hist. XI. *Deel*, *bl.* 84.

1630. den te gevoelen van het gedrag der Regeeringe van Amsterdam (n). Doch my is een uittrekſel uit eenen anderen Brief ter hand gekomen, geſchreeven, naar 't my toeſchynt, door den Raadsheer Reigersberg aan zynen Zwager de Groot, waarin alles omſtandiger verhaald wordt. Den Penſionaris Kats eerſt gevraagd hebbende naar de reden, waarom deeze byeenkomſt belegd was; opende de Prins de vergadering, met eene minzaame aanſpraak, waarin hy zig zeer beklaagde, over de geſchillen onder de Leden, raadende, dat men dezelven, by minzaam vergelyk, eerder dan by daadelyke uitſpraak, afdeede. De Preſidenten der Geregtshoven verklaarden zig, uit naam derzelven, van één verſtand met zyne Doorlugtigheid. De Afgevaardigden van Amſterdam, toen 't woord neemende, bedankten den Prins voor zyne zorge, en verklaarden zig bereid om opening te geeven van de oorzaaken der tegenwoordige oneenigheid. Men verſtondt nogtans, dat zulks voegzaamer zou konnen geſchieden, wanneer de beurt om te ſtemmen aan Amſterdam zou gekomen zyn. De Prins vraagde toen de Edelen, of zy zwaarigheid zouden maaken, om eenige Afgevaardigden naar Amſterdam te zenden. Doch zy antwoordden, by monde van den Penſionaris Kats „ dat de weg, huns oordeels, „ vooraf, wat bereid moeſt worden." Dordrecht voegde zig by de Edelen. Maar Haarlem maakte zwaarigheid, om Kerkelyke zaaken

(n) Hoofts Brieven, N. 206. bl. 164.

ken anders dan Kerkelyk te verhandelen, en verklaarde zig voor 't houden van eene Sinode. Delft neigde tot het byleggen der geschillen, door middel der tegenwoordige Afgevaardigden. Leiden stemde voor eene Sinode in den Haage, om daar te onderzoeken, of de geschillen *polityk* of Kerkelyk waren. Amsterdam deedt, eerst by monde van den Pensionaris, en toen by monde van Burgemeester Bicker, een breed verhaal van den oorsprong der geschillen, die allen den Steden even zeer betroffen, en louter polityk waren. „ Zodanig was, zeidenze, „ gewisselyk, het dulden der Remonstranten, dat, in andere Steden, zo wel geschiedde, als te Amsterdam. In allen geval, raakte zulks den Kerkelyken niet. De Remonstranten waren, naar 't oordeel der Kerkelyken, of eene *polityke Factie*, of eene *Secte*. In 't eerste geval, moest 'er de Overheid alleen tegen waaken. In het tweede, waren zy buiten de Kerk, en stonden dus onder geen Kerkelyk gezag. Het regt om zitting in de Kerkenraaden te neemen kwam allen Wethouderen, geregtelyk, toe; werdt buitens Lands, in Zwitserland en te Geneve, gebruikt, en hier te Lande, in sommige Steden. Het uitzetten van Smout was geschied, ingevolge van het regt der Magistraaten in 't gemeen, om oproerigen burgeren, Predikanten zo wel als anderen, de Stad te ontzeggen. Wilden andere Steden haar regt in Sinoden laaten 1630.

1630. „ betwisten; Amsterdam verstondt, dat
„ zulks zo veel was als 's Lands hoogheid
„ weg geeven, en alles in verwarring bren-
„ gen. Men zeide, dat geen Predikant zy-
„ ner bedieninge zeker zyn kon, zo men
„ hem over zyne Predikatien voor de Ma-
„ gistraaten kon aanspreeken; maar kon
„ wel eenige Regeering bestaan, als de
„ Predikanten, ongestraft, alles voor de
„ Gemeente zeggen mogten?" Hierby werdt gevoegd eene schets van Smouts trant van prediken, die niemant der Raaden van de Hoven, zonder verwondering, hooren kon. De Burgemeesteren Bicker en Bas verklaarden, by herhaalinge en ernstelyk „ dat de
„ Stad haar regt niet zou laaten krenken
„ door de Sinode; maar daartegen gebrui-
„ ken de middelen, die haar, door God en
„ de natuur, verleend waren. De Kerke-
„ lyken zogten, zeidenze, op eenen dag,
„ een Pauselyk gezag te verkrygen; daar
„ de Pausen, zo veele jaaren, over gear-
„ beid hadden." 't Slot van alles was „ dat
„ zy wel lyden mogten, dat men de geschil-
„ len zogt by te leggen, mids zulks ge-
„ schiedde, zonder verkorting van Stads
„ geregtigheid." De Steden Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen verklaarden „ geenen
„ anderen last te hebben dan om de zaaken
„ te doen verhandelen in eene Sinode," zonder eenige reden te geeven van haar gevoelen. *De Heer Foreest*, (ik gebruik hier des Schryvers eigene woorden) *die wel kan spreeken, alsoo tegen syn eigen opinie advi-*

seer-

feerde, *passeerde daer licht over : de andere twee waeren slechte broeders* (*o*). De Prins-Stadhouder vondt niet vreemd, dat men, volgens eenen voorslag van Dordrecht, de zaaken liete afdoen door vier Raaden uit de twee Geregtshoven en vyf Kerkelyken, twee Professoren, en drie Predikanten. Doch de Kerkelyken, en, gelyk wy gezien hebben, verscheiden' Steden zelven, maakten zwaarigheid, om, over zaaken, die zy voor Kerkelyk hielden, anders dan door Kerkelyken, te laaten oordeelen. De Afgevaardigden der Noordhollandsche Sinode, sedert eenigen tyd, met de Regeeringe van Amsterdam, vergeefs, gehandeld hebbende, deeden, in November, eenen voorslag ter Vergaderinge van Holland, om de geschillen in der minne af te doen. Doch deeze behaagde den Staaten niet (*p*). Ook nam 'er de Stad Amsterdam in 't byzonder geheel geen genoegen in. Eindelyk, deedt zyne Doorlugtigheid, in 't begin van December, eenen voorslag, hierop uitkomende „ dat de Heeren van Amsterdam, nog „ voor eenigen tyd, zouden stilstaan, met „ het neemen van zitting in den Kerkenraad; en dat Smout Predikant zou zyn, „ als voorheen; zyne gaadje genieten, en „ overal beroepelyk wezen; doch zig wagten van binnen Amsterdam te komen."

1630.

Voorslag van den Prinse Stadhouder.

De Vergadering van Holland nam genoegen in deezen voorslag, en verzogt den Prins, de

De Staaten neemen 'er genoegen in.

(*o*) Extract *uit een* brief van een' ooggetuige. *MS.*
(*p*) Vaderl. Hist. XI. *Deel*, *bl.* 55.

1630. de zaaken, door zyne tusschenspraak, op deezen voet, te willen afdoen. De Vroedschap van Amsterdam, in aanmerking neemende, hoe veel werks de Prins gehad hadt aan het byleggen der Kerkelyke onlusten hier ter Stede, oordeelde, dat het niet wel voegen zou, dat zy zig verzettede tegen zynen voorslag. Zy bewilligde 'er dan gereedelyk in (q). De Prins, zynen voorslag in eene uitspraak veranderende, verklaarde, op den twintigsten December „ dat Burgemeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam, de gemeene zaak ten beste, den tyd van een jaar, van heden af te rekenen, zouden vertoeven met het neemen van zitting in den Kerkenraad, en het regt, welk hun anderszins toekwam, voor zo lang, niet gebruiken; dat Adriaan Smout Predikant zyn en blyven, gaadje genieten, en overal beroepelyk zyn zou; doch zig onthouden van te komen binnen Amsterdam (r)." 't Liep aan tot in Maart des volgenden jaars, eer de Noordhollandsche Sinode zig op 's Prinsen voorslag verklaarde. Doch eer wy dit verhaalen, moeten wy nog 't een en 't ander aantekenen, welk tot de geschiedenissen van Amsterdam, in deezen jaare, behoort.

De Stad Amster-dam, ins-gelyks.

De Prins doet eene uit-spraak, overeen-komstig met zy-nen voorslag.

Op den twaalfden April deezes jaars, waren, door myne Heeren van den Geregte, verbooden zekere vraagen, op den naam van de *Akademie* hier ter Stede, in 't licht ge-

Zekere *Vraagen* der *Akademie* hier ter

(q) Resol. Vroedsch. N. 16. 24 *Dec.* 1630. *f.* 176.
(r) Resol. Holl. 12, 21 *Dec.* 1630. *bl.* 164, 174.

gekomen, met derzelver antwoorden; alzo menze hieldt te strekken, tot vermeerdering van den haat en verbittering, onder de ingezetenen (*s*). 't Is my ten hoogsten waarschynlyk, dat, met dit verbod, onder anderen, gezien werdt op de *Vraagen* en *Antwoorden*, in Vondels *Hekeldigten* (*t*), te vinden, schoon de uitgeevers van die Hekeldigten, en de Schryver van Vondels *Leven* (*u*) geoordeeld hebben, dat dezelven, eerst in 't jaar 1631, gedigt zyn. Zie hier een staaltje van de zinrykste deezer *Vraagen*, door Vondel gedaan, uit den naam der Akademie, welks Zinspreuk Yver was; en van de antwoorden, daarop gegeven, door den Drossaard Hooft.

1630. Stede worden verbooden.

D'Amsterdamsche Akademi

aan alle Poëten en Dichters der Vereenigde Nederlanden, Liefhebbers van de goude Vryheid.

Apol, op Helikon gezeten,
Vraegt al zyn heilige Poëten:
Wat beste en slimste tongen zyn?
Of waerheit saligh maekt, of schyn?
Of dwang van vrome Christen zielen
Niet strekt om Hollandt te vernielen?
Of vryheit niet en was de schat
Waerom men eerst in oorlog tradt?
Of ook in welbestierde Steden
Een oproermaker wordt geleden?

Of

(*s*) Keurb. K. *f.* 145.
(*t*) *Bladz.* 187 *enz.*
(*u*) *Bladz.* 33.

1630. Of huizeplondren vesten sticht?
Of d'eedt geen burgery verplicht?
En of zich Leeraers niet verloopen,
Wanneerze dezen bandt ontknoopen?
Wiens antwoort kortst en bondigst is,
En klaerst in deeze duisternis,
Dien zullen d'AKADEMIHEEREN
Met eenen PRINCEN ROEMER eeren:
Daar Pallas, met haer diamant
In snee den Veldtheer van het landt;
Die met 's Hartogenbosch gaet stryken,
Daer Maurits tweemael of moest wyken.

YVER.

D'Antwoorden moeten ingebraght worden voor den eersten van Somermaand, zynde de dagh onzer Verkiezinge, als Apollo *te recht zal zitten om den prys te geven, dienze verdient.*

ANTWOORDT.

De beste tong die stemmen smede
Zong Gode lof, den menschen vreede.
Die swygend meest haer deughd betoont,
Is die met vuur d'Apostels kroont.
De snoodst' op aerde deedt de menschen,
Zoo wys als Godt te weezen wenschen
De booste sprak in 't hemelryk,
Myn maght zy d'hooghste maght gelyk.
In hun sticht Godt zyn heerschappyen,
Die, met het doen, 't geloof belyen.
Schyn, als een drogh en dwaellicht, leidt
Wie dat haer volgt, ter duisterheit.

De

De vroome zielen te belaegen, 1630.
Kan Hollands zachte grond niet draegen.
De Roomsche geus het smekent blad
Tot Brussel ondertekent had,
Zoo wel als d'ander, en verzocht 'er
's Lants vryheit by aen 's Kaizers dochter.
Den muiter, die gerustheit haet,
Looft altyts een geschikte staet.
Daer d'eene burger 's anders muuren
Bestormt, die stadt en kan niet duuren.
Geen aerdsche Godt, of hy wordt by
Een eedt verknocht: meer schuttery.
Wat Leeraers ooit dien band ontlitsen,
Die kerven 't snoer der zeven flitsen.

P. C. H.

De Regenten van 't Gasthuis, bevindende dat hun Pesthuis zeer vervallen was, verzogten, in den Zomer deezes jaars 1630, verlof om een nieuw te stigten aan de oostzyde van den Heiligen Weg, even binnen de vryheid der Stad. 't Gebouw werdt, nog in dit zelfde jaar, aangevangen: en de Stad ondersteunde het Gasthuis, tot de stigtinge van het zelve, met vierentwintig duizend guldens (v). *Nieuw Pesthuis gestigt.*

Burgemeesteren, door den Raad gemagtigd, hadden, in deezen jaare, wederom eene party Graanen ingekogt, en daarvan, in October, reeds een merkelyk gedeelte moeten uitleveren aan bakkers, die geen kooren te koop konden krygen, alzo 'er niets *De ingezeten der Stad worden geteld, ter gelegenheid eener*

(v) Resol. Vroedsch. N. 16. 20 *Juny* 1630. *f.* 152.

1630. niets geveild werdt. Zy waren, derhalve, bedugt, dat de voorraad, dien zy opgedaan hadden, niet toereiken mogt, om de ingezetenen, in geval van nood, te voorzien. Doch om hiervan, met grond, te konnen oordeelen, vonden zy geraaden, 't getal van alle de zielen, die zig in de Stad bevonden, door de Kapiteinen der burgerye, te doen opneemen. De Vroedschap stemde met Burgemeesteren, en magtigde hen, om nog eenigen inkoop van Graanen of andere eetwaaren te doen (*w*). Van de voorgenomen telling hebben wy reeds elders gewaagd, en te gelyk gemeld, dat ons niet gebleeken was, of zy geschied ware (*x*); doch sedert hebben wy eene byzondere aantekening van de gemelde telling gevonden, die, op den agttienden December des jaars 1630, reeds voltrokken was. 't Getal der hoofden, in de twintig Wyken der Stad, beliep, onder de volgende Kapiteinen:

Schaarsheid van graanen.

Onder	Dr. Pieter Opmeer . . .	8755.
———	Pieter Jansz. Reaal . .	3140.
———	Dr. Allardus Cloek . . .	3938.
———	Jan Claaszoon Vlooswyck .	5727.
———	D. Hendrick Reynst . .	11966.
———	Dr. Mattheus Raaphorst .	3333.
———	Jacob Bicker . . .	2215.
———	Dr. Albertus Coenradus .	6376.
———	Dr. Jacob Backer . . .	2191.
———	Dr. Jacob Pietersz. Hoogkamer	2405.

On-

(*w*) Resol. Vroedsch. N. 16. 12 *Sept.* 17 *Octob.* 1 *Nov.* 1630. *f.* 165 *verso*, 166 *verso*, 167 *verso*.
(*x*) I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 171.

Onder Dr. Reinier Reaal . . .	8939.	1630.
—— Dr. Cornelis van Dronkelaar	2938.	
—— Cornelis Jacobsz Wayer .	2914.	
—— Abel Matthys Verburg .	4477.	
—— Dr. Pieter Egbertsz Vink .	4334.	
—— Jacob Symonsz. de Vries .	3455.	
—— Dr. Hillebrand Schellinger .	2649.	
—— Dr. Pieter Bas . . .	8319.	
—— Dr. Ernst Roeterz . .	20448.	
—— Jan Witsz . . .	6730.	
	115249 (4).	

De Regeering hadt, op verzoek der geërfden aan de oostzyde des Buiten-Amstels, reeds voor lang geschied (y), een toegang en wandelweg aldaar begonnen te leggen, van de Stad af tot aan de Diemermeer; en verwierf, op den eenentwintigsten July des jaars 1631, Octroi van 's Lands Staaten, om de gronden, die zy tot voltrekking van 't werk zou noodig hebben, volgens Schepenen schatting, te mogen naar zig neemen (z). Weg, langs den Oosten-Amstel gelegd. 1631.

De uitspraak des Prinsen van Oranje over de Kerkelyke geschillen, van den twintigsten December des jaars 1630, was wel by de Wethouderschap van Amsterdam aangenomen; doch voldeedt niet aan den Kerkenraad deezer Stad, en even weinig aan de Noord- De Kerkelyken neemen geen genoegen in de uitspraak van den

(y) Resol. Vroedsch. N. 15. 22 *Nov.* 1624. 28. *Jan.* 1625. *f.* 48, 59.
(z) Handv. *bl.* 346.

(4) *Resol. van den Oud-Raad van Burgerm.* I. *en* II. Deel, f. 62. In het oorsprongkelyke, staat maar 114949; zo dat 'er een misslag zyn moet, of in de optelling, of in de byzondere getallen.

1631. Prinse Stadhouder.

Noordhollandsche Sinode, die, in Maart des jaars 1631, te Enkhuizen, vergaderd zynde, besloot „ dat, schoon de gedagten „ der Classen daar heenen scheenen te loo- „ pen, dat de Heeren van Amsterdam gee- „ ne zitting behoorden te neemen in den „ Kerkenraad, tot op het vaststellen eener „ Kerkenordeninge; en dat Adriaan Smout, „ die, buiten de gewoonlyke orde, om zyn „ prediken, van den dienst ontzet was, in „ denzelven behoorde te worden hersteld; „ zy egter, ten gevalle van den Prinse, ten „ gemeenen nutte, en uit geneigdheid tot de „ vrede, wel wilde toestaan, dat de Heeren „ van Amsterdam de zitting in den Kerken- „ raad verschooven, tot dat de Prins, de „ Staaten en de Sinode deswege zouden „ verdraagen, mids de Kerkenraad agt ga- „ ve, om jaarlyks eenigen uit de Wethou- „ derschap, Leden der Kerke zynde, tot „ Ouderlingen te verkiezen, gelyk alreeds „ geschied was; dat Adriaan Smout, vry- „ williglyk verblyvende uit Amsterdam, „ Predikant zyn en blyven zou, gelyk voor „ deezen; zyn gaadje genieten; overal be- „ roepelyk zyn, en van de Sinode voor Pre- „ dikant van Amsterdam gehouden worden; „ en dat de Wethouderschap van Amster- „ dam, met andere Predikanten, over 't „ stuk van prediken, zonder voorafgaand „ Kerkelyk oordeel, voortaan, op zulk eene „ wyze, niet geliefde te handelen."

Verklaaring der Stad tegen het

Men leverde, den agttienden Maart, een afschrift van dit Besluit ter Vergaderinge van Holland over. De Afgevaardigden van Am-

Amſterdam lazen 't, met veel verontwaar- 1631.
diging, en verklaarden 't, den twintigſten, Beſluit
in eenen brief aan zyne Doorlugtigheid, der
„ voor t'eenemaal ſtrydig met 's Prinſen Noord-
„ uitſpraak, en met het blykbaar regt der holland-
„ Magiſtraaten." Voorts, bedankten zy ſche Si-
zyne Doorlugtigheid, voor de zorge en node.
moeite, by hem, in deeze zaak, aangewend, in vertrouwen „ dat hunne Princi-
„ paalen, nu alles wat zy konden hebbende toegebragt, zonder uitſtel, onder 't
„ welneemen van zyne Doorlugtigheid, met
„ de zitting in den Kerkenraad mogten en
„ behoorden voort te gaan, en tot handhaaving hunner Geregtigheid te doen, 't gene zy geraaden zouden vinden, zonder
„ aan eenige voorwaarden, alzo dezelven
„ by de Kerkelyken verworpen waren, gebonden te zyn, ten ware 's Prinſen uitſpraak, als nog, binnen weinige dagen,
„ aangenomen wierdt." Voorts, verklaarden zy „ dat, noch zy, noch hunne Princi-
„ paalen, omtrent de aangeroerde zwaarigheden, de Sinode gekend hadden, en
„ nog niet kenden; en dat zy van dezelve
„ geene uitſpraak altoos behoefden te verwagten, veel min naar te komen (a)."

Doch de Sinode, in plaats van zig te voe- Nader
gen naar 's Prinſen uitſpraak, deedt, den beſluit
eerſten April, een beſluit aan den Penſiona- der Si-
ris Kats overleveren, welk nog een toon node.
hooger ſloeg. Zy verklaarde „ dat, in de
„ vier eerſte Nationaale en Provinciaale Si-
„ no-

(a) Acte van Reſolutie enz. gedr. 1631. bl. 5, 6.

1631. „ noden, van de jaaren 1571, 1574, 1578 en
„ 1581, geen gewag gemaakt was van 't
„ ſtuk der Zittinge; dat dezelve, alleen by
„ toegeeving, en by de buitengewoone ge-
„ legenheid der Leiceſterſche Regeeringe,
„ in de Kerkenordening des jaars 1586,
„ was vaſtgeſteld; dat de Kerkenordening
„ van Dordrecht van den jaare 1619, waar-
„ in de Zitting ook geſteld was, wel onder-
„ zogt, doch niet naauwkeuriglyk herzien;
„ en dat geene van die twee Kerkenorde-
„ ningen, door de Staaten, bekragtigd,
„ noch ook, in allen deele, alomme naar-
„ gekomen was; dat, eindelyk, hunne Ede-
„ le Groot-Mogendheden, by herhaalde be-
„ ſluiten, zo van den jaare 1579, als laat-
„ ſtelyk van den jaare 1624, hadden goed-
„ gevonden, dat alle zaaken gelaaten zou-
„ den worden by 't gebruik, welk, tot hier-
„ toe, in elke Claſſe, gevolgd was. Dat,
„ om alle deeze redenen, de Kerkenraad
„ van Amſterdam, daar die zitting nimmer
„ in gebruik was geweeſt, dezelve, tot op
„ het vaſtſtellen eener wettige Kerkenorde-
„ ninge, den Heeren beleefdelyk weigeren
„ moeſt, te meer, om dat menze den Ker-
„ kenraad wilde opleggen als eene ſtraf,
„ daar dezelve geene bewuſtheid hadt van
„ zig ergens in vergreepen te hebben, be-
„ halve dat, door deeze zitting, waarſchyn-
„ lyk, den weg gebaand zou worden, eerſt
„ tot gematigdheid tuſſchen die van de
„ Religie en de Remonſtranten, en daarna,
„ tot daadelyke invoering der Arminiaane-
„ rye. Dat ook, onder dekſel van een voor-
„ ge-

„ gewend regt of Privilegie, alle Wethou- 1631.
„ ders en Heeren zitting in den Kerkenraad „ zouden konnen neemen, en dat elk, da- „ gelyks, wat nieuws in de Kerkenordening „ zou konnen invoeren: 't welk niet dan tot „ veele verwarring aanleiding geeven zou. „ Dat de Sinode, hierom, den Predikanten „ en Ouderlingen der Kerke van Amſter- „ dam vermaande en beval, zig te ſchik- „ ken naar dit beſluit, en ingeval hun, daar- „ om, onverhoopt, eenige zwaarigheid „ overkomen mogt, hadden zy zig, op na- „ der advys der byzondere Claſſen, op de „ Gedeputeerden der Sinode, en op de Si- „ node zelve te beroepen." Ten opzigte van Smout, trok de Sinode ook in, 't gene zy te vooren toegegeven hadt. Zy beweerde „ dat Predikanten, over hun prediken, „ door Kerkelyken, geoordeeld, en, gelyk „ zy Kerkelyk werden aangenomen, ook „ Kerkelyk moeſten worden afgezet." Zy beriep zig op eene Reſolutie der Staaten van den dertigſten May des jaars 1579, die door Prins Willem den I. bekragtigd, en waarby verklaard was „ dat men, in 't aanneemen „ en afzetten der Kerkendienaaren, geene „ nieuwigheid zou toelaaten." En zy verklaarde, eindelyk „ dat Smout, die, zonder „ een voorafgaand Kerkelyk oordeel, door „ Burgemeeſteren van Amſterdam, afgezet „ was, in zynen dienſt behoorde herſteld te „ worden, tot dat hy, over zyn prediken, in „ eene wettige Kerkelyke Vergadering, be- „ klaagd, en zyne ſchuld daarin, naar den „ woorde Gods, gebleeken ware." Doch ten

1631. ten besluite betuigde zy nog „ te wenschen, „ dat haare laatst voorgaande voorslagen „ mogten aangenomen worden (*b*)."

Ernstige aantekening der Stad Amsterdam, tegen dit besluit der Sinode.

De Heer *Jakob Kats*, Pensionaris van Dordrecht, die thans de Vergadering van Holland, by voorraad, waarnam, alzo de Raadpensionaris Duik, onlangs, overleeden was, zelf niet weetende, tot wat einde hem dit Sinodaal besluit overgeleverd was, stelde het den Afgevaardigden van Amsterdam in handen, die 'er, terstond, eene ernstige aantekening tegen deeden, met verzoek dat dezelve, in de openbaare *Notulen* van den Staat, mogt worden ingevoegd. Zy verklaarden, gezien te hebben „ dat de Kerkelyke „ besluiten der Sinode, zo wegens het nee„ men van zitting in den Kerkenraad te Am„ sterdam, als wegens het uitzetten van „ Adriaan Smout, niet gegrond waren op „ eenigen Tekst uit Gods woord, zo als „ wel behoord hadt; maar ten deele op kwa„ lyk begreepen en ontydig bygebragte Re„ solutien van hunne Edele Groot-Mogend„ heden, ten deele op verkeerde gevolgen, „ en ongegronde vermoedens en onder„ stellingen." Zy voegden 'er by „ dat, „ zo wel het zitten der Magistraaten in „ den Kerkenraad, als het regt van uitzet„ ting van onrustige, onnutte en oproerige „ menschen, geregtigheden waren, den „ Landen, Heeren, Leden en Steden, naar „ alle Goddelyke en Weereldlyke Regten, „ toe-

(*b*) Geregistr. *in de* Resol. Vroedsch. N. 16, 28, 29 *April* 1631. *f.* 195 *verso enz. Zie ook* Acte van Resol. *enz. gedr.* 1631. *bl.* 7-12.

„ toekomende; dat de Staaten dezelven al- 1631.
„ toos erkend hadden, en vermaand te oe-
„ fenen; gelykze ook altoos geoefend wa-
„ ren, jegens allerlei Perſoonen. Dat de
„ zitting der Magiſtraaten in den Kerken-
„ raad, in verſcheiden' Steden van Holland,
„ in gebruik was, en den Magiſtraaten,
„ *ipſo jure Magiſtratus* (*), en als *Cuſtodes*
„ *utriusque tabulæ* (†), toekwam, volgens
„ de erkentenis der Nationaale Sinoden,
„ ſedert 1586 gehouden, en zelfs der jong-
„ ſte Dordrechtſche, in het XXXVII. punt
„ van de ontworpen Kerkenordeninge. Dat
„ deeze twee punten, derhalve, niet in
„ geſchil getrokken, noch onbruikbaar ge-
„ maakt konden worden, vooral niet in ee-
„ ne Kerkelyke Sinode, aan welke de Wet-
„ houderſchap deeze punten nimmer ver-
„ bleeven hadt; en te minder, naardien zy
„ zig voor openbaare partye hadt verklaard.
„ Dat zy, al waren zy Kerkelyk, 't welk
„ zy niet waren, nogtans, in geene byzon-
„ dere Sinode, mogten onderzogt worden,
„ om dat zy, immers het ſtuk der Zittinge,
„ in eene Nationaale van den jaare 1586,
„ was afgedaan. Dat de Commiſſariſſen
„ politicq, die, wegens hunne Edele Groot-
„ Mogendheden, in 't voorleeden jaar, de
„ Provinciaale Sinoden hadden bygewoond,
„ zig ook geſteld hadden tegen 't verhan-
„ delen van zulke punten, het afdoen van
„ welken, eindelyk, door hunne Edele
„ Groot-Mogendheden, aan den Heere
„ Prinſe van Oranje geſteld was. Dat zyne
„ Doorlugtigheid, hierop, eene uitſpraak

(*) uit hoofde van het regt van 't Magiſtraatsampt zelf.

(†) Bewaarders van de twee tafelen.

1631. „ hadt gedaan, waarin de Wethouderschap „ van Amsterdam, doch niet de Sinode be- „ willigd hadt, die zelfs, tegen de ver- „ maaning van den Raadsheer *Loenius*, „ Commissaris politicq, en terwyl hy naar „ den Haage gereisd was, om het goed- „ vinden der Staaten op het voorneemen „ der Sinode te verstaan, besluiten genomen „ hadt, over het erkende regt des Lands „ en der Steden, strydig met 's Prinsen ver- „ klaaring. Dat men zelfs getragt hadt, de „ Acte van dit voorgewend besluit den Prin- „ se in handen te stellen, met verzoek, dat „ zyne Doorlugtigheid zig daarnaar gelief- „ de te rigten. Doch dat de Prins verklaard „ hadt, zig van zynen pligt gekweeten, en „ de zaak afgedaan te hebben. Dat de „ Afgevaardigden van Amsterdam zig, der- „ halve, hielden aan hun jongste berigt, en „ alle Sinodaale aanhaalingen, redenen, „ handelingen, besluiten, ten hunnen op- „ zigte, voor nietig en kragteloos verklaar- „ den; dat ook eenigen, wie zy waren, „ Kerkelyken of anderen, zig gedraagende „ naar de gemelde Kerkelyke besluiten, niet „ zouden verschoond worden; maar onder- „ worpen blyven aan Burgemeesteren en „ Regeerderen, die, tot handhaavinge van „ hun regt, tegen de onlydelyke indringing „ der Kerkelyken in politike zaaken, ook „ van zins waren te gebruiken alle regt, „ magt en middelen, hun van Gode ter „ hand gesteld, zo als zy, naar eed en „ pligt, zouden vinden te behooren. En „ zo hieruit, voor de Stad Amsterdam,

„ voor

„ voor het lieve Vaderland, en voor de „ Kerke, eenige meerdere zwaarigheid „ mogt ontstaan, verklaarden zy, voor „ God en hunner Edele Groot-Mogendheden „ Vergadering, dat hunne meesters daar„ aan onschuldig waren, terwyl zy ver„ trouwden, dat hunne Edele Groot-Mo„ gendheden alle inbreuk op der Landen „ en Steden geregtigheden zouden helpen „ weeren, en die geregtigheden, daaren„ tegen, tegen ongelyk en hinder, hand„ haaven, gelyk, naar eed en orde der Re„ geeringe, vereischt werdt (*c*)." De Afgevaardigden, sedert, verslag doende van hunne verrigtingen aan de Vroedschap, werden bedankt door Burgemeesteren en Raaden, die te gelyk besloten „ dat men, „ tegen den (*) toeleg der Kerkelyken, en „ den voet, dien zy in deezen hielden, met „ kragt zou aangaan, en, ten dien einde, „ alle mogelyke magt en middelen in 't „ werk stellen; wordende Burgemeesteren „ gemagtigd, om daarin te doen, 't gene „ zy zouden geraaden vinden (*d*)." 1631.

(*) *Menées.*

Verder Besluit der Vroedschap op dit stuk.

De Kerkelyken zaten, ondertusschen, ook niet stil, maar leverden, ter naaster Vergaderinge van Holland, die in July gehouden werdt, een lang geschrift over, tegen de aantekening der Afgevaardigden van Amsterdam. En naardien op dit Geschrift weinig agt scheen geslaagen te zyn, verstondt men,

(*c*) Geregist. *in de* Resol. Vroedsch. *N.* 16. 28, 29 *April* 1631. *f.* 198 *verso.* *Zie ook* Acte van Resolutie *enz. gedr.* 1631. *bl.* 12 *enz.*

(*d*) Resol. Vroedsch. *N.* 16. 28, 29 *April* 1631. *f.* 200.

1631. men, ſedert, dat zy, te raade geworden waren, de zaak, in November, wederom in de Vergadering te brengen. De Afgevaardigden van Amſterdam werden dan gelaſt, te wege te brengen, dat de zaak niet in overweeging kwame; doch zo 't egter geſchieden mogt, moeſten zy 't regt der Stad verdedigen; en zo 'er eenige Reſolutie tegen genomen werdt, daar tegen *proteſteeren*, en van hun *Proteſt* aantekening doen houden in 's Lands Regiſters (*e*). Doch 't ſchynt, dat de Kerkelyken, ſedert, veranderd zyn van gedagten. Immers ik vind niet, dat zy eenige nieuwe poogingen, tot bereikinge hunner oogmerken, ter Vergaderinge van Holland, gedaan hebben.

Zy magtigt Burgemeesteren, op nieuws, om zitting te neemen in den Kerkenraad. Maar Burgemeeſteren van Amſterdam herinnerden de Vroedſchap, op den zevenentwintigſten December „ dat de tyd om „ zitting in den Kerkenraad te neemen, „ door den Prinſe beraamd, nu verſtreeken „ was, en dat zy hierom te raade gewor„ den waren, eerſtdaags zitting te neemen." De Vroedſchap magtigde hen, op nieuws, om zulks te doen, zo als zy, naar hunne beſcheidenheid en wysheid, zouden bevinden te behooren (*f*). De Kerkenraad, die nu niet anders verwagten kon, dan dat de zitting zou voortgaan, wendde alle poogingen aan omze, ten minſte nog eenigen tyd, te doen uitſtellen, en kwam, eindelyk, in January des jaars 1632, met Burgemeeſteren

'tWordt, onder zekere voor-

(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 29 *Nov.* 1631. *f.* 220.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 27 *Dec*, 1631. *f.* 224 *verſo*.

ren overeen „ dat dezelve, tot den eersten 1631.
„ May eerstkomende, zou worden uitge- waarden,
„ steld, onder de volgende voorwaarden: uitge-
„ 1. Dat 'er eene volkomen vergetenis zyn steld.
„ zou van al wat, ter gelegenheid der zit-
„ tinge, voorgevallen mogt wezen; en dat
„ die zitting niet als eene straf zou worden
„ aangemerkt. 2. Dat de zitting, om allen
„ wantrouwen weg te neemen, en de *goe-*
„ *de Correspondentie* tusschen Burgemeeste-
„ ren en den Kerkenraad te bevestigen,
„ met kennis en advis der Gedeputeerden
„ van de Sinode en der byzondere Classen
„ van Noordholland, genomen zou worden.
„ 3. Dat, door deeze zitting, de gemeene
„ Kerken, onder de Sinoden van Holland
„ en Westfriesland behoorende, niet zou-
„ den benadeeld worden. 4. Dat, tot het
„ neemen deezer zittinge, door Burge-
„ meesteren, een of twee uit hun, zynde
„ Ledemaaten der Gemeente, zouden ge-
„ magtigd worden, om te aanhooren, en
„ op alle voorvallende zaaken naar Kerken-
„ orde te raadpleegen; doch zonder beslis-
„ sende stem te hebben. 5. Dat ook, door
„ deeze zitting, de Kerk van Amsterdam,
„ in haare gewoone orde, zo in 't beroepen
„ van Predikanten en in 't verkiezen van
„ Ouderlingen en Diakenen, als in alle an-
„ dere kerkelyke diensten, niet zou ver-
„ kort worden: en dit alles tot geen ander
„ einde, dan tot handhaavinge der waare
„ Christelyke Gereformeerde Religie, zo
„ als die tegenwoordig, in de openbaare
„ Kerken alhier, geleerd werdt, en laatste-

1631. „ lyk, in den jaare 1619, in de Nationaale „ Sinode te Dordrecht, vastgesteld was (g)." Uit het bewilligen in deeze voorwaarden, bleek, eindelyk, dat de Kerkelyken te Amsterdam eenigszins aan de hand kwamen. Zy vervoegden zig, terstond, met een Verzoekschrift aan 's Lands Staaten en aan zyne Doorlugtigheid, en verwierven, den negentienden Maart, goedkeuring der gemaakte Overeenkomst, behoudens het regt der Edelen en Steden, om zitting te neemen in de Kerkenraaden, en de verklaaring der Stad Amsterdam, dat zy, tot het verrigtte, geene goedkeuring behoefde (h). De zitting in den Kerkenraad volgde op deeze Overeenkomst, en duurde eenige jaaren; doch werdt eindelyk gestaakt. Maar *Smout*, die sedert nergens beroepen werdt, onthieldt zig buiten Amsterdam, en bekwam, niet zonder moeite, zyne Predikants-gaadje (i).

't Geschiedt eindelyk.

Ondertusschen, werdt de rust in de Stad, allengskens, volkomenlyk hersteld. De Predikanten schikten zig, in zo verre, naar de begeerte der Wethouderschap, dat Jacobus Laurentius, die zelf altoos zo gematigd geweest was, dat hy, by sommigen zyner medebroederen, voor eenen vleijer der Heeren gehouden werdt, naderhand (5), zeer kwalyk nam, dat HUGO DE GROOT de Amsterdamsche Kerkelyken, in zeker geschrift,

(g) Resol. Vroedsch. N. 16. 29 *Jan.* 1632. *f.* 226 *verso.*
(h) Zie 't *Request* en de *Apostille* hier agter, in de *Bylaagen* L^r. B.
(i) Resol. Holl. 27 *July* 1640. *bl.* 160.

(5) In 't jaar 1642.

ſchrift, *oproerig* genoemd hadt. Men hieldt hem voor „ dat de Groot alleenlyk zag op de „ Kerkelyken van 't jaar 1619, en tien jaaren „ laater, niet zo zeer op die der volgende ty- „ den; dat Trigland naar Leiden vertrokken, „ Smout der Stad uit gezet, Kloppenburg ge- „ vlugt was; dat 'er ook eenigen overleeden „ waren; en dat men de tegenwoordigen „ voor gemaatigder hieldt, 't zy men zulks „ den Kerkenraad, of der voorzorge van de „ Wethouderſchap hadt dank te weeten." Op welk beſcheid, Laurentius geen verzet hadt (*k*). Wy hebben deeze byzonderheid alleenlyk willen aanroeren, om te doen zien, hoe de Kerk de burgerlyke Overheid, allengskens, volgde in gemaatigdheid. 1631.

Aanleiding tot het opregten eener Doorlugtige Schoole.

De Regeering, in aanmerking neemende, dat de jeugd deezer Stad, in 't gemeen, te vroeg, en eer zy eenige gronden van Filozoofie gelegd hadt, van de Latynſche Schoolen, naar de Akademien gezonden werdt, daar zy, buiten 't oog haarer ouderen, ligtelyk, verviel tot ongebondenheid, hadt, reeds op 't einde des jaars 1629, beſlooten, eenen Profeſſor in de Filozoofie en Hiſtorien herwaards te beroepen (*l*). Omtrent een jaar laater, beſloot men tot het beroep van twee Profeſſoren, waartoe Burgemeeſteren en Scholarchen gemagtigd werden. Ook werdt toen goedgevonden, het S. Agnieten-Klooſter-Kerkje, ſtaande op den Oudezyds-Agterburgwal, welk, door de Admira-

(*k*) Epiſt. G. J. VOSSII *ad* H. GROTIUM 17 *Junii* 1642. *inter* Præſtant. Viror. Epiſt. *p.* 818.

(*l*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 31 *Dec.* 1629. *f.* 135 *verſo.*

1631. raliteit, tot een pakhuis werdt gebruikt, bekwaam te maaken tot het doen der openbaare Lessen (*m*). Doch zo dra de voorgenomene opregting van zulk een *Gymnasium illustre*, of *doorlugtige School*, rugtbaar werdt, kantede de Stad Leiden, bedugt voor vermindering van 's Lands Hooge Schoole aldaar, zig ernstelyk tegen de uitvoering van dit voorneemen, tot zo verre zelfs, dat zy weigerde te bewilligen in eenen tweehonderdsten penning, die toen voorgeslaagen was, zo men Amsterdam liete voortgaan met het opregten der doorlugtige Schoole. Die van Amsterdam weezen daartegen aan, dat zy niets voorhadden, welk, naar reden, kon geagt worden te stryden met de Privilegien van 's Lands Hooge Schoole te Leiden (*n*), en stonden, eindelyk, in April deezes jaars 1631, toe, dat men 't geschil met die van Leiden, zo ver het geeven van openbaare Lessen betrof, verbleeve aan de uitspraak der twee Geregtshoven, mids de Staaten zig sterk maakten, om die uitspraak, binnen eene maand, te doen geschieden, geduurende welken tyd, men, vrywilliglyk, met het geeven van openbaare Lessen, stilstaan zou (*o*). 't Schynt, ondertusschen, dat de Kerkelyken, zelfs de buitenlandschen, zwaarigheid meenden te vinden, in de opregting der doorlugtige Schoole te Amsterdam. De Zwitsersche Akademien en

Leiden kant 'er zig tegen.

De Zwitsersche

(*m*) Resol. Vroedsch. N. 16. 11 *Dec.* 1630. *f.* 174 *verso.*
(*n*) Resol. Holl. 8, 18 *April* 1631. *bl.* 62, 73. *Vide &* Præstant. & erudit. Viror. Epist. *p.* 759, 760, 762.
(*o*) Resol. Vroedsch. N. 16. 28, 29 *April* 1631. *f.* 200.

en Kerken hadden, den tweeden Juny des voorleeden jaars, eenen brief herwaards gezonden (*p*), die terstond in 't licht kwam, en waarin zy niet slegts ernstelyk klaagden, over den aanwas der Arminiaanen hier te Lande; maar zig ook, omtrent de voorgenomene opregting der doorlugtige Schoole te Amsterdam, in deezer voege, uitlieten: „ *Non nihil quoque nos turbatos esse fatemur, „ novo quodam alio qui superveniebat rumo- „ re, de nova condenda Academia Amsteroda- „ mi. Nam cum unitæ Provinciæ Academiis, „ toto orbe celeberrimis, nec non florentissi- „ mis Scholis prope abundent, vix aliud nobis „ persuadere possumus, quam novam Acade- „ miam, si tamen rumor ille vanus non sit, „ non orthodoxorum, sed primùm quidem Ar- „ minianorum, mox verò Socinianorum Offi- „ cinam deterrimam, proindeque monstrosis- „ simarum opinionum, quas hactenus in lucem „ proferre callidi homines erubuerunt, geni- „ tricem fore:* dat is, Een ander gerugt, „ welk by het voorige gekomen is, heeft „ ons, wy bekennen 't, ook een weinig ont- „ rust: 't gerugt, naamlyk, van het op- „ regten eener nieuwe Akademie te Am- „ sterdam. Want naardien de Vereenigde „ Gewesten, van Akademien, die door de „ gansche weereld vermaard zyn, en van „ zeer bloeijende Schoolen rykelyk zyn „ voorzien; zo konnen wy ons bezwaarlyk „ verbeelden, dat deeze nieuwe Akademie, „ zo anders 't gerugt daarvan niet valsch „ zy, ergens anders toe dienen zal, dan „ tot

1631. Akademien en Kerken keuren 't ook af.

(*p*) By Aitzema I. *Deel, bl.* 1023.

1631. „ tot eenen ſnoodſten winkel, niet van „ regtzinnigen; maar eerſt van Arminiaa- „ nen, en daarna van Sociniaanen; en ver- „ volgens eene Kweekſchool worden van „ de gedrogtelykſte gevoelens, welken „ die looze menſchen zig, tot hiertoe, ge- „ ſchaamd hebben te openbaaren." Veel- ligt, oordeelde men, in Zwitſerland, zo ſtrengelyk, om dat men daar vreesde, dat de Amſterdamſche jeugd, die derwaards plagt gezonden te worden, om zig in de weetenſchappen te oefenen, de Zwitſerſche Akademien minder bezoeken zou, als zy t'huis te regt raaken kon. Doch men ſtoorde zig hier luttel aan het oordeel van luiden, die van 't gene hier te Lande omging niets wiſten, dan 't gene hun, *door eenige* heethoofdige Kerkelyken, werdt overgebriefd. De Geregtshoven verklaarden zig, op het ſtuk der doorlugtige Schoole, ten voordeele van Amſterdam (*q*).

Men gaat 'er egter mede voort.

Men ging dan aldaar voort met het werk, en beriep *Gerardus Joannes Voſſius* en *Caspar Barlæus*, die beide, in 't jaar 1619, van hunne ampten in de Hooge Schoole te Leiden verlaaten waren, tot eerſte Profeſſoren: Voſſius in de Hiſtorien, en Barlæus in de Filozoofie en Welſpreekendheid (*r*). De

1632. Doorlugtige School werdt door Voſſius geopend met eene plegtige redenvoering, die, den agtſten January des jaars 1632, onder eenen grooten toevloed van menſchen, uitgeſproken werdt (*s*). De Digter Hooft, de

(*q*) Præſtant. & erudit. Viror. Epiſt. *p.* 766.
(*r*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 89.
(*s*) Oupart Chron. *bl.* 57.

de Stad, in een fraai vers, geluk wenſchende met zulk eene Schoole, en met zulke Profeſſoren, vermaande haar, te gelyk, aartiglyk, dat zy 'er *den overgrooten Huigh de Groot*, die onlangs in Holland wedergekeerd, en van Rotterdam, den negenden December laatſtleeden, in ſtilte, herwaards gekomen was (*t*), behoorde by te voegen (*u*). Doch men woelde, ten deezen tyde, ſterk ter Vergaderinge van Holland, om hem het Land te doen ruimen. Haarlem, Leiden, Gouda, Alkmaar en Enkhuizen hadden doorgedreeven, dat den Baljuwen en Schouten aangeſchreeven was, dat zy de Groot in verzekering moeſten neemen (*v*). Hy hieldt zig, derhalve, te Amſterdam ſtil en in huis, tot in 't begin van Maart, wanneer hy zig, in de Kerk en op ſtraat, vertoonde. Ook vondt hy hier agting en gunſt by veelen, met naame by de regeerende Burgemeeſteren, die den Schout ten Grootenhuis en den Onderſchout, heimelyk gelaſt hadden, niets, ten zynen nadeele, te onderneemen. Zelfs de Oud-Schepen Jan Willemszoon Bogaard, die, zig twee jaaren buiten de Stad onthouden hebbende, nu daar wederom binnen gekomen was, kwam zig by de Groot verontſchuldigen, dat hy, op ſtraat, van hem en zyn gezelſchap gegroet geweeſt zynde, niet wederom hadt gegroet, hebbende hy gemeend, dat men, voor zekere Vrou-

1632.

De Groot komt te Amſterdam.

Zyne ontmoeting met Schepen Bogaard.

(*t*) C. Brandt Leven van H. de Groot, *bl.* 424.
(*u*) P. C. Hoofts Leven, *bl.* 15.
(*v*) Reſol. Holl. ... *Dec.* 1631. *bl.* 151.

1632. Vrouwe, die voor hem ging, den hoed geligt hadt; daarby voegende, dat hem veeleer gepast zou hebben, de Groot eerst te groeten, dan niet wederom te groeten, na dat hy van hem gegroet geweest was. Waarop de Groot beleefdelyk antwoordde „ dat „ het te veel gedaan was, dat een Oud- „ Schepen van Amsterdam zig verneder- „ de, om over zulk eene geringe zaak zig „ by hem te komen verontschuldigen (*w*)."

Hy vertrekt wederom ten Lande uit.

Zyne partyen bragten 't, eindelyk, zo verre, dat 'er, by de Staaten van Holland, met meerderheid van stemmen, een besluit genomen werdt, om tweeduizend guldens te zetten op zyn lyf, en vyf honderd guldens op het lyf van elk, die hem huisveste of verbergde (*x*). Amsterdam en verscheiden' andere Steden hadden egter niet bewilligd in dit besluit (*y*). Doch de Groot, zig nu in Holland niet langer veilig agtende, vertrok, den zeventienden April, te schepe van hier naar Hamburg (*z*). Sedert, begaf hy zig in dienst der Regeeringe van Zweeden, die hem in Ambassade zondt naar 't Hof van Frankryk.

De Vroedschap besluit, de Plakaaten tegen de

De Remonstranten waren zeer in hunnen schik geweest, met de opregting der doorlugtige Schoole te Amsterdam, en met de verkiezing der Professoren; en hadden, terstond, besloten, hunne jeugd, die tot den Predikdienst geschikt werdt, derzelver lessen

(*w*) C. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 425, 426.
(*x*) Resol. Holl. 10 *Maart*, 7 *April* 1632. *bl.* 51.
(*y*) Resol. Vroedsch. N. 16. 10. *Jan.* 1632. *f.* 225 *verso*.
(*z*) C. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 442.

sen te doen hooren; hoewel 'er nog eenige jaaren verliepen, eer dit besluit ter uitvoeringe werdt gebragt (a). Midlerwyl, genooten zy, hier ter Stede, zo veel vryheid als zy begeeren konden, sedert dat de Vroedschap, in 't begin van September des voorleeden jaars, hadt beslooten, dat het vernieuwen en uitvoeren der Plakaaten, tegen hen gemaakt, onbestaanbaar was met de rust der Stad; welk besluit wy, om zyne merkwaardigheid, aan het einde van dit *Boek* (b), geplaatst hebben. Abraham Antoniszoon, een groot yveraar onder de Remonstranten, werdt egter, in 't jaar 1632, door den Schout, Dr. Jan ten Grootenhuis, voor Schepenen gedagvaard, over 't houden en bywoonen van Vergaderingen, die by 's Lands Plakaaten, en byzonderlyk, by dat van den derden July des jaars 1619, verbooden waren. Hy verscheen; doch beweerde, in een uitvoerig antwoord „ dat „ de Plakaaten alleen oproerige Vergade„ ringen verbooden, en dat hy zulke Ver„ gaderingen nimmer ten zynen huize ge„ houden, noch ergens bygewoond hadt „ (c)." En ik weet niet, dat men hem sedert gemoeid heeft. In 't volgende jaar, beslooten de Remonstranten, in hunne Kerke op de Keizers-graft, kinderen te doopen; 't welk, tot hiertoe, alleenlyk in stilte in de byzondere huizen geschied was, op welke

1632.

Remonstranten niet uit te voeren.

(a) P. A LIMBORCH Vita Episcopii, *p.* 314.
(b) Resol. Vroedsch. N. 16. 5 *Sept.* 1631. *f.* 215 *verso*, *Bylaagen* Lr. C.
(c) *Uit* een Afschrift *van dit* Antwoord.

1632. ke wyze, ook nog, wat laater (6), *Jacobus*, Zoon van den Professor *Caspar Barlæus*, by hen, gedoopt werdt. Ook kondigden zy, in May des jaars 1633, af van den predikstoel, dat zy elk vryheid lieten, om zig eerst op zyne bejaardheid te laaten doopen, of om den doop aan kinderen, openlyk in de Kerke, of in stilte in huis, te laaten bedienen (*d*). 't Leedt zelfs maar tot in October des jaars 1634, toen de Remonstranten, hier ter Stede, eene Kweekschool opregteden, waarin Simon Episcopius, die tot nu toe te Rotterdam gewoond hadt, de eerste Theologische Lessen gaf (*e*).

De Remonstranten regten een Kweekschool op.

(*d*) *Uit* een Afschrift *der* Kerkelyke Acte.
(*e*) P. A LIMBORCH Vita Episcopii, *p.* 316.
(6) Den 19 Maart 1634.

B Y.

BYLAAGEN

BYLAA-GEN Lr. A.

op het II. DEEL, XIV. BOEK.

Lr. A.

OCTROI *voor* DYCKGRAEFF ENDE HEEMRADEN VAN NIEUWER-AMSTEL, *omme tot Polders te mogen maacken ſeker diſtricte gelegen binnen den Amſteldyck, ende de Veenwegh, ende ſoo veele Molens ende Verlaaten te mogen maken als ſy tot droogboudinge van voorsz. bepolderinge nodigh ſullen achten.* Gegeven den 19 December 1629.

De Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland en Weſtvriesland, repreſenterende de Staten van denzelven Lande doen te weeten hoe dat ons vertoont is by Dyckgraaf ende heemraden van nieuweramſtel, ten oirbaar ende gemeene beſte van de ingelanden, tuſſchen het Loopvelt ende d'Jurisdictie van Tamen, beſlooten binnen den Amſteldyck, ende d'Veenwegh, ende op het goetvinden van de heeren Burgermeeſteren ende Regeerders der Stadt Amſterdam als Ambachtsheeren over den voorn. diſtricte dat van tyt tot tyt, ende hoe langs hoe meer, verſchyden dorpen, gehuchten ende quartieren ſoo in hollandt, als in den geſtichte van Uytrecht, in ende met Amſtelandt uytwaterende, ende haer bepolderende veroorzaackten, dat de landen binnen den voorn. diſtricte met den Amſtel gemeen leggende, ſoo ſeer comen te inunderen dat geſchapen was, deſelve in corten tyt ten onbruycke te ſullen geraken, ten ware daar iegens behoorlyck wierde voorſien, twelck bequamelyck conde geſchieden mits brengende den amſteldyck langs d'iurisdictie van tamen heene over een ſtroocke Lants tot aan de Veenwegh by

de

BYLAAGEN Lr. A.

de Kerck van Tamen uytcomende, keerden derhalven sy verthoonderen haar tot ons, versouckende dat sy by onse Octroije, in der bester forme mochten werden geauthoriseert het voorn. district (in maniere voorseyt in eene ofte meer polders, na dat d' gelegentheyt by haar bevonden soude mogen werden t' vereyschen) te mogen besluyten, om t selve des swinters soo wel als des somers hoogh uyt te waateren, droogh te houden en daar toe tot taxatie van de gerechten aldaar te mogen gebruycken soo veel lants als sy sullen achten van doen te hebben, ende dat sy de voorn. bepolderinge sullen mogen versorgen met so veel molens, verlaaten, wateringen, tochten, caden, toepaden ende diergelycke, mitsgaders met keuren ende ordonnantien, te executeren op dyckrecht, soo als sy ten meesten oirbaar ende dienste van den Lande bevinden souden te behooren, alles met onderlinge Communicatie van Burgemeesteren als Ambachtsheeren voorsit. ofte derselver gecommitteerde; dat sy mede d' oncosten als oock d' afdelvinge der Landen tot de voorn. bepolderinge nodigh souden mogen omme slaen, ende nae dyckrecht innewinnen over d' ackertalen soo als die in de Verpondinge syn contribuerende sonder onderscheyt van verdolven Veenlanden ofte anderen des dat ons mogte gelieven de vertoonders ten behoeve als vooren tot soulagement van de overgroote oncosten tot de voorn. bepolderinge te doen te authoriseeren by forme van gabelle te mogen doen heffen aan de te maekene verlaten van ieder turfpondt ofte diergelycke, een ingelant ofte inwoonder toecomende in 't uyt- ende invaaren t' elckens een stuyver ende een vreemt man toebehoorende twee stuyvers, van een praam een ingelant ofte inwoonder toecomende een blanck een vreemde toebehoorende twee blancken, van een voer- ofte steygerschuyt, een ingelandt ofte inwoonder toebehoorende een

half-

halve ſtuyver ende een vreemt man een ſtuyver, van een ſpeeljacht, weyſchuyt ofte vreemde viſchuyt twee ſtuyvers; Soo is 't dat wy d'ſaacke ende verſouck voorsz. overgemerkt alvooren hier op gehadt het advys van die van onſe camer van de reeckeninge van den voorſ. Landen d' Supplianten geaccordeert, geoctroyeerdt ende geconſenteerdt hebben, accorderen, conſenteren ende octroyeren by deſen, dat ſy het voorſ. diſtrict in manieren als vooren in een ofte meer Polders, naar dat d' gelegentheyt by haar bevonden ſal werden t' vereyſchen ſullen mogen beſluyten, omme het ſelve des winters ſoo wel als des ſomers hoogh uyt 't waater droogh te houden ende daar toe tot taxatie van den gerechte aldaar te mogen gebruycken ſoo veel lants als ſy ſullen achten van doen te hebben, oock de voorn. bepolderinge te mogen beſorgen met ſoo veel molens, verlaten, vaerten, wateringen, tochten, caeden, toepaden, ende diergelycke, mitsgaders met keuren ende ordonnantien t' executeren op dykrecht, ſoo als ſy ten meeſten dienſte van den Lande bevinden ſullen te behooren alles met onderlinge communicatie van Burgemeeſteren als Ambachtsheeren voorſ. ofte derſelver gecommitteerde; dat ſy mede de oncoſten affdelvinge der Landen tot de voorn^de. bepolderinge nodigh ſullen mogen ommeſlaen ende na dyckrecht inwinnen over d' ackertalen ſoo als die in de Verpondinge ſyn contribuerende, ſonder onderſcheyt van verdolven Veenlanden ofte anderen, authoriſerende de Supplianten vorder tot vervallinge van de oncoſten, in deſen te doen by forme van gabelle te mogen heffen an de gemaackte verlaten, van ider turfpont ofte diergelycke, een ingelant ofte inwoonder toebehoorende, in 't in ende uitvaren t' elckens een ſtuyver, ende een vreemt man toebehoorende twee ſtuyvers; van een praem, een ingelant ofte inwoonder toecomende een blanck, een

Bylaagen Lr. A.

BYLAAGEN Lr. A. vreemde toebehoorende twee blancken; van een Voer- ofte Steygerschuyt, een ingelant ofte inwoonder toebehoorende een halve stuyver, een vreemt man een stuyver, van een Speeljacht, Veenschuyt ofte vreemde Vischuyt twee stuyvers, behoudelycken dat de Supplianten den genen, die alreede pretenderen sullen by het voorsz. werk ofte eenigh lidt van dien merckelycken beschadicht, ende geinteresseert te weesen, ofte henluyden namaels mogen openbaren, gehouden zullen wesen te doen behoorlyck contentement ende ten eynde de Supplianten desen onsen Consente, accorde ende octroye, in manieren als vooren mogen genieten, soo sullen sy gehouden zyn dese t'onser Camer van de reeckeninge te presenteren omme aldaar gevisiteerdt, geinterineerdt ende geregistreerdt te worden 't welck gedaan synde lasten ende bevelen Wy allen ende eenen Igelycken, die desen aangaan sal, hem hiernaar te *reguleren*, sonder den Supplianten te doen ofte gehengen gedaan te werden eenigh hinder ofte moyenisse ter contrarie. Gegeven in den Haage onder onzen grooten Segel hieraan gehangen, op den 19 December 1629.

BYLAAGEN Lr. B.

Lr. B.

REQUEST *der Gedeputeerden van de Noordhollandsche Sinode aan de Staaten van Holland om approbatie op eene Conventie met de Magistraat van Amsterdam, wegens derzelver zitting in den Kerkenraad; en Apostil van haare Ed. Groot-Mog. op het zelve* van den 19 Maart 1632.

Aende Ed. Groot Mo. heeren Staeten van Hollant ende Westvrieslant.

GEven met alle behoorlicke onderdanicheyt ende eerbiedinge te kennen, de Gedepu-

teer-

teerden des Synodi van Noortholland, hoe dat het kerckelick different tot Amsterdam, tusschen de Achtb: Magistraet ende die Eerb. kerckenraet aldaer, over t' nemen vande sessie by die vande voors. Magistraet, inde gemelde kerckenraet In Ianuario ende februario laetstleden, ten overstaen vande gecommitteerde der respective Classen, ende de Gedeputeerden des Synodi van Noortholland in sulcker voegen door des heren Genade is affgehandelt ende bygeleyt, dat de welgemelde Magistraet den eersten Mey, ofte den eersten donderdach in Mayo eerstcomende, de gemelte sessie door haere Gedep^de. inden voors. kerckenraet aenvanckelick sal nemen, op sodanige conditien als hier nevens gaet, ende respectivelicke by de meergemelte Magistraet ende kerckenraet ingewillicht, ende oock by de heeren xxxvj. Raeden geapprobeert syn, Ende alsoo goetgevonden is, by de Vergaederinge voors. met toestemminge vande voors. Magistraet, tot meerder verseekeringe vande voors. kereke, soo by uwe Ed. Groot Mo: als by syne furstelicke Doorluchticheyt, den Heere Prince van Orangie te versoeken approbatie vande gemelte conditien waerop het verdrach ingegaen is: Soo is het dat de Gedeputeerden voors. den iiij^de febr. lestleden in absentie van uwe Ed. Groot Mo: versocht ende becomen hebbende de gemelte van syne Princel. Ex^cie. die de selve gunstelick ende in forma vergunt heeft, haer tegenwoordelick keeren tot uwe Ed. Groot Mo: ende aende selve opt alderdienstelyck te versoecken, dat uwer Ed. Groot Mo: de conditien aen d'ander syde van dese gestelt, gesien hebbende, gelieve ten dienste ende tot behout vande rust ende welstant vande voors. kercke de selve oock mede t' approberen, ende de acte van approbatie op de marge van dese te doen gunstelick teekenen, op dat de voors. gedeputeerde daer mede wederkerende tot de kercke van Amsterdam,

Bylaagen Lr. B.

BYLAAGEN I.J. B.

de selve met de gewenschte toestemminge van uwe Ed. Groot Mo: soo wel als van syne Princel. Ex^cie. ten volle mogen verheugen. Dit doende &c. Onderstont uwe Ed. Groot Mo: onderdanige, de Gedeputeerde des Synodi van Noorthollant. Was ondert. Abrahamus a Doreslaer. Adrianus Snellius.

Conditien van Verdrach tusschen de Achtbaere Magistraet ende de eerwaerdige kerckenraet van Amsterdam over de sessie by de voors Magistraet inde gemelte kerckenraat te nemen, den eersten Mey ofte den eersten Donderdach in Majo eerstcomende.

Dat voor eerst een totale amnestie van al t' gunt ter oorsaeke van dese sessie soude mogen gepasseert syn, gestelt worde, gelyck dan dese sessie verclaert werdt byde Achtb. heeren voorst. niet genomen te werden in Pœnam.

Ende dat dienvolgens om alle diffidentie wech t' nemen, ende daer iegens om de onderlinge correspondentie tusschen de Achtb. heeren Burgerm. ende Regierders van Amsterdam, ende die vande kerckenraet te sancieren ende bevestigen, met kennisse ende advys der Gedeputeerden des Synodi, ende der respective Classen van Noorthollant, de sessie op de naevolgende conditien sal worden in t werck gestelt.

Voor eerst dat met de sessie niet sullen werden gepreiudiceert de gemeene kercken onder beyde de Synoden van hollant ende West-Vrieslant sorterende.

Dat voorts de heren Burgemrs ende Regierders voorst. aennemen, een ofte twee vande heeren, wesende Ledemaeten dergemeente, inde kerckenraet t' senden, omme t'aenhooren, ende mede vande voorvallende saecken te delibereren conform de kercken order, sonder decisive stemmen t' hebben.

Ge-

Gelyck dan de heeren voorst. by desen verclaeren van meninge t' syn de kercke van Amsterdam niet te preiudiceren, door dese sessie in haere gewoonlicke ende tot noch toe alhier onderhouden order; niet alleen int stuck vande beroepinge der Predicanten, verkiesingen der Ouderlingen ende Diaconen, maer oock inde oeffeninge van alle andere kerckelicke diensten. BYLAAGEN L^r. B.

Ende dit alles tot geen ander eynde dan tot maintien ende hanthavinghe van de waere Christelicke Gereformeerde Religie, sulcx die iegenwoordich inde publique kercken alhier geleert werdt, en laestmael A°. 1619 in de Synodo Nationale tot Dordrecht, is gearresteert.

Op de Margine stont geappostilleert.

De Staeten van Hollant ende Westvrieslant, gesien ende geexamineert hebbende, de articulen daer op verdragen is, het different nopens de sessie vande heeren Magistraeten der Stadt Amsterdam ende kerckenraet aldaer, hebben de voorf. articulen, voor soo veel het noodich is, geapprobeert ende geratificeert, approberen ende ratificeeren de selve articulen by desen, *alles nochtans sonder preiuditie vant recht, t'welck de heeren Edelen ende Steden souden mogen sustineren inde sessie van de kerckenraet t' hebben*, ende onder verclaringhe byde heere Gedep^de. der voorf. Stadt gedaen, van dat dese saeke bestaet by haer selven, sonder dat sy daer toe approbatie van noode hebben. gedaen inden Haeghe den xix^e. Martii 1632.

BYLAAGEN Lr. C.

Lr. C.

Resolutie *der Vroedschap van Amsterdam* van den 5 September 1631. *waar by verklaard wordt, dat het uitvoeren der Plakaaten tegen de Remonstranten onbestaanbaar is met de rust der Stad.*

De Heeren Burgermeesters hebben den Rade voorgedragen dat ter jongste Vergaderinge der Heeren Staten deser Provincie door den Gedeputeerden der Synoden van Suyd- ende Noordhollandt, groote sollicitatien gedaen waren tot executie der Placcaten tegens de Remonstranten geëmaneert, ende voornamentlyk dat hunlieden toegelaten mochte worden sich neffens de Gedeputeerden der Kerken van de andere Provincien te adresseren aen de ho: mo: Heeren Staten generael, om derseluer macht, hunlieden van God gegeven (gelyk de Predikanten spreken in de Requeste, tot dien eynde ter gemelter Vergaderinge overgelevert, in den Raed alhier gelesen) daertoe te mogen imploreren; Datse ook, naer 't scheyden der voorsz. Vergaderinge den heeren Gecommitteerde Raden versocht hadden, de plaetse daer de Remonstranten hare byeenkomsten in den Hage zyn houdende onvruchtbaer te maeken; die ook sulx gepooght, edoch om eenige redenen noch niet geëffectueert hadden. Ende alsoo dese saecke ter aenstaender daghvaert, naer alle apparentie, weder op de baan sal komen, dewyle de Kerkelyke in hare voorsz. sollicitatien blyven continueeren, ende 't werk daer door sulx prepareren, dat het schynt dat men sal soeken mette meeste stemmen daer op resolutie te nemen; Datse daeromme den Raed by maniere van advis voordroegen, oft sy meynt dat de dienst van 't land de renovatie ende executie der placcaten kan lyden: ende dewyle de

ma-

magistraten van verscheyden plaetsen; soose selfs verklaert hebben, niet machtigh syn om de voorsz. byeenkomsten te weeren, oft den lande oorboor is, daer toe de macht van dien (soo 't de kerkelyke noemen) dat is, de militie te emploieren; ende ofmen niet en behoort in tyds dienaengaende de sulke resolutien te nemen, diemen verstaet ten meesten dienste des Lands ende der Religie te sullen streecken. 't welk in omvrage gebracht, ende daerop rypelyk gedelibereert wesende, is verstaen, dat het renoveren ende executeren der placcaten een sake is der politie ende niet der Kerke. Dat de Judicature ende executie van dien niet den Heeren Gecommitteerde Raden, die geen Jurisdictie in desen deele hebben, maer den Magistraten der Steden daer de Conventiculen gehouden worden, competeert: Dat d'ervarenheyd niet alleen van de eerste Christen tyden, maer oock van dese Landen, soo in 't begin van den oorloge als naer deselve genoegh geleert heeft, dat de gemoeden der menschen in saecken des geloofs, door geestelyke wapenen moeten geleyt, maer door geen placcaten gedwongen konnen worden. Dat het onstichtelyk ende contrarie het beroep der Predicanten is, de Magistraten tot executie van placcaten tegen Christgeloovige, die in 't gevoelen van haer verscheelen, aen te manen. Datse door soodanige sollicitatien hunlieder eyghen Vergaderinge doen affnemen, ende de publique Kerke daerdoor afbreck doen. Dat men gesien heeft, dat, soo lang men in 't houden der voorsz. byeenkomsten geconniveert heeft, het Land, ende insonderheyd dese Stadt in ruste, vrede ende eenigheyd geweest syn; datse integendeel soo lange de executien duurden in continuele beroerte ende muyterye gesteken hebben. Ende syn dienvolgende de Gedeputeerden gelast, de predicanten die ter Vergaderinge dienaengaende nieuwe sollicitatien souden mogen doen, nae huys te wysen. Ende de voorsz. ende andere Consideratien ter Vergaderinge voor te stellen, ende aldaer

daer